

תוספת ראשונים

הוצתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

פירוש

מיוסד על כתבי יד התוספתא וספרי ראשונים ומדרשים
בכתבי יד ודפוסים ישנים

מאת

שאול ליברמן

ראש מכון הערי פישעל בירושלים

חלק רביעי

מקואות — עוקצין

הוצאת "מוסד הרב קוק"

שעל יד המזרחי העולמי

המכירה הראשית

במברגר את וואהרמן

ירושלים תרצ"ט

כל הזכויות שמורות

דפוס מרכז, ירושלים א"י
PRINTED IN PALESTINE

לידידי ר' ישראל אהרן פישעל
למייסד מכון הערי פישעל ולמחזיקו
בכבוד והוקרה

ומאז בעבוע שלחבות שנקב ומכוון פעם מבחין ר' יהודה אומ
בטלן מן העדדים יעלה באחד ומאז מעשה ובעבועין מזה עליו
ובאן ושאלו את ר' יהודה בן בבא אומ יעלה באחד ומאז אשכל
שנפדן ומערה במקצת אם יש לו יד אחזין אותו ביד עלה אוחזין
אותו בעלה משלו זה וזה אוחזין אותו בזה וזה אין לו זה זה ר' מאיר
אומ בגדול ר' נחמיה אומ בטהור וחריף אומ בטמא ביד ר' פסא אומ
בטמא ויום אבל בשאר כל הטמאות הדין זה חיבור ר' אומ אחר
טבול ויום ואחר כל הטמאות שנמשך עמו חיבור שאין נמשך עמו
אין חיבור עשה שנדמעה או שנתחמעה בישאף שלתו ומד
חומצת בחלה ואיזה נפסלת בבבול ויום דברי ר' מאיר ור' יהודה
יומי ור' שמעון פוסליו אר' מנחם בן יוסי אם אמרתו לפני אבא איתת
מודה במקפה ובחמיתם של חולים ור' יוסי ור' שמעון שלתחמה נוגע
טבול ויום ויין של גביהם שאם נגע טבול יום במקצתן שלא פסל -
אלא מקום מבטן אל לו זה מין אחד זה שני מינים ידק שלתחמה
וביצה טרופה נתונה על גבי מלסדר העליון חזיר דברי ר' יוסי ור'
שמעון ר' מאיר ור' יהודה אומ אין חיבור אלא להלך שכנגד ידו
אר' יוסי לא על זה העד אלא על הענין כמז כובע שאין חיבור
ביצה שקדמה על דבני של אפים ונגעבה טבול ויום מן השפה
ולפעם חיבור מן השפה ולחוץ אין חיבור ר' יוסי אומ מן השפה
ולפעם חוט וכל שנקלף עמו חיבור ומן השפה ולחוץ חוט וכל
שנקלף עמו אין חיבור ביצים שנקטו בקערה הדין זה -
אין חיבור התחיל לטרופה היו זה חיבור טרפם במשקים חיבור -
טרפם במימי עינים היכשרו הדין מעולי דבילה עגול דבילה
שפסל משקה על מקצתן הדין זה עובי שלוש איצבעות על רוחב
מלא קמח דברי ר' יהודה וחכמ' אומ אין טמא הימנו אלא -

בהקדמתי הקטנה לח"ג פירשתי את הסיבות שהמריצוני להרחיב את הדברים בח"ג יותר מבשני החלקים הראשונים. אותן הסיבות קיימות גם בחלק זה. לצערי לא יכולתי לקיים את הבטחתי ולהקדים לחלק זה את המבוא הכללי לתוספתא שרמזתי לו כמה פעמים בספרי, ואני תקוה שהוא יצא לאור אי"ה בספר מיוחד; ברצוני לצרף שם גם שנו"ס מכי"ע ומכ"ו (אם יהיו השנים כתיקונן).

ספרי זה נכתב בראשונה ע"פ הזמנת בית מה"ס במברגר את וואהרמן בירושלים, וחלקו הראשון הופיע בקובץ „אזכרה“ (התוצאות המיוחדות נקנו ע"י בימה"ס הנ"ל) על ידי מוסד הרב קוק, ח"ב וח"ג יצאו בהוצ' במברגר את וואהרמן הנ"ל. ומי שהתחיל במצוה גם מרק אותה, וחלק זה יצא כלו בהוצאת מוסד הרב קוק בראשותו של ידידי הרב ר' יהודה לייב הכהן פישמן שליט"א.

ואני מביע את תודתי הנאמנה לכל אלה שסייעו לעבודתי בהספקת כת"י וספרים. רש"ז שוקן העמיד לרשותי כמה כת"י חשובים; ידידי ר"ח ילון השאיל לי לכל זמן עבודתי את פיה"מ להר"מ כת"י ילון ואת ההוצאה הראשונה של הר"ש משנץ סדר טהרות. זכרה להם ה' לטובה.

והנני גומר בהודייה להנהלת ביה"ס הלאומי בירושלים וביחוד לידידי ד"ר יששכר יואל בעד עזרה שונה בסיפוק הספרים שהיו דרושים לעבודתי. בעד עזרה כזו הנני אסיר תודה גם למר א. מ. הברמן מספרית רש"ז שוקן בירושלים.

בעיה, יום ד' ר"ח אייר תרצ"ט.

ש. ל.

מכון הערי פישעל בעיה"ק ירושלים.

רשימת הדפוסים של המקורות העבריים שהשתמשתי בהם.

- אבודרהם, וויניציאה שכ"ו.
דרשות ר"י אבן שועיב. קראקא שלי"ג.
סורים, ווארשא תרמ"ב.
יוחסין. הוצ' פיליפובסקי, לונדון.
כלבו. ארימינו.
כפ"פ. הוצ' לונץ.
כריתות. קרימונה שי"ח.
מנהיג. ברלין תרט"ו.
מרדכי. סביוניטה שי"ד.
סמ"ג. וויניציאה שי"ו.
- סמ"ק. קרימונה שט"ו.
ערוך. פיזורו דע"ז והוצ' קהוט.
פיסקי חלה להרשב"א. ירושלים תרל"ו.
פירוש המאירי לאבות. ווינה תרי"ד.
פירוש הרשב"ץ לאבות. ליפסיה תרט"ו.
רא"ש. ווארשא תרכ"ו.
רד"ק על נ"ך. למברג תרל"ח.
רי"ף ונושאי כליו. סביוניטה שי"ד.
תוה"א להרמב"ן. וויניציאה שג"ה.
תלמוד בבלי ונספחים אליו. הוצ' ראם.
- כל שאר הספרים העבריים שנזכרו בספרי הם רק ע"פ דפוס ראשון (אחרי האינקונבלים).
וגם מהרשימה הנ"ל היו לפני כמה ספרים בד"ר, אבל במקרה שהעתיקתי מד"ר הזכרתי זאת בפירוש.
ותן דעתך להערות הבאות:
- פיסקאות התוספתא הן ע"פ הוצ' צוקרמנדל, ועל פיה אני מסמן את העמוד והשורה.
לנוסח ד"ח של התוספתא אין שום ערך ולא שמתי אליו לב כלל.
בכל מקום שאני מזכיר ספר בלי שם המסכת כוונתי למסכת התוספתא שאנו עוסקים בה.
בכל מקום שאני מזכיר מכוא כוונתי למכוא הכללי (חלק ממנו נדפס בתשלום תוספתא, במבואי לח"ב ובמבואי לספר זה).
הסימנים ברי"ף ונושאי כליו הם ע"פ ד' סביוניטה, ולפעמים יש הבדל בשני סימנים בין דפוס זה ורי"ח. כלומר סי' שכ"ז בד"ס הוא שכ"ט בד"ח, וכדומה.

רשימת כתה"י שהזכרתי בכל הספר.

אשכול כ"י כרמולי, העתקה בידי הר"ח אלבק.
הגהות ספרא לר"א הלחמי כת"י וורטהיימר. בידי ר"מ וורטהיימר. (עיין ח"ג 192 בהערה).
הלכ' רי"ץ גיאת כ"י אדלר. בידי ד"ר לוין.
ויקרא רבה כ"י לונדון וכ"י רומי. צילום בספריה הלאומית.
יחזקיה חנאים ואמוראים כל כ"י אוקספורד. צילום בידי רש"י שוקן.
ירושלמי כ"י לידן. שינויי נוסחאות על הגליון בירוש' צילום ד"ר שבידי.
ירושלמי כ"י רומי. צילום בידי.
מאירי כתובות כת"י פרמה. העתקות בידי.
מדרש תהלים. שינויים מכת"י בידי.
מכילתא. שינויים מכת"י בידי.
מגהוג כ"י וותיקנה. העתקה (של קטעים) בידי ד"ר א. ח. פריימן.
משנה כת"י פרמה. צילום במכון הערי פישעל.
ס' הדינים כת"י במברגר את וואהרמן (עכשיו בידי רש"י שוקן).
ספרא כ"י רומי. צילום בספריה הלאומית.
עיסור כ"י נויארק. צילום בידי ידידי ד"ר לוין.
עיסור כ"י כדהב וכ"י. העתקה (של קטעים) בידי ד"ר א. ח. פריימן.
ערוגת הכושם כ"י מרצבכר. צילום בידי רש"י שוקן.
פי' ר' אליהו מנחם מלונדריש כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
פי' הרא"ש שקלים כ"י וורשא. צילום במכון הערי פישעל.
פי' ר' יהונתן על הרי"ף מגילה כ"י וורטהיימר. בידי ר"מ וורטהיימר.
פיה"מ להר"מ כת"י ילון. בידי ר"ח ילון.
פי' ר' נתן אב הישיבה כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
פי' המיוחס להר"ש תור"כ כת"י אוקספורד. צילום במכון הערי פישעל.
פסיקתא זוטרת שגו"ס מכ"י. בידי.
קונטרס הראיות כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
ראבי"ה ח"ג. העתקות בידי.
ר"ח חולין כ"א. צילום בידי ד"ר לוין.
ר"ח ב"ק כ"ק. צילום בידי הג"ל.
ריטב"א תענית ומו"ק כ"י ירושלים. בספריה הלאומית.
ריטב"א שבועות מהדו"ק כת"י שלי.
רמב"ן שבועות כת"י שלי.
רשב"א ב"ב כת"י הרב ש. אסף.
שו"ת ר"א בן הרמב"ם כ"י סימנסון. צילום בידי ד"ר א. ח. פריימן.
שו"ת הרשב"א כת"י ירושלים. בספריה הלאומית.
שו"ת ר"י דסרגי כ"י קנטבריא. צילום בספריה הלאומית.
תוספתא כ"י ווינה. צילום במכון הערי פישעל.
תוספתא כ"י לונדון. צילום במכון הערי פישעל.
תוספתא. קטעים מן הגניזה. צילומים בידי.

ראשי תיבות וקיצורים

מ"ע – מכתב עתי.	אהצ"ו, אהצ"י – אהבת ציון וירושלים
מק"ב – מקיצי נרדמים.	אוה"ג – אור הגנוז, אוצר הגאונים.
מ"ש – מצפה שמואל.	א"ז – אור זרוע.
משי"ש – מה שכתבתי (שכתוב) שם,	א"ש – אור שמח.
משה שטיינשניידר	א"ח – ארחות חיים.
נוע"י – נועם ירושלמי.	ב"ה – בהלכות גדולות, בעל הלכות גדולות.
נ"י – גימקי יוסף.	ב"ה"ג – בעלי הנפש להראב"ד.
ס' – ספר, סדר.	ג"י – גירסא, גירסת.
סד"ט – סדרי טהרות.	ד (בלי סימן קיצור) – תוספתא דפוס ראשון.
ס"ה"י – ספר היוכל.	ד"י (עם סימן קיצור) – דפוס, דפוסים.
ס"ה"מ – ספר המצות.	ד"ב – דפוס ברלין.
ס"ז – ספרי זוטא, סגנון זה.	ד"ו – דפוס ווינה, וויניציאה.
עבוה"ק – עבודת הקודש.	ד"ח – דפוסים חדשים.
ע"ש – ערוך השלם.	ד"ל – דפוס ליפסיאה, למברג.
ע"י – עין יעקב.	ד"נ – דפוס נפולי.
פ"ה"ג – פירוש הגאונים (טהרות הוצ' אפשטיין).	ד"ס – דפוס סביוניטה.
פ"ה"מ – פירוש המשניות.	ד"ק – דפוס קושטא, דפוס קרימונא.
פ"מ – פני משה.	ד"ק"ס – דקדוקי סופרים.
צ. – צוקרמנדל.	ד"ר – דפוס ראשון, דברים רבה.
ק"א – קרבן אהרן, קונטרס אחרון.	הגה"מ, הג"מ – הנהגות מיימוניות.
ק"ג"נ – קטעים מן הגניזה.	ו"ר – ויקרא רבה.
ק"ע – קרבן עדה.	ח"ד – חסדי דוד.
ר"א"מ – ר' אליהו מזרחי.	ט"ה"ד – טעות הדפוס.
ר"ג – רבינו גרשום.	ט"ס – טעות סופר.
רד"ף – ר' דוד פרדו.	כ"ז – כל זה.
ר"ה – רבינו הלל.	כ"א – כתב יד אוקספורד.
רז"ף – ר' זכריה פרנקל.	כ"ו – כתב יד ווינה.
ר"י"מ"ץ – ר' יצחק בן מלכי צדק.	כ"ל – כתב יד לונדון, לידן.
ר"י"צ"ג – ר' יצחק בן גיאת.	כ"מ – כתב יד מינכען.
רמ"א"ש – ר' מאיר איש שלום.	כ"ס – כתב יד סיריליאן.
רש"י – ר' שלמה סיריליאן.	כ"ע – כתב יד ערפורט.
ש"ה"ל – שבלי הלקס.	כ"ק – כתב יד קנטבריא.
ש"י – שורה.	כ"מ – כסף משנה, כמה מקומות.
ש"מ"ק – שטה מקובצת.	כ"ה"ג – כנסת הגדולה.
ש"י"ק – שירי קרבן.	כ"ס"ז – כסגנון זה.
ש"ל"ה"ג – שלטי הגבורים.	כ"פ"פ – כפתור ופרח.
ש"מ"ר – שמות רבה.	מ"א – מצפה אריה.
ש"נ"ר"ס – שנויי נוסחאות.	מ"ב – מנחת בכורים.
ש"ר"י"ר – שרידי הירושלמי.	מ"ה"ג – מדרש הגדול.
תוה"ב – תורת הבית.	מ"ה"פ – מראה הפנים.
תו"י – תוספות ישנים.	מ. ה. מ"ח – מכתב חדשי.
תו"כ – תורת כהנים.	מחז"י – מחזור וויטרי.
ת"י – תמתי ישרים, תרגום ירושלמי.	מלא"ש – מלאכת שלמה.
תס"ר – תוספת ראשונים.	מנ"ב – מנחת בכורים.
תש"ה"ג – תשובות הגאונים.	מנוה"מ – מנורת המאור.

מ ב ו א

רבינו הנשיא ר' יהודה בר ברוי' הברצלוני כותב בפירושו לספר יצירה עמ' 50 (ואני מעתיק ע"פ התיקונים שם עמ' 289): „אבל איפשר לומר אולי בימים הראשונים שהיה גמרא למהרות תירצו זאת המשנה בגמרא הכי ומצד אחר, ומהרות היום בעונותינו היא מאוד יקרות ואין ידוע לו עקר. ויש נמי מי שרוצה לתרץ דברים אחרים והאי תירוצא, ואין לנו להרבות בכך. כי כללא דמילתא כיון שאין היום גמרא למהרות כל מתניתין דלא איתרצי בגמרא אם מתקשי לנו בה כמה דאיפשר לחדודי ולתרוצי סדרבנן (מלה זו נסתקה בכת"י), ואי לא תנינן מילתא ואמר' כי אולי בגמרא תרצוה עד שיבא מורה צדק'. ולהלן בסמוך שם (עמ' 51): „ולא בריר לן תירוצא דהאי מילתא, וכדאמרן לעיל שהוא מאד יקרות, מיהו איפשר לומר מסברא בתורת איפשר כי אולי. וכו'. ואם רבינו שהיה סמוך לזמן הגאונים אמר שמהרות היא מאד יקרות ואין ידוע לו עקר, ומה שחירץ תירץ בתורת „אפשר ואולי, אנן מה נעני אכתריה? ואם גורל משנתינו ככה, גורל התוספתא על אחת כמה וכמה.

אמנם לפעמים התוספתא אינה נסמכת למשנה שלנו — למשנה של רבינו הקדוש, אבל ברובה הסכריע היא קשורה במשנתנו, וראשית כל עלינו לחדור לתוך עומקי המשנה לפני שאנו נכנסים ללמוד את התוספתא. ואם לחמשה סדרי משנה יש לנו גמרא בבבלי וירושלמית (או לכל הפחות אחת מהן), הרי לסדר מהרות אין בידינו המקורות העיקריים לברור מסורת המשנה. השינויים המרובים בגירסאות בין כתבי היד של משניות מהרות אינם רק פרי של טעיות סופרים גרידא, אלא חלק גדול מהם נובע מתוך המסורות השונות שהיו רווחות בישיבות איי ובבל. והנה בחמשת הסדרים הראשונים אנו שואבים לפעמים מעמקי התלמוד לא רק את מסורת בבל ואי במשנה, אלא את המסורות השונות שבישיבות השונות באי ובבל עצמן. עיין במשנת שבת פ"ט מ"ד, בתלמודים שם ומ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 209—210 (ועל כ"ז במ"א בפרוטרוט). ברם בסדר מהרות אין בידינו (לעתים קרובות) להכריע אם יש לפנינו שיבוש (תיקון) סופרים או מסורת אחרת.

והואיל ואנו רואים מתוך סוגיות התלמודים של חמשת הסדרים הראשונים שהיו קיימות מסורות שונות במשנתנו, הרי אנו סוכרחים להניח מלכתחילה שגם סדר מהרות לא היה יוצא מן הכלל (להלן נזכר בזה ע"י סוגיות התלמודים שהובאו בהן משניות מסדר מהרות). והואיל ואותם השינויים במסורת בין בבל ואי שלמדנו אותם מתוך סוגיות התלמודים נשאו לנו גם בכתבי השונים של המשנה, כלומר מסורת אי נשרדה

לנו ברובה בכתי מטיפוס הוצ' לוו קויפטן וכדומה, ומסורת בכל במשנה שבבבלי וכדומה (אעפ"י שאין בדינו טופס של משנת איי מוחלטת, וגם לא כל הסדרים של אותו הכתי שוים, וההגדרה היא רק באופן יחסי, ועל כיו במי"א), הרי אנו רשאים להניח שגם בסדר טהרות אין (בכמה מקומות) השינויים שבטופסים השונים של משנתנו רק פרי של מעויות סופרים גרידא אלא שהם הם השינויים בין הישיבות השונות שבבבלי ואיי המצויים בשאר חמשת הסדרים.

מעכשיו ברור לנו שאין לגשת לבאור התוספתא טהרות לפני שאנו דנים על גירסאות המשנה שבכתי השונים – דיון שברובו המכריע אינו מבוסס על סוגיות התלמודים אלא על איפשר ואולי שיש לפנינו מסורת שונה בין בבלי ואיי. והנה במבואי לחיב הוכחתי (נגד השיטה המקובלת על כל חכמי ישראל) שהגאונים למדו ושקדו על התוספתא, הבאתי עדויות מפורשות שהחנאים שנו את התוספתא בישיבות הגאונים בכל יום (עיי"ש עמ' 12), שהתכנית הקבועה של ישיבות גאוני בכל כללה גם את לימוד התוספתא ומעולם לא פסקה מפי חכמי ישיבות בבלי.

ומתוך ספרי הגאונים אנו רואים שהם למדו את התוספתא שלנו, הבריות שהם מביאים מן התוספתא מתאימות לתוספתא שבידינו. ונאמנים עלינו דברי בעל האגרת שפרסם שכטר (בסעדיאנה עמ' 141 בהערה): „וכאשר באתי אל מצרים חיפשו תלמידי רוכמ' (צי"ל: חכמ') אשר במצרים התוספתא אשר היתה בידי ומצאוה כמות התוספתות אשר היתה בידם, ונסתפקתי בדבר זה עד אשר חזרתי עד דמשק ומצאתי שמה כמות ששה תוספתות הובאו מבבלי ועיינתי בכולם והנם מנוסחה אחת הועתקו והמה כנוסחה אשר בידי וכו'.

ואעפ"י שאין בידי לקבוע את זמנה של האגרת הזאת, אבל עצם תוכנה מעיד על עתיקותה, עצם הספק על תוכן התוספתות מוכיח את קדמותה, ונמצאנו למדים שבזמנו הקדום של כותב האגרת היו מצויים בדמשק טופסים של התוספתא שהובאו מבבלי ושהיו שוים לספרי התוספתא שבמצרים.

מובן הדבר שאין לנו להסיק מכאן שלא היו שום שינויי נוסחאות בין ספרי התוספתא שבבבלי ובין אלה שבמצרים. בשביל בעל האגרת היה חשוב להוכיח שהטופס שבידו אינו סביל. ברייתא אחרת (עיי"ש), ואם השינויים בין הספרים של בבלי ובין ספרי מצרים לא היו יותר גדולים מן השינויים שבין משנת הירושלמי והבבלי, הרי היה יכול להתלוצץ שאין בידו ברייתא אחרת ושהיא, כמות התוספתות אשר היתה בידם.

ועכשיו נשאלת השאלה כיצד יתכן שמסורת הבבלי לא השפיעה על נוסח התוספתא ששנו אותה בישיבות בבלי? והמכרא נותנת שבוודאי ובוודאי השפיעה מסורת זו בכמה מקרים על נוסח התוספתא שבידינו. ואף שעיקר התוספתא שלנו בקורו מישיבות איי, מים לא ניצלה משינויים והוספות ששרשם הוא בישיבות גאוני בבלי. וכמו שיש בדינו כתי של משנת איי, כתי של משנת בבלי ועוד יותר כתי

מטיפוס מעורב, והיינו שנכנסו לשם שתי המסורות גם יחד, כן בוודאי יש גם בכתי של התוספתא תערובת של מסורות שונות. ויש אשר בכתי אחד נשארה לנו במקום ידוע מסורת א"י ובכתי שני נשרדה לנו כאותו מקום מסורת אחרת. ולפיז אין לנו לראות בשינויי הנוסחאות שבכתי וראשונים שיבושים ו"חיקונים" גירא אלא לפעמים יש לנו בשינויי הנוסחאות שרידים של מסורות שונות שהיו רווחות בישיבות השונות. כן לרוגמא: בתוספתא ברכות פ"ו, 1319: בית שמאי אומרים כוס יין מימינו ושמן ערב משמאלו מברך על היין ואח"כ מברך על השמן וכו'. וכד שם: בית שמאי אומר כוס יין בשמאלו ושמן ערב בימינו מברך על השמן ואחר כך מברך על היין וכו'. וגירסא זו מתאימה לכבלי שם מיג ב', אבל גירסת כ"ע מתאימה לירושלמי שם פ"ח ה"ה, י"ב ע"ב, עיין מ"ש בח"א עמ' 26.

שבת פ"ה, 2114: תורי דקל שנים. וכ"ה בכ"ל, וזה מתאים לירושלמי שם פ"ה ה"ב, י"א ע"ב. אבל בתוספ' ד וכ"ז: תורי דקל אחד, וזה מתאים לכבלי שם צ' ב'. פסחים פ"א 15712: רביעית יין האיטלקי. וזה מתאים לכבלי עירובין ס"ד ב', ופירושו יין האיטלקי. אבל בכ"ל שם: באיטלקי, וכ"ה בירושלמי ע"ז פ"א ה"ט, ט' ע"א, ופירושו ברביעית האיטלקית, עיין מ"ש בח"א עמ' 166.

שם פ"ב 15815: ר' יוסי אומ' שרה חיטים ושעורים במים והחמיצו וכו'. וכן הוא ברקח ס' רפ"ט. אבל בר וכ"ל שם: ונת בקעו, וזה מתאים לשינויים בין הכבלי והירושלמי, עיין מ"ש בח"א עמ' 168.

סוכה פ"ב, 19328: שומרי גנות ופרדיסין פטורין בין ביום ובין בלילה. אבל בכ"ל שם: פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום. וגם זה מתאים לשינויים בין התלמודים, עיין מ"ש בח"א עמ' 198.

ביצה פ"ב, 20313: שבית שמאי אומ' שני תבשילין וכו'. וכ"ה בכ"ל. אבל בר וכ"ז שם: תבשיל אחד, וגם זה תלוי בשינויים שבין התלמודים, עיין מ"ש בח"א עמ' 206. שם, 20315: אין עושין מיום טוב לשובת. וכ"ה בבבלי לפי גירסאות הראשונים, אבל בתוספתא כ"ל, כ"ז וד: אין אופין מיום טוב למוצאי יום טוב. וכ"ה בירושלמי, עיין מ"ש ע"ז בח"א עמ' 206 (ושם בטה"ד: מיום טוב למוצאי שבת).

חגיגה פ"ב, 2348: בן עזאי הציץ ומת וכו' בן זוטא הציץ ונפגע. וכ"ה בר. אבל בכ"ל: בן זוטא הציץ ומת וכו' בן עזאי הציץ ונפגע. וגם שינוי זה שנוי במחלוקת התלמודים, עיין מ"ש בח"א עמ' 246.

קידושין פ"ג, 33823: ובמלוה אף על פי שלא נשתייר בידה שזה פרוטה מקודשת. וכ"ה בירושלמי שם פ"א ה"ב, נ"ט ע"ב, פ"ב ה"א, ס"ב ע"ב ובבבלי שם מ"ז א'. אבל בתוספתא ד וכ"ז: ומלוה אף על פי שנשתייר בידה שזה פרוטה אינה מקודשת, וזהו כתיקון הכבלי שם מ"ז ב'. על דוגמאות אלו יש להוסיף כהנה וכהנה, עיין ברכות 52, תענית 21424, נזיר 29029, ב"ק 360 שו" 7/9 ומשיש.

מעכשיו ברור לנו שכוודאי היו קיימים שינויים אלה גם כתוספתא טהרות, אלא שצערינו אין לנו לסדר זה בשלימות אלא כתי אחד – כתי ווינה ונוסח הרפומים (שהוא קרוב בעיקרו לנוסח כ"י). אבל יש בידינו פיסקאות התוספתא שבראשונים, ומהם אנו רואים שלא שנינו בהשערתינו. אסתפק בדוגמאות אפיניות אחדות.

מקוואות פ"ט מ"ו: על הבגדים מצד אחד אינו חוצץ וכו' ר' יוסי אומר של בנאים מצד אחד ושל בור משני צדדים. ובבבלי שבת קיד א': של בנאין מצד אחד וכו' מאי בנאין א"ר יוחנן אלו תלמידי חכמים שעוסקין בכנינו של עולם וכו'. ובתוספתא מקוואות פ"ו, 659: של בנאין מצד אחד אף כשל (צ"ל: בשל) בור גדולה מצד אחד וקטנה משני צדדין (כג' כ"ו, פיה"ג ורי"ש, עיין להלן ע"מ 39). ואחד הקדמונים פירש במשנה (ע"פ גירסא זו בתוספתא) של בנאים – מיט של בנאים, ושל בור – מיט של בורות, מיט הוין. ובפיה"ג שם השיג על מפרש זה מבבלי שבת הני"ל. אבל במשנה הוצ' לזו שם: ר' יוסי אומ' בנווים מצד אחד ושל בור משני צדדין. וכן בכתי קויפמן: ר' יוסה אומ' בנווים מצד אחד ושלבור משני צדדין. וקרוב לוודאי שזו היא נוסחת א"י, והיינו: בנאים (כלי המלה, של', כלומר, בבגדים נאים) חוצץ אפילו מצד אחד אבל בבגדי בור אינו חוצץ אלא משני צדדין (ואע"פ שבבבלי הני"ל מפרש ר' יוחנן ע"פ מסורת הבבלי אין זה מוכיח כלום, כי אנו מוצאים כמה פעמים שינויים בדברי ר' יוחנן עצמו בין הבבלי והירושלמי). וכן מפורש במשנה ד' נפול: ר' יוסי אומ' בנאים מצד אחד ובבור משני צדדין.

וגם כאן יש לנו מסורת אחרת בתוספתא המתאימה לנוסח המשנה בא"י. וכן מעתיק ברוקח ס' שע"ז: ר' יוסי אומר משום דר' ישמעאל ברכין מצד אחד. וכן בארז ח"א ס' של"ז, ס"ק י', מ"ד ע"א: ר' יוסי משום ר' ישמעאל אומר ברכין אף מצד אחד (ובתוספתא ד הורכבו שתי הנוסחאות, עיין מ"ש להלן ע"מ 39). וכבר מפורש בתוספתא כלים כ"ב פ"ה (בגירסת הרי"ש, עיין מ"ש בחי"ג ע"מ 87): וא"ו הן הרכין כגון השיריים והמירקון והכלך והפיליון של ראש. וזה מתאים בדיוק לנוסח א"י במשנה: בנאים (בנווים) מצד אחד.

זכים פ"ה מ"ד: ר' שמעון אומר מקצת טמא על הטהור טמא ומקצת טהור על הטמא טהור. וכ"ה בכל הנוסחאות המשנה שבידי. וכן גם בתוספתא ד: ר' שמעון אומר מקצת טהור על הטמא אף בזב טהור. וכן ברי"ש שם: ר' שמעון אומר מקצת הטהור על הטמא אף בזב טהור.

אבל בכ"ו בתוספתא: ר' שמעון אומר אף מקצת טמא על הטהור אף בזב טהור. וכן היא הגירסא כתובת בכל הנוסחאות. עיין מ"ש על כ"ו להלן ע"מ 135. ורק ע"פ גירסא זו אפשר לכאר את התוספתא התחומה והסתומה בזכים פ"ה הי"ג: ציצית של טמא על גבי טהור וכו', עיין מ"ש בכאורה להלן ע"מ 129. וא"כ יש לנו גם כאן גירסאות שונות בתוספתא בהתאם למסורות השונות בדברי המשנה.

ולפעמים ניסו להגיה בתוספתא בהתאם למסורת הבבלי במשנה. וכ"ה במשנה טהרות פ"ז מ"ו (כהוצאות שלנו, כד"ו הראשון, בכ"מ): הגבאין שנכנסו לבית הבית טמא אם יש עמהם גוי נאמנין לומר לא נכנסנו אבל אין נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו. וזו היא בלי שום ספק גירסת הבבלי חגיגה כ"ז א'. אבל במשנה ד' נפול: הגבאין שנכנסו לתוך הבית הבית טמא אם יש עמהם גוי נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגענו. וכ"ה בערך בכמה טופסים אחרים, עיין מ"ש להלן עמ' 83. וזו היא גירסת הירושלמי בחגיגה הניל, ובהתאם לזה גם בתוספתא שם: אם היה גוי עמהם אף על פי שהמטבח בידן אף על פי שהגוי מעיד (צ"ל: שאחרים מעידים, כמו שהוא בריש שם) בהן שנכנסו ואמרו לא נגענו הרי אלו נאמנין מפני שאימת גוי עליהן¹). ובריש שם הגיה את כל נוסח התוספתא בהתאם למשנה ע"פ מסורת הבבלי, עיין מה שהארכתי בזה להלן עמ' 83 – 82. ואנו רואים משם שהריש לא שינה את הגירסא בתוספתא שהעתיק: אלא העתיק אותה כצורתה והגיה אותה. ומכאן שאנו צריכים להתייחס ברצינות לפיסקאות התוספתא שבראשונים המתאימות בגירסתן לבבלי, ואין להחליט בוודאות שהן הוגהו ע"פ הבבלי.

ולפעמים קשה לבאר את מוצא הנוסחאות השונות שבתוספתא. כן בתוספתא מקוואות פ"ו, 658³⁰: כל החוצצין בכ"מ חוצצין וכו'. וכ"ה בד ואצל כל הראשונים שהביאו תוספתא זו, עיין מ"ש להלן עמ' 36. אבל בה"ג ה' נרה, פ"ה ע"ב: ושנו חכמי כל החוצצין בכ"מ וכו'. ובבבלי יבמות מ"ז ב': וכל דבר שחוצץ בטבילה וכו', וכ"ה בכ"מ וראשונים שם. אבל ברוקח ס' שע"ז (השני) מעתיק משם: וכל דבר שחוצץ בעבודה וכו', הרי לך שגירסא משונה זאת בבבלי מאשרת באופן נמרץ את גירסת הבה"ג בתוספתא. עיין מ"ש ע"ז להלן עמ' 37.

סוף דבר, מכל זה אנו למדים שעלינו להתייחס בכובד ראש לגירסאות השונות של כתבי היד והראשונים, ואין להחליט שרק אחת מן הגירסאות נכונה, אלא יתכן שבכמה מקרים שתי הגירסאות נכונות, כל אחת בהתאם למסורת שעל פיה נוצרה², וכל אחת היא אמיתית – אמת של המיקסם, אעפ"י שהאמת המוחלטת ההיסטורית היא רק אחת. ועיין מה שכתבתי בקריית ספר שי"ד עמ' 324.

(1) עיין בזה"מ להרים שם עמ' 51 ובתוס' ר"ד שהכאתי בעמ' 83. פרופ' אשר גולאק מעיר לי שיתכן מאד, כי הירוש הוא שהגבאים (עמי הארץ) היהודים מפחדים לנגוע, כדי שגם הגוי לא יגע, ואעפ"י שעמי הארץ החזיקו את עצמם טהורים, מ"מ הודו שהגויים טמאים. וביטוי דומה לזה בעניין ע"ה אנו מוצאים גם בירושלמי דמאי רפ"ד כ"ג ע"ד: אימת שבת עליו והוא אומר אמת. וגם כאן אימת מנע הגוי עליו, והוא אינו נוגע.

(2) עלי להודות שבמסגרי נטיחי לפעמים משימה זו מפני שנגררתי אחרי השיטה המקובלת על חכמי ישראל, וגדול הוא כח השיגרא וההרגל.

ב.

כבר אמרתי לעיל שאין בדינו אלא כתי אחד של תוספתא טהרות ונוסח הדפוסים הקרוב לכת"י זה. אבל לעומת זה נשתמרו לנו פיסקאות התוספתא במפרשי משנת טהרות ובספרי הפסק—הרמב"ם והראב"ד. וכבר אמורה מלתי במבואי לח"א עמ' 1 ושלפעמים היתרון לפיסקאות שבראשונים על קטעים מכת"י התוספתא כמש, עיין משיש. וברצוני לתת כאן סקירה קצרה על ערכם של הספרים הנ"ל בשביל התוספתא.

1. פירוש הנאונים לטהרות. פירוש זה יצא לאור בראשונה ע"י יהודה רוזינברג בספר קובץ מעשי ידי גאונים קדמונים, ברלין תרט"ו. רוב פירושי הגאון מובאים בערוך, וריא קהוט בעה"ש הגדיל לעשות בכאוריו לפירושי הגאון שהביא הערוך, וזכויות קהוט בעניין זה אין לקפח בשום אופן. ספר זה יצא שנית ע"י י. נ. אפשטיין בברלין תרפ"א—תרפ"ד ע"פ כמה כת"י, והוא צרף לו כאורים והערות מרובות שהן פסגת המדע הפילולוגי. ולפני כן פרסם אפשטיין (ברלין 1915) מכוא גדול לפיה"ג (גרמנית) שבו הוא דן על הספר סכל הצדדים, ובעמ' 29 ואילך הוא מוכיח שהמחבר איננו רב האי אלא רב סעדיה עייש.

ערכו של פירוש זה לנוסח המשנה הוא גדול מאד, עיין במבואו של אפשטיין הנ"ל עמ' 46 ואילך, ומכאן ערכו גם בשביל התוספתא, כי כמה פעמים אנו מוצאים בספר זה (ולפעמים רק בכת"י אחד) גירסאות במשנה שכתאימות לתוספתא, עיין מ"ש בח"ג ריש עמ' 42. אבל בעצם פיסקאות התוספתא אין בו נוסחאות שאינן בשום מקום אחר. המקום החשוב היחיד הוא בפיה"ג עמ' 123: ואמר' בתוספה אילו הן יתדות דרכים אילו שמהלכין עליהן בימות החמה וכו'. גירסא זו מתנגדת לגירסת ה, כ"י, הרי"ה, הערוך, הרי"ש, האו"י, הרשב"א והרא"ש שגורסים: בימות הגשמים, עיין מ"ש ע"ז להלן עמ' 38. ולפלא שהמחברים השונים של פיה"ג לא הרגישו בזה כלל. הקדמון היחיד שמאשר גירסא זו הוא הרמב"ם בפיה"ם פ"ט מ"ב עמ' 110 וברמב"ם פ"ב מה' סקוואות ה"א. ולהלן עמ' 39 נטיתי לקבל שזו היא הגירסא הנכונה. חוץ מזה עלינו לדעת שהגאון מפרש בעיקר רק את המילים ואינו יורד לפרש את העניין, וזה כבר מפחית במדה ידוע את ערך הפירוש כפירוש כללי ומקיף.

2. פירוש הרי"ש משני. פירוש זה לסדר טהרות נדפס בראשונה בוויניציאה רפ"ג, והוגה ע"י הסג"ה הידוע שהיה שמו לפניו בישראל יעקב ב"ר חיים ׳ן אדוניהו״. לפי

(1) עיין ברילל יאהרביכער ח"ו עמ' 45, ברלינר ביאהרבוך הפרנקפורטי ח"ג עמ' 304. החימתו נמצאת על גליון הירושלמי כתי לידן, שבועות פ"ה, עיין „והמה בכתבים" לשיללער שינעמי עמ' 13 ובתצלום שם בראש הספר.

דבריו היה לפניו רק טופס אחד מכלים עד נגעים. והיה מוטעה בתכלית, ומכאן ואילך לא היו לפניו אלא שתי העתקות, ובידים פ"א מ"א ופ"ב מ"א נדפסו שתי נוסחאות של הריש זה בצד זה.¹ המגיה תיקן מדעתו בכמה מקומות, כפי שהוא מעיד בעצמו. כן לדוגמא במקוואות פיט רמ"ג נדפס לפנינו לנכון: ובית השחי ב'ח'נ'ם תנייה דהוי בכלל בית הסתרים. אבל בכת"י הריש שלפני המגיה היה כתוב: ובית השחי ב'ח'כ' תניא וכו'. כמו כן הוסיף כמה הערות בגליון, עיין מ"ש להלן עמ' 105. אבל לעומת הדפוסים המאוחרים הרי הריש דפוס ראשון כספר מוגה בתכלית, כי בדפוסים החדשים נפלו שבושים לרוב, כפי שהעירותי כמה פעמים בספרי ח"ג וח"ד.

על ערכו של פירוש הריש להבנת התוספתא מטהרות מיוחד לדבר, בפירושו נעתקה כמעט כל התוספתא מטהרות, ורק ברייתות מועטות הושמטו בפירוש זה. רוב הברייתות נתפרש ע"י הריש ורק מיעוטן הובא בלי שום פירוש. יתר על כן, רבינו הריש לא הסתפק בטופס אחד של התוספתא אלא עיין בכמה טופסים, וכן הוא כותב באהלות פי"ח סמ"ז: ברוב תוספות גרסינן באכסדרא. פרה פ"ז מ"ד: ברוב ספרים לא כתוב לא פסול ולא כשר. מקוואות פי"ג מ"ד: וברוב ספרים כתוב צרופין. ובכלים פי"ג מ"ז: ברייתא זו כתובה בשיבוש ברוב תוספות, כמו שכתבתי כן היא. ונראה שמלים אלו הן מהריש עצמו, ולא מן המגיה (ואני חוזר בי משה שכתבתי בח"ג עמ' 11), כי לפני המגיה לא היה, כנראה, יותר טופס אחד למסכת כלים, עיין דברי המגיה שהעתיקתי בח"ג עמ' 82.

וכן רגיל הריש לציין. ואית ספרים דגרסי. טבול יום פ"ב סמ"ז: ואית ספרים דגרסי משוך. שם פי"ג סמ"ג: ויש ספרים שברייתא זו כתובה בלשון אחרת.² ובעיקר מצוי ורגיל אצל הריש הציון. אית דגרסי, אית דלא גרסי. כלים פ"ה מ"ד, אהלות פט"ז מ"ה (פעמיים שם), נגעים פי"א מ"ה, פרה ספ"ד, מקוואות ספ"ד, שם פי"ג סמ"ד, שם מ"ז (פעמיים), מטהרות פ"ד מ"ו, שם סמ"ח, מכשירין פ"א מ"ד, פ"ב מ"ג, פי"ג סמ"ד, זבים ספ"ד ועוד בכ"מ.

ואעפ"י שהיו לרבינו כמה טופסים של התוספתא מטהרות, מ"מ היה רגיל, כנראה, להעתיק ע"פ רוב רק מטופס אחד ולהעיר על הנוסחאות שבשאר הטופסים. שהרי כן הוא כותב במקוואות פי"ג מ"ד: לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצפורי

(1) שתי הנוסחאות עושות רושם של שתי מהדורות ולא של נוסחאות שונות ממהדורה אחת. והנה מתשובת ר"ב אשכנזי מ' א', ד"ר מ' ע"א אנו יודעים שהיו שתי מהדורות של פ"י הריש לסדר זרעים (ועיין גם מבוא לראבי"ה של ר"א אפמבוצר ריש עמ' 284), ומכאן נראה שהיו שתי מהדורות גם לסדר מטהרות. ועיין מ"ש גרוס בצוה הצרפתי ח"ו עמ' 60 הערה 7.

(2) בריש אהלות פי"ג מ"ד בסימקא מן התוספתא: מ"א לאספתי. פרה פי"ב מ"ד: מ"א לא ישנה. מטהרות פ"ד מ"ז: מ"א טבול יום וכו' מ"א המכבס את כסותו. ונראה שכ"ן הוא ציון המגיה לנוסח אחר בריש, ולא ציון הריש לנוסח אחר בתוספתא.

תאמ' בנוף שעשה בו את הצפורין וכו', ונדחק מאד ליישב גירסא זו, והוא מוסיף: וברוב ספרים כתוב צרופין. והנה גירסת רוב הספרים מתפרשת כפשוטה (עין מ"ש במקומו שם עמ' 14), אבל רבינו העתיק ע"פ הנוסח העיקרי שהיה לפניו ונדחק ליישבו, ולא הכניס בו את גירסת רוב הספרים. וכן בר"ש טהרות פ"ד מ"ו העתיק את הנוסחא הכלתי רגילה: "תפור", ובפירושו העיר: ואית דגרסי קשור וכו' והכל אחד. וכן בטבול יום פ"ב מ"ז: מפני שהמשקה מתווך וכו' פ"י מתווך לשון משוך ואית ספרים דגרסי משוך. הרי לך שנוסח התוספתא בפיסקאות הריש הוא בעיקרו מטופס אחר ולא תערובת של נוסחאות מוכחות-נכחות. ובכל אופן דברים אלה בוודאי קיימים לגבי כל פיסקא ופיסקא כשהיא לעצמה, אם אפילו נניח שהריש העתיק לפעמים את הפיסקאות מספרים שונים.

3. אבל סקירתנו על פיסקאות של התוספתא בר"ש לא תהיה שלמה אם לא נשים לב להשפעת אחר המפרשים הקדמונים על פירוש הריש. כוונתי לפירוש רבינו יצחק בן מלכי צדק¹) לסדר טהרות. כי כל מי שישוה את פירושי הריש לזרעים עם פירוש הריב"ם²) לסדר זה (נרפם בשם הוצ' ראם) יווכח שהריש העתיק ממנו תכופות, ולפעמים כתב מה שכתב כדי להוציא מפירושו של הריב"ם. באותה שיטה הלך רבינו גם בפירושו לסדר טהרות.

כן לדוגמא באהלות פייב מיג פירש הריש שהבטח (כ"ה גירסתו במשנה) אינו מכיא את הטומאה – שהוא חוצץ בפני הטומאה. ופירוש זה הוא של הריב"ם, שכן כותב הראב"ד בהשגות פי"ז מה' טומאת מת היג: ולשון התוספתא אבנו (כ"ה בד"ק וד"ו רפ"ד. וצ"ל: אבט) וכו' והרב היוני גם כן פ"י בו סברא רחוקה בעבור שראה בתוספתא אמבטי ופירש אינו מכיא את הטומאה חוצץ. יתר על כן קרוב הדבר שהגירסא, אמבטי, שמעתיק הריש מן התוספתא לקוחה מהריב"ם, כי גירסא זו מתנגדת לנוסח הדפוסים, כיו, פיהיג והערך, ולהלן נראה שהריב"ם היה רגיל להגיה נגד נוסח כל הספרים.

שם פייג מ"ד: אספתי חרב בלשון יון ויש לאורגין כלי שנקרא חרב. ואית דגרסי לאיצבתי וכו'. ופירוש זה הוא של הריב"ם, שכן כותב בהשגות פי"ד מה'

(1) עין מ"ש עליו גרוס כמגצין של ברליגר עמ' 21 ואילך. וראיתי בקטע לאחר הראשונים שגרסם שיינבלום בשלשה ספרים נפתחים מ"ש ע"ב (שיינבלום בצר ע"ח ע"ב קרא לקטע זה, מענין נשי לבקל התוספות, וטעה בפירוש דברי הקטע, וצריך לקרא שם: עוד מענין ענטי. מהרב בעל התוספות נראה וכו', עין תוספ' ברכות ג"ג סע"ב, עירובין י"ז רע"ב, חולין ק"ה א' ד"ה מים), והחכם ר' אלעזר ממין כתב בספרו וכו' וכן שמעתי מ"ו של הרב ר' יצחק בן מלבי צדק שמברכין על מים אתרוגים. אבל בס' יריאים השלם ס"י תל"ד עמ' 499 לנכון: וכן שמעתי משמו של ר' יצחק בן מלכי צדק וכו'. ולעצם העניין עין בהערות ר"א שיף שם ובראבי"ה ח"א עמ' 134 ובהערות שם.

טומאת מת היז: והרב היוני (כנומת דיה, ועיין בכ"מ) פירש בו חרב אשפריא בלע"ז וכו'. ועיין מ"ש בחיג' ריש ע"מ' 138.

מקוואות פ"י מ"ח: פ"י בשל מחכת עיילי ביה מ"א מ"פ משל ע"ן שאינו נדבק כל כך עם הבשר אינ' בשל מחכ' איכא מכני מ"פ כשמוציאו ודבר שאינו מקפיד אינו חוצץ. ובאו"ז ח"א מ"י ש"מ"ג ס"ק י"י, נ"י ע"א: פ"י רבינו יצחק דסימפונט דטעמא דר' יהוד' דאמר בשל מחכות אינו חוצץ דאינו מודבק עם הבשר ועיילי ב"י מ"א ולא חייץ. אינ' משום דלא מפיק ל"י דילמא מ"ית הלכך לא חייץ וכו'.

אהלות פ"ז מ"ג: פתח קטן בתוך פתח גדול. כגון אותן שערים גדולים, שבשער עצמו עושין דלת או חלון קטן. לפי שאין רוצי' כל שעה לפתוח לו שער הגדול לכל איש הנכני והיוצא בו, כי אם לצורך סוסים וחמורים המעונים משאות. ובתרומת הדשן פסקים וכתבים מ"י כ"ד כותב: ויש ל"י פרישות ע"ל המשניות דסדר טהורות ופ"י בבבא זו כגון שיש שער גדול וב[ו]ן פתח קטן והשער אין פותחין רק לסוסים וגמלים וכו'. וכבר נ"לה לנו מהרי"א בעצמו מ"י הוא בע"ל הפרישות למשניות טהרות שהיה בידו, שכן הוא כותב בפסקים וכתבים שם מ"י צ"ה: אמנם דע כי יש ל"י פ"י ר"י מסימפונט מכל סדר טהורות וכו'. ועיין גם להלן בסמוך. וקרבן לוודאי בעיני שפירוש הרי"ש לתוספתא הקשה באהלות פ"י 607³⁹: שאין מעלין עולת הנכונה מן הארץ טפח' לקוח מפירוש הריב"מ, וע"ל פירוש זה כתב הראב"ד פ"א טה' טומאת מת הי"א: והרב היוני פירש בתוספתא זו פירוש חשך ואפילה, ועיין מ"ש בחיג' ע"מ' 125-126.

ולפעמים בא הרי"ש להוציא מפירושו של הריב"מ, שכן הוא כותב במקוואות פ"י מ"א: אין לפרש מפני שהמים נשאבין לתוכו דהא תינתן במקוה שאין בו כי אם ארבעים סאה מכוונות וכו'. ובא להוציא מפירוש הריב"מ, עיין מ"ש להלן ע"מ' 43. אהלות פ"ז מ"ג (ע"ל המשנה: המת בבית וכו' פתחין. הרבה כולן טמאין): ויש מ"פ דאיירי לטמא כל סביבה כקבר סתום ולא יתכן כלל וכו'. וזהו פירוש הריב"מ, שכן כותב מהרי"א (לקט יושר ח"ב ע"מ' 88): וראיתי בפ"י משניות בסדר טהרות שביד' ע"ל מ"פא דהא מתנית' דמשמ' להדיא כיון שהפתח טמא אע"פ דהוא סתום, מכת דסוף טומאה לצאת כל הבית שהוא תחת האוהל עם הפתח הכל טמא. וכבר ראינו לעיל בסמוך שפ"י המשניות לטהרות שכירו הוא של הריב"מ. ועיין גם בפיה"מ להרי"מ שם פ"ג מ"ז ופ"ז מ"ג שפירש כן.

השימוש הרב הזה של הרי"ש בפירושו של הריב"מ נותן מקום להנחת שהרי"ש העתיק לפעמים את נוסח התוספתא של הריב"מ, ופירש את פירושו הוא, ולהפך העתיק את התוספתא מן הטופס שלו ואת הפירוש מן הריב"מ. עיין מ"ש בריש מקוואות ע"מ' 2-1. ולא נתקו דחוק אם נשער שלא רק ה"ש מפרשי' הוא הריב"מ אלא שגם כמה מן המ"אית דגרסי' יש לזקוף לחשבון הריב"מ. כן לדוגמא במקוואות פ"ט סמ"ד: בנדה

וכנר (צ"ל: ובגר) אית דגרסי בפרה ובגוי. ובראביה (מוכא באויז ח"א סי' שמיב, מיט ע"ב): וקסמים התם כל החוצץ בכלים חוצצין בפרה ובגר וכו' והספרים שכתוב בהם בנדה טעות סופר הוא וכו'. וקרוכ מאד שהראביה העתיק ע"פ הריב"ם כרגיל אצלו.

עובדא זו שהראשונים (וביחוד הרוקח והראביה) נגדרו אחרי גירסאות הריב"ם מבארת לנו את הסתירה שבגירסאות אותם הראשונים עצמן. שכן מעתיק הרוקח בסי' שע"ז (בפיסקא הראשונה) מתוספתא מקוואות פ"ז 660²³: חץ הנכנס ביריכו ר' אומר אינו חוצץ. אבל להלן שם: ובתוספ' חץ שביריכו ר' יהודה אומר אינו חוצץ. וכן בליקוטי תוספתא שבראביה ח"א ע"ב 157: הנכנס חוץ ביריכו רבי אומר אינו חוצץ. אבל בלשון הראביה שבאויז ח"א ה' נדה סי' שמיב, מיט ע"א: הנכנס לו קוץ ביריכו ר' יהודה אומר וכו'. וכן באויז ח"א ה' נטיי סי' ע', ט"ז ע"א: הנכנס חץ בידו ר' אומר וכו'. אבל בה' נדה סי' שמיג סי' י', נ' ע"א: הנכנס קוץ ביריכו ר' יהודה אומר וכו'. והנה הגירסא, ר' יהודה היא גירסת הריב"ם. שכן כותב באויז שם: פ"י רבינו יצחק דסימפונט דטעמא דר' יהודה דאמר בשל מתכות אינו חוצץ וכו'.

לעובדא זו אני מייחס חשיבות רבה מאד, מפני שדרכו של הריב"ם היה להגיה בספרים נגד הנוסחאות. וכן בתוספתא מקוואות פ"ד 656²⁴: נוקבו סעין זקנו כל שהו וכו', בגירסת הרי"ש, ר"י בר' שמואל, או"ז ורשב"א, וכ"ה (בערך) ברפומים, עיין משי"ש בעמ' 19, וזו היא כלי שום ספק גירסת כל הספרים. אבל באויז ח"א סי' של"ג, מיב ע"א כותב: כיצד הוא עושה נוקבו למעין נקבים כל שהוא הכי גורם רבינו יצחק דסימפונט. ואין זו גירסא שהיתה לפניו בספרים, שהרי כן מעיד לנו בהגהה שבר"ש מקוואות, פ"ה מיב: וריי מסיפונט וכו' משבש גיר' נוקבו סעין זקנו ואמר דהכי גרסי נוקבו למעין נקבים כל שהן.

וכן לעיל שם בתוספתא 656²⁵: מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכה וכו'. וכ"ה בס' האגור לרי"ש ג'מק, בשאלת ר' אלעזר בר"ש מוורונא, בר"ש, באויז (כמה פעמים), בממ"ג, בשער המים להרשב"א, בשו"ת הרא"ש, בפסקיו ובפירושו, עיין משי"ש עמ' 18, ואין שום פקפוק בגירסא זו. אבל ברוקח סי' שע"ז (כתשוכתו לר' אלעזר מוורונא הנ"ל): ותניא מעיין היוצא לכלים ומן הכלים לברכה וכו'. וגם כאן מנלה לנו את המקור בעל ההגהה בר"ש הנ"ל: וריי מסיפונט משבש גירסת תלמי וה"ג מעיין היוצא לכלים ומן הכלים לברכה וכו'.

וכן בתוספתא מקוואות פ"ו, 659²⁶: מנל שנשברה ידה מסטה ולפנים וכו' מסטה ולחוץ וכו'. וכ"ה (בערך) גם בכ"ז. ובר"ש פ"י מ"א: מן המטה ולפנים כך כתוב בספרים. וקרוכ מאד שהרי"ש בא להוציא מאיזו הגהה ופירוש, ולפיכך העיר: מכך כתוב בספרים. וכן באמת ברוקח סי' שע"ז ובראביה שבאויז ח"א סי'

שסיב, מיט עיב: מטפח ולפנים זכו' כמטפח ולחוץ, ואינו רחוק כלל בעיני שזו היא הנהגה של הריבמ"ץ, והרוקח והראבי"ה העתיקו על פיו, כרגיל אצלם וכפי שראינו לעיל. לצערינו אין בדינו כל פירוש הריבמ"ץ לטהרות, אלא רק פסקאות שנשתמרו לנו בראשונים, אבל כל זה מספיק כבר להוכיח את אמיתות דברינו.

4. הראב"ד. הראב"ד בהשנותיו על הרמב"ם ספר טהרה מרבה להביא את התוספתא ולפרש אותה, כמו כן הוא מעיר לפעמים על פירושי הרב היווני (הריבמ"ץ). לפני רבינו לא היו, כנראה, יותר משני מופסים, שכן הוא כותב בספ"י מה' כלים: וכך היא שנויה אצלנו בשני ספרים חצוצרות של פרקים זכו', כגו' שלפנינו בערך. וכן בפ"ז מה' פרה הי"א: א"א זו התוספתא מצאנו אותה בשני ספרים כהפך זכו', והיא כגו' שלפנינו בערך (נגד גירסת הרמב"ם).

וכן בפמ"ו מה' כלים היה: כך מצאתי בתוספתא בשתי נוסחאות שלא כדבריו ולא נתבררה אצלי. וגירסתן כלפנינו בערך. פרה פ"ד ה"ד: מצאתי בשתי נוסחאות בשר (צ"ל: כשם, וכן העתיק בכ"ם) שהוא טהור כן מימיו טהורין ולא ידעתי מהו. וכ"ה לפנינו בערך. עיין מ"ש בח"ג עמ' 242. ובפ"כ מה' כלים הי"ג: מצאתי בשתי נוסחאות כהפך לזה באלו חבור ובשאר הדברים אינן חיבור. וזהו כלפנינו, וכניגוד לגירסת הרמב"ם ורוב התוספתות שהביא הר"ש.

הפעם היחידה שגירסת שתי התוספתות שלו מתנגדת לכל הנוסחאות שכדינו היא בפ"ב מה' משכב ומושב הי"ג: מצאתי בשתי נוסחאות' טמא בשתי'הן זכו'. וגירסא זו של שתי הנוסחאות מתנגדת לגירסת ד', כ"ו, רמב"ם ור"ש, עיין מ"ש להלן עמ' 63. ובמקום שיש מחלוקת בין שני הספרים שלו, גירסת אחד מהם הוא כנראה כלפנינו, וכן בהשנות פ"ה מה' מקוואות הי"ט: ולענין חלה ותרומה יש מחלוקת בנוסחא זכו', עיין מ"ש במקוואות עמ' 5. פ"ב מה' טמאי משכב ומושב הי"ב: מצאתי שתי נוסחאות חולקות זו עם זו זכו', עיין מ"ש בטהרות עמ' 86. כלים ספ"ח: במקצת הספרים הנמצאים בכל מקום טמאין זכו', עיין מ"ש בח"ג עמ' 12.

5. ואחרון אחרון הרמב"ם. רבינו שאב רכות מן התוספתא טהרות בשני ספריו הנדולים, פירוש המשניות ויד החזקה. והוא"ל ובפיה"ט הוא מזכיר מפורש את המקור שממנו לקח נדון בראשונה בספרו זה. לפנינו מונחים שלשה מופסים: ד' נפולי, הוצ' דירינבורג וכת"י ילון. ולא הרי ספר זה כשאר הספרים, שהרי רבינו מעיר בעצמו בתשובה (ד' ליפסיה ס"י קל"ה, הוצ' פריימן ס"י ר"מ עמ' 226) שעשה מהדורא בתרא לפיה"ט, וכנראה שרבינו היה הולך ומגיה אותו במשך הרכה זמן, משנה, גורע ומוסיף, ולפיכך היו מצויים הרכה מהדורות מפירושו. עיין תשכ"ן ח"א ס"י י"ט, ועיין במבואו של ר"מ מוליראנו לפיה"ט פסחים שהוציא לאור ובספרות שצ"י שם. ולפיכך יש

לפעמים לראות בכתי שונים של פיהים לא רק שינויי נוסחאות רגילים בכתי שונים אלא שינויים שנובעים ממהדורות שונות. פיהים כתי ילון מתאים ברובו להוצ' דירינבורג. אבל לפעמים יש שם נוסחאות טובות שאינן לא בד' נפול' ולא בהוצ' דירינבורג. עיין מ"ש בחיג עמ' 255. וכן נמצאת שם הנוסחא המשונה במשנה (אהלות פיח מ"ט): ומערב קטריון. וכבר העיד בכפויפ שזו היא הנוסחא של פיהים להרים. עיין מ"ש בחיג עמ' 158. כמו כן השתמשתי בנוסחאות פיהים להרים שמביא בתיומ. נוסחא זו באה לו לרכינו מארץ ישראל (עיין בהקדמתו לסדר קדשים). והוא קורא לה נוסחת ארץ ישראל (נא"י). בנוסחא זו היו הגהות בנוסח התוספתא שאינן מתאימות לאף אחד משלושת הטופסים שבידי, עיין מ"ש בחיג עמ' 3 וכח"ד עמ' 2.

ואף שרבינו מזכיר בפיהים את המקור ממנו שאב, מ"ט לא העיר אף פעם על נוסח אחר בתוספתא, על גירסא אחרת בספרים אחרים, בניגוד למנהגם של הריש והראב"ד (עיין לעיל). והואיל ולא יתכן כלל לעלות על הדעת שרבינו לא היה אלא כתי אחד של התוספתא, הרי אין לנו אלא להניח שהרמב"ם היה כבר פוסק בלדותו, פוסק בענייני נוסח וגירסא, ובהר"ם בפיהים בגירסא שהיתה נראית לו נכונה. ומכאן ששינויי הנוסחאות (בתוספתא) במהדורות השונות של הרמב"ם, נובעים מהרמב"ם עצמו, שחזר בו אח"כ ובהר"ם בנחמא אחרת. דוגמא מזהירה לזה יכולה לשמש נוסחת כתי אוקספורד של פיהים פרה ספיר, שאינה אלא הרכבה מוצלחת מאד של שתי נוסחאות, עיין מ"ש בחיג עמ' 228. קרוב לוודאי בעיני שהרכבה נפלאה זו היא של הרמב"ם עצמו (בניגוד לגירסת ה, כ"י, ר"ש ורא"ש). ולפעמים חזר בו הר"ם אח"כ מפירושו בתוספתא, שכן הוא כותב בפיהים מקואות פיט מיב עמ' 110: והתבאר בתוספתא שיתדות דרכים הוא הטיט שעל הדרכים המלכלכין הבגדים אפילו בימות הקיץ. מכאן שקרא בתוספתא (658³⁵): והן מתמעכין על הבגדים. אבל ביד החזקה פי"ב מה' מקוואות היא פסק: וטיט של דרכים הנמצא שם תמיד בימות החמה. מכאן שהמשיך את המלים, על הבגדים לטטה, עיין מה שהארכתי בזה במקומו שם עמ' 38.

ואם אטרנו לעיל שנוסחת התוספתא שבר"ש היא ברובה סעור אחד, ע"פ כתי אחד, הרי נוסחת התוספתא שברמב"ם היא ע"פ כמה כתי – נוסחא נבחרת-טובת. ערך נוסחאות התוספתא מזהרות שכפיהים ופירושי רבינו מוכן מאליו. כן לדוגמא נמצאת הנוסחא הנכונה לתוספתא פרה פ"ד 634 שו' 2/3 רק בפיהים, עיין מ"ש בחיג עמ' 228.

וכן בכלים ב"ק פ"ז ה"ה: בכיסוי תבית שכפאה וכו', בבא שליסה שהיא כחירה סתומה, ורק בפיהים אנו למדים שצריך להמשיך את המלה, בכיסויי לבבא שלפניה, עיין מ"ש בחיג עמ' 25.

ולפעמים אנו מוצאים שם גירסא חדשה ופירוש אחר לגמרי, עיין מ"ש בחיג עמ' 69, או גירסא אחרת המתנגדת לכל הנוסחאות ולכל הראשונים שהביאוה, עיין מ"ש

בחיג סוף עמ' 221. ויש שאנו רואים שלפני רכינו היחה השמטה בחוספתא, ועיי זה
אנו מבינים את הפסק שלו ביד החזקה, עיין מ"ש בחיג עמ' 115.

ברם מקור נפלא יוצא מן הכלל להכנת החוספתא מהרות הוא מפר יד החזקה
של רכינו. פסקיו בספר מהרה הוא אוצר כלום של ברייתות מחוספתא מהרות. מלה
אחת בפסק הרמב"ם מבארת לנו את החוספתא. כן לדוגמא בחוספתא אהליות 614: בדק
ומצא שם חרם הרי זו כבתולה. וזה מתנגד למציאות. אבל ברמב"ם הרי זו
כבתולה. עיין מ"ש בחיג עמ' 146. כלים 573³⁶: פ"ט ש"ק וכו', ואין לזה
מובן, אבל ברמב"ם: פ"ט ש"ק וכו' (כמלה אחת). עיין מ"ש בחיג עמ' 17. מכשירין
675: שלשל את המטלית להעל בה דלי או קיתון וכו', ולא שמענו שמעלים דלי
במטלית. אבל מדברי הר"ם למדנו שצ"ל: שלשל את המטלית. עיין מ"ש להלן
עמ' 114. ולא עוד אלא שבשני המקומות האחרונים נתגלה לנו מקור לדברי ר' תנחום
הירושלמי במלוננו, עיין מ"ש במקומו.

ויש שהגירסא בחוספתא לקחה לפנינו בחסרון בכל הנוסחאות, והר"ם הוא היחיד
ששמר לנו על הגירסא המלאה והשלמה, עיין מ"ש בחיג סוף עמ' 57.

ורגיל הוא שברמב"ם הנוסחא היא נגד כל הנוסחאות, נגד הרי"ש והראב"ד, עיין
מ"ש בחיג עמ' 32, 118 (ושם כמה נוסחאות בדברי הרמב"ם בעצמו), 133, 150, 232, ח"ד
עמ' 41 ועוד. ובכמה מקומות אנו רואים שגירסת הרמב"ם נוחה הרבה יותר. עיין מ"ש
בחיג עמ' 8 (שמה כתבתי כי נוסחת הרמב"ם מתאימה לך, אבל הדבר אינו בטוח, כי
בר חסרה שם הסיפא, והואיל ויש שם חסרון, הרי אין לדעת היכן הוא החסרון אם
בסוף או באמצע). עמ' 236 (והראב"ד בעצמו מודה שלשון הר"ם ערב יותר). עמ' 242 ועוד.
ולפעמים ברמב"ם לפנינו הוא כנוסחאות שבדינינו בחוספתא וכגירסת הרי"ש, אבל
ברמב"ם כת"י גירסא אחרת יותר נוחה, וכמו שהגיה הרי"ש, עיין מ"ש בחיג עמ' 239.
ויש גם להפך שברמב"ם שבדינינו הנוסח בחוספתא מתנגד לטופסים שלנו אבל בר"ם
כת"י הגירסא כלפנינו, עיין מ"ש בחיג עמ' 81.

כמובן שעלינו לדקדק ולחפש במקורות אחרים המקבילים לחוספתא, לפני שאנו
מחליטים שהחוספתא הוא מקור הרמב"ם, שהרי לפני רכינו היו גלויים כל מקורות חז"ל,
ויש לפעמים סמך על מקור אחר בניגוד לחוספתא, עיין מ"ש בחיג עמ' 178.
סוף דבר יש לפנינו בחוספתא מהרות שלשה טיפוסים עיקריים של פיסקות
השקועות בדברי רבותינו הראשונים: נוסח צרפת בפירוש הרי"ש. נוסח קרוב לו (אבל
בהרבה מקומות שונה ממנו תכלית שינוי) – נוסח הראב"ד (והוא כנראה סעבר בין
נוסח צרפת וספרד). נוסח ספרד, והוא נוסח הרמב"ם. ואשר לנוסח הרא"ש, הרי הוא
ברובו מועתק מהרי"ש ומיעוטו מהרמב"ם (בפירושו נמצאות גירסאות משונות רק במספר
מועט מאד, ואפשר שחלק מהם הוא ב"מ, עיין מ"ש בחיג עמ' 32, עמ' 78, עמ' 81).
ואותם הדברים אפשר לומר גם על נוסח מהר"ם ב"ב שהוא רובו ככולו לקוח מן הרי"ש.

לזה יש להוסיף שבפיסקאות שברוקח וראבי"ה (ה' מקוואות) שקועות הגהות הריב"ם, כפי שכתבתי לעיל.

6. הגהות הנריא ופירושיו. כבר כתבתי בהקדמתי לחיג שרוב הגהות הנריא לתוספתא טהרות הוא ע"פ הרי"ש והכב"י ומיעוט קטן הוא ע"פ הרמב"ם ומקורות אחרים (הגהה אחת ממנו נובעת מבה"ג, עיין מ"ש במקוואות ע"מ' 36). וכנראה שכמה מהדורות שקועות בהגהותיו ובאוריו, כי כידוע, לא כתב רבינו את הגהותיו לתוספתא, אלא תלמידיו הם שלקטו את פירושיו (עיין בשער טהרת הקודש), ואפשר שהנריא באר להם את שיטות הראשונים בתוספתא (עיין מ"ש בחיג ע"מ' 42 וע"מ' 275), ופירש לפעמים ע"פ שיטה זו ולפעמים ע"פ שיטה אחרת, ומכאן הסתירות המרובות בין הגהות הנריא ובין באוריו. וברור שלהגהות הנריא נכנסו פירושים והגהות שמעולם לא יצאו מפי רבינו. כן מגיהים בתוספתא פרה פ"ב 631¹⁰: „כשרה" במקום: פסולה, ותמהני אם יצאה הגהה זו (אעפ"י שהיא גם בא"יהו רבא) מפי הנריא, עיין מ"ש בחיג ע"מ' 212. שם רפ"י משלימים בהגהות הנ"ל (אות א') ע"פ הרי"ש ברייתא שלימה, אבל באמת הרי"ש לא כיוון לתוספתא אלא לספרי זוטא, עיין מ"ש בחיג ע"מ' 247. ועיין מ"ש בחד ע"מ' 70, ע"מ' 117, ע"מ' 131, ע"מ' 144, ע"מ' 166 ועוד בכ"ם. ויש לציין שהמדפיסים בהוצ' ראם הדפיסו כמה פעמים ע"פ הנוסח המוגה שבטהרת הקודש והוסיפו שבושים משלהם, עיין כלים ב"ם רפ"ג, ועיין מ"ש להלן ע"מ' 144 ועוד בכ"ם.

לעומת זה ברור שבהגהות אלו שקועה תורת רבינו האמיתית, עיין באורו הנפלא של רבינו בתוספתא טהרות שנתלבטו בה הרי"ש, הכ"ם והגאון בעל משנה אחרונה והבאתיו להלן ע"מ' 105. ועיין הגהתו בתוספתא ידים פ"ב 682³⁰, והבאתיה להלן ע"מ' 153 וכדומה בכ"ם.

ומכ"ז יוצא שעלינו להתייחס בזהירות מרובה להגהות אלו, והדבר עדיין טעון ברור. ותפלה בפי שיוכני ה' לפתור את השאלות האלה וכיוצא בהן בסבואי הכללי לתוספתא.

מקואות

פ"א

עמ' 652

20 אמר ר' נחמיה מפני מה אמרו וכו'. פיה"מ להר"מ פ"א מ"א עמ' 72-73, ר"ש ורא"ש שם. ובש"ת מהר"י דטרני כ"ק צד 7 ע"ב: ופיר' ר"י בר' מ"צ ז"ל שתה טמא ושתה טהור טמא שמא ירדה טיפה מפי הטמא ואותה הטיפה עצמה באת בפיה טהור (צ"ל: בפי הטהור) וניטמאו כל משקין שבפיו וניטמא גם [הוא] משום שותה מים טמאים וכו' תניא (כ"ה דרכו של הריב"מ"ך בכ"מ בפירושו לסדר זרעים להביא את התוספתא ולפתוח בתניא מבלי לציין את המקור) א"ר נחמיה מפני מה אמרו אם לא הדיח טהור מפני שאין המים שבגבי עלולין לקבל טומאה וכו'.

20/21 שאין המים שבגבי עלולין לקבל טומאה וכו'. בד: שאין שבין בו עלולין וכו'. ובכ"ו שאין המים שבגבי וכו'. וכ"ה בפיה"מ וש"ת הרי"ד הנ"ל. ובהשגות הראב"ד פט"ו מה' טומאת אוכלין ה"א: כבר פירשו בחוספתא מפני שאין המים שבגבא מקבלין טומאה עד שיתלשו וכו'. וכן בר"ש ורא"ש הנ"ל: מפני שאין המים שבגבא עלולין לקבל טומאה עד שיתלשו וכו'. וכן מעתיק סתם באגודה מקוואות סי' כ"ד, ר"כ ע"ג.

והנה לשיטת הר"מ בפיה"מ כאן ובפט"ו מה' טומאת אוכלין הנ"ל הפירוש הוא שאין המים שבגבא מקבלין טומאה שלא ברצון אלא עד שיתלשו, עיי"ש. אבל שאר הראשונים הנ"ל (ומש"ת הרי"ד הנ"ל) אנו רואים שהמקור לכלם הוא הריב"מ"ך מפרשים שאין מי הגבא המחברים מקבלים טומאה כלל, עיי"ש.

21 הנביהן רבו הטהורין על הטמאים וכו'. בש"ת הרי"ד הנ"ל: ופ"י ר"י (הוא הריב"מ"ך הנ"ל) הגביהן פי' כו' כלומי וכשהגביהן נמי כיון שלא הוחשבו רבו הטהורין על הטמאים פי' על אותה הטיפה של טמאים וביטלום וכו', ועיין בפ"י הר"ש הנ"ל, ורואים שכל דבריו לקוחים מפ"י הריב"מ"ך הנ"ל.

23 שאני אומר לסוף שטיפת המים טמאין נוגעות בככר. בכ"ו: שני אומר לסוף שטיפת המים טמאין נוגעין בככר. וכן מעתיק בפיה"מ פ"א מ"ג עמ' 73: שאני אומר לסוף שטיפת מים טמאין נוגעין בככר וכו'. וכן בריב"מ"ך הנ"ל: שאני אומר לסוף שטיפת המים הטמאים נוגעין בככר וכו' ור' שמעון סבר טמא שאני אומ' לסוף שנפלו המים מזה הככר ניטפו (שטפו? מלה זו אינה ברורה בכת"י) הטיפין בסוף וטמאו הככר.

אבל בד חסרה המלה, לסוף" וכן איננה גם בר"ש ורא"ש הנ"ל (אמנם בפירוש הר"ש שם: ור' שמעון סבר דאפי' לא הדיח טמא משום דשמא לבסוף כשנפלו כל המים נשתיירה הטיפה על גבי הככר וטמאתו. אבל מכאן אין ראייה שלפני הר"ש

היתה הגירסא: „לסוף“, כי כן דרך רבינו להעתיק את פירוש הריבמ"ץ, אעפ"י שלפניו היתה גי' אחרת בתוספתא שהרי גם לפי גירסת הר"ש אפשר לפרש כן. ועיין מבוא). וכן מעיר בתיו"ט פ"א מ"ג שבנא"י (בנוסחא אחת יד, כת"י) של פירוש הר"מ נמחקה המלה „לסוף“, אבל גם בהוצ' דירינבורג ובכת"י ילון ישנה מלה זו.

ולעצם העניין עיין במשנה אחרונה פ"א סמ"ג שרצה לשער כי לשיטת הרמב"ם צריך לקרוא שטיפת מלשון שטף (בשוא), עיי"ש, ועיין פי' הריבמ"ץ הנ"ל. 24 גבי שנפל לתוכו יין רבש וכו', ר"ש הנ"ל, רמב"ם פט"ו מה' טומאת אוכלין ה"ד. 25 לפי שאי אפשר לו לצאת ידי צחצוחי שמן, בר"ש הנ"ל: לפי שאי אפשר לצאת ע"י צחצוחי שמן, אבל גירסתינו נכונה, וכן במשנת מכשירין פ"ו מ"ה: שאין המוהל יוצא ידי (כג"י הוצ' לו, קויפמן, פרמה ועוד) שמן, ועיין גם להלן 670³⁶, 671¹² ועוד בכ"מ. וכן ברמב"ם הנ"ל: לפי שאי אפשר לו לצאת ידי צחצוחית. 25/26 יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם וכו', ר"ש הנ"ל, רמב"ם פט"ו מה' תרומות הי"ח, אר"ז ע"ז ס"ה ב' סי' רנ"ב, ל"ג ע"ד (בשם תוספתא מקוואות פ"ק) כל הברייתא. ועיין לעיל 40: ומ"ש בח"א עמ' 55, עיי"ש.

26/27 וכן השמן של תרומה... שמן של תרומה, כ"ז חסר בד, וכ"ה שם: יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והן מותרין נפל על גבי היין מותר, ובכ"ע תרומות הנ"ל: יין של תרומה שנפל על גבי פירות ידיחם והם מותרים נפל על גבי יין יקפה אותו והיין מותר, וכנראה שגי' משובשת זו היתה גם לפני בעלי התוספות, ולא עוד אלא שהיה כתוב לפנייהם יין נסך (במקום: יין של תרומה), וכ"ה בתוספות מנחות כ"ב ב' ד"ה ור"י: והשתא ניחא (כלומר, אם החכמים סוברים שגם יין נסך בטל בששים אפילו מין במינו) הא דתניא בתוספתא יין נסך שנפל על גבי ענבים ידיחם (תפשו את לשון המשנה בע"ז פ"ה מ"ב) על גבי יין יקלף (צ"ל: יקוף = יקפה) את היין והשאר מותר, אף על פי שאי אפשר שלא ישאר שם משהו יין, אבל לפני הראשונים הני"ל היתה הגירסא הנכונה בתוספתא כאן.

27/28 שנפל על גבי ציר יקפנו כדי שיבטל טעם שמן שבו, ברמב"ם הנ"ל: נפל על גבי הציר יקפה אותו ויטול קליפה מעל הציר כדי שיסיר כל הציר שבו טעם השמן.

28 חוקת טיט וגממיות שבפתחי חנויות וכו', בר"ש פ"א מ"ד: תניא בתוספתא חוקת הטיט וגממיות שבפתחי חנויות שברשות הרבים וכו', פי' חוקת הטיט כמו חקיקת הטיט והוא בור שיח ומערה וכו', ובד"ח שבר"ש הוגה כנראה ע"פ התוספתא: חוקת הטיט וכו', אבל הגי' „חוקה“ בטוחה כמו שיוצא מפורש מפירושו, ואין בין חוקה ועוקה אלא שינוי מבטא בחילוף הרגיל בין ח"ת ועי"ן, ועיין להלן 656³⁹ ומש"ש. אבל גם גירסתינו „חוקת טיט“ וכו', יש לה על מה לסמוך שכן פסק הרמב"ם בפט"ו מה' טומאת אוכלין ה"ד: חוקת טיט וגממיות שבפתחי חנויות בר"ה בשעת הגשמים שהן טהורין, ועיין במשנה פ"א מ"ד.

29/30 פסקו גשמים הרי הן כמו שפיכות ושכשוקין הולכין אחר הרוב, בכ"ז: הרי הן כמו (צ"ל: כמי) שפיכות שבשוקין וכו', וכן בר"ש הנ"ל: „פסקו גשמים הרי הן כמי שפכות שבשוקים הולכין אחר הרוב וכו' במי שפיכות שבשוקים הולכין אחר הרוב דתנן במסכת מכשירין פרק שני מי שפיכות שירדו עליהן מי גשמים אם רוב מן הטמא טמא ואם רוב מן הטהור טהור, כלומר וכי היכי דהתם אזלי בתר רובא

הכי נמי הכא. ורואים שהוא פירש לפי גירסתו שהכל הלכה אחת: הרי הן כמי שפיכות שבשוקין והולכין אחר הרוב.

אבל ברמב"ם הנ"ל: פסקו הגשמי הרי הן כמי שפיכות ושבשוקין הולכין בהן אחר הרוב. ועיין השגות הראב"ד שם ה"ב. ועיין להלן 664³³.

30 שנתערבו בין בכלי בין בקרקע טמא. עיין רמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין הכ"ו. ועיין מ"ש בס' חזון איש (קמא) סי' א' ס"ק ו'.

31/32 פסקו הגשמים הקרובין לעיר... רוב אדם. פסקא ממשנתנו פ"א מ"ד.

32/33 במה דברים אמורים בנבי שאפשר לשתות בה וכו'. ר"ש הנ"ל, גליון

הרא"ש פ"א מ"ד.

33 ולא יהא מקום פרסות רגליו נכרות. קרוב לוודאי בעיני שכו' חסר בתוספתא שלפני הרמב"ם, ולפיכך פסק בפט"ו מה' טומאת אוכלין ה"ג: בד"א בגבא שאפשר לשתות ממנה אבל בגבא שאי אפשר לשתות ממנה אלא בדוחק גדול הרי זה בחזקת טהרה, שהן בחזקת טהורין עד שימצא מקום פרסות רגלי אדם או פרסות רגלי בהמה גסה ניכרת בו אבל מצא פרסות רגלי בהמה דקה הרי זה טהור שאיפשר שירדה ושתת. ובהשגות שם: לישנא דתוספתא ולא יהו מקום פרסות רגלים נכרים בגבא [וכו'] אלא אם כן פרסות רגלים ניכרים. והיתה לפנינו הגי' בתוספתא כמו שהיא לפנינו. וכן בר"ש וגליון הרא"ש הנ"ל.

34/35 מקום פרסות רגלי בהמה גסה טמא. דחיישינן שמא רכב עליה אדם. (הגר"א).

35/37 גבי שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות משלשה לוגין מים שאובין כשרין לחולין ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרין להקוות עליהן. כל בבא זו חסרה בד' (עיין להלן). אבל ישנה בר"ש הנ"ל. ובפירושו שם: פחות משלשת לוגין מים לאו כלום הוא וכמאן דליתנהו דמו. להקוות. להמשיך ל[וגין] מים עד שישלימו ארבעים סאה וכשרים לטבילה. ועיין תוספתא שקלים רפ"א ומ"ש בח"א עמ' 179 בשם הסמ"ג.

וכן בשו"ת הרי"ד כ"ק צד 7 ע"א: וגם ר"י מ"צ הכי סבירא ליה דאינו צריך להשיק השאובין במ' סאה דתניא בתוס' מקואות גבי שאין בו מ' סאה ונפלו לתוכו פחות מג' לוגין מים שאובין כשרין לחולין ולתרומה וליטול מהם לידים וכשרין להקוות עליהן. ופי' ר"י (היינו הריב"מ) כשר להקוות עליהן אם היו מ' סאה חסר סאה ממשיכין לו סאה ומשלימין אותו למ' סאה והוא מקוה כשר.

אבל לעומת זה נשמטה לפנינו בבא שלימה שישנה בד', וכ"ה שם: גבי שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות משלשת לוגין מים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרין להקנות (צ"ל: להקבות = להקוות) עליהן. וכן בר"ש פ"א מ"ה: תניא בתוספתא גבי שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות משלשת לוגין מים טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרים להקוות עליהן. וכן מעתיק באגודה מקואות פ"א סי' כ"ה: תניא בתוספתא גבא שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות מג' לוגין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול ממנו לידים.

אבל ברמב"ם פ"ה מה' מקואות ה"ט: מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות משלשת לוגין מים טמאין שאובין הרי כשר לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולין להקוות עליהן. וצ"ל לפי גירסתו שהמים נפלו שלא לרצונו, עיין

מ"ש בריש מכילתין, אבל צ"ע איך פירש, להקוות, עיין מ"ש לעיל. ועיין להלן
653: ואילך.
37 רבו ושטפו וכו', משנה פ"א מ"ה עיי"ש.

עמ' 653

- 1 וכדברי בית הלל אומרים רבו אף על פי וכו'. בכ"ז: וכדברי בית הלל רבו ואף על פי וכו'. ובר"ש הנ"ל כג"ז ד.
- 3 אף על פי שלא כדברי בית הלל. בכ"ז ור"ש הנ"ל: אף על פי שלא שטפו כדברי בית הלל וכו'.
- 3/4 מקוה שהיא מחזיק ארבעים סאה ובתוכו תשע עשרה סאה וכו'. עיין פיה"מ להר"מ פ"א מ"ה עמ' 75. ובר"ש הנ"ל כג"ז שלפנינו (בערך).
- 6 מקוה שהוא מחזיק עשרים סאה וכו'. עיין בפיה"מ הנ"ל, ובר"ש הנ"ל כג"ז שלפנינו בערך.
- 7 מים כיון שאובין וכו'. המלה "כיון" היא טה"ד ואיננה בד, כ"ז ור"ש הנ"ל.
- 8 נפלו לתוכו שלשה לוגין וכו'. שער המים להרשב"א עמ' 25.
- 9/10 ירדו גשמים עד שיצא הימנו מלואו ועוד. כ"ז ליתא בר"ש הנ"ל, ועיין להלן. ובד ובשער השמים הנ"ל חסרות המלים המלים, ירדו גשמים.
- 10/12 ירדו גשמים... עד שיצא הימנו מלואו ועוד. כ"ז ליתא בכ"ז ובשער המים הנ"ל, אבל ישנו בר"ש הנ"ל, ועיין לעיל.
- 13 מקוה שהוא מחזיק עשרים סאה וכו'. ר"ש ושער המים הנ"ל, אגודה מקואות פ"א סי' כ"ה, ר"כ ע"ג.
- 14/15 עד שיצא מלואו ועוד דבר מועט למעט שלשת לוגין, בס' בעלי הנפש להראב"ד, שער המים ספ"ג, ס"ט ע"א: בור שבחצר (משנה פ"ג מ"ב) ונפלו לתוכו שלשת לוגין לעולם הוא בפסלו עד שיצא ממנו מלואו ועוד בור שהוא מלא מים וכו', ויש שם חסרון וצריך להשלימו ע"פ ההגהות בתודת שלמים מ"ב ע"ד: עד שיצא ממנו מלואו ועוד פי' מלא שיעור המים שהיו בבור קודם שנפלו לשם ג' לוגין השאובין ועוד דבר מועט כדי שיתמעטו הג' לוגין כל שהן ובענין (צ"ל: וכענין) זה מצאתי בתוספת' דמקואות פ"ק. וכן בר"ש ואגודה הנ"ל, ארחות חיים ח"ב עמ' 139-140.
- 15/17 מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטב נפלו לתוכו שלשת לוגין מים שאובין טמאין לחולין לחלה ולתרומה ליטול מהן לידים ופסולין להקנות עליהן. בכ"ז חסרה המלה "לחולין" ואיננה גם בד ובכל הראשונים שאביא להלן, והיא באה בסה"ד. אבל מצד שני חסרה כאן בכ"ז מלה, והיינו: [פסולין] לחלה וכו', או אולי היה שם [בשרין] לחלה וכו'. עיין להלן.
- ובד: מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קורטוב ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים ופסולין להקנות עליהן. וכן גורס בר"ש ושער המים להרשב"א הנ"ל ובאו"ז ח"א ה' מקואות ס' של"ה, מ"ב ע"ג. וכן ברמב"ם פ"ה מה' מקואות ה"ט: וכן מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר דינר ונפלו לתוכו שלשת לוגין מים שאובין טמאין הרי זה פסול לחלה ולתרומה וליטול ממנו לידים ופסולין להקנות עליהן.

אבל בהשגות שם: ופסולין להקוות עליהן. א"א זה שבוס אלא כשירים להקוות עליהם ולענין חלה ותרומה יש מחלוקת בנוסחא, ומסתברא כאותה שיש בה הרי זה פסול לחלה ולתרומה ולידים (והיינו הראב"ד מכריע כגירסת הרמב"ם שהיא גם נוסחת ד', ר"ש ואר"ז הנ"ל, אבל מתוך עדות הראב"ד אנו למדים שהיתה גירסא: כשרים לחלה וכו') עד שירבו או עד שישטופו, לעולם כשרים להקוות עליהם. 17/19 פחות משלשה לוגין אפילו כולן פסולין... כך טהורין לכל דבר. ר"ש.

שער המים, או"ז ורמב"ם הנ"ל, ובכולם: אפילו כולן טמאין וכו'.

19 למעלה מהן מי תמצית שלא פסקו שמטבילין את המים וכו'. ר"ש פ"א מ"ו, אר"ז ח"א ה' מקואות סי' של"ז ס"ק י"א, מ"ד ע"א, רמב"ם פ"ט מה' מקואות ה"ב. ועיין סי' הישר לר"ת ד"ו ע"ח סע"ג, הוצ' מק"נ עמ' 130 ובהערה י"א שם.

20 זה הכלל כל מקום שאדם טובל ידים וכלים טובלין וכו'. וכה"ב. וכן בפיה"מ להר"מ פ"א מ"ו: ולשון התוספתא זה הכלל כל מקום שאדם טובל שם ידים וכלים טובלין אין אדם טובל וכו', ועיין גם ביד החזקה פ"א מה' מקואות ה"א. וכן בר"ש הנ"ל בד"ר: זה הכלל כל מקום שאדם טובל בו ידים וכלי' טובלי' בו וכו'. וכה"ב בשאלת ר' אלעזר בר' שמואל מוורונא (שאלה זו גם בראבייה כת"י סי' תתקצ"א, עיין מבוא לראבייה עמ' 195) שברוקח סי' שע"ז: קשה לי מן התוספ' בפרק א' דמקואות כל מקום שאדם טובל בהן ידים וכלים טובלין בהן. אין אדם טובל בהן ידים וכלי' אין טובלין בהן (ומן הרוקח הועתק במרדכי ה' מקואות סי' תשמ"ה בגי' משובשת עיי"ש). וכן באר"ז ח"א ה' ק"ש סי' ס"א, ט"ו ע"ב: וקשה דתנא פ"ק דמקואות זה הכלל כל מקום שאדם טובל וכו', ולהלן שם בה' מקואות סי' של"ז ס"ק ו' מ"ג ע"ד וס"ק י"א מ"ד רע"ב מקוצר: זה הכלל כ"מ שאדם טובל וכו'. ובשו"ת הריב"ש סוף סי' רצ"ד: ותניא נמי כל שאדם טובל בו ידים וכלים טובלין בו וכו'. ועיין רמב"ם פ"ו מה' ברכות ה"ה ובכ"מ שם.

ולפי גירסא זו בתוספתא קשה על שיטת הפוסקים שסוברים שגם במעיין צריך מ' סאה לטבילת אדם, וא"כ איך אפשר לומר כל מקום שאין אדם טובל אין כלים טובלין, והרי במעיין מטבילין את הכלים אפילו הוא כל שהוא, ומכח קושיא זו הגיה באר"ש פ"ח מה' מקואות ה"ח: כל מקוה שאדם טובל בו וכו' (וכ"ה הגירסא בר"ש ד"ה, אבל כבר ראינו שבר"ש ד"ר הגירסא: כל מקום וכו'). וכהגהתו כ"ה בס' הישר לר"ת ד"ו ע"ח סע"ג, הוצ' מק"נ עמ' 130: ותו אמרינן בתוספתא דמקואות מקוה שאדם טובל שם כלים וידים טובלין גבי הכשר מים אע"פ ששיעורו חלוק וכל טבילת מקוה מן התורה ברביעית לכלים ומעיין בכל שהוא לכלים ולאדם במ' סאה וכו'.

ובספרי חקת פי' קכ"ד, הוצ' הורוביץ עמ' 157: מקום שאדם טובל שם ידים וכלים טובלין בד"א במקוה אבל במעין אדם טובל בראוי לו וכלים טובלין בראוי להם. ועיין גם בס"ז שם עמ' 304 ואין זה מס"ז.

21/23 ואלו הן מי תמצית כל זמן שהגשמים יורדין וההרים ביצין הרי הן כמי מעין פסקו גשמים וההרים ביצין הרי הן כמי תמצית פסקו מלהיות ביצין הרי אלו כמין נבאין. בכ"ז חסר יפסקו גשמים וההרים ביצין הרי הן כמי תמצית, אבל ישנו בד (ואצל צ' בשנו"ס אינו נכון) ובראשונים שאביא להלן, אבל לעומת זה אין בד וראשונים המלים, הרי הן כמי מעין.

וכן בפיה"ג ריש מקואות עמ' 117: ומי תמציות פ' כבר מפורש הוא בתוספה ואילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמים יורדין וההרים בוצצין. ומשם בערוך ערך מץ ובר"ש פ"א מ"ד. ובר"ש הנ"ל (מ"ו): ואילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמי יורדים וההרים בוצצין פסקו גשמי' וההרים בוצצין הרי הן כמי תמציות פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביין. וכ"ה באו"ז ח"א סוף סי' של"ז הנ"ל, וכ"ה כנראה גם לפני הרמב"ם פ"ט מה' מקואות ה"ב, וכמו שציין מקורו והעתיקו (כלומר את המקור) בשו"ת הרא"ש כל"ל פ"א סי' ט'. ועיין בפ"י הרא"ש כאן פ"א מ"ד, ויש שם חסרון וצריך להשלימו ע"פ הר"ש.

ובירושלמי מו"ק פ"א ה"א. פ' סע"א: ר' ירמיה בעי מי תמציות שלא פסקו מה הן. נישמענה מן הדא אילו הן מי תמציות כל זמן שהגשמי' יורדין וההרי' בוצצין פסקו גשמי' אע"פ שההרי' בוצצין הרי הן כמי תמציות. פסקו מלהיות בוצצין הרי הן כמי גביים. וכ"ז נעלם לפ"ש מעיני המפרשים, והארכתי בזה במבואי לח"א עמ' 3 והשתדלתי להוכיח שם שג"י כ"ו: הרי הן כמי מעיין יש לה על מה לסמוך והיא מתחזקת גם ע"י הירושלמי הנ"ל, עיין מש"ש.

והג"י ביצין (במקום בוצצין) גם להלן 662²⁹, 662²⁷.

23/24 החופר בצד הים בצד הנהר במקום הביצים הרי הן כמו תמצית. בר"ש הנ"ל: פ"י כמי תמציות שלא פסקו. וכ"ה באו"ז ח"א סוף סי' של"ז הנ"ל, וכן ברמב"ם פ"ט מה' מקואות ה"ג: החופר בצד הים ובצד הנהר במקום הבצין הרי הן כמי תמצית שלא פסקו. ועיין בתשובת ר' יחיאל בר' יוסף באו"ז ח"א סי' תשע"ג, ק"ד סע"ד, ועיין בשו"ת הרא"ש כל"ל פ"א סי' ט' הנ"ל.

24 החופר בצד המעיין כל זמן שהן באין מחמת המעיין וכו'. הראשונים הנ"ל, רמב"ם שם ה"ד, שו"ת הריב"ש סוף סי' רצ"ב.

25 חזרו מלהיות מושכין הרי הן כמי נבאין. בד: פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי תמציות. וכ"ה בר"ש, או"ז, שו"ת הרא"ש והריב"ש הנ"ל. אבל ברמב"ם הנ"ל: פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי גבאין. וכן בר"ש ואו"ז הנ"ל: פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי תמציות (ארבע מלים האחרונות חסרות בר"ש בפירוש. אבל ישנן בפסקא מן התוספתא, ובאו"ז הנ"ל ישנן גם בפירוש) אית דגרסי הרי הן כמי גבאים (כג"י כ"ו והרמב"ם).

25/27 מעיין שמימיו מועטין וריבה עליו והרחיבו מטהר באישבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו. עיין במשנה פ"א מ"ז, פ"ה מ"ג ומפרשים שם, ועיין רשב"א שבת ס"ה ב'.

והתוספתא שלנו הובאה בר"ש פ"א מ"ז, פ"ה מ"ג, השגות הראב"ד פ"ט מה' מקואות ה"א. בעלי הנפש, שער המים, ס"ו ע"ב וס"ח ע"ב, השגות הרז"ה שם (תודת שלמים ל"ד ע"ד), רוקח ריש סי' שע"ב, או"ז סוף ח"א סי' תש"ה, שו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' מק"נ עמ' 134 (=מרדכי ה' מקואות סי' תשמ"ו והובא בשו"ת מהרי"ק שרש קט"ו), שו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' רל"א, שער המים שלו עמ' 34, רמב"ן וריטב"א שבת ס"ה ב', ר"ן שם פ"ו סי' שע"ט, פ"י הרא"ש נדרים מ' א', ריטב"א, ר"ן ונ"י שם מ' ב', ואשר לפירושה עיין במפרשים ובמלא"ש למשניות הנ"ל. 27 מקוה שנמדד ונמצא חסר וכו'. משנה פ"ב מ"ב. וכ"ה הברייתות עד סוף הפרק בר"ש שם.

28 ברשות הרבים... ברשות היחיד. בכ"ו ור"ש הנ"ל: ברשות היחיד... ברשות הרבים, וכן הסדר במשנה הנ"ל, וכן נכון ונקט את הפשוט תחילה. ועיין קידושין ע"ט א', גדה ב' ב'.

28/29 ר' שמעון אומר ברשות היחיד טמא וברשות הרבים טהור. בד: ברשות היחיד תולין וכו', וכ"ה בר"ש ובבבלי קידושין ונדה הנ"ל.

29/30 אמר ר' שמעון מעשה בינורם של דיסקוס וכו'. בכ"ו: מעשה ביגורת של דיסקוס וכו', ובד: מעשה במגורה של דיסקוס וכו', ובר"ש הנ"ל: מעשה במגורה של דיסקוס. וכל הברייתות בירוש' תרומות פ"ח ה"ב, מ"ה ע"ב, בבלי קידושין ס"ו ב'. עיי"ש הגירסא.

32 הואיל ומקוה זה בחוקת מומאה וכו'. עיין תשב"ץ ח"א סי' מ"ט, כ"ה ע"א. 37 נלמדו מבעל מום אם דומה לבן גרושה נלמדו וכו'. בכ"ו: נלמדנו מבעל מום אם דומה לבן גרושה או לבן חלוצה נלמדנו וכו', וכ"ה (בערך) בר"ש הנ"ל, ועיין בירושלמי ובבבלי הנ"ל.

עמ' 654

3 מחירו, טה"ד, וליתא בד, כ"ו, ר"ש, ירושלמי ובבלי הנ"ל.

פ"ב

5/6 מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני ספק מים שאובים למקוה וחוקת למקואות כשרות. מכאן מוכח לכאורה שמקוה כלו שאוב הוא רק מדרבנן ולפיכך כשר המקוה מספק. וכן רצה להוכיח מכאן הר"י בר' שמואל, עיין תוספ' פסחים י"ז ב' ד"ה אלא, תוס' ב"ב ס"ו ב', תוס' חולין כ"ו א' ד"ה אלא, או"ז ח"א סי' של"ד, מ"ב ע"ב ואילך, רא"ש ב"ק פ"ז סי' ג', ה' מקוואות סי' א', וכן מוכיח מכאן גם ר' אלעזר בר' שמואל מוורונה מובא ברוקח סי' שע"ו (עיין מ"ש לע"ז 653²⁰), ועיין רמב"ן ב"ב ס"ו ב', שו"ת הרשב"א ח"ה סי' ס"ד, ועיי"ש ח"ג סי' רכ"ד, שער המים שלו עמ' 18, כפ"פ פט"ז עמ' ת"כ, ר"ן שבועות פ"ב (ה' גדה) סי' אלף צ"ג, תשב"ץ ח"א סי' מ"ט, כ"ה ע"א. ועיין גם ברמב"ם פ"י מה' מקוואות ה"ג. אבל לעומת זה דעת ר"ת (מובא ברמב"ן הנ"ל) ודעת הר"ש פ"ב מ"ג (והובא בתוס' ב"ב ס"ו ב', או"ז, רא"ש ור"ן הנ"ל) שמים שאובין פסולין מן התורה ושאני הכא שחוקת המצויים אצל מקוואות הם טמאים שבאים ליטתה והם יודעים ששאובין פסולין ואנו תולים שהמקוה נעשה בהכשר, עיי"ש. וכן דעת הריב"א בסמ"ג עשין רמ"ח, רמ"א ע"א. וכן דעת ר' ישעי' דטרני בשו"ת שלו כ"ק צד 3 ע"ב ואילך והביא שם כמה תירוצים לתוספתא זו.

והנה הגירסא אצל כל הראשונים הנ"ל היא כלפנינו בערך, אבל ברמב"ן ב"ב הנ"ל הביא בשם ר"ת: וכן משמע התם (בתוספתא) דקתני מפני שכשרותו מוכיח ע"י פירוש כיון שמלא כשיעור מקוה אני אומר אדם טמא בא ומלוהו לטבול ולא מים שאובין הן. וכן בר"ן שבועות הנ"ל: והיינו דחניא התם כשר מפני שכשרותו מוכיח עליו הא לאו הכי פסול מספק דהוה ליה ספק דאורייתא ולחומרא וכו'. וצ"ע אם באמת היה כן לפנינו בתוספתא או שיש כאן שריד מפירוש עתיק. ועיין להלן שו" 7.

6 צנור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו וכו'. ר"ש הנ"ל, והובא בתוספת ב"ב ס"ו ב' הנ"ל, באו"ז, רא"ש ור"ן הנ"ל, ועיין בשער המים להרשב"א עמ' 18 ועמ' 23, ועיין תשב"ץ הנ"ל, ופסקה הרמב"ם בפ"י מה' מקוואות ה"ד. 8 מפני שזה ספק מים שאובין למקוה, ברמב"ם הנ"ל: שזה ספק מים שאובים הוא, שהרי יש שם מקוה כשר קבוע.

8/9 שני מקוואות שאין בהם ארבעה סאה... וידוע לאיזה מהן וכו'. צ"ל: שאין בהם ארבעים סאה וכו', כמו שהוא בד. וכל הברייתא בר"ש פ"ב מ"ג. וממש כעין הברייתות שלפנינו לעיל תרומות פ"ו 36 ואילך, עיין מש"ש, ועיין גם לעיל 40:12 וידוע לאיזה מהם נפלו... למקום שנפלו שניים שם נפלו ראשונים. כ"ה בכ"י. ובד יש כאן חסרון, ובר"ש הנ"ל בטעות: ואין ידוע לאיזה מהן נפלו וכו' למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים. וגירסת כ"י מתאשרת גם ע"י תוספתא תרומות 36:12 הנ"ל, עיי"ש.

13 באחד יש בו ארבעים סאה וכו'. ר"ש הנ"ל, או"ז ח"א סי' של"ה, מ"ב רע"ד, רא"ש ה' מקוואות סי' א', ועיין במשנה פ"ב מ"ג. 15/16 ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו וכו'. בר"ש הנ"ל: ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו נמצא שיש כאן שני מקוואות אחד כשר ואחד פסול והיינו מתניתין דלעיל (מ"ב) דרבנן מטהרי' ור' יוסי מטמא וכו'. ועיין רמב"ם פ"ד מה' אבות הטומאות ה"ב ובכ"מ שם.

17/18 למי שנשמאת אחת מידיו ואין ידוע איזו הוא וכו'. בכ"י: ואין ידוע איזו היא וכו'. ובר"ש הנ"ל: ואינו ידוע אי זו היא וכו'. ועיין רמב"ם ספ"ד מה' אבות הטומאות ובכ"מ שם.

19/20 שני מקוואות אחד יש בו ארבעים סאה וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"ב מ"ב. ועיין רמב"ם פ"י מה' מקוואות ה"ז, ובמשנה למלך שם נסדרו ונתבארו כל הברייתות בסדר יפה. והובאו הברייתות גם בשו"ת הרי"ד כ"ק צד 3 ע"א ואילך. 20/21 בשני ועשה טהורות. בר"ש הנ"ל: בשני ועשה טהורות וטהורות וכו' בשני ועשה טהורות וטהורות דהרי טבל בשניהם קודם שעשה שניות ועלתה לו טבילה. ועיין להלן 681:33 ואילך ומש"ש בשם הר"ש.

21 בראשון ולא עשה בשני ועשה טהורות. בר"ש הנ"ל: בראשון ולא עשה בשני ועשה טהורות. והפ"י פשוט שהרי טבל בשניהם קודם שעשה טהורות ועלתה לו טבילה ממה נפשך.

22/23 אבל בטומאה קלה אלו ואלו טהורות. ואנו תולים שטבל בראשונה בכשר וממילא שתיהן טהורות.

24 נטמא באמצע טומאה חמורה טבל בשני ועשה אלו ואלו מונחות הרי אלו מונחות. בד ור"ש הנ"ל לנכון: נטמא באמצע טומאה קלה וטבל בשני ועשה (בר"ש: ועשה טהורות) אלו ואלו מונחות הרי אלו מוכיחות. והנה הגירסא, מוכיחות" בודאי נכונה, ופירושה שאם יש בין התערובת דבר אחד וודאי הוא מוכיח על השאר, וסגנון זה רגיל בתוספתא ובירושלמי, עיין הרשימה ש"י בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 266, וגם כאן הפירוש: הוא שמכיוון שיש כאן אחת וודאי טמאה הרי היא מוכיחה על השנייה ושתיהן תלויות, (ועיין להלן טהורות פ"ו 666 ואילך). ולא עוד אלא שגם הגירסא, טומאה קלה" היא הנכונה, כי לפי

הגירסא שלפנינו אין להבין למה הראשונה תלויה, והרי השנייה בין כך ובין כך תלויה, ואפילו לא עשה את הראשונה ואין כאן הוכחה, עיין להלן 655 ומשיש. ובעל כרחינו עלינו לגרוס: טומאה קלה, ושתייהן שוות ולולא עשה את הראשונה היתה השנייה טהורה, אלא מכיוון שעשה שתיהן ויש ביניהן אחת וודאי טמאה תלויות שתיהן מספק.

25 נאכלו ראשונות ונטמאו או שאכדו וכו'. כלומר, שנטמאו אח"כ טומאה וודאית וכו', ועיין בתוס' טהרות הנ"ל.

27 טבל בשני ועשה מזהרות וכו'. והרי הוא טהור מטומאה חמורה ממ"נ וטהור מטומאה קלה מחמת ספק.

שם: נגעו אלו באלו ראשונות תלויות ושניות ישרפו. שאם המקוה הראשון היה כשר ונטהר מטומאה חמורה, הרי השני פסול ונשאר בטומאה קלה והטהרות השניות טמאות, ואם המקוה הראשון היה פסול, הרי נשאר הטובל בטומאה חמורה וטימא את הטהרות הראשונות והן מטמאות את השניות. אבל הטהרות הראשונות נשארו בספיקן שמא היה המקוה הראשון כשר ונטהר הטובל, והטהרות השניות שנטמאו מאדם טמא בטומאה קלה אינן מטמאות את הראשונות. (ע"פ הגר"א). ועיין רמב"ם הנ"ל.

29 שניות תלויות ראשונות ישרפו. מטעם הנ"ל ובהיפוך הסדר.
29/30 שני מקואות של ארבעים ארבעים אחד שאוב וכו'. ר"ש ושו"ת ר"י דטרני כת"י הנ"ל, שם צד 116 ע"א, ר"ש פ"ב מ"ג, תוספ' ב"ב ס"ו ב' סד"ה מכלל, סמ"ג עשין רמ"ח, רמ"א ע"א, רא"ש ה' מקואות ס"י א', ר"ן שבועות פ"ב ה' נדה ס"י א"ף צ"ג, והוכיחו מכאן שכולו שאוב פסול מדאורייתא, שהרי הטהרות תלויות כמו בספק דאורייתא. ועיין הראשונים שציינתי לעיל בריש פירקין.

31 בשני ועשה מזהרות. בר"ש הנ"ל: בשני ועשה טהרות טהורות. שאנו תולים שטבל בראשונה במים שאובים ואח"כ בכשר ונטהר לגמרי. (הגר"א). והג"י שלפנינו נכונה עיין מ"ש להלן 681³⁴ בשם הר"ש.

שם: בשני ועשה מזהרות. בר"ש הנ"ל: בשני ועשה טהורות. מפני הטעם הנ"ל.
32 ראשונות תלויות ושניות טהורות. שהרי הראשונות תלויות מחמת ספק טומאה חמורה, ולפיכך אינן מוכיחות על השניות. (הנ"ל).

33 אבל בטומאה קלה אלו ואלו תלויות. שהרי בשתייהן יש ספק שוה, ואחת מהן בוודאי טמאה, ולפיכך מוכיחה על השנייה ושתייהן מספק. (הנ"ל).

33/34 ירדו שנים ומכלו בשניהם אחד טמא וכו'. בדור"ש הנ"ל: חזרו שנים וטבלו וכו'. ועיין רמב"ם הנ"ל.

36 והמיקר מזהר. שאנו תולים שהמיקר ירד למקוה כשר ולא נטמא במים שאובים.

36/37 ואחד המיקר שניהם תלויין. שהרי שניהם שוים בספק טומאה קלה.

עמ' 655

1/2 ברשות היחיד שניהן תלויין וברשות הרבים את שיש בו דעת לשאול ספיקן טמא וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ופירש: יש בו דעת לישאל דומה למקוה שאוב ושאין בו דעת לישאל דומה למקוה כשר. ברשות היחיד שניהן תלויין דאי מטהרת ליה לחד מטהרת נמי לאידך.

3 שני מקואות של עשרים וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"י מה' מקואות ה"ח.

5 בראשון ועשה בשני, צ"ל: בראשון ועשה בשני ועשה וכו', וכו' בר"ש הנ"ל. ועיין להלן 666¹¹ ומש"ש.
 שם: הראשונות טהורות שניות ישרפו. שהרי השניות טמאות וודאי, ואפילו לא עשה ראשונות וממילא אין השניות מוכיחות על הראשונות. (ע"פ הגר"א). ועיין מ"ש להלן 654¹². ועיין במשנת טהרות פ"ה מ"ג, בפ"י הרא"ש, בא"הו רבא ובתוספ' חדשים שם. ועיין להלן 666 שו' 11/12.
 5/6 שתי נשים שנתעסקו בציפור וכו'. נדה נ"ח רע"ב.

פ"ג

8 נסמרא שמשוקעת בקרקע ובור של גת שגלת וירדו גשמים וכו'. בר"ש פ"ב מ"ד: תניא בתוספתא גיסטרא שהיא משוקעת בקרקע בור של גת וירדו גשמים וכו', וכו' בר"ש פ"ו מ"י ומ"א, וכו' בגליון הרא"ש פ"ו מ"י. וגם בד חסרה המלה, שגלת". ובס' יחוסי תו"א כת"י ערך יוסי החורגני קורא לפרק זה, גיסטרא שהיא משוקעת במים". ופירש בר"ש הנ"ל: פ"י בור של גת ואין הסיד שבשוליו מחזקת מים ולא הגיסטרא שהיא משוקעת בקרקעיתו ונמצאו כל המים גדורין ומחזקי' מחמת הגיסטרא שהיא כלי' ומתוך כך חשיבי ליה רבנן כשאוב. 9 ר' אליעזר מכשיר וכו'. בר"ש הנ"ל: ור' אליעזר מכשיר כיון דבנפילתן למקוה לא היו שאובין.

10 היה בראשון שלשת לוגין וירד וטבל וכו'. בר"ש פ"ב מ"ו לנכון: היה בראשו שלשת לוגין מים שאובין וירד וטבל וכו', ועיין ברא"ש ה' מקואות סי' ב'. ובשער המים להרשב"א עמ' 21: ועוד שנינו בתוספתא בפרק שלישי היה בראשו שלשת לוגין וירד וכו'. ובבעלי הנפש להראב"ד, שער המים ס"ח סע"ב: ותניא בתוספתא דמקואות פרק שלישי היו בתוכו שלשת לוגין וכו', ועיין בהגהות (תורת שלמים מ"ב ע"ב) שמעתיק את נוסח הב"י, ובשורת המיוחסות סוף סי' רל"א מעתיק מבעלי הנפש: היו בשער ג' לוגין מים וירד וטבל וכו'.

10/11 וירד וטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה וכו'. וכו' בבעלי הנפש הנ"ל, וכן מעתיק במיוחסות הנ"ל (שיש לו מ' סאה) וכו' בה' הרא"ש הנ"ל, ולפ"ז משמע לכאורה שהיו בו מ' סאה מלבד ג' לוגין שבראשו. אבל בד וכן בר"ש הנ"ל מעתיק: ויש בו (בשער המים הנ"ל: ויש במקוה) ארבעים סאה וכו', ומפרש: ויש בו ארבעים סאה מלבד מים שבראשו כשר דמקוה שלם אין מים שאובין פוסלין אותו וכו' ועוד יש לפרש דהא דקתני ויש בו ארבעי' סאה היינו עם שלשת לוגין שבראשו דמים שבשערין אין פוסלין את המקוה אדרבה מצטרפין להשלימו' וכו', ועיין בב"י בטור יו"ד סי' ר"א. ועיין להלן שו' 22 ומש"ש בשם הר"ש.

11 סחטו בתוכו פסול. בר"ש הנ"ל: סחטו לתוכו דארבעי' סאה שבמקוה מכוונות היו וכשעלה מן הטבילה סחט שערו לתוך המקוה להשלי' ארבעי' סאה לפי שחסרו בטבילתו פסול דמקוה חסר מים תלושין פוסלין אותו.

ובבעה"ז הנ"ל (וכן מעתיק ממנו במיוחסות הנ"ל) מוסיף כאן: ר' שמעון מכשיר שיתכוין (במיוחסות לנכון: עד שיתכוין) ויתלש. וכנראה שיש שם השמטה ונשמטה הבבא של סגוס הבאה להלן, אבל עיין היטב בשער המים הנ"ל.

11/12 הטביל בו את הסנים וזכו הימנו שלשת לוגין למקוה כשר. ר"ש הנ"ל, רוקח סי' שע"ב, או"ז ח"א סי' של"ו, מ"ג ע"ב, מיוחסות סי' רל"א ושער המים שלו סוף עמ' 20. ועיין במשנה פ"ז מ"ו.

12/13 ור' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר. פסקא ממשנה ד' פ"ב.

13 ור' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו וכו'. השמטה ע"י הדומות יש כאן, ובכ"ו לנכון: ור' יוסי אומר משום ר' יהושע אף יטה ובלבד שלא יטבול ויערה וכן היה ר' יוסי אומר זולף בידיו וכו'. וכן בר"ש פ"ב מ"ח: תניא בתוספתא ר' יהושע אומר בין כך ובין כך ישבר ר' יוסי אומר משום ר' יהושע אף יטה ובלבד שלא יטבול ויערה וכן היה ר' יוסי אומר זילף בידיו וברגליו וכו' פי' ישבר ולא יטה. אף יטה. היינו יכפה דמתניתין, ומתניתין ר' יוסי היא ואליבא דר' יהושע. ובלבד שלא יטבול ויערה. שלא יטול גרסינן כלום שלא יטול בידיו ויערה. ובש"ת הרי"ד כ"ק צד 15 ע"א: ותניא בתוס' דר' יהושע אומ' בין כך ובין כך ישבר ר' יוסי אומ' משם ר' יהושע אף יטה.

13/14 זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר. וכן בבעלי הנפש הנ"ל ס"ט ע"א: ועוד תניא וכן היה ר' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר. ועיין בהגהות שבתודת שלמים הנ"ל. ובהשגות הר"ה ע"ל בעלי הנפש (תודת שלמים ל"ה ע"ג): כאותה ששינו בתוספתא זלף בידיו וברגליו ג' לוגין מים למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר. ובר"ש הנ"ל: וכן היה ר' יוסי אומר זילף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע כשר וכו'. עם הקרקע דהיינו המשכה שמערה חוץ למקוה והם נמשכים למקוה. וכן בש"ת הרי"ד כ"ק צד 12 ע"ב: ותניא נמי בתוספתא מקוה וכן היה ר' יוסי אומ' זילף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עם הקרקע [כשר] וכו' פי' זילף דרישא כגון שנתכוון לכך והו' להו שאובין פסול אבל אם היו הולכין עם הקרקע כשר דהו' להו שאיבה שהמשיכה וכו'. ועיין גם בש"ת המיוחסות סוף סי' רל"א הנ"ל, בשער המים שלו עמ' 20 וברא"ש ה' מקואות סוף סי' ב' הנ"ל.

14 לוגיון העובר ממקום למקום וכו'. בבעה"נ (לפי ההגהות שבתודת שלמים), הר"ה, הר"ש, שער המים והרא"ש הנ"ל: לגיון העובר וכו', וכן בש"ת הרי"ד הנ"ל: לגיון העובר וכו'. ופירש בר"ש לנכון: לגיון. ח"ל. וכן ברמב"ם פ"ה מה' מקואות ה"ח: גייס העובר ממקום למקום וכו'. ובש"ת הרא"ש כל"ל ל"א סי' ז': אמנם מכבר היה קשה לי מהתוספות דפר' ב' (כ"ה בד"ק) דמקואות לגיון העובר ממקום למקום וכו'. עיי"ש. ועיין בס' משבית מלחמות (ד"ו סס"ו) ע"ד ע"ב. 14/15 וכן בה"מ העוברת ממקום למקום וכו'. וכו' ברמב"ם, בעלי הנפש, ר"ש, שער המים וש"ת הרי"ד הנ"ל, אבל בהשגות הר"ה, ש"ת הרא"ש ופסקי הרא"ש הנ"ל: וכן ש"י רא העוברת וכו'.

15 חילפו בדיהן... כשר. עיין בראשונים הנ"ל. ובר"ש שם: כשר. עם הקרקע קאמר. ועיין ברא"ש הנ"ל. ועיין באור הגר"א יו"ד סי' ר"א אות נ"ג.

15/16 אפילו עשו מקוה התחלה כשר. בכ"ו: בתחלה כשר. וד': בתחלה כשר. וכו' בבעלי הנפש, הר"ש, שער המים וש"ת הרי"ד הנ"ל, אבל ברמב"ם, ר"ה, ש"ת הרא"ש ופסקי הנ"ל: בתחלה כשר. והיא היא.

16/17 ואיזהו טיט הנמרד... הנמרד כלוג. עיין במשנה ספ"ב.
 17 ר' יוסי אומר היוצא במשפך. ברוקח סי' שע"ב: תניא טיט היוצא במשפך.
 וכוונתו לכאן.

שם: ואלו הן קני המדה הסלול. בכ"ו: ואלו הן קני מדה זה הסליל. וכן בפיה"ג נגעים פ"א: דתניא ואילו הן קני המדה זה הסליל. ומשם בערוך ערך סליל ור"ש נגעים פ"א מ"ט.

17/18 בטיט שבצדדין... ואין מטבילין. בכ"ו לנכון: הטיט שבצדדין... ואין מטבילין בו. ובמשנה פ"ב מ"י: אם היו המים מצד אחד וכו' ואין מטבילין בטיט.

18 שלש גממיות של נחל וכו'. ר"ש פ"ז מ"ה. או"ז ח"א סוף סי' של"ג. מ"ב ע"ב, בבלי חגיגה י"ט ע"א. ובש"ת הריב"ש סי' רצ"ב: וזהו מש"כ הרמב"ם ז"ל (פ"ח מה' מקואות ה"ח) שלש גומות שבנחל וכו' והיינו ההיא ברייתא דשלש גממיות השנויה בתוספתא דמקואות ומייתי לה בפ' אין דורשין וכו'.

20 ר' יוסי אומר ר' מאיר היה אומר וכו'. בד: ר' יהודה אומר היה ר' מאיר אומר וכו'. ובר"ש ואו"ז הנ"ל לנכון: ר' יהודה אומר מאיר (בלי התואר ר') היה אומר וכו'. וכ"ה בחגיגה הנ"ל. ועיין דק"ס חגיגה עמ' 73.

20/21 וחכמים אומרים בין בתחתונה כן וכן אין מטבילין וכו'. המלה 'בין' חסרה בכ"ו. ובר"ש הנ"ל: וחכמים אומרים בין כך ובין כך אין מטבילין וכו'. וכ"ה באו"ז הנ"ל. ועיין ר"ש ורא"ש פ"ג מ"ב, ר"ש טהרות פ"ח מ"ט, תוספ' חגיגה י"ט ב' ד"ה בתחתונה, שם כ"א ב' ד"ה כעוביה, תוספ' גיטין ט"ז א' ד"ה הניצוק, ועיין שו"ת הריב"ש סי' רצ"ב הנ"ל.

21/22 שתי ברכות של ארבעים ארבעים סאה זו על גבי זו ונפלו שלשת לנין לעליונה ונפתקו ובאו וכו'. כ"ה הגי' בכ"ו. וכ"ה (בערך) בר"ש פ"ג מ"א. ובפירושו שם: שתי ברכות של ארבעים ארבעי' סאה היינו עם השלשת לוגין שנפלו דמקוה שלם אין מים שאובין פוסלין אותו וכו' וארבעים דקתני היינו עם השלשת לוגין שנפלו. ונפתקו. מלשון פותקין למקוה דסוף פרק קמא דתמורה (י"ב סע"א). והובא הר"ש בשו"ת הרא"ש כ"ל ל"א סי' ב'. וברוקח סי' שע"ב: תניא מ' (וכ"ה גם בד' פאנו. וצ"ל: ב') ברכות של מ' סאה זו על גב זו ונפלו שלשה לעליונה ונפתקו (כ"ה בד' פאנו) ובאו לתחתונה וכו'.

23 כשרין שאני אומר שלמו ארבעים סאה עד שלא ירדו שלשת לוגין. הראשונים הנ"ל. ופירש בר"ש הנ"ל שהתחתונה כשרה מפני ששלמו לה מ' סאה מן העליונה עד שלא ירדו לה ג' לוגין השאובין. כלומר אי אפשר שבג' לוגין הראשונים שירדו לה לא תהיה תערובת של מים כשרים, וממילא לא יפסלו אותה כבר כל מים שאובים. והעליונה כשרה מפני שמחוברת לתחתונה.

23/24 שתי מקואות של עשרים עשרים סאה זה בצד זה וכו'. ר"ש ורוקח הנ"ל.
 24/25 ונפתקו ובאו לחברו כשר. בר"ש הנ"ל: כשר. כר' יהושע דמתניתין.
 ומיירי כאן שנפתקו המים במקרה דרך נקב שבכותל אבל שתי המקואות לא נתערבו. (חזון איש קמא סי' ב' ס"ק ד').

25 ור' יוסי אומר אם ניטלה מחיצה פסול. ובר"ש הנ"ל: אם ניטלה המחיצה כותל המפסיק בין שניהן פסול דר' יוסי לסעמיה דקאמר במתניתין מפני שנקרא עליו שם פסול.

25/26 אבל רואה אני... שאמר במקוה וכו'. בכ"ו: אבל אמ' רואה אני... במקוה וכו'. ובר"ש הנ"ל: אבל רואה אני את דברי ר' יהושע במקוה וכו'.
26 ונפלו שלשת לוגין וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: ונפלו לו שלשת לוגין וכו'. ועיין במשנה א' פ"ג.

27 שני מקואות של עשרים עשרים סאה אחד שאוב וכו'. ר"ש פ"ו מ"ג, ר"ש טבול יום פ"ב סמ"ב.

28 והשיקום וטבלו בהן אפילו אדומים והלבינו וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' והשיקום דמחמת שירדו הטובלי' לתוכן עלו המים וצפו על גביהן. אפי' אדומים. המים של כשר. והלבינום. המים של שאוב שהיו לבנים.

29 הטבלין והטובלין כמות שהיו. בכ"ו: הטבלין כמות שהיו והטובלין כמות שהיו. ובד: מקואות כמות שהיו. ובר"ש הנ"ל: המקואות כמות שהיו והטובליים כמות שהיו פי' וכו' שהכשר כשר להקות עליו אף על פי שנתערבו בו מים שאובין דכבר נתבטלו ברוב הכשרים קודם שבאו לתוך המקוה כדפרשית במתניתין. ועיי"ש במשנה ומפרשה.

שם: שלשה לוגין למקוה וכו'. עיין במשנה ד' פ"ג, ובר"ש שם כל הברייתות עד סוף הפרק.

31 אבא יוסי בן חנן אומר מכלי אחד וכו'. בד: אבא שאול בן חוני וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: אבא יוסי בן חוני אומ' וכו'. וכן בתמורה י"ב ב': יוסף בן חוני אומר וכו'. ועיין ערוך ערך קף ד' ובעה"ש עמ' קנ"ד ובהערה 2 שם, אבל הערוך העתיק את לשון הברייתא שבתמורה שם ולא את התוספתא.

32 חוץ מראשי אצבעות. וכו' בר"ש הנ"ל, אבל בד: חוץ מראשו. וצ"ל: חוץ מראשי [אצבעות].

34 או שבא ראשו ורוכו בין מלמעלה בין מן הצד וכו'. ר"ש הנ"ל, רוקח סי' שע"ב, רמב"ם פ"ט מה' אבות הטומ' ה"ב.

35 מקצתן שאובין ומקצתן אינן שאובין או שנפל לתוכן יין ודבש וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' אבות הטומאות ה"ד.

36 ואפילו הוא טהור והן טהורין וכו'. לעיל פרה פ"ו 637²³ וכג"ד. עיין מש"ש.

37 טהור שנפלו על ראשו וכו'. בשתי הלכות אלו חזרת התוספתא על ההלכות הקודמות ואומרת שאין חילוק בין טבילה ונפילה בין בטומאה ובין בטהרה.

עמ' 656

3 מקצתן שאובין ומקצתן אינן שאובין וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק בס' יחוסי תו"א ערך אבא יוסי החורני.

5 בטהורים טהור. וכו' ביחוסי תו"א כת"י הנ"ל. ובד: מטהורי' טהור. וכן בר"ש הנ"ל: מטהורים טהור וכו' מטהורים טהור דאם המים שאובין טהורין לא גזרו עליהן לא בביאה ולא בנפילה.

5/6 שעשה שאר משקים במים לפסול את הגוף וכו'. בר"ש הנ"ל: לפסול את הגוף כדתנן במעילה (פ"ד מ"ה) דכל המשקין מצטרפין לפסול את הגוייה ברביעית.

6 לא עשה את המטהורין כטמאין. בר"ש הנ"ל: דהשתה מים טהורין טהור.

6/7 מקום שלא עשה את המשקין כמים וכו'. כע"ל 655²⁵, להלן 684³².

7/8 אינו דין שלא נעשה את הטהורין כטמאין. וכן בר"ש הנ"ל: אינו דין שלא עשה וכו'. אבל בד: ואינו דין שעשה את הטהורין וכו'. וכן בס' יחוסי תורא כת"י הנ"ל: 'אינו [דין] שנעשה את הטהורין כטמאים כך כתוב בתוספתא שלפני, ויש לפרש בניהותא, כלומר אין הדין נותן לעשות הטהור' כטמא' ואם בשאר משקין (נראה שיש כאן השמטה בהעתקה, ורבינו מגיה או מביא נוסח אחר: שלא נעשה) אינו דין שלא נעשה טהורין כטמאין זה היסוד שברוב קל"ן וחמורין".

8 מקוה יוכיח שלא עשה שאר משקין כמים וכו'. עיין במשנה פ"י מ"ו (ובאליהו רבא שם).

8/9 ועשה בו את הטהורין כטמאין. שהרי במקוה כולם מודים שג' לוגים מים שאובין טהורין פוסלין אותה. ועיין להלן במשנה פ"ז מ"ב.

10 שלא עשה בו את הצפורין תאמר בגוף שכן עשה בו את הצפורין. כ"ה בד (בכ"ו חסר כאן דף). וכן בר"ש הנ"ל: לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצפורין תאמר בגוף שעשה בו את הצפורין פי' וכו' הצפורין, אבעבועות של מים, כמו העושה צפור במים הנתזים במסכת מכשירין פרק חמישי (מ"ב), כלומר דבמקוה לא עשה הצפורין כמים דאינן נחשבי' כמים לטבול בהן ולכך נפסל בטהורין שאובין כטמאין. תאמר בגוף שעשה בו את הצפורין כמים, דאם בא ראשו ורובו בצפורין או שלש' לוגין צפורין נפלו עליו נפסל גופו ככמים. ומיהו קשה דבפ' שני דזבחים (כ"ב א') תניא דכל שתחלת ברייתו מן המים מטבילין בו, ומי מקוה שכולן יבחושין אדומין מטבילין בו, ואטו מי גריעי צפורין מביחושין אדומים.

אבל הר"ש מוסיף שם: וברוב ספרים כתוב צרופין. וכן ביחוסי תורא כת"י הנ"ל: השיב ר' על דברי אבא יוסי בן החורני לא אם אמרת במקוה שלא עשה בו את הצירופין, שאם יש שני גממיות ואין באחד מהן שיעור מקוה ואין ביניהן שיעור עירוב מקוה הטובל באחד מהן לא עלתה לו טבילה ואפילו חזר וטבל בשני דאין טבילה לחצאין אבל ג' לוגין פוסלין דתנן וכו' (במשנה ספ"ג).

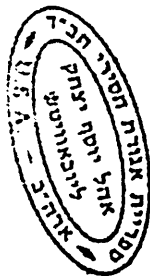
ולא דברי רבינו הייתי מפרש, 'צרופין'—הרדלית, עיין להלן ספ"ד: ומתחלת ועד סופן צרוף מ' סאה מטבילין בהן וכו' ב"ה אומרים אין מטבילין בהן, משא"כ בגוף שהוא טמא גם בצרוף. ועיין במיוחדות להגר"א שהפך את הגירסא, עיי"ש.

פ"ד

11 מבלה שנתנה על נבי הצנור להדריח וכו'. בר"ש פ"ד מ"ב: תניא בתוספתא טבלה שנתנה תחת הצנור לידוח וכן כלים שנתנן תחת הצנור לידוח ראשונים ראשונים הוכשרו לקבל טומאה וכו' פי' הוכשרו לקבל טומאה כלומר אם נפלו על הפירות הרי הן מוכשרין דחשיב משקה לרצון כדאמרינן בפרק קמא דחולין (ט"ז א') גבי כופה קערה על הכותל בשביל שתודח הקערה. וכן בשער המים להרשב"א עמ' 23: דהכי תניא בתוספתא טבלה שנתנה תחת הצנור לדוח וכן כלים שנתנן תחת הצנור לדוח ראשונים ראשונים הוכשרו וכו', כפירוש הר"ש.

12 שלמו ארבע סאה הרי אלו כשרין. בר"ש ושער המים הנ"ל: שלמו ארבעים סאה הרי אלו כשרין פי' וכו' כשרין לטבילה.

12/13 צנור שחקקו ואחר כך קבעו פוסל את המקוה. בפיה"מ להר"מ פ"ד מ"א

עמ' 84: כמו שהוא מבואר בתוספתא בזאת ההלכה צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ואחר כך חקקו אינו פוסל את המקוה. והר"מ העתיק כאן את לשון הברייתא בבבלי ב"ב ס"ה ב' וקרא לה תוספתא כרגיל אצל הראשונים, עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 7. ועיין בפיה"מ להר"מ פ"ד מ"ג עמ' 88.

13/14 מים הנוזלין מאליהן ומן הים ומן הנהר והעולין באנטיליא פוסלין המקוה וכו'. וכן באו"ז ח"א סי' שליו מ"ג ע"ב: דתניא בפרק טבלא מום (צ"ל: מים) הנוזלין מאליהן מן הים מן הנהר והעולין באנטיליא פוסלין את המקוה וכו'. ואין לזה שום מובן, ומן העניין ברור שמדברים כאן בשלשה מינים של מכונות שאיבה. ונ"ל שהגירסא הנכונה היא באגור לר"ש ג'מע עמ' 24: בתוספתא מקואות פ"ד המים הנדלין מאליהן מן הים ומן הנהר והעולין באנטיליא פוסלין את המקוה. ובהערות שם תימן: הנוזלין, במקום הנדלין. אבל קרוב מאד בעיני שאין צורך בתימן והנדלין (= והנדלין) מאליהן פירושו שהמים עולין מאליהן בדליים (ע"י איזו מכונה שהיתה ידוע להם בימיהם) מן (כגון ר"ש ג'מע והאו"ז) הים ומן הנהר ונשפכין למקוה, ואע"פ שאין השאיבה ע"י אדם מ"מ פוסלים, מפני שהמים עוברים ע"י כלים (דליים). וכן בשער המים להרשב"א עמ' 24: תוספתא בפרק רביעי מים הגדלין (קרי הנדלין, הגידלין, כגון האגור הנ"ל) מאליהן ומן (צ"ל: מן, כגון הראשונים הנ"ל) הים ומן הנהר והעולין באנטיליא פוסלין את המקוה וכו'.

ואשר לפירוש המלה, אנטיליא" כתב ר' אלעזר בר' שמואל מוורנא (ברוקח סי' שע"ז): בתוספ' דמקואות בפ' ד' מים העולים מן הנהר באנטיליא פוסלין את המקוה. פי' אנטיליא הוא כלי. אנטיל בפ' חוקת הבתים (נ"ח ב') ובויקרא רבא בפרשת אשרי משכיל אל דל בר קפרא אמר העולם הזה דומה לגלגל אנטיליא דמתמלא מתרוקן ומתרוקן מתמלא. פירו' גלגל וכו', ולהלן שם: וכלים הקבועים בגלגל הא דתני' העולים באנטוכיא פוסלין את המקוה כמו בויקרא רבה בסופו (פ"ד—ט) דמי כגלגל דאנטיליא מתרוקן ומתמלא ומתרוקן ומתמלא. וכו' בערך באו"ז הנ"ל, ועיין ערוך ערך אנטל ומ"ש בח"ב עמ' 220. ועיין להלן 675²² ומש"ש. ועל פי פירוש זה בבית המים להרשב"א (הצופה ההגרי ח"ד עמ' 370): המים העולין מאליהן בגלגל פוסלין את המקוה. וכן הביא בשם שער המים להרשב"א בב"י טור י"ד סוף סי' ר"א.

14/15 רבן שמעון בן גמליאל אומר העולה בכבולין אינן פוסלין את המקוה לפי שאינן נתלשין. וכן בשער המים הנ"ל: רשב"ג אומ' העולין בכבולין אינן פוסלין את המקוה לפי שאינן נתלשין ומסתברא דהלכה כרשב"ג והראיה ממה שאמרו בפרק כל הבשר (ק"ז א') גבי ארייתא דדלאי אי בזיעה דולא ככונס משקה נוטלין ממנו לידים. ובבית המים הנ"ל: אבל העולין בכבולין שאינן נתלשין מן הנהר אל"א (כ"ה) בכת"י ניויורק, לפי התיקונים בהסוקר ש"א ח"א עמ' 8) מחוברין אל המים יראה לי שאין אלו שאובין שבכל עת מחוברין הן אל מי הנהר. ויש להחמיר ולאסור. ובב"י הנ"ל בשמו: אבל העולים בגלים שאין נתלשין מהנהר אל"א מחוברים אל המים וכו'. וע"פ העניין גם כבולים הם מכונת (או חלק ממכונת) שאיבה, אבל אינם כלי אל"א כנראה צנור פרוץ שמחבר את המקוה לים ולנהר.

15/17 ר' אליעזר בן יעקב אומר נג שיש בראשו עשרים ואחד סאה... ופוחתו נתערבו בחצר. בפיה"מ להר"מ פ"ד מ"ד עמ' 90: ובתוספתא ר' אליעזר בן יעקב

אומר גג שיש בראשו עשרים ואחת סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו תשע עשרה סאה ופותקן ונתערבו (בדפוסים ובכת"י ילון לנכון: ויתערבו) בחצר. ואמרו כאן ונותן לתוכו רצה לומר לתוך הגג ואחר זה יפתח לאלו המים ולאלו המים את מרזב הגג ויתערבו המים בחצר וכו'. וברוקח סי' שע"ב: תני' ר' אליעזר בן יעקב גג שיש בראשו כ"א סאה מי גשמים ממלא בכתף ונותנין לתוכו י"ט סאה וסורכן (כ"ה בד' פאנו) ומערבן בחצר. ובר"ש פ"ד מ"ד: תניא בתוספתא ר' אליעזר בן יעקב אומר גג שיש בראשו עשרים ואחת סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכו תשע עשרה סאה ופותקן ומערבן בחצר וכו'. וכ"ה בערך גם בשו"ת הרי"ד כ"ק צד 15 ע"א. וכ"ה בפ"י הרא"ש פ"ד מ"ד ובהלכותיו סי' ז', ומפשט לשון התוספתא כאן משמע לכאורה שצריך שהשאוובין ומי הגשמים יתערבו בחצר לפני שירדו למקוה, עיין רמב"ם פ"ד מה' מקוואות ה"ח, בפיה"מ שלו וברא"ש הנ"ל, ועיין בר"ש הנ"ל. אבל בתמורה י"ב א': ר' אליעזר בן יעקב אומר מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים ממלא בכתף תשע עשרה סאה ופותקן למקוה והן טהורין וכו'. ועיין ר"ש הנ"ל. אבל בשאילתות פ' אחרי סי' צ"ו, בה"ג ד"ו פ"ה סע"ג, ה' ראו עמ' 104, בוזהיר ח"ב עמ' 135 גרסו גם בתמורה: גג שיש בו וכו', ועיין בה"ג ד"ב עמ' 627. 17/18 היה ארבעים סאה ונפחתה ובאו לתוך הבית כשרין ואין מטבילין בהן שאין מטבילין באויר וכו'. בד': היו ארבעים סאה וניפחתה וכו'. וברוקח הנ"ל: היו בו מ' סאה ונפתקו כשרין ואין מטבילין בתוכו לפי שאין מטבילין באויר. ובר"ש הנ"ל: היו בו מ' סאה ונפתקו ובאו לתוך הבית כשרין וכו' כשרין להטביל בהן לאחר שבאו לבית. ואין מטבילין בהן. דרך ירידתן לבית שאין מטבילין באויר, והכא לא הוה צריך לטעמא דאויר דאפילו בארץ אין מטבילין בחדלית (צ"ל: בחדלית) של גשמים דאין מקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן אלא משום סופא נקטיה (עיין להלן). 18/19 מטבילין בו ואין מטבילין באויר. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ומפרש: נוגעין בארץ מטבילין בהן באותן מים שנוגעי' בארץ וכגון שיש בארץ ארבע' סאה דשעל הגג אין מצטרפין להנצוק והקטפרס אינו חיבור (טהרות פ"ט מ"ט). וברוקח הנ"ל: היה ראשו נוגע בארץ מטבילין בו ואין מטבילין בכיפה. וכנראה שיש שם השמטה ע"י הדמות, עיין בתוספתא להלן. 19/20 גל הנתלש... שאין מטבילין באויר. בר"ש הנ"ל: הכא דצריך לטעמא דאין מטבילין באויר דמעין מטהר בזוחלין ומטעמ' דקטפרס ונצוק אינו חבור (עיין לעיל) לא היה יכול לפסול דאיפשר שיש ארבע' סאה יחד באויר. 20 היה שני ראשין... ואין מטבילין בכיפה. בד': ואין מטבילין בכופא. ובר"ש הנ"ל: ואם: היו שני ראשין נוגעין בארץ מטבילין בהן ואין מטבילין בכיפה. וברוקח הנ"ל (עיין מ"ש לעיל שו" 18/19): ואין מטבילין בכיפה. חניא (חגיגה י"ט א' וש"נ) מטבילין ברישין ואין מטבילין בכיפין. וברשיי חגיגה שם: כיפין. אמצעיתו של גל שעומד באויר כמין כיפה ואם הושים כלים למעלה והטבילין בכיפה אינה טבילה. ועיין ר"ש כאן. ועיין רמב"ם ספ"ט מה' מקוואות ולעיל 310 ובבבלי סוטה ל"ד א'. 20/21 קסטלין המחליק מים בכרכין וכו'. בס' האגור לר"ש גימע עמ' 44: בתוס' מקוות פ"ד קסטלין המחלק מים לבריכות אם היה נקוב כשפופרת וכו'. וברוקח סי' שע"ז (בשאלת ר' אליעזר בר"ש מורונה): ותניא קסטלין המחלק מים בכרכי' אם היה כשפופר' הנוד אין פוסל את המקוה וכו'. ובתשובת הרוקח שם:

ותניא קסטלון המקלח מים בכרכים אם היה שפופרת הנוד וכו'. ובר"ש פ"ד מ"ה: תניא בתוספתא קסטלון המחלק מים בכרכין וכו'. ובש"ת מהר"ם ב"ב הוצ' מק"נ (בשם הר"ש): קסטלון המקלח מים בכרכים וכו' (והובא במרדכי שבועות ס"י תשמ"ו). ובש"ת הרשב"א ח"ג ס"י רכ"ה, מ"ח סע"ג: דתניא בתוספתא קסטלון המקלח מים בכרכין (השוה גירסת האגור הנ"ל), וכן בש"ת המיוחסות ס"י רל"א (בד"ר): ותניא בתו' קסטלון המקלח מים בכרכין וכו'. ובש"ת הרשב"א ח"ה ס"ב: דתניא התם קסטלון המקלח מים בכרכין וכו'. ובש"ת המים שלו עמ' 23: וכן שנו בתוספתא קסטלון המניח מים בכרכין וכו'. ובש"ת הרא"ש סוף כ"ל ע"י (בד"ר): ופ"לוגתא היא בתוספ"ו דתניא קסטלון המקלח מים בכרכין אם היה נקוב וכו'. וכ"ה שם כ"ל ע"א ס"י א': דתניא קסטלון המקלח מים בכרכים וכו' פירוש קסטלון הוא כלי והולכיו (ל') מים לתוכו וממנו מקלח ומפסיק (צ"ל: ומספיק) מים לברך. ועיין בה' מקואות שלו ס"י ח'.

ועיקר הגירסא: קסטלון המחלק (או המקלח) מים בכרכין וכו' והוא-castellum

עיין לעף אצל קרויס עמ' 557.

21 אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה וכו'. עיין סמ"ג עשין רמ"ח, רמ"ב רע"א. ועיין רמב"ם פ"ו מה' מקואות ה"ד ומ"ש בכ"מ שם וכן האריך בזה בב"י שלו בטור יו"ד ס"י ר"א (ד' וורשא ק' ע"א). ונראה שהרמב"ם פירש שהשאלה היתה אם טובלין בקסטלון עצמו. ועיין רמב"ן ב"ב ס"ה א' ד"ה צינור. ועיין מ"ש הראשונים שציניתי לעיל.

22 הלכה זו עלו עליה בני אסיה וכו'. כס"ז לעיל 504:30, 636:30 ומקבילות.

23 אמר ר' אלעזר בר' יוסי הלכה זו הורתי ברומי וכו'. הראשונים הנ"ל. ובס' המפתח לר"ן גאון שבת ס"ג ב' (ל"ז ע"ב): ובתוס' מקואות אמ' ר' אלעזר בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חברי אמ' לי יפה הורית. והוא מציין שם לסיגנון כזה בברייתא נדה נ"ח א' (תוספתא שם רפ"ז, עיין מש"ש). ולעיל שם מביא כמה עובדות על ר' אלעזר בר' יוסי שהיה ברומי. ומכמה עובדות שם אנו רואים ברור שהכוונה לעיר רומי באיטליה, ומעניין הוא שהיהודים בדקו את הקסטלון ברומי ומצאו שהיה נקוב ואינו פוסל את מימיו.

24/25 במה דברים אמורים מן הצד אינו פוסל את המקוה. חסרון ברור יש כאן והנכון בר"ש הנ"ל: במה דברים אמורים מן הצד אבל מלמטה אינו פוסל את המקוה. וכן מעתיקים שאר הראשונים שהביאו את הר"ש וציניתי לעיל שו' 20/21. וכתב בר"ש הנ"ל: פי' במה דברים אמורים מן הצד. כל זה מדברי חבריו שאמרו לו יפה הורית דבמה דברים אמורים שפוסל בנקב (של"א) כמלא מחט עד שיהא בו כשפופרת הנוד מן הצד אבל אם הנקב בשולי הקסטלון מלמטה אינו פוסל את המקוה בנקב כמלא מחט. וא"ת דגרסי פוסל. ולא יתכן, דלמטה גרע ספי.

ובדיני מקוה מספר המצות מהרב רבינו פרץ שבכ"בו (קרוב לסופו) בסופן: וסוגיא דיבמות כמאן דאמר בתוספתא דכל שהוא נקוב בשולי הכלי אינו פוסל את הכלים אפילו בכל שהוא. ועיין ר"ש הנ"ל (למעלה מן הפיסקא של התוספתא כאן). ולפנינו בסמ"ק בסופו כל הדינים הנ"ל שבכ"בו חוץ מתשע השורות האחרונות עיי"ש. 25 ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה. לכאורה נראה שהפשט הפשוט הוא שדווקא אם היה הנקב למטה ממש אז סגי בכל שהוא

אבל אם היה מן הצד קצת ומקבל מים כל שהוא צריך כשפופרת הנוד. אבל בר"ש הנ"ל: ואם היה מקבל כל שהו כלומר כשנקוב מן הצד כשפופרת וגבוה מעט מן השוליים שמקבל מים כל שהוא פוסל את המקוה. וכן מעתיק ממנו בשו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' מק"נ עמ' 133 הנ"ל: ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה פי' כשנקוב מן הצד אפי' כשפופרת הנוד וגבוה מעט מן השוליים שמקבל מים כל שהן פוסל המקוה. ולפ"ז גם כשפופרת הנוד אינו מכשיר אלא אם היה הנקב על יד הקרקעית ממש, אבל אם היה למעלה קצת אינו מכשיר.

ובשער המים להרשב"א הנ"ל: אבל אם היה כל שהוא למעלה מן השוליים שיכול לקבל למטה מן הנקב משקה אפי' כל שהוא פוסל את המקוה עד שיהא הנקב כשפופרת הנוד כך היה נראה לי דכל שנקב כשפופרת הנוד אפילו מן הצד ומשקה מקבל למטה מן הנקב אינו פוסל את המקוה אבל מצאתי לרבינו שמשון ז"ל שפי' דהא דקתני אם היה מקביל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה אפילו הנקב כשפופרת הנוד קאי, אני תמה שאם כן מן הצד למה צריך שפופרת הנוד יותר מנקב למטה דהא כאן וכאן אינו מקבל משקה כלל אלא שלדברי הרב ז"ל שומעין שאומר להחמיר. ועיין בשער המים עמ' 16.

25/26 פקקו בסיד ובבנין אינו פוסל וכו'. בר"ש הנ"ל: בסיד ובבנין שהביא סיד וצורורות ופקק בהן את הנקב לא חשיבא סתימה אבל בסיד ובגפסים יחד סתימא מעליא הוא. ועיין רמב"ם פ"ו מה' מקוואות ה"ד. שער המים עמ' 24 הנ"ל, שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ח מ"ח ע"ד, שו"ת יכין ובוועז ח"א סי' ס"ח.

26/27 על גבי הארץ ועל גבי סיד ונפסים וכו'. בר"ש הנ"ל: על גבי הארץ. כלומ' לא סתם את הנקב אלא הושיבו על גבי הארץ או על גבי סיד וגפסים או מירח מן הצדדין מ"מ בטל מתורת כלי ואין פוסל את המקוה. ועיין רמב"ם ורשב"א הנ"ל, ועיין סמ"ג עשין רמ"ח, רמ"ב רע"א הנ"ל.

28 מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכת ראשונין ראשונין הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין. בס' האגור לר"ש ג'מע עמ' 47: בתוס' מקוה מעין הנידור לתלמי ומן תלמי לברכה ראשונין ראשונין [פסולין] מפני שהן נשאבין. ועיין מ"ש להלן שו" 30/31. וכן בשאלת ר' אלעזר בר"ש מוורונא (ברוקח סי' שע"ז): ותניא היוצא לתלמי ומן תלמי לברכה ראשונה הרי אילו פסולים מפני שהן נשאבין. פי' תלמי הוא כלי. וכן בר"ש פ"ה מ"ב: תניא בתוספתא מעיין היוצא לתלמי ומן התלמי לברכה ראשונה ראשונים הרי אלו פסולין מפני שהן נשאבין. וכן גורס, תלמי" גם באו"ז ח"א סי' של"ג מ"ב ע"א, שם סי' של"ה מ"ב ע"ד, שם סי' של"ו מ"ג ע"ג, וכן בסמ"ג עשין רמ"ח. רמ"א ע"ד, שער המים להרשב"א עמ' 16, שו"ת הרא"ש כפ"ד סי' ה', פי' הרא"ש כאן פ"ה מ"א, רא"ש ה' מקואות סי' ח' (בשם הר"ש). וכל הראשונים הנ"ל פירשו שתלמי הוא כלי (ועיין פי' האגור להלן).

אבל בהגהה שבר"ש הנ"ל: ור"י מסיפונט משבש גירסת תלמי וה"ג מעיין הנידור לכלים ומן הכלים לברכה וכו'. וכנראה שע"פ הגהה זו העתיק בעל הרוקח בס"י שע"ז (בתשובתו לר' אלעזר בר"ש מוורונא הנ"ל): ותניא מעיין הנידור לכלים ומן הכלים לברכה ראשונים פסולים שהן שאובין.

ומכאן אנו רואים שהג"י, תלמי" היא בטוחה, וע"פ הענין ברור שהוא כלי. והנה יסטרוב פירש שתלמי הוא נחירים— $\theta\alpha\lambda\acute{\alpha}\mu\eta$, והיינו צינור מעין נחירים. ואע"פ

שמצאתי ביטוי זה בעברית להלן: 657: (עיין מש"ש), מ"מ קשה לקבל פירוש זה. ויותר נראה שיש כאן כלי שהיה חבוי בחדר הנשים בשביל רחיצה, והיה המעיין נכנס לתוכו וממנו לברכה, ויש לפנינו המלה $\theta\acute{\alpha}\lambda\alpha\mu\alpha\varsigma$ —חדר פנימי (וכן נקרא כל דבר טמון ונסתר). ולעיל 648: במרחצאות של נשים. ובמקבילה במשנה שם (פ"ז מ"ד) בחדרים וסביבות בית הטמאות. ועיין מ"ש בח"ג ע"מ 278.

29 כיצד עושה ניקבו מעיין בקנה כל שהוא ונמצאו מים מעוט מטהרין את המרובין, גי' זו בדויה מן הלב, ובכ"ו חסר כאן דף, ובד הגירסא: כיצד עושה ניקבו מעיין וקנו כל שהיא וכו', ובר"ש הנ"ל: כיצד הוא עושה נוקבן מעיין וקנו כל שהן ונמצאו מים מועטין מטהרין את המרובין, פי' תלמי כלי שכן שמו. נוקבו מעיין וקנו כל שהן לבטל מתורת כלי. והאי מעיין וקנו בשוליו דסגיא בכמלא מחט כרפ' בסוף פרקין דלעיל. ונמצאו מים מועטין שמן המעיין לברכה מטהרין את מי הברכה המרובין הנשאבין וכו'. וכן באו"ז סי' של"ה מ"ב ע"ד הנ"ל: כיצד יעשה נוקבו מעיין וקנו כל שהוא נמצאו מים מועטין מטהרין את המרובין פי' רבינו יצחק בר' שמואל שהתלמי הוא כלי ואין במים ארבעים סאה קודם שיכנסו לכלי ואין מועיל חיבורו של מעיין להוציאן מידי שאובין והא דקחני נוקבו מעיין וקנו כל שהוא, כדי לבטל מתורת כלי, ואין מן המעיין לתלמי ארבעים הלכך כשניקב התלמי כל שהוא ונתבטל מתורת כלי נטהרו מי הברכה שהן כולן שאובין וכו', ועיין ר"ש הנ"ל, וכן בשער המים להרשב"א ע"מ 16 הנ"ל: כיצד הוא עושה נוקבן מעיין וקנו כלומר נקב כל שהן ונמצאו מים מועטין וכו' מעיין וקנו כלומר נקב קטן כנגד בשער וקנו שבכך יוצא מתורת כלי לענין זה וכו'. וכן להלן שם ע"מ 17: לפי ששינוי בתוספתא וכו' אבל בחבור למעיין אפילו בכל שהוא ואפי' בשער שזקן סגי וכו'. ועיין גם בה' מקואות להרא"ש סי' ח' (אלא שהעתיק שם מן הר"ש).

אבל בהגהה שבר"ש הנ"ל: ור"י מסיפונט וכו' משבש גיר' נוקבו מעיין וקנו ואמר דהכי גרסי' נוקבו למעיין נקבים כל שהן. וכן באו"ז סי' של"ג מ"ב ע"א: כיצד הוא עושה נוקבו למעיין נקבים כל שהוא הכי גורס רבינו יצחק דסימפונט. וכן להלן שם סוף סי' של"ו, מ"ג ע"ג: התם כדגריס רבינו יצחק דסימפונט כיצד הוא עושה נוקבו למעיין נקב כל שהוא, דהיינו שנוקבו כדי לחברו למעיין, ולא לבטל מתורת כלי ובכל מעיין מיירי וכו'. וברוקח סי' שע"ז בשאלת ר' אלעזר הנ"ל: כיצד עושה נוקבו מעט. פי' לבטל מתורת כלי. וכ"ה בשו"ת הרא"ש כל"ל ל' סי' ה' הנ"ל: כיצד הוא עושה נוקבו מעט ומבטל בכל שהוא וכו'. וכן מעתיק בפירושו כאן פ"ה מ"א: כיצד הוא עושה נוקבו מעט והיינו כל שהוא וכו'. ובסמ"ג עשין רמ"ח. רמ"א סע"ד: ואף על פי שאומ' שם בסיפא דברייתא כיצד עושה נוקבו כל שהוא וכו'. ועיין תוספ' פסחים ק"ט ב' סד"ה בים.

נמצאנו למדים שהגירסא, נוקבו מעיין וקנו" היא הבטוחה ביותר, שהרי כן הוא בד (מיעין וקנו), ר"ש, ר"י בר' שמואל (באו"ז הנ"ל) ורשב"א הנ"ל, ולא עוד אלא שלפי עדות ההגהה בר"ש היתה כן הגירסא גם לפני הריבמ"ץ אלא שהוא הגיה אותה, אבל לא נתברר לי פירושו, ואולי היה מקום בתלמי שנקרא, עין הזקן והתוספתא מיעצת שניקבו את התלמי ממקום עין הזקן (מעיין וקנו), כגי' ד והראשונים הנ"ל. 30 מוחילין על גבי המת דברי ר' יהודה. עיין במשנה פ"ה מ"ה. ובאו"ז ח"א סוף סי' שס"ג, נ' ע"ג: וכדתניא פרק טבלא שנתנה, מוחילין ע"ג המת דברי ר' יהודה.

30/31 מים צפין על גבי כל שהן מטבילין בהן על רום קליפת השום. חסרון והשמטה יש כאן, ובאגור פ"ש ג'מע עמ' 47 הנ"ל: ובס' (=ובסוף) ההלכה עוד, התלם והבקעה שהי' מים צפין על גבם מטביל בהן על רום כקליפת השום ועל רוחב נשפי דנור (צ"ל: כשפ' הנור). פי' תלמי (לעיל שו' 28) ותלם מקום מרווח ועמוק כמעט בארץ כמו בקעה והמים נמשכין מן המעיין ונקווין שם ומתקבצין עד כדי בריכה ואחר כך נוטל את הפקק שבין התלם והבריכה והן שותתין ויורדין לבריכה. ואולי צ"ל גם בד: מים צפין על גבי תלמי (ונשתבש: כל ש', ופתרו אח"כ: כל שהן) מטבילין בהן וכו'. ועיין במשנה פ"ה מ"א ומ"ב.

31/32 מעיין שהוא מושך כנרדל וריבה עליו והרחיבו וכו'. ר"ש פ"ה מ"ג, או"ז ח"א סי' שס"ג, נ"ע"ג, שער המים להרשב"א ריש עמ' 35. ועיין במשנה פ"ה מ"ג ולעיל 553 שר' 25/27 ומש"ש.

33 ואיוהו חרדלית מי גשמים הבאין מדרון, פיה"ג עמ' 120, ערוך ערך חרדלית והראשונים שאציין להלן.

33/35 אם יש מתחלתן ועד סופן... עד שיהא לפניו עוגל ארבעים סאה. פיה"מ להר"מ ספ"ה עמ' 94, ראב"ד ותוספ' שאנזא עדיות פ"ה מ"ב, ר"ש כאן ספ"ה, או"ז סי' שס"ג הנ"ל, או"ז ח"א סי' של"ז מ"ג ע"ג, שו"ת הרא"ש כלל ל"א סי' ד', ה' מקוואות שלו סי' י"א, ועיין רמב"ם פ"ט מה' מקוואות ה"ט.

ובפיה"מ הנ"ל: ובתוספתא ואי זו היא הר דלית מי גשמים הבאין מן המדרון רואין אם יש מתחלתן ועד סופן צירוף ארבעים סאה וכו'. וכן באו"ז הנ"ל: ואיוהו חרדלית וכו' צירוף מ' סאה וכו'. ועיין מ"ש לעיל ספ"ג.

ואשר לפירושו של עיגול כתב בפיה"מ להר"מ הנ"ל: עד שיהא לפניו עגן (והיא עגן, היא עיגול, עיין דק"ס חולין מ' ע"ב הערה ה') ארבעים סאה רצה באמרו עגן שיהיו נחים מקובצים מבוצרים. ובאו"ז סי' שס"ג הנ"ל: עד שיהיו לפניו מ' סאה עגול אית לן למימר דהאי מ' סאה עגול היינו שמוקווין ועומדין במקום א' מ' סאה. 36 ומעשה בכובסים שהיו בירושלם וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל ובאו"ז ח"א

סי' של"ז, מ"ג ע"ג הנ"ל, אבל באו"ז סי' שס"ג הנ"ל בטעות: ומעשה בגומות שהיו בירושלם וכו'. ונ"ל שכובסים אלו היו ממשפחה ידועה בירושלם שקראו לה "בית כובסים" בדומה למשפחת יהו שהיתה בירושלם, עיין במשנה ספ"ד: מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלם. ובבראשית רבה פצ"ה, הוצ' אלבק עמ' 1259: מגילת יוחסין מצאו בירושלם וכת' בה וכו' דבית כובסין (כ"ה בד"ק, וכן בכ"ר: דבית כובסים) מן דאחאב וכו' דבית יהוא וכו'. והר"ש קליין כתב ברבעון ציון ש"ד ס"א עמ' 36: ע"פ גירסת כתה"י יש לקרא בלי ספק לא "בית קובסין" (עיין הגי' בירושלמי תענית פ"ד) אלא או "בית כובסין" או יותר: בית כובסין, כלומר משפחה של כובסים שהיו בירושלם וכו' עיי"ש שציין גם למלחמות ה' ד', 147. והתוספתא שלנו מאשרת את דבריו, ועיי"ש בעמ' 41 שהסמך את שוקת יהוא שבמשנה שם למגילת יוחסין הנ"ל.

שם: שהיו גורדין את הכלים וטובלין בהן וכו'. באו"ז ריש סי' של"ז הנ"ל: שהיו גורדין את הכלים וטובלים בהם וכו'. שהיו גורדים כלים פי' שהיו עושים בכלים גדר בתוך החרדלית כדי שלא יקלחו ויעמדו ויהי' במקום אחד מ' סאה כב"ה דאמרי עד שיהא לפניו עגול מ' סאה וכו'. ועיין במשנה ספ"ה.

פ"ה

38 גממיות על פי המקוה וכן פרסות וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ה מ"ו עמ' 94, ר"ש פ"ה מ"ו, רוקח סי' שע"ב. ועיין רמב"ם רפ"ח מה' מקוואות.
39 ור' יהודה אומר הרי הן בחזקה המערה. צ"ל: הרי הן כחוקת המערה, עיין לעיל 652²⁸ ומש"ש. וכן מפורש בר"ש הנ"ל: הרי הן כעוקת המערה. פי' עוקת המערה דינה מפורש בפרק שאחר זה (פ"ו מ"א).

עמ' 657

1 הנחירין שבמקוה מטבילין בהן וכו'. אולי צ"ל: הגחירין שבמקוה וכו', עיין אהללות פ"ח מ"ב (כג"י, ל"ו, פרמה ועוד) ובפיה"ג שם עמ' 87. ודינן כעוקת המערה. ועיין מ"ש לעיל 656²⁸.

2/1 עריבה שהיא מלאה כלים וכו'. ר"ש פ"ו מ"ה, רבינו שמחה בפירושו (ל"תו"כ), כפי שהובא באו"ז ח"א סי' של"ג, מ"ב ע"א (ואעתיק ממנו להלן). שער המים להרשב"א עמ' 15, פי' הרא"ש פ"ה מ"ב.

2 למקוה צריכה שפופרת הנוד ומעיין כל שהוא. באו"ז הנ"ל: דוקא לעירוב מקוואות בעינן כשפופרת הנוד אבל לעינן מעיין כתב מורי רבינו שמחה בפירושו בפרשת ביום השמיני תניא בתוספתא וכו' נוקבו למעיין נקבים כל שהוא (לעיל 656²⁹ עיין מש"ש) וכו' ותו תניא בפ' דבתריה עריבה שהיא מלאה כלים והשיקה למקוה צריכה כשפופרת הנוד ומעיין כל שהוא עכ"ל. ועיין שער המים הנ"ל. ועיין ריטב"א מכות ד' א' ומ"ש בס' חזון איש תנינא סי' ב' ס"ק י"א.

2/3 ר' יהודה אומר משום בית שמאי בכלי גדול ארבעה טפחים כרובן. חסרון יש כאן. והנכון הוא בר"ש ושער המים הנ"ל: בכלי גדול ארבעה טפחים ובקטן ברובו. ועיין במשנה שם. ובר"ש שם: ר' יהודה אומר משום בית שמאי. ולא משום דבית הלל פליגי אלא מבית שמאי שמעה תדע דבמתניתין קתני לה משום סתם וכו'.

3/4 קומקום שהוא מלא כלים והסיקן למקוה וכו'. כ"ה הגי' בד. והתוספתא נעתקה בר"ש ושער המים הנ"ל, רוקח סוף סי' שע"ו, ר"ש טהרות ספ"ה, שער המים עמ' 32, עיי"ש. תוס' רי"ד חגיגה כ"ב א' ד"ה והני מלי, ואעתיק אותו להלן.

4 אף על פי שפיו צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורין. המלים "שפיו צר" חסרו ברוקח הנ"ל, ולפיכך כתב: בתוספת' קומקום שהוא מלא כלים והשיקן למקוה אפי' כ"ל שהוא פי' נקב כל שהוא כלים שבתוכו טהורין. ובר"ש הנ"ל: אף על פי שפיו צר כל שהוא כיון דפיו למעלה והמים צפין על גביו הוי חיובא (צ"ל: חבורא) בכל שהוא.

ופירוש רחב יותר בתוס' רי"ד חגיגה הנ"ל: וה"נ תניא בפ"ד דתוספתא דמקוה (צ"ל: דמקוה) קומקום מלא כלים והשיקו למקוה אע"פ שפיו צר כל שהוא כלים שבתוכו טהורין, הסהו על צדו עד שיהא בו כשפופרת הנוד. פי' רישא מיירי בקומקום סמא, ואעפ"י שאין בפיו כשפופרת הנוד כלים שבתוכו טהורין, דמיגו דסלקא טבילה לגופי' סלקא נמי לכלים דבגויה, וטעמא דמילתא כיון שהכלי סמא ואנו צריכין שיכנסו

המים לְתוֹכוֹ לְטַהֵרוֹ לֹא חֲשַׁבִּינָן לָהּ כְּשֹׁאֲבִין, וְאֶעֱפֵּי שֶׁאֵין בָּפִיו כְּשֹׁפֶרֶת הַנּוֹד עֲלֶתָהּ לָהּ טְבִילָה. אֲבָל אִם הִכְלִי טָהוֹר הַמִּים שֶׁבְּתוֹכוֹ נִחְשָׁבִין כְּשֹׁאֲבִין וְצָרִיךְ שְׁפֹרֶת הַנּוֹד לְחִבְרָן עִם הַמְּקוֹה, וְכִשְׁהִטָּה עָלָיו צָדוֹ לֹא הִיָּה מְשׁוּקָע כּוֹלּוֹ בְּמִים אֲלֵא פִּיּו בְּלִבְדֵּי הִלָּכֶךְ צָרִיךְ שִׁיחָא בָּפִיו כְּשֹׁפֶרֶת הַנּוֹד, דֵּהֵא לֹא סִלְקָא לָיָה טְבִילָה שֶׁאֵין הַמִּים מְכַסִּין אוֹתוֹ, וְאֶעֱפֵּי שֶׁהִכְלִי טָמֵא הוּא צָרִיךְ שִׁיחָא בָּפִיו כְּשֹׁפֶרֶת הַנּוֹד דְּמָה לִּי טָמֵא מִה לִּי טָהוֹר כִּיּוֹן דְּעֲלֶתָהּ (צ"ל: דֵּלָא עֲלֶתָהּ) לֹא טְבִילָה וְכוּ'. וְעִיין מ"ש לַהֲלָן לַעֲמ' 659 שׁו' 26/27. 4/5 הֵיטָהּ עַל צָדּוֹ עַד שֶׁהוּא בָּפִיו כְּשֹׁפֶרֶת הַנּוֹד, הֵרָשׁוּנִים הַנ"ל, רַמְבַּם פ"ג

מִה' מְקוֹאוֹת הַכ"ו, וְעִיין בְּמִשְׁנָה פ"ו מ"ב וּבְגִירַת הַר"מ וְהַר"ש שֵׁם.

5 מְעִיין הַיּוֹצֵא מִן הַתְּנוּרָה וְהַטְבִּיל בּוֹ צִנּוֹן וְדִלְעַת וְכוּ'. בְּר"ש פ"ו מ"ו: תֵּנִיא בְּתוֹסְפָתָא מְעִיין הַיּוֹצֵא מִן הַתְּנוּרָה וְהַטְבִּיל בּוֹ צִנּוֹן וְדִלְעַת וְכוּ' פ"י הַטְבִּיל לֹא דוֹקָא טְבִילָה דְּמִשּׁוּם טוֹמָא, דֵּאִין טְבִילָה לְאוֹכְלִין אֲלֵא מִלְּשׁוֹן וְטַבֵּלַת פֶּתַח בְּחוּמָךְ (רוֹת ב' י"ד) לְשׁוֹן הַדְּחָה, כְּלוֹמֵר הַדִּיחָן.

5/6 אוֹ שֶׁהָיוּ מִים צָפִין עַל גְּבוֹ בְּמִלּוֹאֵן הָרִי אֱלוֹ טְהוֹרִין, בְּר"ש הַנ"ל לִנְכוּן: אִם הָיוּ הַמִּים צָפִין עַל גְּבוֹן כְּמִלּוֹאֵן הָרִי אֱלוֹ טְהוֹרִין פ"י וְכוּ' הָרִי אֱלוֹ טְהוֹרִין, אִף עַל פִּי שֶׁנִּגְעוּ בְּתְנוּרָה טָמֵא, דְּמַחְבְּרִין לֹא מְכַשְׂרִי עַד שִׁתְּלֶשׁוּ, דֵּהֵא דְּמְכַשְׂרִי בְּפֶרֶק קָמָא דְּפִסְחִים (ט"ז א'), הֵינּוּ כְּשֶׁבְּחִיבּוּרָן בָּאוּ עַל הָאוֹכֵל וְאַחֲכַי נִתְּלֶשׁוּ כְּשִׁסִּילֶק הָאוֹכְלִין מִן הַמִּים, אֲבָל הִכָּא הָרִי הַמִּים עַל גְּבוֹ הַתְּנוּרָה כְּמִלּוֹאֵן שֶׁל צִנּוֹן וְשֶׁל דִּלְעַת, נִמְצָא דֹאפִילוֹ סִלְקָן מִשְׁהוּ מִן הַמִּים לֹא קִנְגְעִי בִּיה בְּתְנוּרָה.

6 שְׁתֵּי אֲצַבְעוֹת שֶׁאֲמָרוּ בִּינוּנִית שֶׁל כָּל אָדָם, רַמְבַּם פ"ח מִה' מְקוֹאוֹת ה"ו, בְּעַל הַנֶּפֶשׁ לְהִרְאֵבֵד שְׁעַר הַמִּים, ע' ע"א, רוֹקַח ס' שַׁע"ב, ר"ש פ"ו מ"ו, שְׁעַר הַמִּים לְהִרְשִׁיבָא ע"מ 15, רֹאשׁ ה' מְקוֹאוֹת ס' ט"ו.

7 וְלֹא אָמַר בְּעַבְט, שִׁיבוֹשׁ זֶה כִּבְר בְּד' טְבִינוּיָהּ, אֲבָל בְּד"ר: וְלֹא מֵאֵר בְּעַב ט, וּבְרוּר שֶׁנִּפְרְדָּה כֹּאֵן הַמֶּלֶךְ, מֵאַרְבַּע, וְצ"ל: מֵאַרְבַּע בְּט' (= בְּטַפָּח). וְכֵן הִגִּירָסָא בְּרוֹקָה, ר"ש, רִשְׁבִּיא וְרֹאשׁ הַנ"ל, וְכַתֵּב בְּר"ש הַנ"ל: פ"י וְלֹא מֵאַרְבַּע בְּטַפָּח מִשּׁוּם דְּאִמְרִין (מִנְחוֹת מ"א ב') דְּטַפָּח אַרְבַּע בְּגוּדֵי שֵׁת בְּזוּטְרֵי חֲמֵשׁ בְּאַצְבַּע, וְהִשְׁתָּא בְּאַצְבַּע הֵיא הַבִּינוּנִי, וְעִיין רַמְבַּם הַנ"ל.

שֵׁם: כִּזִּית מִן הַנִּבְלָה וְכַעֲדֻשָּׁה מִן הַשֶּׁרֶץ סָפֵק יֵשׁ בָּהֶן כְּשִׁיעוּר וְכוּ'. ר"ש הַנ"ל, פִּיה"מ לְהִרְיָם כָּלִים פִּי"ז מִי"ב ע"מ 151, כֹּאֵן פ"ו מ"ז ע"מ 98. וְהַבְרִייתָא נִסְמַכָּה לְמִשְׁנֵתִינוּ פ"ו מ"ז, עִי"ש.

8 שְׁכַל דְּבַר שֶׁעִיקְרוֹ מִן הַתּוֹרָה וְשִׁיעוּרוֹ מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים סָפִיקוֹן טָמֵא. פִּיה"מ לְהַר"מ וְהַר"ש הַנ"ל, רוֹקַח ס' שַׁע"ב, תְּשַׁבֵּץ ח"ג סוּף ס' ל"ג, ט' ע"ב. וְכַתֵּב בְּפִיה"מ לְהַר"מ כָּלִים הַנ"ל: וְשֶׁלֹּא יִטְעַן אֲמָרוּ שִׁיעוּרוֹ מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים עִם הַשּׁוֹרֵשׁ אֲשֶׁר בִּידֵינוּ שְׁכַל הַשִּׁיעוּרִים הִלָּכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, לְפִי שְׁכַל מִה שֶׁלֹּא הִתְבָּאֵר בְּלִשׁוֹן הַתּוֹרָה נִקְרָא מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים וְאִפִּילוֹ הַעֲנִינִים שֶׁהֵם הִלָּכָה לְמִשְׁה מְסִינִי, מִפְּנֵי שֶׁאֲמָרוּ מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים יַחֲיִיב שִׁיחָה הַדְּבַר בְּקַבְּלַת סוֹפְרִים כְּמוֹ הַפִּירוּשִׁים וְהַהֲלָכוֹת הַמְּקוּבָּלוֹת מִן מִשְׁה וְכוּ', וְעִיין גַּם בְּפִיה"מ מְקוֹאוֹת הַנ"ל.

9 מִטְהוֹרִין אֵת הַמְּקוֹאוֹת הָעֲלִיּוֹן מִן הַתְּחִתָּן וְכוּ'. מִשְׁנָה פ"ו מ"ח, ר"ש שֵׁם, רוֹקַח ס' שַׁע"ב.

9/10 כִּיצַד טְבִיא סִלְחָן שֶׁל עֵץ וְשֶׁל עֶצֶם וְשֶׁל כָּלִי וְכוּכִית וְכוּ', בְּפִיה"מ לְהַר"מ פ"ו מ"ח ע"מ 98: וּבְתוֹסְפָתָא אֲמָרוּ בִּזְמַן הַהִלָּכָה מְבִיא סִלְחָן שֶׁל עֵץ וְשֶׁל עֶצֶם

ושל זכויות ומניה ידו תחתיו הנה כבר התבאר לך שהכונה היא סלון מכל מקום (וכן פסק בפ"ח מה' מקואות ה"ז). וכן גרס גם בר"ש הנ"ל: כיצד מביא סלון של עץ ושל עצם ושל זכויות ומניה ידו וכו'. אבל ברוקח הנ"ל: כיצד הוא עושה מניה סלון של עץ ושל עצם ושל כלי זכויות ומניה ידו וכו'. ועיין במשנה הנ"ל.

10/11 והשיקן אפילו כבשעורה וכו'. במשנה הנ"ל, בכ"י פרמה וד"ו רפ"ב: ומשיקו אפילו כשעורה וכו', אבל בכל שאר הנוסחאות (ד' נפול, רמב"ם הוצ' דירינבורג, כת"י ילון, ל"ו וקויפמן): אפילו כשערה (בכ"י: אפילו כעדשה!). וכן מעתיק גם מן התוספתא ברוקח הנ"ל: ומשיקן אפי' כשערה ודיו. וכן בר"ש הנ"ל: ומשיקו אפילו בכשערה ודיו.

11 ואם נכפף הסלון כל שהוא פסול. רוקח ור"ש הנ"ל, השגות הראב"ד פ"ח מה' מקואות ה"ז.

12/13 אבל אם היו זה בצד זה מביא סלון של רכובא מכאן וסלון של רכובא מכאן וסלון אחד באמצע ומשיק וכו'. ברוקח הנ"ל: אבל אם היו זה בצד זה מביא סלון של רבוכה מיכן וסלון של רבוכה מיכן וסלון אחד באמצע ומשיק וטובל בו. הרי במתניתין (הנ"ל) של חרס ושל אבר ובברייתא של עץ ועצם ושל זכויות ש"מ יכול לעשות ממה שרוצה. ובגבד שיהיו בד' רוחותיו רבוכות של חור (יחור? עיין להלן בדברי הר"ש) של אי"ן. ופתרון דבריו האחרונים נעלם ממני. ובר"ש הנ"ל: אבל אם היו זה בצד זה מביא סלון של רכוב' מכאן וסלון של רכובה מכאן וסלון אחד באמצע ומשיק ויורד וטובל פי' וכו' של רכובה ייחור של אי"ן כמו רכובה שבגפן (כלאים פ"ז מ"א). מכאן. כל' סלון אחד בצד מקוה החסר וסלון אחד בצד מקוה השלם וסלון אחד באמצע אם אין די באלו השנים לחברם. ומדנקט רכובה משמע דבזה בצד זה לא חייש לכפוף וצריך לדקדק מאי שנא. ולולא דברי רבינו היה נ"ל שדווקא כשהסלון מונח מלמעלה למטה ונכפף ונתעקם באמצע או מלמטה פוסל מפני שמעכב את המים והוי ליה ככלי קיבול, אבל כשהסלון מונח על הקרקע ויש לו עקמומיות הפונות למקואות (כמו לפנינו שהסלונות הן כמין ארכובות) אינן פוסלות, ואינן גרועות מכלים שנקבעו שלא כדרך קבלתן. עיין תוספ' כלים ב"מ פ"ז ה"ח ומש"ש.

14 הערב מצטרף והשתי אין מצטרף ר' יוסי בר' יהודה אומר חלוף הדברים. בשער המים להרשב"א עמ' 30: ולשון תוספתא כותל שבין שתי מקואות שנסדק הערב מצטרפין והשתי אין מצטרף ר' יוסי אומ' חלוף הדברים וכו'. וגוי נכונה היא. ואולי צ"ל לפנינו: והשתי אין מצטרף דברי ר' יהודה. ר' יוסי אומר חלוף הדברים, עיין במשנה פ"ו מ"ט. ולעצם העניין עיין מפרשי המשנה שם.

15 רבן שמעון בן גמליאל אומר טפח וכו'. שער המים הנ"ל, ר"ש טהרות פ"ח מ"ט, שער המים עמ' 32.

15/16 המת במרחץ הקמין טמא המת בקמין המרחץ טמא מפני נוגע באבק וכו'. השמטה יש כאן וצ"ל: המרחץ טמא מפני [האביק ה]נוגע באביק וכו'. וכ"ה בר"ש פ"ו מ"י: תניא בתוספתא המת במרחץ הקמין טמא המת בקמין המרחץ טמא מפני האביק הנוגע באביק וכו' פי' האי מרחץ היינו אמבטי דמתני' שמימי כשרין לטבילה וקמין הוא כעין קומקומין שיש בו מים חמין ולוקחין מהם לחמם מימי האמבטי דאין נפסלין במים שאובין כיון דיש בו ארבעים סאה מים כשרים ואם המת באמבטי ניטמו

כל אותן חמין. ואם המת בקמין האמבטי טמא מפני האביק, כלומר לא שיטמאו מימיו
 דלא מקבלי טומאה, אלא האביק לבדו טמא ומטמא את הנוגע בו בשעת טבילה
 אף על פי שפינו את המת. ועיין מ"ש על דברי הר"ש אלו בשו"ת הרדב"ז ח"ד
 סי' צ"ה, ל"ג ע"ד.

16 [ה]נוגע באבק טמא וטהור בעליתו. בר"ש הנ"ל: הנוגע באביק טמא וטהור
 בעליתו וכו' וטהור בעליתו. דא"ע גב דאדם הנוגע בכלים שנגעו במת בעי הזאה
 שלישי ושביעי כדפרשית בריש אהללות, הני מילי בכלים תלושי, אבל האי אביק מחובר
 הוא וגם משמש עם הקרקע שעיקר תשמישו לדבר שאינו מקבל טומאה, וטומאה קלה
 בעלמא אית ביה מדרבנן. ותדע דהא ר' שמעון מטהר לגמרי (להלן בסמוך).

17 שלא נעשה אלא לשמש עם הקרקע. פיה"מ להר"מ פ"ו מ"י, עמ' 99,
 ועיין בתיו"ט שם.

17/18 המטהרת שבמרחק התחתונה מלאה שאובין ועליונה מלאה כשרין.
 פיסקא קטועה ממשנה י"א פ"ו, עיי"ש.

19 ועולה למדת ארבעים סאה. אולי הולכת פיסקא זו על דברי ר' אליעזר
 במשנה הנ"ל.

19/20 ענולי שלג המשוקעים במקוה... אין מעלין. ר"ש פ"ו מ"א, רוקח סי' שע"ב,
 ה' הרא"ש מקוואות סי' י"ז, רבינו ירוחם, חוה, נתיב כ"ו ח"ה (ד' קפוסט), קצ"ח ע"ג
 (ברא"ש ורבינו ירוחם: המשוקעין בבור). ועיין במשנה רפ"ז.

וכתב בה' הרא"ש שם: ונראה דלהכי תנא בתוספתא עיגולי שלג דצריך שיהא
 נכבש יחד וקשה, כדי שלא יחסר ממנה כשיהיה נימוח.

20 שהוא מביא טיט ורוק בעריבה ומשיק וכו'. בס' בעלי הנפש להראב"ד
 ס"ז ע"ב (לפי ההגהות שבתודת שלמים מ"א ע"ג): ובתוספתא דמקואות תניא מודה
 ר' יהודה שמביא טיט הנרוק בעריבה ומשיקו ויורד וטובל בו. וכן בר"ש הנ"ל:
 שהוא מביא טיט הנרוק וכו'. וברא"ש ורבינו ירוחם הנ"ל: טיט הנדוק. ושינוי
 זה גם במשנה וגמרא, עיין ראשון לציון במשנתנו הנ"ל. וברוקח הנ"ל: ומודה
 ר' יהודה שהוא מביא נרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל.

21 מי כבשים ומי שלקות וכו'. עיין במשנה פ"ז מ"ב.

21/22 והתמד עד שלא החמיץ אין מטבילין בו. יתכן, שאין מטבילין בו משום
 חשש שמא יחמיץ אח"כ, עיין חולין כ"ו א' ובתוס' שם ד"ה התמד. ולר' אלעזר
 שם גם ברייתא זו היא מדברי ר' יהודה.

22/23 מקוה שאין בו ארבעים סאה ונותן לתוכה יין ונשתנו מראיו אינו נפסל
 בשלש לוגין ולא עוד אלא אפילו חזרו וכו'. בהשגות הראב"ד ספ"ז מה' מקוואות
 מצאתי בתוספתא מקוה שאין בו מים מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו
 נפסל בג' לוגין ולא עוד אפילו חזרו מראיו לכמות שהיו כשר פ"י כיון שחזר למראה
 יין הרי הוא כאלו כלו יין ושוב אינו נפסל בג' לוגין מים, נפקא מינא שאם חזרו
 למראה מים כשר, ולא עוד אלא שהיין עולה לו למ' סאה, מתוך שהמים שחזרו יין
 מטהרין, אף היין שנפל בהם מטהר עמהם שזה מושך את זה וזה מושך את זה.
 כך נראה לי ולפי שהיתה בחידוש כתבתי. ופירשתי.

והנה רבינו פירש שאם חזרו אח"כ המים למראיהם נגרר גם היין אחרי המים
 ומעלה את המקוה אע"פ שהוא היה נופל ולא היה משנה את מראה המים לא היה

מעלה את המקוה, ורק אם מקודם פסל את המקוה בשינוי מראה ואח"כ חזרו מראוי או מעלה היין את המקוה וזה באמת חידוש גדול, ולא בחנם כתב רבינו: ,ולפי שהיתה בחידוש כתבתיה". אבל בר"ש פ"ז מ"ד: ,תניא בתוספתא מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו יין ונשתנה מראוי אינו נפסל בשלשת לוגין ולא עוד אלא אפילו חזרו מראוי לכמות שהיו כשר וכו' פי' אינו נפסל בשלשת לוגין מים שאובין שנפלו בעוד שנשתנו מראהו, ואפילו חזר אחרי כן למראוי כשר להקות עליו". ומשמע מלשוננו שהיין והמים השאובין אינם מעלים את המקוה אלא שאינם פוסלים אותו, והמקוה כשר כשימשיכו לו מים וישלימו עד מ' סאה, עיין מ"ש הר"ש בעצמו על לשון זו לעיל 652 שו" 35/37.

ברם מלשון התוספתא עצמה מוכרח שהמקוה נכשר בלי השלמה, שהרי התוספתא כבר אמרה בפירוש שאין היין והמים פוסלים אותו ופשיטא שאם ישלימו אותו כשר ומאי, ולא עוד אלא? וללא דברי רבינו הראב"ד היה אפשר לומר שהמים מעלים אותו אח"כ, הואיל ונשתנו מראי המקוה ויש בו מ' סאה מים, אע"פ שהשלימוהו ג' לוגין מים שאובין מ"מ כיוון שבשעת הנפילה לא פסלוהו ממילא אח"כ כשנשתנו מראי המקוה נהפך הכל למים כשרין ואין זה מקוה שאוב. אבל שהיין עצמו יעלה את המקוה לא שמענו מן התוספתא, וצ"ע. ועיין להלן 662 שו" 22/23 ומש"ש. וכל הברייתות גם בשו"ת הרי"ד כ"ק צד 36 ע"א, רא"ש ה' מקוואות סי' י"ט, רבינו ירוחם, חוה, נתיב כ"ו ח"ה, קצ"ח ע"ג.

24 היו בו ארבעים סאה ונפל לתוכו יין וכו', ר"ש, ר"י דטראני, רא"ש ורבינו ירוחם הנ"ל וראשונים שאביא להלן.

24/25 הטובל בין במקום המי' בין במקו' היין כאלו לא נפלו היה שאוב והשיקו וכו', כ"ה בד' (ובכ"ז חסר כאן דף). וברמב"ן מכות ד' א': ,וכן היא פ"ה מס' מקוה גבי מקוה שהיו בו מ' סאה ונפל לתוכו מים ונשתנו מראוי או חציו הטובל שם בין במקום [המים בין במקום] היין כאלו לא טבל שם. היה שאוב והשיקו וכו'. וכן ברא"ש ב"ק פ"ז סי' ג': ,ועוד תניא בתוספתא היו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראוי של חציו [הטובל] בין במקום היין בין במקום המים כאילו לא טבל היה שאוב והשיקו וכו'.

והנה הגירסא, כאלו לא טבל במקום, כאלו לא נפלו נראית בטוחה, שהרי כן מעתיק גם בהשגות הראב"ד פ"ז מה' מקוואות הנ"ל, וכן ברא"ש ה' מקוואות ורבינו ירוחם הנ"ל (והם אינם מעתיקים אלא עד כאן ולא יותר). והרמב"ן והרא"ש ב"ק הנ"ל מאשרים את גירסתינו הלוקיה, וגם הם גורסים, טבל במקום, נפלו. ולא עוד אלא שבאו"ז ח"א סי' של"ה מ"ב ע"ד מעתיק: ,ותניא בפ' גממיות היו בו מ' סאה ונפל לתוכו (מים) יין ונשתנו מראוי של חציו הטובל בין במקום המים בין במקום היין כאלו לא נפלו היה שאוב והשיקו וכו', הרי לך שהוא מעתיק ממש כגירסא שלנו.

אבל ברור שאין כאן לפנינו ובאו"ז שינוי גירסא אלא השמטה ע"י הדומות. וכ"ה בר"ש הנ"ל: היו בו ארבעים סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראוי חציו הטובל בין במקום המים בין במקום היין כאילו לא טבל. נפלו לו שלש' לוגין יין כאלו לא נפלו (בין במקום היין בין במקום המי' כאלו לא נפלו) היה שאוב והשיקו וכו'. כאלו לא טבל. שהרי אין במקום המים ארבעים סאה, דכולו לא היה אלא ארבעים סאה.

נפלו לו שלשת לוגין יין. שלא שינה מראהו כאלו לא נפל וטובל בין במקום המים בין במקום היין. וכן בשו"ת ר"י דטרני כת"י הנ"ל: היה בו מ' סאה ונפל לתוכו מים ונשתנה מראיו או (כג' הרמב"ן הנ"ל) חציו הטובל בין במקום המים ובין במקום היין כאילו לא טבל. נפלו לו ג' לוגין כאילו לא נפלו. היה שאוב והשיקו וכו'. הרי לך שהג' המלאה והשלמה נשתמרה לנו רק בר"ש ורי"ד. ובאו"ז, רמב"ן ורא"ש הגי' לקויה בחסרון כלפנינו.

25 היה שאוב והשיקו השיק במקום היין והזה לא טהור וכו'. הנכון הוא בר"ש ורא"ש ב"ק הנ"ל: השיק במקום היין זה וזה לא טהר. ובשו"ת הרי"ד הנ"ל יש כנראה הכפלה, וכ"ה שם: היה שאוב והשיקו השיק במקום היה היין כאילו לא טבל. נפלו לו ג' לוגין זה וזה לא טהר וכו'. וכן ברמב"ן הנ"ל: היה שאוב והשיקו השיק במקום היין כאילו לא טבל שם. היה שאוב והשיקו השיק במקום היין זה וזה לא טהר וכו'. וגם כאן יש הכפלה מוטעית.

26 השיק מקום המים וכו'. ר"ש, שו"ת הרי"ד, או"ז, רמב"ן ורא"ש ב"ק הנ"ל. 26/27 חבית שנשבר בים הגדול ומראה אותו מקום כמראה אותו היין וכו'. בבלי מכות ד' א', ר"ש, שו"ת הרי"ד כת"י ורמב"ן הנ"ל, ר"ח מכות ד' א', ורמזו לה ברש"י, ריטבא ומאירי מכות שם.

27/28 ולא עוד אלא אפילו נפל שם ככר וכו'. כלומר, שיש לו חזקת טהרה מ"מ טמא, עיין במכות שם.

28/29 מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונת... והשני טמא. משנה פ"ז מ"ה, ר"ש שם. 29/30 כיצד הוא עושה עדרה הראשון במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו וטהור. ר"ש הנ"ל, ולא פירשה, ומפשט לשון התוספתא משמע שנותן את המים כל זמן שהראשון כולו במים ועדיין לא חסר המקוה כלום, אבל בבעלי הנפש להראב"ד ס"ח ע"א: ר' יהודה אומר אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור (משנה הנ"ל) טעמיה דר' יהודה דאמרי' גוד אחית מיא למקוה וכו' ומפרש בתוספת (כ"ה בהגהות שבתורת שלמים מ"א ע"ד) מקואות דאפילו לרבנן דלית להו גוד אחית מיא למקוה כל זמן שרגליו של ראשון במים אחד ממלא בכתף ונותן לתוכו טהור. ורואים שרבינו פירש שיכול לתת את המים אפילו כשהשני כבר יצא מן המקוה אם רגליו נוגעות במים, ודווקא במקוה חסר אין אנו אומרים גוד אחית אבל במקוה שהשלימה בשאובים אנו אומרים גוד אחית ונמצא שהשאובים באו במקוה של מ' סאה ואינם פוסלים אותו.

30 ר' יהודה אומר עודיהו רגלו של ראשון וכו'. משנה הנ"ל, ר"ש שם. 31/32 הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה מפני שהמים מקלחין כיצד הוא מורידה לתוך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה. בר"ש פ"ז מ"ו: תניא בתוספתא הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה מפני שמים מקלחין כיצד הוא עושה מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה וכו' פי' מפני שהמים מקלחין ונעשים מים שבתוכה שאובין. וברא"ש ה' מקוואות סי' כ"א, רבינו ירוחם, חוה נתיב כ"ו ח"ה, ד' קפוסט קע"ח ע"ה, שו"ת הריב"ש סי' רצ"ג מעתיקים את הברייתא בלי שום פירוש.

והנה לפי פירוש הר"ש עצינו לבאר שלא עלתה טבילה ליורה, מפני שאם הטבילה דרך שוליה, כשהתחילו להכנס קצת מים לתוך היורה חיסרו את המקוה ממ'

סאה והמים מחוברין למקוה ע"י זחילה בכלי ואינם ניצלים מדין שאובין ופוסלים את המקוה אח"כ כשירדה היורה לתוך המקוה, ולפיכך מזהירה התוספתא שיטבול את היורה דרך פיה ואז המים אינם נשאבין כלל, ואח"כ הופכה בתוך המקוה כדי שיכנסו המים לתוכה (כי אין המים נכנסים לכלי הפוך), ואח"כ הופכה שוב כדי שיוציאה ופיה למטה שלא תשאב מים מן המקוה. ועיין במשנה פ"י מ"א ובר"ש שם, ועיין מ"ש להלן לעמ' 659 שו' 25/26.

וברמב"ם פ"ח מה' מקוואות הי"ב: הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה כשהיתה מפני שהמים ניתזין ויוצאין חוץ למקוה ונמצא חסר מארבעים כיצד יעשה מורידה דרך פיה והופכה במקוה ומטבילה ומעלה אותה דרך שוליה כדי שלא יהיו המים שבתוכה שאובים ויחזרו למקוה ויפסלוהו.

וגירסא משונה ברוקח סוף סי' שע"ב: בתוספ' הטביל סף ביורה גדולה טמאה שהמים מקלחין כיצד הוא עושה מורידה לתוך פיה והופכה ומעלה דרך שוליה פ"י שלא יהו בה מים שאובין.

32/34 הקופץ למקוה הרי זה מגונה הטובל פעמים במקוה הרי זה מגונה זה אומר לחברו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה ר' יהודה אומר כבוש ידך עליו עד שתצא נפשו, בר"ש הנ"ל וברוקח סוף סי' שע"ב העתיקו כ"ז בלי שום פירושים (אלא שהם גורסים: „האומר" במקום „זה אומר", וכנראה שלפנינו צ"ל: והאומר ונתפרדה המלה, ויצא: זה אומר). וברא"ש ה' מקוואות סי' כ"א הנ"ל כתב: הקופץ למקוה אמקוה מצומצם קאי כי המים נתזין לחוץ ונמצא טובל במקוה חסר וכן הטובל פעמים במקוה מצומצם שמא בפעם ראשונה לא טבל כהוגן על סמך השניה ושמא חסרו המים, אבל כשאינו טובל אלא פעם אחת נזהר לטבול כהוגן. והעתיקו את דבריו ברבינו ירוחם, חוה, נתיב כ"ו ח"ה הנ"ל, בטור יו"ד סי' ר"א וביתר באור והרחבה בשו"ת הריב"ש סי' רצ"ג, עיי"ש.

ופירוש משונה באו"ז ח"א סי' של"ז ס"ק ג', מ"ג ע"ג: והטובל אל יטבול לחצאין כדתניא בתוספתא בפ' גממיות הקופץ למקוה הרי זה מגונה והטובל במקוה פעמיים ה"ז מגונה. פי' לחצאין לא עלתה לו טבילה אלא אגב דתנא רישא מגונה תנא הא נמי מגונה. האומר לחבירו כבוש ידך עלי ה"ז מגונה ר' יהודה אומר כבוש ידך עליו עד שתצא נפשו. והנה פירש רבינו שהטובל פעמיים פירושו טובל לחצאין ולא עלתה לו טבילה כלל, ואת הבבא האחרונה לא פירש כלל, כמו שלא פירשוהו שאר המפרשים.

והרמב"ם קבע ברייתא זו בפ"א מה' מקוואות ה"ט, ומשמע מדבריו שלא פירשה במקוה מצומצם, וכן כתב הריב"ש בסי' רצ"ג הנ"ל: אמנם נראה שהר"ם ז"ל לא פירש לזו במקוה מצומצם שהביא רישא דהטביל בו יורה גדולה וכו' בפ"ט מה' מקוואות גבי מקוה מצומצם ופירשה מפני חסרון המים וסיפא דהקופץ למקוה וכו' הביא בפ' ראשון וכו'. וכן מפורש בפיה"מ שלו ספ"ח עמ' 109: וממה שהזהירו עליו בשעת טבילה שלא יקפוז למקוה ולשון התוספתא הקופץ למקוה הרי זה מגונה והטובל פעמים במקוה הרי זה מגונה והאומר לחבירו כבוש ידך עלי במקוה הרי זה מגונה. הרי לך ברור גם מכאן שמדברים כאן בטבילה רגילה ולא דווקא במקוה מצומצם. וראיתי בס' הישר לר"ת סי' תרכ"ב, ד"ו ע"ד ע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 95 שכתב על דברי בה"ג ה' נדה, ד"ו פ"ה ע"ב (וכ"ה בה"ג שם: ובדלא נפיש מיא למירמא

בהו איתתא כולא קומתה, מיגנדרא כבינתא ושפיר דמי. ועיין תשה"ג שערי תשובה סי' קס"ז וסי' קע"א): ולהכי נקט מגנדר דבקושי אדם מכניס עצמו כולו במים אלא א"כ כובשין אותו כדתניא האומר לחבירו כבוש (בד"ו: כבוד) ידך עלי במקוה הרי זה מגונה דיש לו להגנדר עד שיתכסה כולו במים.

וע"פ דברי רבינו למדתי לפרש שדווקא ע"י בבא זו נסמכת כל הברייתא שלנו למשנתנו ספ"ז, וכ"ה שם: מקוה שמימי מרודדין כובש אפילו חבילי עצים חבילי קנים כדי שיתפחו המים ויורד וטובל. וגם כאן מדברים במקוה רחב שיש בו יותר ממ' סאה, אלא שמימי מרודדין והטובל אומר לחבירו שיכבש ידו עליו בחזקה כדי שישקע יפה בתוך המקוה ויתכסה במים, והרי הוא מגונה מפני שיש בזה חשש שלא יטבול יפה וגם יש בו משום סכנה כשאדם כובש את חבירו בחזקה לתוך המקוה. ור' יהודה מחזק את הדברים ואומר שיכבש אותו עד שתצא נפשו ובלבד שתעלה לו טבילה אם הוא רוצה דווקא לטבול במים מרודדין. ועיין בבעלי הנפש להראב"ד שער הטבילה (קרוב לסופו), ס"ה ע"ב.

וע"פ זה נבין ברייתא סתומה שלא עמדו על פירושה. וכ"ה בדרך ארץ רבה ספ"י: ואל יאמר אדם לחבירו דרוס ידך עלי בבית המרחץ והאומר אין יוצא משם כשהוא שלם. א"ר יהודה במה דברים אמורים במים המועטין אבל במים מרובין ה"ז משתבח והקורא ב' פעמים והטובל ב' פעמים ה"ז מגונה. והנה מים מועטין ומים מרובין אינם מקוה מצומצם ומקוה שיש בו יותר ממ' סאה (עיין כ"מ פ"א מה' מקואות ה"ט) אלא פשוטם כמשמעם. וע"פ זה מובנים דברי ר' יהודה שדווקא במים מועטים שחבירו צריך לכבש אותו בחזק לתוך הקרקע כדי שיעלו עליו המים יש סכנה שלא יצא מתוך המקוה כשהוא שלם, אבל במים מרובין שכובש אותו בקלות לתוך המים כדי שיהי' בטוח שהמים כסו אותו מכל הצדדים הרי הוא משובח שמדקדק ודואג שיהיה כל גופו במים.

וכן צריך לפרש בשתי הבבות הקודמות שהחשש הוא משום סכנה. וכן מבואר במס' כ"ה והברייתא פ"י (הוצ' קורוניל י"ח ע"ב, הוצ' היגער עמ' 339): ולא יניח רגלו על שפת האמבטי ויהא קופץ בתוכה משום שהוא דרך המיתה. הקורא שמע שני פעמים והטובל שני פעמים הרי זה מגונה. דילמא דייך (כ"ה בהוצ' קורוניל, ובהוצ' היגר: דייק) על אינשא (אצל קורוניל: אינשי) ולא חזי ליה. וקרוב בעיני שצ"ל: דילמא דריך על אינשי וכו', בחילוף הרגיל בין יוד לרי"ש, והפירוש נראה שאסרו לטבול פעמיים לפני שינגב, מפני שהוא כולו רטוב מן הטבילה וגם עיניו מלאות מים, ויש חשש שידרוך על אדם ולא יראה אותו, והכל הוא משום סכנה. והארכת בזה בירחון, סיני' כסלו—טבת תרצ"ט עמ' נ"ד ואילך. ושם הוכחתי שבכל אלו היה מנהג התעמלות, וחז"ל התנגדו להתעמלות במים בכלל, ובשעה שהוא טעון טבילה הרי הוא מגונה כפלים מפני שיש חשש שלא יטבול כהוגן.

פ"ו

35 ארץ הכותיים מהורה מקוותיה ומדרותיה ושביליה מהורות ארץ העמים טמאה וכו'. בירושלמי ע"ז פ"ה ה"ד, מ"ד ע"ד: תמן תנינן ארץ ישראל טהורה ומקוותיה טהורין (ע"כ ממשנתנו פ"ח מ"א, ומכאן ואילך מהתוספתא כאן) ארץ כותים טהורה

ומקוותיה ומדורותיה ושביליה טהורין וכו' עיי"ש, והגירסא הנכונה בירושלמי שם בקטעים מן הגניזה שנתפרסמו בתרביץ ש"ג ס"ג עמ' 246 ואילך.

ובר"ש כאן פ"ח מ"א: "תניא בתוספתא ארץ הכותיים טהור" מקוואותיה ומדוריה ושביליה טהורי. ארץ העמים טמאה מקוואותיה ומדוריה ושביליה טמאין וכו' פי' ארץ הכותים לא יתכן כלל לפי' אלא בעיירות של כותיים שבא"י דאי בח"ל הא גזרו טומאה על ארץ העמים אפי' בעיירות של ישראל, ולא דוק דכותיים דאפי' דגוים גמי שבא"י טהורה אלא נקט כותיים משו' דבעי למתני מדוריה ושביליה וכו'. מקוואותיה ומדוריה ושביליה טמאין. האי טמאי' לא מיירי לעניין הכשר טבילה גבי מקוה. דלענין דין טבילה מפר' בסופה אלא לעניין טומאה ממש איירי כעין שבי"ל. אבל עיין בירושלמי הנ"ל. ועיין כפ"פ פ"י עמ' ר"ג.

וסדר אחר בתוספות חגיגה כ"ה א' ד"ה שרצוה: הקשה הר"ר אלחנן דתניא בתוספ' ארץ העמים טמאה מקוואותיה ושביליה טמאין. ארץ הכותים טהורין ומקוואותיה ושביליה טהורין כו'. וכן כנראה היה הסדר גם לפני בעל ספר התרומה, שהרי הוא קורא (ה' איסור והיתר סי' ע"ט) לפרק שלנו: "פרק ארץ העמים".

36/37 מקוואות העמים שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין ופסולין לכל ישראל הטמאין ושבארץ ישראל שחוק מן המפתח כשרין לכל הטמאין וכו'. מלשון התוספתא כאן משמע שמדברים כאן רק במקוואות העמים שבחוצה לארץ ושבארץ ישראל, ואינם מזכירים כלל את המקוואות שבערי ישראל, ואפשר שחזקתם כשרות אפילו בתוך העיר, ועיין לעיל פ"א ה"ה. ובמשנחנו פ"ח מ"א: מקוואות העמים שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין אפילו נתמלאו בקילון. של ארץ ישראל שחוק למפתח כשרים וכו'. אבל בכת"י פרמה שם: ושל ארץ יש' שחוק למפתח כשרין וכו'. ובהוצ' לו וכו' מ: את שבארץ ישראל את (בהוצ' לו: ואת) שחוק למפתח וכו'. וכן העלה בכפ"פ פ"י עמ' קנ"ט, ד"ר ל"ח ע"א: "מסכת מקוות פ"ח וכו' מקוות העמי' שבחוצה לארץ כשרים לבעלי קריין ואפילו נתמלאו בקילון. את שבארץ ישראל ואת שחוק למפתח כשרין אף לנדות וכו' ואתא סיפ' דמתני' לאשמועי' שמקוות העמים שבארץ ישראל שהם כשרים אף לנדות וכן הוא בפי' בתוס' פ"ו מקוות העמים שבחוצה לארץ כשרין לבעלי קריין ופסולין לכל הטומאה ושבחוצה לארץ (כנראה שצ"ע: ושבארץ ישראל) ושחוק למפתח כשרה לכל הטומאה ואין צריך לומר לבעלי קריין". הרי לך שבעל הכפ"פ פירש שגם משנתינו מדברת רק במקוואות העמים שבח"ל ושבא"י, והיינו במקוואות שנמצאו בערי העמים שבא"י, והפסול בערים הוא שאנו תולים שהמקוואות נעשו לשם כביסה ממים שאובין או שנעשו שאובין ע"י הכביסה, עיין בפיה"מ פ"ח מ"א עמ' 105. וגבול העיר לענין זה היה המפתח, ואפשר שזה היה ביטוי תכני בגבול ידוע של ערי הגויים (*κλεις, κλεισούρα*). אבל מפתח = פתח סתם. גם להלן 668 לפי גי' הר"ש, עיין מש"ש.

ואם פירוש זה של בעל הכפ"פ נכון יצא לנו שכל המקומות שזכרו להלן בתוספתא לענין זה היו מיושבים ברובם ע"י גוים. ועיין רמב"ם פ"י מה' מקוואות ה"ה ובפיה"מ שלו הנ"ל, שלא פירש כן.

עמ' 658

1/2 אף לנדות. בכ"ו ור"ש הנ"ל: אף לנדות.

2/3 מעשה בנינתו של מיצק ברמון וכו'. בר"ש הנ"ל: מעשה במערה היתה בגינתו של מוסק אחד ברמון וכו'. ובכ"ו מעשה בגינתו של מיצק אחד בדמין וכו', וג"י צ' בדויה מן הלב. ולעיל 614³⁸: מעשה בשפחתו של מיצק אחד ברמון וכו', אבל גם שם בכ"ו: בדמין, ועיין מ"ש. ונמצאנו למדים שהג"י בדמין יש לה על מה לסמוך. ולפי הכוונה לדעתי לעיר אדמי שבגבול בני נפתלי (יהושע י"ט ל"ג) שהיתה נקראת בזמן התלמוד דמין, כמו שמפורש בירושלמי מגילה פ"א ה"א, ע' ע"א: ואדמי. דמין. ועיר זו היתה כנראה מיושבת ברובה ע"י גוים.

3 שהיו כהנים כובשין את הגדור וטובלין בתוכה. בד: את הגדור וכו'. ובר"ש הנ"ל: שהיו הכהנים כובשין את הגדור וכו'. וכנראה שהגדור (או הגדר) היה המפתח של דמין, ומכאן מוכח שבעלי קריין טובלין במקואות של עיר העמים אפילו לפני מן המפתח. ועיין הפירוש בר"ש הנ"ל.

3/4 אמר ר' יהודה מעשה במקום וכו'. טעות הדפוס היא, ובד, כי"ו ור"ש הנ"ל: מעשה במקוה וכו'. וכן בשער המים להרשב"א. עמ' 19: וקשיא לי דאלו בפרק ששי של תוספת מקואות שנינו אמר ר' יהודה מעשה במקוה שבין אושא לשפרעם והיה ר' דוסא מושיב עליו וכו'.

4 ושל שפרעם היה, ליתא בר"ש ורשב"א הנ"ל. וכשנראו שנשמטו מלים אלו בר"ש בט"ס (והרשב"א העתיק ע"פ הר"ש כרגיל אצל), כי קשה להניח שהוסיפו מלים אלו גם בד וגם בכ"ו. והתוספתא מדגישה לנו שהמקוה היה של שפרעם, וכנראה ישבו בשפרעם בזמן ההוא רוב גוים, וכפירוש בעל כפופ הנ"ל.

5 כדי שיהיו בו המים ארבעים סאה. בר"ש הנ"ל: כדי שיקוו בו המים מ' סאה, וכן ברשב"א הנ"ל: כדי שיקוו בו ארבעים סאה.

5/6 שוב מעשה ברום בית ענת שקוות יתר מאלפים כור וכו'. וכו' בר"ש הנ"ל, ובפירושו: ברום בית ענת האי עובד' סיעתא לר"מ. ובשער המים הנ"ל: ושוב מעשה בכוסבת ענת שקוות יתר מאלפים כור וכו'.

6/7 שאני אומר נכנסו גוים וזלפיה וכו'. וכו' בשער המים להרשב"א הנ"ל, ובר"ש הנ"ל: שאני אומר גוים נכנסו וזלפיה וכו'. ובכ"ו: נכנסו גוים וחילפיה וכו'. 7/8 ומעשה ברבן גמליאל ואונקלס הגר שהיו באין באשקלן וכו'. ר"ש ורשב"א הנ"ל, פירוש תורכ' לרבינו שמחה (מובא באו"ז ח"א סי' של"ז ס"ק ז', מ"ג ע"ד), או"ז ח"א סוף ה' נדה, ג"א ע"ב. ואשקלון עיר של גוים היתה ור' גמליאל טבל במרחץ אע"פ שהיתה לפני מן המפתח, ומזה ראייה לר' יהודה.

8/9 אמר ר' יהושע בן קבוס עמהן הייתי וכו'. בר"ש הנ"ל: אמר ר"ש בן קופסאי עמהן הייתי וכו', ובפי' תורכ' לרבינו שמחה הנ"ל: אמר ר' יוסי בן קופסאי וכו'. ובאו"ז הנ"ל: אמר ר' יהושע בן קפוס וכו' (וכן בפירושו להלן שם מזכירו בשם ר' יהושע בן קפוס), ובשער המים להרשב"א הנ"ל: אמר ר' יהושע בן קפונאי וכו'. ולפי מסורת ר' יהושע בן קבוס החמיר ר"ג כשיטת ר"מ ולא טבל במרחץ אפילו לקריה.

9/10 מרחץ שבלניה גוים וכו'. ר"ש ורשב"א הנ"ל.

11 וישראל נכנס שחרית ומשיקה וכו'. בר"ש הנ"ל: ומשיק' למקוה כשר להכשירה לסבילה.

שם: אף על פי שזה נכנס וזה יוצא מהורה. בר"ש הנ"ל: אע"פ שזה נכנס, אע"פ שגוי נכנס, ויוצא לא חיישי' שמא הפסיק ההשקה דאימת ישראל ע"יו וטהור'. ונראה שצ"ל בר"ש: אע"פ שגוי נכנס [וישראל] יוצא לא חיישינן וכו'. עיין לעיל 472.

12 נמצאת אומר בימים מהורה ובלילות טמאה. ליתא בכ"ו, אבל ישנו גם בר"ש הנ"ל.

13 המהרהר בלילה וכו', ר"ש פ"ח סמ"ג, משנה שם.

שם: הרהר ולא חם חם ולא הרהר מהור. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ה מה' אבות הטומאות סה"ה.

14 ר' יוסי אומר בזמן ובחולה מהור בילד ובכרי טמא. כ"ה בד. ובר"ש הנ"ל לא העתיק דברי ר' יוסי. ובכ"ו: ר' יוסי אומר בחולה ובזמן טמא בילד ובכריא טהור. ועיין במשנתנו פ"ח סמ"ד, ואולי היא פיסקא קטועה משם.

14/16 הפולטת שכבת זרע... לעולם חמש. משנה פ"ח מ"ג וש"נ.

16/17 ואם יצאת מקצת עונה ראשונה משלימין לה וכו', תו"כ מצורע, זבים, פרק ו' ה"ו, ע"ח ע"א, ירושלמי שבת פ"ט ה"ג, י"ב ע"א עיי"ש, בבלי שם פ"ו א'. 17/18 שכבת זרע של ישראל בכל מקום וכו', נדה ל"ד סע"א עיי"ש, ועיין ר"ש

ורא"ש פ"ח מ"ד. ועיין מ"ש הגרמ"ש באו"ש פ"ה מה' שאר אבות הטומאות ה"טו.

18/19 כל אלו שאמרו מהורין לחולין וטמאין לתרומה וכו', ר"ש פ"ח מ"ד. רמב"ם פ"ה מה' שאר אבות הטומאות ה"טו. ועיין מ"ש להלן 677 שו' 8/9.

20 ר' יוסי בר' יהודה אומר הפולטת שכבת זרע מהורה לחולין. באו"ש לרמב"ם הנ"ל תמה ע"ז טובא, וכי מה גרועה פולטת מנוגעת שטמאה מן התורה. ופירש שם ש, כל אלו שאמרו הם התנאים המפורשים במשנה ה' כאן שחוצצין, ובתוכם גם אשה ששמשה ולא כבדה את ביתה (עיין במ"ד) מפני שהש"ז חוצץ (עיין בר"ש מ"ד בשם יש מפרשים), וע"ז חולק ר' יוסי בר' יהודה וסובר שאין הזרע חוצץ, והיא טהורה לבעלה ולחולין (כ"ז שלא יצא לחוץ). עיי"ש.

20/22 ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמא ולא מטמאין חוץ מקרום שעל גבי המזבח והאגד שעל גבי המכה והקשקשים שעל גבי השבר והשירים והגומים והקטלאות וכו'. בכ"ו: כשאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאין ולא מיטמאין חוץ מקרום שעל גבי מכה והאגד וכו'. ובר"ש פ"ט מ"ג: תניא בתוספתא ושאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאין ולא מיטמאין חוץ מקרום שעל גבי המכה והאגד שעל גבי המכה והקשקשים שעל גבי השבר והשירים והגומים והקטלאות וכו' פי' לא מטמאין שאין מוציאים טומאה אם הוא זב ונגע בהן הטהור. ולא מיטמאין שאין מכניסין טומאה אם הוא טהור ונגע בהן הזב, חוץ מקרום, כלומר חוץ מקרום ואגד וקשקשים כל הני אחוץ קיימי שכולם דינן כקרום. השירים מכאן ואילך איירי בדין חציצה.

והנה רבינו פירש שאגד וקשקשים הולכים למעלה לעניין הכנסת טומאה והוצאתה, ומשירים ואילך מתחילים דיני חציצה. ובעקבותיו הלכו הרבה מן הראשונים. וכן בסמ"ג עשין רמ"ח, רמ"ב ע"א: מקצת דיני חציצה וכו' ונבאר עוד כאן מקצתן דתניא בתוספתא השירים והגומים והטבעות וכו'. וכן בתוה"ב להרשב"א קרוב לסופו (פעמיים שם) מתחילים דיני חציצה משירים ואילך. וכ"ה במרדכי נדה (שבועות פ"ב)

סי' תשמ"ז, רא"ש כאן פ"ד מ"ד, ה' מקוואות שלו סי' כ"ו, רבינו ירוחם חוה נתיב
כ"ו ח"ה, קצ"ז ע"א, פסקי הרשב"ץ (כפי שמובא בתשב"ץ ח"ג סי' ר"ט), ועיין
בראשונים שאביא להלן בשו' 22/33.

אבל בפיה"ג זבים פ"א עמ' 131: כדאמ' בתוספה במקוואות והאגד שעל גבי
המכה והגשישין שעל גבי השבר והשירין והנומין והקטליות אצין חוצצין ורפין
אינן חוצצין, ומשם בערוך ערך גשש, וכן כתב הראב"ה (באו"ז ח"א ה' נדה סי' שס"ב
מ"ט ע"ב): ותניא פ"ו דמקוואות האגד שע"ג (בהמה) [המכה] והקשקש שעל גבי
השבר והשיראים והנומים והקטלאות (ארוכין) [אוצין] חוצצין רפויין אין חוצצין וכו'.
וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' מקוואות ה"ד: האגד (בכל בו סי' פ"ו ובא"ח ח"ב
עמ' 145: הבגד) שעל גבי המכה והקשקשי' שעל גבי השבר והשירים והנומי'
והקטליות והטבעות בזמן שהן חוקין ודבוקין בבשר חוצצין רפים אינן חוצצין.
הרי לך שרבותינו אלו פירשו שדיני חציצה מתחילים מאגד שעל גבי המכה
ואילך, וחוק' הולך רק על קרום שעל גבי המכה, ולפי פירושם עצם הדין מבואר גם
במשנתנו, וכ"ה שם פ"ט סמ"ד: לא טמא ולא מטמא, קרום שעל המכה טמא ומטמא.
וכפי' הגר"א בא"ר, ועיין בטור יו"ד סי' קצ"ח (ד' וורשא פ"ז ע"ב) ובב"י ובב"ח שם.
וגי' משונה ברוקח סי' שע"ג: בתוספ' הקרום שעל גבי המכה והקשקשין
שעל גבי השבר והשירין והנומין והקטלאות והטבעות [אוצין] חוצצין רפויין אינן
חוצצין, וכנראה שט"ס הוא ברוקח, וצ"ל: האגד שעל גבי המכה וכו', והוא פירש
כפיה"ג והרמב"ם.

22/23 והשירים והנומים והקטלאות והטבעות אוצין חוצצין רפין אין חוצצין.
הראשונים הנ"ל, ריב"א באו"ז ח"ב ה' שבת סי' פ"ד סוף ס"ק א', י"ט ע"ד (ועיי"ש
באו"ז ח"א סי' ע' ט"ז ע"א), רשב"א, ריטב"א וחידושים המיוחסים להר"ן שבת ג"ז
רע"ב, רא"ש חולין פ"א סי' י"ב, ובהגהות אשרי שבת רפ"ו: ותניא בתוספתא השיראין
והנומין והטבעות אינם חוצצין, וצ"ל: אצין חוצצין, וכשיבוש זה בפיה"ג הנ"ל,
עיי"ש עמ' 131 הערה 33.

ובה"ג ה' נדה, ד"ו פ"ה ע"א: וגושפנקא באצבעתא חוצץ, וכנראה שיש השמטה
בהוצ' בה"ג שלפנינו והיה שם חילוק בין אוצה לרפה, וכן מעתיק בבעלי הנפש
להראב"ד שער הטבילה ס"ד ע"א (וכפי שמוגה בתודת שלמים מ' ע"ב): כתב בעל
ההלכות דאי איכא גושפנקא באצבעותיה וטבלא אי מרפיא דעיילי בה מיא לא חייצא,
ואי לא, חייצא, ועיין בהגהות אשרי הנ"ל, ומקורו בתוספתא שלפנינו.

ועל הלשון, אוצין עיין גם בתוספ' מנחות ל"ו א' סד"ה משעת ובר"ש מכשירין
פ"ג מ"ח, ועיין מ"ש לעיל 588.

23/24 ר' שמעון שזורי אומר בית הסתרים באשה חוצץ ופיניע אינו חוצץ.
בכ"ו לנכון: בית הסתרים באשה בנשואה חוצץ ובפנויה אינו חוצץ, וכן
בפיה"מ להר"ם פ"ט מ"ב עמ' 110: וכבר הוסיפה התוספתא בזה ואמרה ר' שמעון
שזורי אומר בית הסתרים באשה בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ, וכן פסק בפ"ב
מה' מקוואות ה"ג (ומשם בכל בו סי' פ"ו וא"ח עמ' 145), ובר"ש הנ"ל: ר' שמעון
שזורי אומר בית הסתרים בנשואה חוצץ בפנויה אינו חוצץ, וכ"ה בר"ש ספ"ח (ועיי"ש
גם בספ"י), רוקח סי' שע"ג, תוה"ב להרשב"א קרוב לסופו, קצ"ע ע"א וקצ"ע ע"ג,
רא"ש כאן פ"ט מ"ב, ה' מקוואות שלו סי' כ"ה, רבינו ירוחם, חוה, נתיב כ"ו ח"ה,

קע"ו ע"ד, ר"ן נדה (שבועות פ"ב) סי' א"ף ק"צ, ועיין טור יו"ד סי' קצ"ח, ד' וורשא פ"ד ע"ב, ועיין רע"ב פ"ט מ"ב.

אבל בראב"ה שבאו"ז ח"א ה' נדה, מ"ט ע"ב הנ"ל: ר' שמעון שזורי אומר בית הסתרים באשה חוצץ ובאיש אינו חוצץ. ועיין במשנתנו פ"ט מ"ב ומ"ג.
24 ס"ם יבש שעל גבי מכה והכוחל שבעין הרי אלו אין חוצצין. וכ"ה בר"ש הנ"ל. אבל ברוקח סי' שע"ג: בתוספ' ס"ם יבש שעל גבי המכה והכוחל שבעין הרי אלו חוצצין. וכן בתוה"ב להרשב"א ק"צ ע"ג הנ"ל: ס"ם יבש שעל גבי המכה והכוחל שבעין הרי אלו חוצצין. ובאו"ז ח"א ה' נדה סי' שס"ג ס"ק ט', נ' ע"א: ותניא פ' ארץ הכותי [ס"ס? ד"ס?] יבש שעל המכה חוצץ וכו'.

אבל ברא"ש ה' מקואות סי' כ"ו: עוד בתוספתא ד"ס יבש שעל המכה והכוחל שבעין הרי אלו חוצצין. ועיין רבינו ירוחם, חוה, נתיב כ"ו ח"ה קע"ו רע"א. וכן כנראה היתה הגירסא לפני הרמב"ם שמנה ברפ"ב מה' מקואות בין החוצצים גם דם יבש שע"ג המכה. ובנדה ס"ז א': אמר שמואל כחול שבתוך העין אינו חוצץ. 25/26 הדם והדיו והדבש והחלב ושרף התות ושרף התאניה ושרף השקמה ושרף החרוב יבשין חוצצין לחין אין חוצצין וכו'. בה"ג ה' נדה פ"ה ע"א: כדתניא הדם והדיו והדבש והחלב יבשין חוצצין לחין אין חוצצין (ע"כ מן הברייתא שבת ק"כ ב' ו"ש, ומכאן ואילך לקוח מן התוספתא) שרף התאנה ושרף השקמה ושרף החרוב ושרף התות יבשין חוצצין לחין אין חוצצין וכו' (עיין המשך הפיסקא להלן). ובר"ש הנ"ל: הדם והדיו והדבש והחלב ושרף התאנה ושרף השקמה ושרף החרוב יבשין חוצצין לחין אין חוצצין. וכ"ה גם ברשב"ם (לפי האו"ז ה' נדה סי' שס"ג ס"ק ד', מ"ט ע"ג). ברוקח סי' שע"ג הנ"ל, בתוה"ב להרשב"א הנ"ל, ובכולם חסר "שרף התות", ועיין גם בשנו"ס אצל צ'. ועיין גם ברא"ש ה' מקואות הנ"ל.

אבל בשאלת ר' אלעזר מוורנא (ברוקח סי' שע"ז), באו"ז ח"א סי' שס"ג ס"ק ט', בסמ"ג עשין רמ"ה, רמ"ב ע"ב, ברבינו ירוחם הנ"ל, בכולם נזכר גם שרף התות. וביריאים השלם ע"מ העריות צד 56: דתניא בתוספתא הדם והדיו והחלב ושרף תושקמה (צ"ל: תות ושקמה, עיין בהערות שם) ותאנה לחים אין חוצצין. ועיין גם רמב"ם פ"ב מה' מקואות ה"ב (כל בו וא"ח הנ"ל), טור סי' קצ"ח, ד' וורשא פ"ו ע"א.
26/27 ושאר כל השרפין בין לחין בין יבשין הרי אלו חוצצין שהן של שרף לכלוכי פירות והכוחל וכו'. בד: מפני שהן שרף לכולם פירות. והכוחל וכו'. וזו היא בוודאי ג"י משובשת. ובה"ג (המשך הפיסקא הנ"ל): ושאר כל שרפי אילנות בין לחין ובין יבשין חוצצין מפני שהם שרף. אבל ברוקח סי' שע"ג הנ"ל: ושאר השרפים בין לחין בין יבשין חוצצין מפני שהן שרף. לכלוכי פירות וכו'. ובר"ש הנ"ל: מפני שהן שרף לכלוכי פירות והכוחל וכו'. וכ"ה בתוה"ב להרשב"א הנ"ל. ובאו"ז ח"א נ' ע"א, הנ"ל: מפני ששרף לכלוכי פירות וכו'.

והנה מהעזקת הבה"ג ברור שהמלים, לכלוכי פירות הולכים למטה, וכן אפשר לפרש גם ע"פ העזקת שאר הראשונים הנ"ל. אבל בסי' יראים השלם ע"מ העריות צד 57 הנ"ל: ושאר כל השרפים בין יבשים ולחים חוצצין מפני שהן שרף לכלוך פי' דרך העולם להקפיד עליהם שאינו אלא לכלוך. וכן בסמ"ג עשין רמ"ה, רמ"ב רע"ג: ושאר כל השרפין בין לחים בין יבשים חוצצין מפני שהן ליכלוך הפירות פי' ודרך בני אדם להקפיד עליהן.

וברמב"ם פ"ב מה' מקוואות ה"ב הנ"ל: ושאר כל השרפ"י בין לחין בין יבשין חוצצין. וכ"ה בא"ח ח"ב עמ' 145 הנ"ל, אבל בכל בו סי' פ"ו הנ"ל: ושאר כל השרפין [בין] לחין בין יבשין אין חוצצין. ובטור יו"ד סי' קצ"ח ד' וורשא פ"ו ע"א: ולכאורה נראה דשרף שאר האילנות אפילו יבשין אינן חוצצין והרמב"ם כתב דאפילו לחין חוצצין. ועיין בב"י ובב"ח שם. ובה"ג ה' גדה ד"ו פ"ה ע"א כתב: אמר שמואל כל שרפי אילנות הרי אילו חוצצין.

27 לכלוכי פירות והכוחל שחוק מן העין הרי אלו חוצצין. עיין מ"ש לעיל ע"ל. לכלוכי פירות. ובגדה ס"ז א': אמר שמואל כחול שבתוך העין אינו חוצץ ושעל העין חוצץ. ועיין לעיל שו" 24 ומש"ש. ועיין רא"ש ה' מקוואות סי' כ"ו.

27/28 צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והט"ס והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר אין חוצצין. בכל הראשונים שאציין להלן הגי': חוצצין, והגי' שלפנינו מבוססת נגד עדיות כל הראשונים. וכן בבבלי הנפש להראב"ד שער הטבילה ס"ד סע"א: ומפור' במס' מקוואות ט"ט ובצק שתחת הצפורן אפי' כנגד הבשר וצוא שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר הרי אלו חוצצין. וכן בר"ש הנ"ל: צואה שתחת הצפורן שלא כנגד הבשר והמים (צ"ל: והט"ס) והבצק שתחת הצפורן אפילו כנגד הבשר הרי אלו חוצצין וכו' שלא כנגד הבשר. שהצפורן גדול ועודף על הבשר. וכן היתה הגירסא, חוצצין" לפני ר"ת (הובא באו"ז ח"א סי' ע', ט"ז ע"א ובסמ"ג וסמ"ק שאציין להלן, ועוד. וברשב"א חולין ק"ז א' מביא פירוש ר"ת בשם בעלי התוספות). ר"א ממיץ (הובא פירושו באו"ז ח"א סי' שס"ג ס"ק ח' מ"ט סע"ד). רבינו שמחה (הובא בשב"ה השלם סי' קל"ד עמ' 105). הראב"ה ח"א סי' קפ"ה עמ' 210, הרוקח סי' שכ"ה, האו"ז ושב"ה הנ"ל, סמ"ג לאוין קי"א, ל"ח ע"ד, עשין כ"ז קי"ב ע"ג, סמ"ק סי' רצ"ג (ד' קרימונה קנ"ה ע"ב) והובא בכל בו סי' פ"ו וא"ח ח"ב עמ' 146, מרדכי גדה (שבועות פ"ב) סי' תשמ"ז, תוה"ב להרשב"א קרוב לסופו, ק"צ ע"ג, רשב"א חולין ק"ז א' הנ"ל, פי' הרא"ש כאן פ"ט מ"ד, ה' מקוואות ש"ו סי' כ"ו, רבינו ירוחם, חוה נתיב כ"ו ח"ה, קע"ז ע"א, טור יו"ד סי' קצ"ח (ד' וורשא פ"ו ע"ב), ר"ן גדה (שבועות פ"ב) סי' אלף ק', תשב"ץ ח"ג סי' נ"ח, י"ז ע"ג.

והנה משנתינו פ"ט מ"ד סתמה שצואה תחת הצפורן אינה חוצצת, ופירש בב"י בטור יו"ד הנ"ל שלפי פשוטה חולקת המשנה על התוספתא שלנו שמחלקת בין כנגד הבשר ובין שלא כנגד הבשר. וזה טעם הרמב"ם שהשמיט דין התוספתא, מפני שסמך על המשנה החולקת. ובאו"ז ה' גדה מ"ט ע"ד הנ"ל כתב: ויש לפרש מתני' דקתני צואה שתחת הצפורן אינה חוצצת היינו כנגד הבשר. ושלא כנגד הבשר חוצצת. וע"ל, ט"ט כתב רבינו תם הנ"ל שמדברים בטיט היון וטיט היוצרים שהוא נדבק מאד וחוצץ דקתני במתני' (פ"ט מ"ב), ודיקא נמי דקתני דומיא דבצק שהוא נדבק מאד. וכן ברוקח סי' שכ"ח הנ"ל: ובתוספ' הטיט והבצק חוצץ. טיט יוצרים או של בנין שנדבק דומיא דבצק. וזה לקוח מפ"י ר"ת הנ"ל.

29/30 כתות של גדיל שאינו מקפד עליה והאבר והבשר המדולדלין באדם דרי אלו אינן חוצצין. כ"ה הגי' בד, ובכ"ו חסר כ"ו, ובר"ש הנ"ל: כשות של גדול שאינו מקפיד עליה והאבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אין חוצצין. וכן בראב"ה (מוכא באו"ז ח"א סי' שס"ב, מ"ט ע"ב), ותניא התם כשות של גדול שאינו מקפיד עלי' והאבר והבשר המדולדלין אינן חוצצין. ופי' כשות לא אתברר ל'.

שפיר. וגם לרבותי מפרשי המשניות". וכנראה שהכוונה להריבמ"ץ, שכן כותב באו"ז ח"א סי' שס"ג ס"ק י"א, נ' ע"א: וההיא דכשות של גדול היינו כדתנן פ' אלו חוצצין (פ"ט מ"ד) כשות של קטן לא טמא ולא מטמא. וכתב לשם רבינו יצחק דסימפונט כשות זה איני יודע מהו, אלא לפי הסברא דבר לח ומודבק בו ועושין אותו לגשרפין משימין אותו על פי המכה כדי שלא תסתום המכה וכו' ותניא בסיפרא (מצורע, זבים פ"ג ה"ה, ע"ו ע"ג) בבשר הוב ולא בצואה שעליו. ובנוגע בו הוב תניא (שם פ"ד ה"ה, ע"ו ע"ד) בו ולא בצואה שעליו יכול שאני מוציא את השיער ת"ל יטמא. לבטל דברי המפרשים כשות (כ) שיער. ואנן תנן כשות לא טמא ולא מטמא וא"ל שיער מרבים מטמא דטמא, וזו היא הכשות ששנינו בברייתא שאינה חוצצת. הרי לך שגם הריבמ"ץ גרס כאן: אין חוצצין. וכן בהשגות הראב"ד רפ"א מה' טומאת מת: אמת שכן פי' בערוך (ערך כשות) כשות של קטן שיער הדק שעל בשר הקטן וכו' ועוד אמרו בתוספתא דמקואות כשות של גדול שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ וכו'. ועיין בר"ש פ"ט מ"ד שסתר את הראייה מן הספרא וחילק בין שיער לשיער עי"ש. וכן ברוקח סי' שע"ה: בתוספתא האבר והבשר המדולדלין באדם אינו חוצץ. וכן בתוה"ב להרשב"א קרוב לסופו. ק"צ ע"ג: ועוד שנינו שם האבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו אין חוצצין.

ובאמת אחרי שנתברר לנו שהריבמ"ץ גרס: אין חוצצין. יתכן שהראב"ה, הר"ש, הראב"ד והרוקח נגדו אחרי גירסתו (כרגיל אצלם. ובפרט שאנו רואים בראב"ה, ר"ש והראב"ד רמזים ברורים שהם השתמשו כאן בפ"י הריבמ"ץ ובראייתו מן התו"כ. והרשב"א העתיק ע"פ הר"ש, כרגיל אצלו), ויש לנו רק עדות אחת לסייע לג"י הדפוסים. ועיין לעיל ב"ק פ"ג 571 שו' 28/29 ומש"ש, ועיין מש"ש בשו' 27/28.

אבל באו"ז עצמו (ח"א סי' שס"ג ס"ק י"א, נ' ע"א) מעתיק: כדתניא ס"פ ארץ הכותים כשות של גדול שאינו מקפיד עליה והאבר והבשר המדולדלים באדם הרי אלו חוצצין. וכן ברא"ש ה' מקואות סי' כ"ו: תוספתא וכו' האבר והבשר המדולדלין באדם הרי אלו חוצצין (הרא"ש הביא כאן את כל הברייתא ולא העתיק את הבבא של כשות של גדול, ועיין גם בתוה"ב הנ"ל, ואולי חסרה בבא זו לפני רבינו, והשוה ג"י כ"ו לעיל). וכן פסק הרמב"ם בפ"ב מה' מקואות ה"ב: האבר והבשר המדולדלים חוצצין. וכן בטור יו"ד סי' קצ"ח (ד' וורשא פ"ו ע"א): אבר ובשר המדולדלים חוצצין. וכן בא"ח ח"ב עמ' 145: האבר והבשר המדולדל באדם חוצצין. ועיין במשנת חולין ספ"ט. ועיין במכילתא בא פט"ו, הוצ' רמא"ש י"ז ע"א ובהערה י"ח שם, אבל הנכון הוא בהערות הורוביץ למכילתא (בהוצאה שלו עמ' 54) שם, עי"ש.

30 ר' יוחנן בן יוסף אמר צפורן שפירשה רובה הרי זו אינה חוצצת. וכ"ה לנכון: ר' יוחנן בן יוסף אמר צפורן שפירשה רובה הרי זו אינה חוצצת. וכ"ה הגירסא בר"ש הנ"ל, בראב"ה (מובא באו"ז מ"ט ע"ב) הנ"ל, ברוקח סי' שע"ה הנ"ל, באו"ז ח"א, נ' ע"א הנ"ל, במרדכי נדה (שבועות פ"ב) סי' תשמ"ו, בתוה"ב להרשב"א ק"צ ע"ג הנ"ל, ברא"ש ה' מקואות סי' כ"ו הנ"ל (ושם חסר, בן יוסף). וכנראה שלמקום זה בתוספתא כיוון ביוחסין השלם צד 69 ע"ב שכתב: ר' יוחנן והוא בפ' ד' (מ"ט) דאבות, ובאבות דר' נתן (רפ"ל, ועיין בנו"ב שם פל"ה, הוצ' שכטר מ"א ע"ב) ר' יוחנן בן יוסף, וכן בתוספתא, ויש גירסא ר' יוחנן וטעות הוא בוודאי.

ואשר לפירושה, כתב בראב"ה הנ"ל: ובתוספתא תניא ר' יהונתן בן יוסף אומר

צפורן שפירשה רובה אינה חוצצת וליכא התם מאן דפליג עליה ויתכן דלא פליג נמי אמתניתין (פ"ט מ"ד), ורפיא בידי אמאי נקט רובה. ובאור' סי' שס"ג אות י"ב הנ"ל כתב: ר' יונתן בן יוסף אומר צפורן שפירש רובה אינה חוצצת. כש"כ מיעוטה". אבל במרדכי הנ"ל פירש שדווקא פירשה רובה אינה חוצצת משום דרובה ככולה אבל פירשה מיעוטה חוצצת. וכן פסק בטור סי' קצ"ח (ד' וורשא פ"ו ע"א): צפורן המדולדלת שפירשה מיעוטה חוצצת פירשה רובה אינה חוצצת. ועיין בב"י ובב"ח שם. ועיין במל"אש כאן פ"ט מ"ד מ"ש בשם הלבוש.

30/31 כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה ובגוי בשעת טבילה ובחולין אין חוצצין. בד: בנדה ובגור בשעת טבילה וכו'. וביבמות מ"ז ב': וכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה. ובה"ג ה' נדה. פ"ה ע"ב: ושנו חכמ' כל החוצץ בכהנים חוצץ בנדה ובגר בשעת טבילה ולחולין אינו חוצץ. ובאור' ח"א סי' שס"ג סי"ק ה' מ"ט ע"ג: ועוד אומר ר"ת דההיא דהחולץ מצא בה"ג בדוכתא אחרייתו בלשון אחר, והכי איתא התם וכל דבר שחוצץ בכהנים חוצץ בגר ובעבד משוחרר ולחולין אינם חוצצין. משמע דלחולין היינו לבעלה כדאשכחן פרק השוחט גמ' גפלה סכין מידו (כלומר, בהלכה המתחילה נפלה סכין מידו. ל"א סע"א) דקאמר בעלה חולין הוא, אלמא יש חילוק בין טהרות לבעלה לענין חציצה. והך ברייתא דקתני לבעלה אינו חוצץ לא קאי אמתני' דמס' מקואות דהנהו חוצצין לבעלה. ואע"ג דברייטא שמביא התלמוד בהחולץ אמתני' דמקואות דחייצי לבעלה קיימ', מ"מ ברייתא דה"ג לא קיימא עליה. ושמא ברייתא אחרת היא ובתוספתא אין ההיא דהחולץ. ועיי"ש באור' מה שמשיג עליו. ועיין בהגהות הגר"א כאן והגיה ע"פ הבה"ג הנ"ל, ועיין להלן בפירוש גירסא זו.

ובר"ש כאן הנ"ל: כל החוצצין בכלים חוצצין בנדה ובגר (צ"ל: ובגר) בשעת טבילה ובחולין אין חוצצין פי' וכו' בנדה ובגר (צ"ל: ובגר) אית דגרסי בפרה ובגוי. בטבילת הפרה ובגוי שנתגייר. ובחולין אין חוצצין דלא אחמור רבנן בחולין. והא דתניא בפרק כל הבשר (ק"ו ב') דכל דבר החוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין, התם לאכילה והכא לנגיעה דיש חילוק בין אכילה לנגיעה כדאשכחן בסוף אין דורשין (חגיגה י"ח ב').

ובראבייה (מובא באור' ח"א סי' שס"ב, מ"ט ע"ב): וקמסיים התם כל החוצץ בכלים חוצצין בפרה ובגר בשעת טבילה ובחולין אינם חוצצין. פי' בטבילת פרה אדומה. והספרים שכתוב בהם בנדה טעות סופר הוא, דבעלה נמי חולין הוא כדאי' פ' השוחט (ל"א א'). ופי' החולץ גרס כל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בגר ובעבד משוחרר ובנדה, ולא הוזכר שם חולין. וקרוב הדבר שהג' בפרה"ה היא גירסת הריבמ"ץ, והיא גירסת אית דגרסי' שבר"ש.

ובס' התרומה ה' איסור והיתר סי' ע"ט: והא דתניא התם במס' מקואות פרק ארץ העמים כל שחוצץ בכלים חוצץ בנדה ובגר (כ"ה בד"ר, וצ"ל: ובגר, ועיין לעיל ג' הרי"ש) ועבד משוחרר (עיין להלן ג' המרדכי ברכות ומאירי שם) ובחולין אין חוצץ, לא קשיא דההיא (כלומר, הברייתא שלנו כאן) מיירא בנטילת ידים כדי ליגע לחולין שנעשו על טהרת תרומה וקדשי', וההיא דפרק כל הבשר (הנ"ל) דקתני חוצץ בנטילת ידים לחולין, היינו לאכול פת חולין. אבל יש מפרשים דההיא לחולין אינו חוצץ מיירי לאכול פת של חולין, ולפיכך מקילין הם עכשיו בחציצה

של נטילת ידים, והיה דקתני חוצץ לחולין מיירי לאכילת חולין שנעשו על טהרת קדשים ותרומה. וקשה על זה דבההיא דפרק כל הבשר כולא שמעתת' מיירי לחולין גרידי ולא בשנעשו על טהרת תרומה וכו'. ועיין באו"ז הנ"ל סי' שס"ג סוף אות ה', מיט סע"ג.

ועיין בתוספ' חולין ק"ו ב' ד"ה וכל (והובאו בריטב"א שם), סמ"ג עשין כ"ז, קי"ב ע"ג, תוה"ב להרשב"א בסופו, קצ"א ע"א. ובמרדכי ברכות פ"ח סי' ר"ג: והא דתניא בתוספ' כל שחוצץ בכלי חוצץ בנדה ובעבד משוחרר (עיין הגי' בבבלי יבמות הנ"ל ובס' התרומה הנ"ל) ובחולין אין חוצץ וכו'. וכן במאירי ברכות, בית יד, שער י' (ד"ר ט' ע"ב, ובמאירי ברכות ק"ז ע"ב): והוא שאמרו בתוספ' של מקואות כל החוצץ לכלי (במאירי: לכלי) חוצץ בנדה ובגר ובעבד משוחרר ובחולין אינו חוצץ.

נמצאנו למדים שכל הראשונים מעתיקים כאן: כל החוצץ לכלים וכו'. ורק בה"ג לבד (ועל פיו הגיה הגר"א): כל החוצץ בכהנים וכו'. אבל מה זה, בכהנים? ומצאתי ברוקח סי' שע"ו (השני) שמעתיק מיבמות הנ"ל: וכל דבר שחוצץ בעבודה (במקום בטבילה שלפנינו) חוצץ בגר וכו'. ועיין כל דיני חציצה בעבודה בזבחים י"ט א', וצ"ע. ולא מצאתי לו חבר לרבינו הרוקח בגירסא זו, אבל הבה"ג מאשר גירסא זו באופן נפלא. ולהלן 681: כל החוצצין בגוף חוצצין בידים בקידוש ידים ורגלים אבית הבירה, ועיין משי"ש.

(פ"ו בד' 1)

31/32 טבעת שנתונה בלבינה של מיט טופח וכו'. ר"ש פ"ט מ"ז, או"ז ח"א סי' של"ז סוף ס"ק י', מ"ד ע"א, רמב"ם פ"ג מה' מקואות סה"כ.
32 ואם היה מיט היון וחיברו וכו'. בר"ש הנ"ל: ואם היה מיט יוון וחיבריו וכו' פי' וחיבריו דתנן בריש פירקין. וכן באו"ז הנ"ל: ואם היה מיט יוון וחיבריו. וכן היתה הגירסא לפני הרמב"ם, עיין להלן. ועיין גי' ד.
33 לגין שהוא מלא מים שאובין ונתון על פיו מיט טופח וכו'. בכ"ז: לגין שהוא מלא מים טמאין וכו'. וכן בר"ש הנ"ל, וכן ברמב"ם הנ"ל: לגין שהוא מלא מים טמאין והיה על פיו מיט טופח וכו'. אבל באו"ז הנ"ל: לגין שהוא מלא מים שאובין ונתון על כן (צ"ל: פיו) מיט טופח וכו'.
33/34 אם היו המים שוקעין במיט והטבילו טהור. וכ"ז: והטבילו טהור. וכן באו"ז הנ"ל: אם היו המים שוקעין במיט והטבילו טהור. ובר"ש הנ"ל: אם היו מים שוקעין במיט והטבילו טהור. אבל ברמב"ם הנ"ל: והיה מיט שוקע במים והטבילו טהור. ובהשגות שם: לישנא דתוספתא אם היו מים שוקעים במיט והטבילו טהור, כלומר שהמיט אינו עבה.

34 ואם היה מיט יוון וחיברו כאלו לא טבל. בד: ואם היה מיט יוון וחיבריו וכו'. וכן בר"ש ואו"ז הנ"ל: ואם היה מיט היוון וחיבריו כאלו לא טבל. וכן ברמב"ם הנ"ל: ואם היה מיט היוון וכיוצא בו כאילו לא טבל.
34/35 ור' יוסי מטמא בשל מריקה וכו'. בפה"ג כאן עמ' 123: כדאמ' בתוספתא

(1) וכן היתה החלוקה לפני האו"ז, שכן הוא קורא (ח"א סי' של"ז, מ"ד ע"א) לפרק זה, פרק טבעת.

ור' יוסי מטמא בשל מריקה ששפין בו, פ' סכין, סידקי כלים, וזה פ' מריקה טיט עבה יותר משל יוצרים וכו'. ועיין בר"ש הנ"ל ובמשנה פ"ט מ"ב. וכן באו"ז הנ"ל: ותניא בתוספתא בפ' טבעת (חלוקת הפרקים כמו בד) ר' יוסי מטמא בשל מרקא מפני ששפין בו סדקי כלים. ועיין בפיה"מ פ"ט מ"ב עמ' 110.

35/1 ואלו הן יתירות הדרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים והן מתמעטין על הבגדים מצד אחד וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מתמעטין. אית דגרסי מתמעטין כלומר מתמעטין בימות הקיץ.

אבל בד: שמהלכין עליהן בימות הגשמים והן מתמעטין וכו'. וכן בר"ח ב"ק פ"א ב' כת"י קנטבריא (צילומים בידי רב"מ לוי): ומסתלקין לצדי הדרכים מפני יתדות הדרכים. פיר' כגון השדות הסמוכות לדרך הרבים אם יתרבו בדרך יתדות הדרכים שהן גץ יווני כדחנן במקוות פרק ט' וגץ יווני אלו יתדות הדרכין שאין טובלין ואמרינן עלה בתוספתא ואלו הן יתדות הדרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים והן מתמעטין על הבגדים, והן כגון גומות מציאות מים ושפתן (צ"ל: ושפתי) הגומות נקראין יתדות כשהיו הדרכין כך יש לעוברין ושבין להסתלק ולהלך בצדי (שתי מלים אלו תלויות בין השורות בכת"י הסופר עצמו) דרכין שהן קצות השדות הסמוכות לדרך. וכן נעתק סתם בערוך ערך גץ. וכן בשם הר"ח ברשב"א ב"ק פ"א ב' בשניויים קלים (ושם גורס: והן מתערבין על הבגדים. ובשטמ"ק שם בשמו: והן מתעכבין על הבגדים). וכן באו"ז ח"א סי' של"ז, ס"ק י', מ"ד ע"א: תניא בתוספתא פ' טבעת אלו הן יתדות הדרכים אלו שמהלכין עליהן בימות הגשמים והן מתמעטין על הבגדים מצד אחד אינו חוצץ (וכן מעתיק בר"ש הנ"ל) וכו' והן מתמעטין על הבגדים פ' בערוך והן כגון גומות וכו'.

אבל בפיה"ג כאן עמ' 123: ואמר' בתוספה אילו הן יתדות דרכים אילו שמהלכין עליהן בימות החמה והן מתמעטין על הבגדים. וכן בפיה"מ להר"מ פ"ט מ"ב עמ' 110: והתבאר בתוספתא שיתדות דרכים הוא הטיט שעל הדרכים המלכלכין הבגדים אפילו בימות הקיץ. וכן פסק בפ"ב מה' מקוואות ה"א: וטיט של דרכים הנמצא שם תמיד אפי' בימות החמה.

והנה כל רבותינו הנ"ל המשיכו את המלים, על הבגדים, למעלה, והיינו שהן מתמעטין על הבגדים. ולולא דבריהם היה נראה ברור שהמלים, על הבגדים, גמשכות למטה, והיינו: על הבגדים מצד אחד אינו חוצץ (כג') כי"ו וראשונים, עיין להלן) משני צדדים חוצץ וכו', והוא ממש לשון המשנה פ"ט מ"ו.

ובדרך השערה אפשר אולי להניח שהסופרים השמיטו כאן את לשון המשנה והשאירו רק את המלים, על הבגדים, (עיין להלן בשו" 3 גי' הרוקח ומש"ש) מן הפסקא כרגיל בתוספתא, עיין מ"ש ע"ז בח"א ריש עמ' 61, עמ' 96, ח"ב סוף עמ' 19 ועוד בכ"מ, וכעדותו של ר"ת: דרך התוספתא בא"ף מקומות ליקח מן המשנה לזכרון דברים וכו', עיין מ"ש בח"א עמ' 10. ולפי' המשיכו רבותינו מלים אלו למעלה: והן מתמעטין על הבגדים. ורבינו בעל האו"ז העתיק את פירוש הערוך, עיי"ש.

ובוא וראה שהר"ש בפ"ט מ"ב העתיק: יתדות דרכים מפרש בתוספתא אלו שמהלכין עליהם בימות הגשמים והן מתמעטין. וכ"ה בפ"י הרא"ש שם. הרי ברור שהם המשיכו את המלים, על הבגדים, למטה, וכמ"ש.

ולעצם הפירוש מתקבלת גירסת הגאון והרמב"ם: שמהלכין עליהם בימות החמה והן מתמעכין. והיינו שטיט הדרך רך ונדבק לרגל, וכשהולכין עליו בימות החמה אינו שוקע תחת הרגל אלא מתמעך לכאן ולכאן ע"י זה שהוא נדבק לרגל. וכשהולכין על אדמה מטיט כזה בימות הגשמים כשהאדמה רכה מאד הטיט שוקע תחת הרגל והרגל עושה גומות בתוך הקרקע. ובקיץ כשהטיט מתייבש (אבל נשאר רך ודבק) נשארות הגומות וכתליהן, והן נקראות יתידות הדרכים, וכפירוש המפרשים במשנה כאן וב"ק הנ"ל. והנה הטיוט על גבי יתידות כאלה בקיץ אינו נוח להליכה, אבל בחורף הרגל שוקעת בטיט כזה. ואולי לזה מכוונים דברי הירושלמי בברכות ספ"ב: תני מסתלקין לצדדין מפני יתידות דרכים. ובשעה שהוא משתקע אפילו בשדה שהיא מלאה כורכמין. וזהו ההבדל בין ימות החמה וימות הגשמים, כי בימות החמה הוא הולך על יתידות הדרכים, ובימות הגשמים הוא משתקע ועושה יתידות דרכים. ועובדא זו שהטיט מתמעך לצדדין משמשת סימן על דבקות חזקה של הטיט ולפיכך חוצץ.

עמ' 659

1 אינו אחד. ליתא בכ"ו, ר"ש ואו"ז הנ"ל, ונכנס בד בטו"ד. והוא לשון המשנה פ"ט מ"ו, עיין מ"ש לעיל.

2 משני צדדין... אף מצד אחד. משנה הנ"ל, אלא ששם ליתא המלים 'דברי ר' מאיר' ואינן גם בכ"ו כאן, אבל ישנם בגי' התוספתא בר"ש ואו"ז הנ"ל.

3/4 ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל של כנאין מצד אחד אף כשל בור גדולה מצד אחד וקטנה משני צדדין, כ"ה הגירסא בכ"ו. וכן בפיה"ג כאן עמ' 124: "כדאמר' בתוספה ר' יוסי או' משום ר' ישמע' של כנאין מצד אחד אף בשל בור גדול מצד אחד וקטנה משני צדדים. ולמה מפני שהגדול לו טיט הרבה והעבה (צ"ל: והוא עבה), ושל קטנה טיטה מועט והוא דקיק, וזה כמי ששונה ושל בור אבל טעות הוא". כלומר, מן התוספתא משמע כמי שפירש במשנתנו (עיין בפיה"ג לעיל שם) "של בנאים" — טיט של בנאים, "ושל בור" — טיט של בורות שהוא טיט היום (עיין מ"ב שם), אבל הגאון דוחה פירוש זה מפני שמתנגד לבבלי שבת קי"ד א', עיי"ש. וכן בר"ש הנ"ל: "ר' יהודה אומר משום ר' ישמעאל של בנאים מצד אחד אף משל בור גדולה מצד אחד קטנה עד שתיא משני צדדין וכו' גדולה מצד אחד. ומתני' בשל בור קטנה". ורבינו לא באר לנו הפירוש של גדולה (גדול) וקטנה. ואולי הכוונה לרוב, שברוב גדול חוצץ אפילו מצד אחד ובקטן דווקא משני צדדים. ובד גורס: ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל ברכין אף מצד אחד גדולה מצד אחד (והקטני) וקטני עד שתיא משני צדדין. ונראה שיש כאן עירבוביא של שתי נוסחאות, נוסחת כ"ו, פיה"ג והר"ש מצד אחד, ונוסחת שניה היתה: ברכין אף מצד אחד, ולא יותר. וכן מפורש ברוקח סי' שע"ו: "בתוספ' בגד (יתכן שמלה זו היא שריד מפיסקא של המשנה, ולפני הסופרים לא היו בשו" 2 המלים 'דברי ר' מאיר' כמו שאינן בכ"ו, וא"כ הכל הוא לשון המשנה הנ"ל, ולפיכך השמיטוה הסופרים, עיין מ"ש לעיל לסוף עמ' 658) ר' יוסי אומר משום ר' ישמעאל ברכין מצד אחד. הופת שבכוס' וכו'. וכן באו"ז הנ"ל: ר' יוסי משום ר' ישמעאל אומר ברכין אף מצד אחד (ולא העתיק יותר). ולפי גירסא זו הפירוש הוא פשוט שבבגדים הרכים רבב חוצץ אפילו מצד אחד. ואילו הן בגדים הרכים מפורש בתוספתא 595²⁵, עיין מש"ש בגירסא

הנכונה, וכסיוע לגירסא זו יש לציין שבמשנה הוצ' לוו וכת"י קויפמן הגירסא: בנווים מצד אחד וכו', וחסרה שם המלה "של" ויוצא לנו: בנאים מצד אחד, כלומר בבגדים נאים.

4 זפת שבכום ושכצלוזחית מתוכן חוצצת וכו'. ר"ש הנ"ל, רוקח סי' שע"ו הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' מקוואות ה"א.

5 במה דברים אמורים מבית האומן וכו'. הראשונים הנ"ל. והפירוש הוא שאומן אינו מקפיד על נקיות הכלי, שבין כך ובין כך הקונה ינקה אותו. ועיין שבת ט"ו ב'.

7 המור והקומוס. וכן בפיה"ג כאן עמ' 124: כדאמ' בתוספה המור והקומוס. וכן בערוך ערך מר (עה"ש עמ' 234), וכ"ה בר"ש ורמב"ם פ"ג מה' מקוואות ה"ב הנ"ל. וכן בסמ"ג עשין סוף רמ"ח, רמ"ב ע"ג: שנינו במסכ' מקוואות (פ"ט מ"ה) ומביאה בפר' קמא דשבת (ט"ו ב') אילו חוצצין בכלים הזפת והמור בכלי זכוכית ובתוספתא שונה זפת (לעיל שו' 4) מור וקימוס. וקימוס דומה למור כדחנ"י בספרי (צ"ל: בספרא, חובה, פרק כ"ב ה"ו, כ"ח ע"א) שלא יערב קימוס במור.

ובד כאן: המור והקימוץ. וכן בתוספתא ב"ב פ"ה 405: קמוץ במור, ובכ"ו שם (לפי הצילום שבידי): קומוץ במור, ובקהלת רבה רפ"ו: קומוס במור. והיא היא. ועיין מ"ש ר"ע לעף בספרו הגדול פלורה דער יודען ח"א עמ' 308, ויש להוסיף שם גם את התוספתא ב"ב הנ"ל.

9 על הסנדל מתוכו ומעלה חוצץ ומלמטה אינו חוצץ. וכן בר"ש הנ"ל: "על הסנדל מתוכו למעלה חוצץ למטה אינו חוצץ וכו' על הסנדל מתוכו למעלה באפנתא עור שעל גבי הרגל. למטה בגילדא דהוא עור שתחת כף הרגל שדורס עליו". ופירושו מתאים לברכות מ"ג ב': גנאי הוא לת"ח שיצא במנעלים המטולאים וכו' ולא אמרן אלא בפנתא אבל בגילדא לית לן בה. וזה מתאים לתוספתא שלנו. וברמב"ם פ"ג מה' מקוואות ה"ח: היה הזפת או החמר וכיצא בהן על הסנדל מתוכו מלמעלה חוצץ מלמטה אינו חוצץ.

וגי' משונה ברוקח סי' שע"ו הנ"ל: על הסנדל בין מתוכו בין מלמעלה חוצץ ולמטה אינו חוצץ.

9/10 ועל הספסל מלמעלה וכו'. ר"ש, רוקח ורמב"ם הנ"ל.

10/11 ליכלוכי צואה שבכסא ובקתדראות המכובשין... הרי אלו חוצצין. כ"ה הגי' בר, (בכ"ו יש כאן השמטה). ונוסחת צ' בדויה מן הלב. וכן בר"ש הנ"ל: ליכלוכי צואה שבכסא ובקתדראות המכובשין בין מתוכן בין מאחריהן בין מלמטן בין מן הצדדין הרי אלו חוצצין וכו' ובקתדראות. אית דגרסי ובקדרות. והמכובשים היינו ששחרוריתן יבש עליהן כדחנ"י מחנ"י (פ"ט מ"ט) לא יטביל הקומקום בפחמים אלא אם כן שפסף. וברוקח הנ"ל: לכלוכי צואה בקתדראות ובכסא המכובשין בין מאחריהן בין מלמטן בין מן הצדדין הרי אלו [חוצצין?].

אבל בתוספתא כלים ב"ק פ"ג, 571²⁸ שנינו: צואה שעל הכסא אינה חוצצת עליו, ועיין מה שהארכתי שם. וצריך לחלק בין לכלוכים שטחיים ובין לכלוכים מכובשים לתוך הכסא והקתדרא. ברם ברמב"ם הנ"ל ה"ט: לכלוכי צואה שבכסא ובקתדרה המכובשין בין מתוכן בין מאחוריהן בין מלמטה בין מן הצדדין אינן חוצצין מפני שהמים מעבירין אותן.

- 11/12 על מטת בעל הבית וכו'. ר"ש ורוקח הנ"ל, ועיין במשנה פ"ט מ"ה.
- 12 על הגשיש החצון חוצץ ועל הפנימי אינו חוצץ. מפני שעל החיצון הוא מקפיד יותר. ובאסתר רבה פ"ב—ח' (הוצ' ראם ה' ע"ד): הגשיש החיצון של זהב והפנימי של כסף. ועיין מ"ש' על גשיש בפיה"ג זבים פ"ג עמ' 131.
- 12/13 על המטפחת של מפסלי אילנות ר' עקיבא אומר אף על חלוקן וכו'. כלומר, על כל אלה אינו חוצץ, עיין במשנה פ"ט מ"ז. ובד' נפולי שם בטה"ד: ושל מפסלי אילנות חוצצין.
- 13 אף על שמרים כיוצא בהן. בד: אף על שמנים וכו'. ובר"ש הנ"ל: אף של שמנים וכו' וברוקח הנ"ל: אף שמנים וכו', וקרי שמנים (בשין פתוחה). כלומר עושי שמן וכיוצא בהן.
- 14 לכלוכי שמרים שבכים שבצלוחית והמוך שבשירים ושבזוג וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: לכלוכי שמרים שבכוס ושבצלוחית והמוך שבשירי' ושבזוג וכו' והמוך שבשיר כשהתכשט חלוץ משימין שם מוך. וברמב"ם פ"ג מה' מקואות ה"ט הנ"ל: אבל לכלוכי שמרי' שבכוס ושבצלוחית והמוך שבשיר ושבזוג וכו'. וברוקח הנ"ל: לכלוכי שמרים שבכוס ושבצלוחית והמוך שבס"ך ושבזוג וכו'.
- 15 ושעל ידי המגריפה הרי אלו אין חוצצין. וכן בר"ש הנ"ל: ועיי מגריפה הרי אלו אין חוצצין. וברמב"ם הנ"ל (וכ"ה גם ברמב"ם כת"י בשנו"ס פרנקפורט): ושעל יד המגריפה חוצצין. ובכ"מ שם מגיה ע"פ התוספתא, אבל הגהה זו קשה מאד, שהרי הרמב"ם אומר שם מקודם שלכלוכי צואה בכסא וכו' אין חוצצין אבל לכלוכי שמרים וכו' חוצצין, ולפי הגהה הכ"מ, מאי אב"י? ולפיכך קרוב לוודאי שלפני הרמב"ם היתה הגי' בתוספתא: חוצצין. וכן ברוקח הנ"ל: והטיט והבצק שעל ידי קרדום ושעל יד המגריפה הרי אלו חוצצין.
- שם: הגלדיו הרי אלו חוצצין. כ"ה גם בד, ר"ש ורוקח הנ"ל, ובד"ח בטעות: הגדיל'ו. ובכ"י חסר כאן כ"ז עד "אין חוצצין" בשורה 16. ולפי גירסת הרמב"ם והרוקח הנ"ל צריך לפרש שגם בהגלדיו ויבש חוצצין ולא בטלו אגב הכלי. ולפי גירסתנו וגי' הר"ש לעיל בתוספתא בהגלדיו יותר גרוע מפני שאין המים חודרין בהם ואין מעבירין אותם.
- 15/16 כל ידות הכלים שהכניסן כדרכן וכו'. ר"ש פ"י מ"א, רוקח סי' שע"ו, ראבי"ה באו"ז ח"א סי' סס"ב מיט ע"ב, ועיין במרדכי נדה (שבועות פ"ב) סי' תש"ן. ועיין במשנה פ"י מ"א.
- 16/17 נתן הופת והשעוה בין במקום הנקב בין במקום הניצוק הרי אלו אין חוצצין. וכ"ה (בשינויים קלים) גם בר"ש וראבי"ה הנ"ל. וברוקח הנ"ל: הרי אלו חוצצין. כל ידות הכלים שנשברו וכו', ורואים ברור שיש שם השמטה ע"י הדומות וצ"ל: הרי אלו [אינן] חוצצין הכניסן שלא כדרכן וכו' הרי אלו חוצצין. כל ידות וכו'.
- ואשר לפירוש הדברים כתב בר"ש הנ"ל: פ"י בין במקום הנקב שדרך אומנים למלאתו. בין במקו' הנצוק מלשון ויצוק לו שדרך אומנים משימין על היד כמין טבעת ותחתיה זפת ושעוה להדביקה היטב. ובראבי"ה הנ"ל: פ"י כי רגילים האומנים להשים זפת תחתיו כדי להדביקו שקורין שולדיר (ברשי' שבת ט"ז ב': וריתכן. שולדי בלע"ז, ועיין בלודנהיים לעזים שברשי' על הש"ס עמ' 132) וכן עושין כשיוצקין לתוכו טבעות כדכתי' (שמות ל"ח ה') ויצוק ארבע טבעות. וזה פתרון נצוק.

ונ"ל שהרמב"ם פירש נקב וניצוק בדרך אחרת, שכן כותב בפיה"מ פ"י מ"א עמ' 114: וכן התבאר בתוספתא שמדבר בידות שהם חלולים. ובהערות דירינבורג שם ציין לנכון שהרמב"ם בפ"ג מה' מקואות הי"א העתיק: כל ידות הכלים שהן חלולים וכו', וכיוון לתוספתא הנ"ל. אבל לפנינו אין רמז מזה בתוספתא כאן. ולפיכך נ"ל שהרמב"ם פירש שניצוק הוא הנקב שממנו יוצאים הנוזלים דרך הכלי. וכן בתוספתא שבת פט"ז 135: קורע אדם עור שעל פי חבית וכו' ובלבד שלא יתכוין לעשות נצוק (כ"ה רק בכ"ע שם, עיין מש"ש). ובמשנה שם פכ"ב מ"ג: ובלבד שלא יתכוון לעשות כלי, ופירש"י שם (קמ"ו א'): לעשות כלי. לנוקבה יפה בפתח נאה. ורואים מכאן שניצוק הוא נקב הכלי שממנו יוצאים המשקים. ולפיכך הסיק מכאן הרמב"ם בפיה"מ שלו שרוב ידות שלהם היו חלולים (והיו שופכים את הנוזלים דרך היד החלולה). והתוספתא אומרת שאם סתם את החלל בין במקום הנקב (שממנו יוצאים המשקים מן היד) בין במקום הניצוק (שממנו יוצאים המשקים מן הכלי) אינן חוצצין.

19/20 אם משמשין מעין מלאכתן ראשונה חוצצין ואם לאו אין חוצצין. בד, ר"ש, רוקח ואו"י הנ"ל: אין חוצצין ואם לאו חוצצין. ולפי הערת צ' בשנו"ס כ"ה הגי' גם בכ"י, ונמצא שהנוסחא שלו בדויה מן הלב. אבל קרינ"ל לא העיר כאן על שינוי בכ"י, ומזה נראה שכ"ה בכ"י, וצ' רצה להעיר על השינוי שבד (ולא בכ"י). אבל בכל אופן ברור שגי' ד והראשונים נכונה. ועיין להלן שורה 21 ומש"ש. 20/21 מגל שנשברה ידה מסטה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מסטה ולחוץ וכו', בכ"י: מפני שהיא כבין הסתרים הסטה ולחוץ וכו'. ועיין מ"ש על "בין" ובית בקרית ספר שייב ריש עמ' 56. ובראבי"ה הנ"ל: וטובא קתני התם דבית הסתרים אינו חוצץ (עיין להלן שו' 27, 28 ועוד). ועיין גם בר"ש ורא"ש פ"י מ"ה, ר"ש ספ"י, רא"ש ה' מקואות סוף סי' ל'. ועיין לעיל 580: ווא"ל צ"ל: [מ]מסטה ולפנים וכו', ועיין בן יהודה ערך מסיט.

ואשר למ"ה מסטה כתב בר"ש הנ"ל (פ"י מ"א): מן הסיטה ולפנים. כך כתוב בספרים ושמה משפה ולפנים הוא. אבל ברוקח סי' שע"ו הנ"ל: מגל שנשברה ידה מספה ולפנים אינה חוצצת מפני בבית התריס (צ"ל כמו שהוא לפנינו בתוספתא) אף מספה ולחוץ משמשת מעין מלאכתן וכו'. וכן בראבי"ה הנ"ל: מגל שנשבר ידה מספה ולפנים אינה חוצצת מפני שהיא כבית הסתרים מספה ולחוץ אם משמשת מעין מלאכה ראשונה וכו'. ושיעור שירי יד המגל טפח, וכמו שפסקה התוספתא בכלים ב"ב פ"ז 597: את שדרכו לאחוז בידו אחת וכו' טפח.

21 אם משמש מעין מלאכתה חוצצת ואם לאו אינה חוצצת. גי' זו בדויה מן הלב: ובד: אם משמשת מעין מלאכתה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. ובכ"י: אם משמש מעין מלאכתה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. וכן בר"ש הנ"ל: אם משמשת מעין מלאכתה ראשונה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. וכן בראבי"ה הנ"ל: אם משמשת מעין מלאכה ראשונה אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. וברוקח הנ"ל: משמשת מעין מלאכתן אינה חוצצת ואם לאו חוצצת. ועיין לעיל שו' 19/20 ומש"ש.

21/22 כנמי או במשהו וכו'. בכ"י ור"ש הנ"ל לנכון: בגמי או במשיחה וכו'.

22 שורפה בשרף וכו'. בד: סירפה בשרף וכו'. ובר"ש הנ"ל: שירפה בשרף וכו' שירפה דבקה בשרף.

22/23 כלי שצר מכאן ומכאן ורחב מן האמצע וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק לא נעתקו בר"ש אבל נעתקו כולן ברוקח סי' שע"ו.
 23 כגון רובע וחצי רובע אין לו טהרה עולמית עד שיטנו על צדו. וכו' גם בד (ושם: עד שיטט) ורוקח הנ"ל, ועיין במשנה פ"י מ"א. ועיין ברוקח סי' חפ"א.
 23/24 צלוחית שאוננה מעוך לתוכה וכו'. רוקח הנ"ל, ועיין מ"ש להלן.
 25/26 מורידה דרך פיה והופכה ומטביל ומעלה אותה דרך שוליה וכו'. בכ"ו: ומורידה דרך פיה הופכה וכו'. אבל גם ברוקח הנ"ל: מורידה דרך פיה והופכה ומטבילה וכו'.

והנה במשנה פ"י מ"א: כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל. ובר"ש שם: אין לפרש מפני שהמים נשאבין לתוכו דהא תינח במקוה שאין בו כי אם ארבעים סאה מכוונות וכו'. אבל ברוקח סי' שע"ו: כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל. פי' שהמים שאובין בו.

ופירוש זה הוא של הריב"מ, כמו שגילה לנו ר' ישעיה דטרני בשו"ת כ"ק ע"ב: וראיתי שכתבתם נראה לן דאפי' מים שאובין ונישוקין במקוה שלם כשפופרת הנוד יכול אדם לטבול בהן, דלגמרי מהניא זריעתן להיות כמקוה עצמו כדאמרי בחומר בקודש (חגיגה כ"ב א') מטבילין בתוך כלי וכו', ושתי הראיות הללו אין בהן ממש מפני שאין שם דין שאיבה כלל, דהכי תנן בפרק בתרא דמקוה כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל. ופיר' ר"י בי רבי מ"צ דהמים נשאבין לתוכו וכו' (ועיין להלן). וכן כותב ר' שמואל בר' ברוך (שו"ת מהרי"ח או"ז סי' ס"ד, י"ט ע"ב): כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל ופי' הר"ר יצחק ז"ל בפירושו מפני שהמים נשאבין בתוכו, וכן כלי שהוא צר מכאן וצר מכאן וכו', ולפירושו הייתי רוצה לומר דלא מיירי אלא במקוה מצומצם וכו'. וגם כאן בא הר"ש להוציא מפירושו של הריב"מ, כרגיל אצלו.

ברם רבינו ישעי' בעצמו חזר בו משיטתו שהיתה מיוסדת על פי' הריב"מ, הנ"ל, שכן כתב בתוס' ר"ד חגיגה כ"ב א': הנה הדבר ברור כשמש שהמים נישוקין ובטלים למקוה אף על פי שהן בכלי. וכל מה שכתבתי בתשובות שאין המים נישוקין בכלי הכלל הבל. והראי' שהבאתי שם ממה דתנן בפ' בתרא דמקוואות כלי שהטבילו דרך פיו כאילו לא טבל אינה כלום, שאין פתרונום כדפירש ר' יצחק בר' מלכי צדק וצוק"ל מפני שהמים נשאבין בתוכו, שאפילו אם נשאבין הרי הן נטהרין בהשקה ודומין כשאר מי המקוה, אלא זו פירושי, הטבילו דרך פיו שכפה פיו למטה ושיקעו במקוה כאילו לא טבל, שפעולם אין הכלי יכול להמתלאות מן המים אם לא יהיו פיו למעלה, אבל אם תשקע הכלי ופיו למטה, פעולם אין כל אויר הכלי מתמלא ממי המקוה, ומש"ה כאילו לא טבל, ולא מפני טעם שאובין. ופירוש זה הוא פירוש הרמב"ם וקיבלו גם הר"ש הנ"ל, עיי"ש.

והנה כל המקרים כאן מיוסדים על העיקר הזה, וכן גם במקרה דנן עליו להוריד את הצלוחית דרך פיה, כדי שיכנסו המים בין כותלי הצלוחית ושפתה, ואח"כ הופכה ופיה למעלה כדי שיכנסו המים לתוך הצלוחית. אבל קשה למה לו להפוך את הצלוחית שוב ולהעלותה דרך שוליה, הרי כבר עלתה לה טבילה, ומכאן משמע כפירוש הריב"מ הנ"ל, שאנו מדברים כאן במקוה מצומצם, והופכה כדי שלא תשאב מים מן המקוה. ואולי יש כאן אשגרה מלמעלה 657³².

26/27 ר' יוחנן בן נורי אומר מטביל כדרכו וכו'. ריבמ"ץ אצל ר' שמואל בר' ברוך בשו"ת מהרי"ח או"ז הנ"ל, רוקח הנ"ל.
27 לנ"ן שהוגנו חוזרת לתוכו וכו'. ברוקח הנ"ל: צלוחית שהוגנה חוזרת לתוכה וכו'.

פ"ז (פ"ח בד)

30 כפת ידיו ורגליו וישב לו וכו'. בר"ש פ"י מ"ד: תניא בתוספתא כופת ידיו ורגליו וכו'. וברמב"ם פ"א מה' מקואות ה"ט: הכופת ידיו ורגליו וכו'. ובד' כאן: כפה ידיו ורגליו וכו'. וכן בראבי"ה ח"א סי' קנ"א עמ' 157 קורא לפרק זה, כסה ידיו ורגליו, וצ"ל: כפה וכו'. כמו שתקן ר"א אפטוביצר שם.
31/32 היו רגליו מלאות אבק וירד וטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה טהור שפשף או שטבל בחמין טהור. וכן ברמב"ם פ"ב מה' מקואות ה"י: לא יטבול אדם בעפר שעל רגליו (משנה מ"ט סמ"ב) ואם טבל אינו חוצץ. ועיין בכ"מ שם. אבל בר"ש הנ"ל: היו רגליו מלאים אבק וירד וטבל במקוה שיש בו ארבעי סאה טמא שיפשף או שטבל בחמין טהור.

ובד' כאן: היו רגליו מלאות אבק וירד וטבל במקוה שיש בו ארבעים סאה טהור. שפשף או שנפל בחמין טמא. וכן באו"ז סוף ה' נדה, נ"א ע"ב: והא דתניא ברישא היו רגליו מלאות אבק וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה שפשף או שטבל במי חמין טמא. נראה בעיני שר"ל שבשעה שהוא משפשף שהוא כמו לש את האבק ונדבק ביחד ויש לחוש שמא בשעת הטבילה נדבק בגופו וחצץ והלכך לא עלתה לו טבילה. וגם רוצה [לומר] שהחמין מדביקין את האבק יחד ונדבק בגוף וחוצץ. ובהגהות מרדכי נדה (שבועות) סוף סי' תש"ף: דתניא בתוס' דפרק בתרא דמקואות היו רגליו מלאות אבק וירד וטבל במקוה שיש בו מ' סאה שפשף או טבל במי חמין כו'. ועיין להלן.

32/33 קומקומים שהוא מלא חמין והטבילו טמא שפשפו או שהטבילו בחמין טהור. בד': קומקום שהוא מלא בחמין וכו'. וצ"ל: שהוא מלא פחמין וכו'. עיין במשנה פ"ט סמ"ג. וכן בר"ש הנ"ל: קומקום שהוא מלא פחמין והטבילו טמא שפשפו או שהטבילו בחמין טהור. וכן ברוקח סוף סי' שע"ב: בתוספת' קומקומים שהוא מלא פחמין והטבילו טמא, פי' ששחרורית חוצץ שמקפיד עליו וכו'. שיפשפו הקומקום או העבירו בחמין טהור, פירוש החמין מעבירין השחרורית. ועיי"ש גם בסי' שע"ו (השני) קרוב לסופו. ועיין גם בתשובת הר"ש משנן באו"ז ח"א ה' נדה סי' שס"ו נ"א-ע"א ובאו"ז שם נ"א ע"ב. ובמרדכי נדה (שבועות) סי' תש"ן (תשובת הר"ש משנן שבאו"ז הנ"ל): דתניא בתוספתא דמסכת מקואות פרק בתרא קומקום שהוא מלא פירורין (וכ"ה גם במרדכי ד"ק וד"ו, וזה שיבוש וצ"ל: פחמין) והטבילו טמא שפשפו או שהטבילו בחמין טהור. והר"ש בתשובתו מוקי לה בחמי טבריא, ולפיכך אין כאן גזירת מרחצאות. ועיין בפירושו כאן שכתב על הרישא: או שטבל בחמין כגון חמי טבריא. והו' מטעם הנ"ל שבאר בתשובתו.

(1) וכיה לפני בעל כפרים. עיין מ"ש להלן 660.

33/34 סלין של גת ושל בד אוצין צריך לחטטחט ורפין צריך לנער. וכן בר"ש הנ"ל: הסלים של בד ושל גת אוצין צריך לחטט ורפין צריך לנער וכו' אוצין, שמלאין חרצנים ופסולת של זתים בדוחק, צריך לחטט ולהוציא כל הפסולת ואי לא, חייץ. רפין צריך לנער מלשון נוער את הכסוי בפרק במה טומנין (שבת מ"ט א', דק"ס שם עמ' 94 הערה ח').

ובד כאן: הסלין של גת ושל בד חיצון צריך לחטט ודפני צריך לנער. וכן ברוקח סוף סי' שע"ב (בד', פאנו): הסלין של גת ושל בד חיצון צריך לחטט ודפני צריך לנער. וצ"ל: חוצין וכו' רפין וכו' והיינו חוצין היינו אוצין, ועיין מ"ש לעיל 588. וברמב"ם פ"ג מה' מקואות הכ"ב: הסלין של גת ושל בד אם היו חזקים צריך לחטט ואם היו רפים צריך לנער.

34 קשרי פונדא ופסיקיא וכו'. ר"ש הנ"ל, רוקח סוף סי' שע"ו (הראשון). 34/35 וקשרי מפתח חלוק של אשה הרי אלו חוצצין. בר"ש הנ"ל: וקשרי מפתח חלוק של אשה וכו', וכן ברוקח הנ"ל: וקשר מפתח חלוק של אשה. ובכ"ו כאן: חלוק של אלו חוצצין, וחסרות המלים, אשה הרי". וברמב"ם פ"ג הכ"ב: ואלו שצריכין שיבואו בהן המים הקשרים שבפתחי החלוק שהן עשוין לולאות. ועיין בכ"מ שם. ואפשר שגם לפני הר"מ חסרו כאן המלים, של אשה", ומקורו מתוספתא כאן והוא צרפה למשנה פ"י מ"ד.

35 קשרי נימי פונדא ופסיקיא וקשרי רצועות ומנעל וסנדל וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: וקשרי רצועות מנעל וסנדל. וברוקח הנ"ל: קשרי של נימא וקשרי אצבעותיו (!) ורצועות של מנעל וסנדל וכו'. ועיין רמב"ם פ"ג הכ"ב.

36 נתקשרו מאליהן אינן חוצצין. ר"ש ורוקח הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' מקואות הכ"א.

36/37 קשרי עני שמקפיד עליהן וכו'. ר"ש, רוקח ורמב"ם הנ"ל.

עמ' 660

1 ר' יהודה אומר צריך להטביל את כולו מפני החתך. בפ"י מ"ה לא נזכר הטעם של ר' יהודה, והר"ש לא העתיק ברייתא זו. אבל במדרכי נדה סי' תש"ן: ותניא בתוספתא ר' יהודה אומר צריך להטבילו כולו מפני שהחתך אינו נגלה, ודוגמתו פרק בהמה המקשה (חולין ס"ח ב') לא נצרכא אלא למקום חתך.

2 וכן היה ר' יהודה אומר משום ר' טרפון וכו'. עיין במשנה הנ"ל. 2/3 כלי שמלא יין והטבילו וכו'. ר"ש פ"י מ"ו (ועיין במשנה שם), סי' יראים

השלם, עמוד עריות, עמ' 56. ועיין הגירסא בזבחים ע"ח ב'. 3/4 מלא יין לכן וחלב אם רבו עליו טהור וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובס' יראים הנ"ל: מלא יין וחלב אם רבו מראין עליו טהור וכו', וברור שיש כאן שיבוש, ואולי צ"ל: אם רבו מיין (=מים) עליו וכו'.

4 רואין אותו כאלו הוא במים. בר"ש הנ"ל: רואין אותו כאילו הוא יין אדון במים וכו', וכ"ה בברייתא זבחים הנ"ל.

5 אמר ר' יוסי שמעתי וכו'. משנה פ"י מ"ו, ומכאן מוכח שר' יוסי חולק גם בשאר משקין ולאו דווקא במי חטאת (עיין פיה"מ להר"מ שם עמ' 117). ועיין בהערות ר' אבא שיף ליריאים הנ"ל עמ' 56 הערה ר"ד.

6 כל האוכלין מצטרפין לפסול וכו'. ר"ש פ"י מ"ו, כריתות י"ג א'.

8/9 ואין מחייבין אותו להיות אוכל וכו'. בכריתות שם: לא הותרו לאכול פחות מכשיעור צירד ולטבול וכו'. ועיין ר"ש הנ"ל. ועיין מ"ש להלן שו' 16/17.
10/11 התירו למעוברת שתהא מועמת דבר מועט מפני סכנות נפשות. עיין בכריתות שם ובתודיה התירו ובפי' הר"ש הנ"ל. וברמב"ם ספ"ח מה' אבות הטומאות: המעוברת התירו לה לאכול אוכלין טמאין פחות מכשיעור. ואעפ"י שאוכלת הרבה מפני הסכנה ואינה צריכה טבילה אלא הרי היא טהורה. אבל ברבינו גרשום בכריתות שם פירש לענין יום הכיפורים, עיי"ש.

11 וכמה היא פרס שתי ביצים וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל: וכמה הוא פרס שני ביצים חסר קימצא וכו'. ובכפ"פ פט"ז, ד"ו צ"ה ע"ב: ובתוספתא מסכת מקוות פ"ז (חלוקת הפרקים כמו בכ"ו) וכמה הוא פרס שתי ביצים חסר קימצא וכו'. וכל הברייתא בעירובין פ"ג א', ושם: כמה שיעור חצי פרס וכו'. וע"פ הבבלי, תוקן" בכפ"פ הוצ' צונץ עמ' תי"ח. ובבא זו אינה בכריתות הנ"ל.

12 שתי ביצים שוחקות ר' שיעור שתי ביצים ועוד. וכן בכפ"פ הנ"ל (בד"ו): שתי ביצים שוחקות רבי שיעור שתי ביצים ועוד. ובהוצ' צונץ, מתוקן. ובד' כאן: שתי ביצים שוחקות שיעור רב שתי ביצים ועוד. ובר"ש הנ"ל: שתי ביצים שוחקות שיעור רבי שתי ביצים ועוד וכו' שתי ביצים ועוד. בפרק כיצד משתתפין (פ"ג א') אמרינן כמה ועוד אחד מעשרים בביצה.

14 מתחלת אכילה ראשונה וכו'. צ' הדפוס ע"פ אור הגנוז, אבל זו היא נוסחא בדויה מן הלב, ובד' כ"ו ור"ש הנ"ל: שתייה ראשונה וכו'.
14/15 כדי שתיית רביעית מצטרפין וכו'. בד' ור"ש הנ"ל: כדי אכילת פרס מצטרפין וכו'. וכ"ה בכריתות הנ"ל. ועיין מ"ש בח"א עמ' 52, שם עמ' 161, שם עמ' 193.

15 ואין מחייבין אותו להיות שותה פחות מכשיעור וכו'. בבא זו ליתא בכריתות שם, ועיין לעיל שו' 8/9. ועיין להלן.

16/17 וטבל באמצע טמא. כ"ה בד' ור"ש הנ"ל, אבל בכ"ו: וטבל באמצע טהור. ואולי מדברים כאן בשתה מים טמאים, והוא טהור לפי שטהרו בגופו אחרי טבילתו הראשונה ואין כאן שיעור. ולפ"ז מתורצת הלשון שבשו' 15, ואין מחייבין אותו וכו', והיינו כשאין לו אלא מים טמאים אין מחייבין אותו לטבול באמצע כדי שלא יפסול את גופו, אלא מותר לו לשתות את הכל ולטבול אח"כ. ואגב סיפא שנה גם ברישא (שו' 8/9) לשון זו. אבל הבבלי בכריתות לא גרס כלל בבא זו בסיפא, וגם ברישא גרס: לא הותרו לאכול פחות מכשיעור וכו'.

17 התירו למנעת טמא מת שתהא כנה וטהורה. בכ"ו: שתהא מניקה בנה וטהור: וכן בר"ש הנ"ל: שתהא מניקה את בנה וטהור. ועיין בכריתות שם.
17/18 בלע כזית מן המת ונכנס לבית הבית טהור וכו'. ר"ש פ"י מ"ח כל הברייתות עד סוף הפרק.

18 שכל הכלועץ באדם ובהמה וכו'. לעיל 609, להלן שו' 25.
19/20 שחה מים טמאים... שחה שאר המשקין וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה פ"י מ"ח. ועיין מ"ש להלן 684 שו' 33/34. וברמב"ם פ"י מה' טומאת אוכלין ה"ח (בד"ק): שחה מים טמאין והקיאן הרי אלו טמאין מפני שנטמאו במגעו ביציאתן. ועיין בהשגות שם ובכ"מ שם וברמב"ם ד"ח שם.

22 נסרחו או שיצאו מלמטה טהורין. בר"ש הנ"ל מוסיף: שנת משקין טמאין והקיאן טמאין מפני שאינן טהורין בגוף נסרחו או שיצאו מלמטה טהורין. וכנראה שלפנינו נשמט כ"ז ע"י הדומות, אעפ"י שעצם הדין מק"ו ממים.

22/23 נכנס לו חץ ביריכו וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: הנכנס לו חץ בירכו וכו'. וכן בס' התרומה ה' נדה סי' ק"ה: ואלו בתוספ' תניא חץ תחוב בירכו רבי אומ' אינו חוצץ וכו', וכן ברוקח סי' שע"ו (השני): בתוספ' חץ הנכנס ביריכו וכו'. ולהלן שם: ובתוספ' חץ שביריכו וכו'. ובליקוטי הראבי"ה (עיין מ"ש עליהם בתשלום תוספתא עמ' 26) ח"א סי' קנ"א עמ' 157: הנכנס חוץ (וכ"ה בד כאן, וצ"ל: חץ) בירכו וכו', ובלשונו שבאויז ח"א ה' נדה סי' שס"ב, מ"ט ע"א: הנכנס לו קוץ בירכו וכו'. ובאויז עצמו שם סי' שס"ג ס"ק י', נ' ע"א: הנכנס קוץ בירכו וכו', ובה' נטילת ידים שם סי' ע', ט"ז ע"א: הנכנס חץ בידו וכו'. ובשו"ת מהר"ם ב"ב סי' תפ"ב: חץ ר' אומר חוצץ וכו'.

23 ר' אומר אינו חוצץ וחכמים אומרים הרי זה חוצץ. וכ"ה בד, ס' התרומה, רוקח (בפ"י הראשונה), ליקוטי הראבי"ה ואויז ה' נט"י הנ"ל. אבל ברוקח הנ"ל (בפיסקא השניה): ר' יהודה אומר אינו חוצץ, וכ"ה בלשון הראבי"ה שבאויז הנ"ל ובאויז עצמו בה' נדה הנ"ל. ולהלן נראה שזו היא גירסת הריב"מ, ואפשר שלבעל האויז היתה הגירסא כלפנינו, וכמו שהוא מעתיק בה' נט"י הנ"ל.

אבל בשו"ת מהר"ם ב"ב הנ"ל: ר' אומ' חוצץ וחכמים אומ' אינו חוצץ. 23/24 כמה דברים אמורים בשל מתכת אבל בשל עץ הרי זה חוצץ. הראשונים הנ"ל. וכתב בר"ש הנ"ל: פי' בשל מתכת עיילי ביה מיא טפי משל עץ שאינו נדבק כל כך עם הבשר א"נ בשל מתכ' איכא סכנ' טפי כשמוציאו ודבר שאינו מקפיד אינו חוצץ. ופי' זה לקוח מהריב"מ. שכן כותב באויז נ' ע"א הנ"ל: פי' רבינו יצחק דסימפונט דטעמא דר' יהוד' (עיין לעיל גירסת הראשונים) דאמר בשל מתכות אינו חוצץ דאינו מודבק עם הבשר ועיילי ב' מיא ולא חייץ. א"נ משום דלא מפיק ל' דימא מית הלכך לא חייץ אבל עץ דקפיד עלי' לאפוקי חייץ. ורבנן סברי דמתכות נמי קפיד עליה לאפוקי. ומתני' (ספ"י) בחץ של מתכות ור' יהודה (ודווקא אם בולט ונראה בחוץ חוצץ). א"נ בשל עץ (ונראה כפשוטו, אפילו אינו בולט) ודברי הכל. ופירושו הובא בקיצור גם בלשון הראבי"ה שבאויז מ"ט סע"א הנ"ל. ועיין להלן. 24 ואם קרם עריו העור מלמעלה וכו'. הראשונים הנ"ל, מרדכי נדה (שבועות) סוף סי' תשמ"ז, סמ"ג לאווין קי"א, פ"ט ע"א. סמ"ק סי' רצ"ג, ד' קרימונא קנ"ה ע"ב. ועיין שיטת ר"י הזקן בס' התרומה (ולשונו צריך תיקון ע"פ הראשונים שלהלן). מהר"ם ב"ב, מרדכי, סמ"ג וסמ"ק הנ"ל. והשוה פי' הריב"מ, במשנה הנ"ל.

25 שכל הבלועין באדם וכו'. לעיל שו" 18 ומש"ש. 25/26 נכנסו צרורות וקיסמין בסידקי רגליו וכו'. ר"ש הנ"ל. רוקח (בפיסקא הראשונה), ליקוטי ראבי"ה, לשונו שבאויז, או"ז ה' נדה הנ"ל, רמב"ם פ"ב מה' מקואות סה"ח.

26 ר' עקיבא אומר אינו חוצץ וכו'. וכ"ה בד והראשונים הנ"ל (חוץ מן הר"ש). ובכ"ז: ר' יעקב אומר וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל, וברמב"ם הנ"ל פסק שחוצץ, מפני שבתוספתא היא דעת יחיד. ועל החילוק בין ר' עקיבא ור' יעקב עיין גם מ"ש בח"ג עמ' 216.

27 אספלנית מלוגמא ורטייה שעל בית הסתרים וכו'. ר"ש, רוקח וליקוטים
שבראבייה הנ"ל, רמב"ם פ"ב מה' מקוואות ה"ט.

28 העושה קלקי בראשו ר' אומר חוצץ וכו'. כ"ה בכ"ו. ובד: העושה קלקי
בראשו וכו'. ובר"ש הנ"ל: העושה קלקי בראשו רבי אומר חוצץ וכו'. העושה קלקי
בראשו ומתני' דקלקי הראש פרק תשיעי (מ"ג) רבי היא. ואולי ט"ס הוא בר"ש,
וצ"ל רב"י, כלומר ר' יוסי היא. וברוקח וראבייה הנ"ל חסרה בבא זו.

29/30 וראשו מודבק בפ"ף או ביציאה. בר"ש הנ"ל: וראשו מדבק בפ"ף או
ביציאה וכו'. ובראבייה הנ"ל: וראשו מודבק בסוף (וכ"ה בתוספתא ד) או בצואה.
וברמב"ם הנ"ל: או שהיו שתי שערות ראשם מודבק (בד"ק מודבק, וכ"ה בתוספתא ד)
בטיס או בצואה. וכנראה. שע"פ רמב"ם זה הגיה הגר"א. אבל הג"י פ"ף שבכ"ו
והמאושרת גם ע"י הר"ש ד"ר נראית מקורית ואין לבטלה. ויתכן שהכוונה כאן לפי
הטבעת, עיין יסטרוב ערך פ"ף.

30 היו בו שתי שערות בריס' עיניו וכו'. ר"ש, רוקח ורמב"ם הנ"ל.

31/32 פרה ששתתה מי חטאת וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה פרה פ"ט מ"ה,
ספרי חקת פ"י קכ"ד הוצ' הרוביץ עמ' 158. וכל הברייתא עד סוף הפרק בס' יחוסי
תור"א כת"י ערך ר' יוסי הגלילי, והוא מעיר שם: ובספרי שנויה בלשון אחרת.

33 סייע ר' טרפון את ר' יוסי הגלילי וכו'. מכאן אנו רואים את הסדר הקבוע
במשא ומתן בישיבה, והמסייע היה הטפילה והראשון היה העיקר, עיין מ"ש ע"ז בח"ב
עמ' 158. וביחוסי תור"א כת"י הנ"ל מציין לברייתא מעין זו בסיגנונה בזבחים ג"ז א,
ועיין גם ביוחסין השלם מ"ז ע"ב.

33/34 סלק ר' שמעון בן ננס... סלק ר' יוסי הגלילי... סלק ר' עקיבא וכו'.
גם כאן יש לנו מונח קבוע בוויכוחים בישיבה, ופירושו שסילקו את המתווכח וניצחו
אותו. וכן בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, ל"ב ע"א: ולמה לא אמר ליה מלא (= מלה)
מסלקתה, תרומות פ"ה ה"ד, מ"ג סע"ג: בית שמאי מסלקין לון ואינן מודיי לון.
תענית פ"א ה"א, ס"ג ע"ד: איסתלק ר' ליעזר. חגיגה פ"ב ה"א, ע"ז רע"ד: 'משם
ב"ה מסלקין לון. הוריות פ"א ה"ב, מ"ה ע"ד: אם בשסילקן תבטלו הוריתן ואם
בשסילקו אותו תבטל הורייתו. וכן בתנחומא מקץ סי' ט', הוצ' בובר צ"ז ע"א: כיוון
שסילקן איוב ראה אליהוא שלא יכלו להשיבו. וכן במדרש תהלים פנ"ב: שכל מי
שהיה נותן ונושא עמו היה מסלקו בתשובותיו.

35 אחר זמן מצא לו תשובה אמר לו מה אני לחזור. וכ"ה בערך גם בספרי
הנ"ל. ולעיל סנהדרין פ"ז 426_א: נסתלק הדין אין רשאי להשיב וכו' גמר דבריו
אין רשאי להשיב. ולפיכך שאל כאן רשות להשיב.

35/36 אמר לא לכל אדם אלא לך שאתה יוסי הגלילי. וכ"ה בספרי הנ"ל.
ובתוספתא סנהדרין הנ"ל: נתן לו חבריו רשות רשאי להשיב.

36/37 והיתה לעדת בני ישראל למשמרת למי נדה חטאת היא כשהם
שומרים וכו'. ר"ש הנ"ל, תוספ' פסחים י"ח א' ד"ה בטלו, ר"ש פרה פ"ט מ"ג.

37/1 זו היה מעשה ונמנו עליה שנים ושלשים וקנים כלוד וכו'. בספרי שם:
וכבר הלכה זו נשאלה לפני שלשים ושמונה זקנים בכרם ביבנה וסיהרו את בשרה.
והמספר הוא מספר עגול, עיין ירוש' מגילה פ"א, ע' ע"ד: ומהם שלשים וכמה נביאים.
וכן ביבמות פט"ז, ט"ו ע"ד: זכור ר' בשלישי (צ"ל: בשלוש) וכמה זקני' וכו'.

טהרות

פ"א

עמ' 661

17 אמר ר' שמעון מפני מה אמרו וכו'. ר"ש פ"א סמ"ה, מעילה י"ז ב', ועיין להלן.
 18/19 מפני שאיפשר לשלישי ליעשות שני ואי אפשר לשני לעשות ראשון.
 בר"ש הנ"ל לנכון: מפני שאיפשר לשלישי לעשות שני ואיפשר לשני לעשות ראשון וכו'. והנה מברייתא זו ומהמשכה ברור שהכוונה היא שהשלישי יכול לעשות שני והשני יכול לעשות ראשון אם יטמאו מחדש משא"כ שרץ ונבלה ומת. אבל במעילה שם קראו שאפשר לשני לעשות ראשון וכו' עיי"ש, וכבר העיר ע"ז בר"ש הנ"ל וכתב: ואין ברייתא דהכא מתיישבת לפום סוגיא דהתם.

20 שאי אפשר לשרץ לעשות נבלה ולא נבלה לעשות מת. בד: ולא נבלה יכולה לעשות מת. ובכ"ז: ואין נבלה יכולה לעשות מת. ובר"ש הנ"ל: שאי אפשר לשרץ לעשות נבלה ולא נבלה לעשות מת. וכן נכון. עיין מ"ש לעיל.
 20/21 מקרצת שהיתה שלישית והשיך לה אחרות כולן שלישית בקדש. ר"ש פ"א מ"ח. ועיין במשנה שם. ודין שלישית בקדש הוא כמו שני בתרומה וראשון בחולין לעניין זה, וכמו שנשנה במשנה שם.

21 פרשו שלישית כולן טהורות. בר"ש הנ"ל: פרשה היא שלישית וכולן טהורות.
 21/22 ואיזו הוא הנושך והתולש ממנו כל שהוא. בר"ש הנ"ל: ואיזו הנושך התולש ממנו כל שהוא. ובר"ש טבול יום פ"א מ"א: כדחניא בתוספת דטהרו' אי זהו הנושך התולש ממנו משהו, וכ"ה ברא"ש שם. ועיין גם בר"ש ורא"ש חלה פ"ב מ"ד. ובשו"ת הרשב"א ח"ג סי' רכ"ו הביא כמה דוגמאות לנשיכה, וכתב שם: עד שישכו. כלומר שמדבקו זו בזו שאם בא להפרידן נתלש מזו לזו וכדגרסי' בתוספתא טהרות איזהו נושך התולש ממנו משקה (צ"ל: משהו). וכן בפיסקי חלה שלו שער ב', י' ע"א: בתוספת דטהרות אי זהו הנושך התולש ממנו כל שהוא. כלומר שאי אפשר שלא יתלוש מזה עם זה כשמפרידן. וכ"ה בערך גם במאירי חלה פ"ב עמ' 20. ועיין בפ"י הריב"מ ח"ה פ"ב מ"ד.

22/23 אבל אם היו ממעכבין זה את זה כגון הדבלה... אינן חבור. בר"ש הנ"ל: אבל אם היו ממעכבין זה את זה וכו' מעכבין זה את זה מלהפרד אבל נפרדין בלא תלישה. וברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין הי"ד: הממעך אוכלין זה בזה וקבצן כגון הדבילה והתמרין והצימוקין שקבצן ועשאן גוף אחד אינן חיבור. ועיין על דבילה בתרומות פ"ב מ"א. ועיין מ"ש להלן בשם הירושלמי.

23/24 מפני מה אמרו בויתים חבור שמתחלה לא נתן אלא על מנת שיינקו זה מזה. בר"ש הנ"ל: מפני מה בויתים חיבור שמתחלה לא נתן שיינקו (וכנראה שצ"ל: אלא ע"מ שיינקו) זה מזה פי' וכו' בויתים חיבור מפורש לקמן (פ"ג מ"ב). ועיין ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ח. וברמב"ם הנ"ל ה"ט: הויתים שנטמאו (צ"ל: שעטנן, כמו שהגיה בכ"מ וכמו שהוא בד"ח) ונעשו גוש אחד הרי זה חיבור מפני שמתחלה לא נתן למעטן אלא על מנת שיינקו זה מזה.

והנה הפירוש בתוספתא ברור, והיינו, מפני מה אמרו בזיתים חיבור אע"פ שאינן נשוכין אלא מעוכין שמתחלה לא נתנן וכו'. ונ"ל שלברייטא זו כיוון בירוש' דמאי פ"ו ה"ו, כ"ה סע"ג: מה פליגין בחיבורין לפי שבכל מקום נשך חיבור מעוך אינו חיבור וכו' (כלומר במעטן של זיתים) אפילו מעוך חיבור. והשוה לשון הרמב"ם הנ"ל. ועיין הלשון בתוספתא לע"ל.

24/26 אחד טבול יום מטומאה חמורה... הרי הן כטבול יום מן השרץ. בד יש כאן השמטה וחטורן, והנכון כלפנינו, וכן מעתיק הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ טהרות עמ' 19: ושם נאמר אחד טבול יום מטומאה חמורה ואחד טבול יום מטומאה קלה ואפילו טבול יום מזב וזבה ושאר טמאות שבתורה הרי הוא כטבול יום מן השרץ. ופסקה גם בפ"י מה' אבות הטומאות ה"ב עיי"ש, ועיין בכ"מ שם.

26/27 טבול יום וטמא מת בועל נדה עושה בית הבד מן הזב ומן הזבה ואפילו יום השביעי הרי זה לא עשה כלום וכו'. כ"ה בכ"ו, ובד יש השמטה וחטורן, וגם בכ"ו הגירסא משובשת קצת וצ"ל: טבול יום מטמא מת ובוועל נדה עושה [ב]בית הבד [חוק] מן הזב והזבה (ואפילו) [ב]יום השביעי ש"ו (כג"ד) הרי זה לא [י]עשה כלום ואם עשה הרי זה תלוי. כלומר, כל טבול יום עושה בבית הבד שהרי אינו עושה את השמן תחילה (פרה פ"ח מ"ז) ואינו דומה לאוכל אכל שני שאינו עושה בבית הבד, כמשנתינו פ"ב מ"ה. אבל טבול יום מזב וזבה הרי זה לא יעשה כלום בטהרות שהרי יש לחשוש שמא יראו ויסתרו. וכן מפורש ברמב"ם ספ"ח מה' טומאת אוכלין: טבול יום מטומאת מת ומבעילת נדה עושה בבית הבד וכן שאר הטמאים שטבלו עושין בטהרות חוץ מזב וזבה בשביעי שלהן שאף על פי שטבלו לא יעשו בבית הבד ולא יתעסקו בטהרות שמא יראו ונמצאו טמאים למפרע שהרי סותרין הכל. ומקורו מכאן, כמו שהעיר הגאון בעל או"ש שם.

27/28 ואחד טהור שידיו טמאות מטמא משקה חולין וכו'. כ"ה בד וכ"ה, ויש שם השמטה, והנכון הוא בפיה"מ להר"מ פ"ב מ"א, עמ' 19: אחד טהור שידיו טמאות ואחד טבול יום שידיו טמאות מטמא משקה חולין וכו', וכ"ה הגירסא גם בר"ש פ"ב מ"א. ועיין גם רמב"ם פ"י מה' אבות הטומאות ה"ו.

28/29 ור' אלעזר בר' שמעון אומר אין ידים לטבול יום. בפיה"מ להר"מ הנ"ל: רצונו לומר אין חילוק בין שידיו טמאות או טהורות. ובבאור הגר"א כאן: דאין ידים טמאים בטבול יום דסתם ידים נטהרו גמי בטבילתו כיון שלא הסיח דעת מהן. 29 אבא שאול אומר טבול יום וכו'. כל הברייתא בס' המפתח ריש ברכות (י"א

ע"א) בשם תוספת טהרות, והוא הוסיף: ואיתה בגמרא דמעילה בפר' חטאת העוף (ח' סע"א). 30/31 כשם שהוא פוסל משקה תרומה ואוכלי תרומה כך פוסל וכו'. וכ"ה במעילה הנ"ל, וכן מעתיק הר"מ (בשם תוספת טהרות) בהקדמתו לפיה"מ טהרות עמ' 19. ובס' המפתח הנ"ל: כשם שאינו פוסל אלא משקי תרומה ואוכלי תרומה כך אינו פוסל אלא משקי קודש ואוכלי קודש.

31/32 השרץ מטמא שלשה ופוסל אחד בקודש וכו'. ר"ש פ"א מ"ח כל הברייתות. 33 משקן מטמאין שנים ופוסלין אחד בקודש. ר"ש הנ"ל, הר"מ בהקדמתו לפיה"מ טהרות עמ' 23.

34/35 הדידים מטמאות אחד... ואין ידים לחולין, וכ"ה גם בס' המפתח לר"ן גאון ברכות רפ"ח כ"ג ע"ב ובר"ש הנ"ל. ובחולין ל"ג ב': אין ידים תחילות לחולין.

35/36 ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר הידים תחלה לקדש ושניות לתרומות. וכ"ה גם בד, אלא שבד"ח תקנו: תחלה לחולין וכו'. ובר"ש הנ"ל: ר' שמעון בן אלעזר משום ר' שמעון הידים תחילות לחולין וכו'. פי' תחלות לחולין היינו ברייתא דמייתי בפרק שני דחולין (פ"ג ב') אלא דהתם קתני ר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר והכא קתני משום ר' שמעון ופריך התם וכו'. ועיי"ש בחולין שמפרשים את הברייתא בידים שנכנסו לבית המנוגע עיי"ש. ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ג, י"ב סע"א: דתני ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר הידים תחילה לחולין ושניות לתרומה. וכ"ה הגירסא גם בירוש' בכורים פ"ב סה"א, ס"ד ע"ד, חגיגה פ"ב ה"ה, ע"ח ע"ב. אבל הירושלמי מפרש שלרשב"א בשם ר"מ יש ידים לחולין כפשוטן, שמטמאים גם חולין, והם במדרגה אחת יותר גבוהה מן הנפסלים, והיינו תחילות בחולין ושניות בתרומה. ועיין להלן 684²³ ומש"ש.

36 באוזה קדש אמרו בקדשי מקדש המקודש שין כגון חלות תודה וכו'. בכיו: בקדשי מקדש המקודרין וכו', וכ"ה גם בד, אלא שבד"ח תקנו: המקודשין. וכג"י ד"ח כ"ה גם בר"ש הנ"ל, וכן היה גם לפני רש"י חולין ל"ה א' ד"ה קדש מקודש, וכן מעתיק בפיה"מ להר"מ פ"ב מ"ה הוצ' דירינבורג ע"ב 24, ועיין גם ברמב"ם פ"א מה' אבות הטומאות ה"ג. ועיין מ"ש להלן 662 שו' 2/3 בשם הר"ש. ועיין ירוש' סוטה פ"ה ה"ב, כ' ע"א.

36/39 כגון חלות תודה ורקיקי נזיר... והשרץ מטמא שנים ופוסל אחד בהם. פיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל, ועיין גם ברש"י ורמב"ם הנ"ל.

39/40 החלה והבכורים ותשלומי תרומה וחומשה הרי הן כתרומה. ר"ש הנ"ל. ובפיה"מ הנ"ל: ושם נאמר גם כן החלה והבכורים וכו'. ועיין ברמב"ם הנ"ל הי"ד. 40 הטבל והמדומע ונידולי תרומה ומעשר שני הרי הן כחולין. ר"ש ופיה"מ להר"מ הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ט. ובמגילת סתרים לר"ן גאון (הוצ' פוזנסקי ע"ב 40): ההיא דתניא בתוספתא ברי' מס' טהרות הטבל והמדומע וגידולי תרומה ומעשר שני הרי הן כחולין ואשכחית פירוקא מפורש בגמ' דתרומ' והכי גרסי' התם בני מערבא (פ"ו ה"א, מ"ד ע"א) ר' זעירא בשם ר' חנינא תשלומי תרומה הרי הן כתרומה לכל דבר אלא שגידוליהן חולין גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר אלא שאסורין לזרים וכו', ועיין תוספ' פסחים ל"ד א' ד"ה טהרו וסמ"ג לאווין רנ"ח, ע"ה ע"ד. ובס' הישר סי' תרל"ב, ד' ווינה ע"ז ע"ב, הוצ' מק"נ ע"ב 115: אמרו בתלמוד (תרומות פ"ט מ"ד) גדולי תרומה תרומה ומשום תרומה טמאה ביד כהן (שבת י"ז ב'), ובריש טהרות ק"ל הטבל והמדומע וגדולי תרומה הרי הן כחולין. ונשאר בקושיא. ובר"ש תרומות פ"ט מ"ד וכן בפ"י הרא"ש שם (ואני מעתיק את לשון הרא"ש בפי שנים שם): גדולי תרומה תרומה וכו' וה"ר נסים גאון [הקשה] מיהא דתניא בתוספתא בפ"ק דמסכת טהרות גידולי תרומה חולין ונדחק לתרץ התם וכו', ובחנם דחקי דהתם לענין טומא' וטהרה איירי ומדתני לה בסדר טהרות. ועיין רמב"ם פ"א מה' תרומות הכ"א ומפרשיו שם.

וגי' משונה במהר"ם חלאווה פסחים ל"ד א' ד"ה הכא: והא דמשמע הכא דגדולי תרומה תרומה איכא למידק דבמס' טהרות בתוספת' תני' הטבל והמדומע וגדולי תרומ' וגדולי מ"ש הרי הן כחולין וכו'. וכנראה שט"ס היא.

עמ' 662

1 ככרות הקדש בתוך נומותיהן והמים המוקדשין וכו'. כל הברייתא בר"ש ספ"א, ועיין במשנה שם.
2/3 אין לך משקה הקדש הנוגע בשלישי טמא אלא קדש בלבד. בר"ש הנ"ל: אין לך משקה הנוגע בשלישי טמא אלא קודש מקודש בלבד. ועיין לעיל 661³⁶ וחולין ל"ה א'. ובהקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 23: ולשון תוספת טהרות אין לך משקה הנוגע בשלישי טמא אלא קודש בלבד. ובכל אופן המלה "הקדש" בתוספתא מיותרת, ואיננה לא בר"ש ולא בר"מ.
3/4 האוכל אוכל שני לא יעשה בית הבד מפני שהוא עושה שני וכו'. המלה "עושה" מיותרת ואינה בר"ש הנ"ל. וכן בפיה"מ להר"מ ספ"ב עמ' 26: ולשון התוספתא האוכל אוכל שני לא יעשה בבית הבד מפני שהוא שני והשני מטמא את המשקין לעשותן תחלה. ועיין במשנה ספ"ב.
5 אבל שני שנגע במשקין בית הבד מטמאין. בר"ש הנ"ל לנכון: אוכל שני שנגע במשקה בית הבד טמא.

פ"ב

6 אמר לו ר' יהושע לר' אליעזר היכן מצינו וכו'. בד: אמר לו ר' יהושע לר' אליעזר: ס"א אמ' לו ר' אליעזר לר' יהושע היכן מצינו וכו'. וכגו' ספרים אחרים היה גם לפני בעל האו"ז, שהרי הוא קורא (ח"א סוף סי' של"ה, מ"ג רע"ב) לפרק שלנו, פרק אמר לו ר' אליעזר. ואפשר שהתוספתא שנתה במשנה דברי ר' יהושע בדברי ר"א ולהפך, כלומר התנא הזה החליף את המחלוקת וכעדות הירושלמי במו"ק פ"ג ה"א, פ"א ע"ד שהתנאים היו מחלפין (ועיין גם ספרי שופטים פי' קפ"ה, הוצ' פינקלשטיין עמ' 227). ועיין חולין ל"ד א'.
8 מצינו שהשני מטמא את המשקין לעשות תחלה והמשקין מטמאין את האוכל וכו'. עיין חולין הנ"ל, ועיין הקדמת הר"מ לפיה"מ עמ' 20.
9/10 השחליים והגריסין בזמן שמגיס בהן את הקדרה מטמאין טומאת אוכלין. אולי צ"ל: שמגיס בהן בקדירה (או שמגיס אותן בקדרה) וכו', והיינו שהן רכין והוא מגיס בהן שלא יקראו לגמרי (עיין יומא פ"ד מ"ג). דינן כאוכלין ולא כמשקין.
10 נתנן לקערה והוציא מהן משקין וכו'. צ"ל: ויצאו מהן משקין וכו', כמו שהגיה הגר"א, אבל כשהן בקדירה הלחלוחית שבהן מפקד פקידא ואינה זבה מתוכן.
11 השמן לא אוכל ולא משקה וכו'. ר"ש פ"ג מ"ב כל הברייתות עד סוף הפרק, ראב"ד פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ד. ועיין להלן שו' 16, ועיין להלן בסמוך.
12 שאם נטמא ולא נשתייר הימנו אלא כאפיל וכו'. בד: שאם נמחה וכו'. ובהשגות הנ"ל: בזמן שנמחה ולא נשתייר ממנו אלא כפול וכו' מלת כפול שכתבתי מצאתי אותה משובשת כתובה באיפול"ה וכו'. וצ"ל: כאיפול, והיינו איפול היינו פול, עיין לעיל 27³, 43²⁶, 43²⁷ ובשנו"ס שם. ובר"ש הנ"ל: שאם נמחה ולא נשתייר הימנו אלא כפול משקין הוצאין ממנו מטמאין טומאת משקין. ועיין גם בתוספ' פסחים י"ד ב' ד"ה אפילו. והר"ש (ובתוס' פסחים שם) מוכיחים מכאן ששמן אינו אוכל ואינו משקה דווקא בקרוש. ואם חזר ונמחה הוא משקה עיי"ש.

13 נמצאת אומר שלש מדות במשקין וכו'. בר"ש הנ"ל: פ"ש שלש מדות במשקין דיש משקה שבלא מחשבה מטמא טומאת אוכלים וכו' ויש משקה דבעי מחשבה לטמא טומאת אוכלין וכו' ויש משקה שאפילו חישב עליו לא הועיל לא לאוכלין ולא למשקין וכו'.

14/13 הרומב והחלב והגריסין בזמן וכו'. משנה רפ"ג. ועיין ר"ש והשגות פ"א מה' ט"א ה"כ. וכאן בוודאי מדברים על חלב כמו במשנתינו. אבל בר"מ שם יתכן שהוא מדבר על חלב—שומן.

14 קדשו וכו'. וכ"ה בד, אבל בר"ש והשגות הנ"ל: קדשו אין צריכין מחשבה לאוכלין. ועיין משנה הנ"ל ורמב"ם פ"ט מה' טומאת אוכלין ה"ב.

15 רבש הזב מכורות דבורים מטמא טומאת משקין וכו'. רשב"ם ב"ב פ' ב' סד"ה ה"ג דבש, פיה"מ להר"מ ע"ז ספ"ב (עיין להלן). רמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הי"ח ור"ש הנ"ל. ולפני שזב מן הכורות פסק ברמב"ם הנ"ל (בהוצ' שלנו) שהוא כאוכל, אבל בפיה"מ שלו עוקצין פ"ג הי"א עמ' 274 כתב: שהכל מודים שדבש בכורות אינו לא אוכל ולא משקה, ועיין בגליון הרמב"ם הנ"ל, ועיין להלן. ובמשנה ע"ז ספ"ב (ואני מעתיק ממשנה ד' נפול"י): הדבש והדמדמניות אעפ"י שהם מנטפות אין בהם משום הכשר משקה. ובפיה"מ שם: לפי שהוא באותה שעה כעין אוכל לא משקה עד שמתכיין אותו ומוציאין דבשו ובתוספת מסכת טהרות דבש הזב מכורות דבורים מטמא טומאת משקין חשב עליהם לאוכלין מטמא טומאת אוכלין וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל כת"י (לפי שנו"ס פרנקפורט תר"ן): דבש בכורות אינו מתטמא טומאת אוכלין שלא במחשבה.

16 שמן לא אוכל ולא משקה חשב עליו לאוכלין ולא למשקין במלה דעתו. ברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הי"ט: השמן הקרוש אינו אוכל ולא משקה חשב עליו כשהוא קרוש בין לאוכלין בין למשקין בטלה דעתו. ובהשגות שם: אין בתוספתא שקרש, ואפשר בשמן שיצא מעצמו ואעפ"י שלא קרש. ועיין לעיל שו" 11 ובפ"י הר"ש לשם.

17 הדם שקרש לא אוכל ולא משקה וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ועיין בכ"מ שם. ובירושלמי מע"ש פ"ב ה"א. ג"ג ע"ב (ובהקבלות): והתני דם שקרש אינו לא אוכל ולא משקה וכו' אינו לא אוכל לטמא טומאת אוכלין ולא משקה לטמא טומאת משקין. ועיין תוספ' שבועות כ"ג א' ד"ה גמר.

18/19 רבש תמרים לא אוכל ולא משקה חישב עליו לאוכלין מטמא טומאת אוכלין ולמשקין במלה דעתו. רמב"ם הנ"ל הכ"א, ר"ש הנ"ל. ובהשגות הראב"ד שם ה"ד: וכל מה שמצא בתוספתא דבש תמרים אינן לא אוכל ולא משקה וכן בשאר פירות שאינן לא אוכל ולא משקה ואפ"י חישב עליהן בטלה דעתו בכלן, לא אמרו אלא במשקין היוצאין מאליהן שהן זיעה בעלמא, אבל אם סחטן למשקין הרי הן כעיקר הפירות. ועיין תרומות פ"א מ"ב ובמלא"ש שם.

19 ושאר כל מי פירות וכו'. רמב"ם, ר"ש והשגות הנ"ל.

20 נטמא מקצתו נטמאו המשקין. כ"ז ליתא ברמב"ם ור"ש הנ"ל. ובמקום זה כתוב: השלג לא אוכל ולא משקה חישב עליו לאכילה בטלה דעתו למשקה מטמא טומאת משקין. ובר"ש שם: השלג לא אוכל ולא משקה בפרק כל היד (נדה י"ז א') גרסינן בכל הספרים תנן התם ואינה משנה אלא ברייחא.

20/21 נטמא מקצתו לא ניטמא כולו טהור מקצתו טהור כולו. עיין בנדה שם ועיין בר"ש הנ"ל שבאר את הברייתא, ועיין רמב"ם הנ"ל ורמב"ם שם פ"ב הכ"ג. 21/22 מי חטאת שהגדילו משקן טופח טהורים נימחו וחזרו לטומאתן הישנה. הגירסא משובשת, ובר"ש הנ"ל: מים טמאי' שהגלילו ואין בהם משק' טופח טהורין נימחו חזרו לטומאתן הישנה. וכן בסמ"ג עשין רמ"ח, רמ"ב ע"א: תניא בתוספתא ב' שני דטהרות מים טמאין שהגלילו בחורף ואין בהם משק' טופח טהורין נימחו חזרו לטומאתן הישנה. וכן בתשובת רבינו שמחה שבאו"ז ע"ז סי' קס"ה, כ"ג ע"ג (והובאה בקיצור בשו"ת מהרי"ח או"ז ריש סי' ט' ובשו"ת מהר"ם ב"ב הוצ' רנ"ג רבינוביץ סי' ש"ז): כדתניא פ"ב דטהרות מים טמאים שהגלילו ואין בהם משקה טופח טהורין נימחו חזרו לטומאתן ישנה. ובשו"ת הרא"ש כל"ל ל"א סוף סי' ב': כדתניא בתוספתא דטהרות מים טהורים (צ"ל: טמאים) שהגלילו (כ"ה בד"ק) בחורף ואין בהם משקה טופח וכו'.

והנה הראשונים לא הזכירו, מי חטאת' אל"א מים טמאים, אבל קשה לשבש לגמרי את גירסתנו שמתאשרת גם ע"י כ"ו. ומכיוון שבין כך ובין כך אנו רואים שיש לפנינו השמטה אפשר לשער שאולי צ"ל: מי חטאת שהגלילו [טהורין נימחו חזרו לטומאתן. מים טמאים שהגלילו ואין בהן] משקה טופח טהורין וכו'. ובר"ש הנ"ל נשמט ע"י הדומות. ולעיל פרה 638²⁰: מי חטאת שהגלילו וחזרו ונימחו כשרים, ולעיל ריש כלים (669⁸): שמי חטאת שיבשו הרי אלו טהורין. ובמשנה אחרונה כאן פ"ג מ"א כתב: ,ואפילו מי חטאת שהגלילו טהורין כמיש הר"ש פ"ק דכלים מ"ד ולא כהר"י קורקוס שהביא תו"ט פ"ה דובים מ"י. וכוונתו לתוספתא כלים הנ"ל, אבל אין סיגנון התוספתא מוכיח כפירושו, ויבשו לחוד והגלילו לחוד, ויבשו פירושו יבשו ממש ורישומן ניכר (עיין לעיל 658²⁵). אבל בכל אופן מתוספתא מקוואות הנ"ל (ומכ"ש אם נקבל את הגהתי כאן) משמע שמי חטאת שהגלילו טהורין, וצ"ע על מהרי"ק שהביא בכ"מ פ"ו מה' אבות הטומאות סה"ג.

22/23 מקוה שאוב שהגליל טהור משום מים שאובין נמחה כשר להקוות עליו. הראשונים הנ"ל. ובסמ"ג הנ"ל: מקוה שאוב שהגליל טהור משו' מים שאובין נמחו כשר להקוות עליו פירוש כשר לטבול בו שהוא מקוה כשר וכן לשון התוספתא בכמה מקומות וכו'. ולעיל שם רמ"א ע"ב הוא כותב: ולפי זה אומ' אני דההיא דתוספ' דטהרות שהבאנו לפנינו מקוה שאוב שהגליל ונימוח כשר להקוות עליו שמדבר בעניין זה להוסיף אחרי כן מ' סאה מי גשמים וחושב הגליל ונימוח כמו שאיבה שהמשיכה. ועיין במשנת מקוואות פ"ז מ"א. ובאו"ז ח"א סוף סי' ש"ה, מ"ג רע"ב: תניא בתוספתא דטהרות פ' אמר לו ר' אליעזר (עיין מ"ש על גירסא זו בריש פירקין) מקוה שאוב שהגליל טהור משום מים שאובין נמחה כשר להקוות עליו. ועיין לעיל 657 שו' 22/23 ומש"ש.

23 החושב על החלב שבכחל טהור ושבקיבה טמא, וכו' בר"ש הנ"ל, וכן בשו"ת מהר"ם ב"ב סוף סי' ש"ז (הוצ' רנ"ג רבינוביץ) הנ"ל: דתניא התם בתוספתא החושב על החלב שבכחל טהור פ"י מאחר שנקרש החלב אין לו דין אוכל' [טומאה ושבקיבה טמא מאחר שאין הכל' יחד אז דינו כבתחילה. וברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הכ"ג: החלב שבכחל שחיבש עליו בטלה דעתו והרי הוא טהור. חשב על החלב שבקיבה הרי מחטמא טומאת אוכלין. ובהשגות שם: מצאתי נוסחאות

חלוקות בזה. ומסתברא שהוא טהור דפירשא בעלמא הוא. וכנראה שבנוסחא אחרת שלפני הראב"ד היתה הגירסא: שבכחל טמא ושבקיבה טהור. ועיין חולין קט"ז ב' תודיה ה"ג, עיי"ש.

23/24 העור והשליא אינן מטמאין טומאת אוכלין העור ששלקו וכו'. עירובין כ"ח ב', חולין ע"ז ב'.

פ"ג

25 הגפן והזוגין שנעשו במהרה ומצאו מהן משקין טהורין. בכ"ו: ומצאו בהן משקין וכו'. ובד: הגפן והזומין וכו'. אבל הנכון הוא בר"ש כלים פ"ט מ"ו: תניא בתוספתא דמסכת טהרות בפ"ב (כנראה שלפניו התחיל פ"ג בשו" 36: כל הטמאות כשעת מציאתן) הגפת (עיין מ"ש על השינוי בין הגפן והגפת בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 410) והזוגין שנעשו בטהרה ומיצו מהן משקין טהורין. ועיין במשנה שם. והפירוש יתבאר להלן.

25/26 ושנעשו בטומאה ומצאו מהן משקין טמאין. חסר בר"ש הנ"ל. וברמב"ם פ"ט מה' טומאת אוכלין ה"ט: ואם נעשו בתחלה בטומאה ויצאו מהן משקין טמאין. והפירוש הוא שבשעת הדריכה בטומאה יצאו מהן משקין ברצון ונטמאו וחזרו ונבלעו וטמאו את המשקין שבתוכן. עיין להלן.

26 ור' שמעון מטהר. עיין לעיל 576 שו" 25/26. ובד"ח כאן בטעות: ור' יהושע מטהר. אבל בד"ר ור"ש הנ"ל לנכון: ור' שמעון מטהר.

26/27 מה לי כשנעשו בטומאה ומה לי כשהן במהרה. והרי הגפת והזוגין אינם אוכלים ואינם מקבלים טומאה, והמשקין שבתוכם בין כך ובין כך לא נטמאו במגע הטמאים, דמשקין מיפקד פקירי (עיין פסחים פ"ג ב').

27/28 כשנעשו בטומאה משקין ביצין מתחת הקורה... חזרין ונבלעין בגפת. בד: חזרין ונבלעין בגת. ועיין להלן שו" 30. ובר"ש הנ"ל: משקין קבוצין מתחת הקורה וכשהוא מגביה הקורה חזרין ונבלעין בגפת. וכנראה שעל פיו הגיה הגר"א. והג"י שלנו (ביצין) יותר נוחה, עיין לעיל 653²²: וההרים ביצין וכו' פסקו מלהיות ביצין וכו'. ופירושו בוצצין.

30 חזרין ונבלעין בגת. המלה יבגת ליתא בר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש לעיל.

31 לא נקרא עליהן שם טומאה לעולם. עיין שבת קמ"ה א'.

31/32 ענבים המבוקעות מן העבט נפלו לאויר התנור טהור טמא ויתים המבוקעין... טהור. שהרי משקין היוצאין מן הענבים בעביט מכשירין, ונטמאין ע"י ידים מסואבות ולפיכך מטמאין את התנור משאי"כ במוהל היוצא מן הזיתים במעטן שאינו מכשיר אלא אחר ב' וג' ימים (להלן במשנה רפ"ט, ועיין תוספ' שבת י"ז א' ד"ה גזרני ור"ש מכשירין פ"ו מ"ה). וכדברי הלל הזקן (שבת י"ז א'): בוצצין בטהרה ואין מוסקין בטהרה (ע"פ הגר"א). ומכאן משמע שהזיתים לא הוכשרו במסיקה, ועיין תוספ' חגיגה כ"ה א' ד"ה יתננה.

33 אם יש עליהן משקה טופח וכו'. כלומר, משקה טופח ממקום אחר (הנ"ל).

שם: לפסוק טמאות וכו'. בד וכ"ו לנכון: לפסוק טמאות וכו', כלומר,

אלפסין טמאים.

34 אפילו בשעת הסיקן טמא. כלומר אפילו נפלו בשעת הסיק התנור טמא, ואין אנו אומרים שהמשקין כלין מחמת האש, כמו שאנו אומרים בעצים שבלעו משקין טמאים שמסיק בהם בידים טהורות, וכמו שמפורש במכשירין פ"ד מ"י, ועיין בר"ש שם. ומכל שכן שהתנור טמא אם נפלו שלא בשעת הסיק ואח"כ הוסק שהמשקין מתחילין לצאת לתנור כשמתחיל להתחמם. (סד"ט כלים ק"ו ע"ב, ועיי"ש בבאורו הארוך ק"ה ע"א ד"ה צרפן).

ואולי הפירוש של 'אפילו' כאן הוא כמו 'אף אילו', כלומר, אף אילו השבורין מטמאין את התנור. אבל הסיגנון מגומגם קצת. שם: שלא בשעת הסיקן טהור. כלומר שלא הוסק התנור אחרי נפילתו טהור, ואין המשקין הבלועין מטמאין אותו.

34/35 ושנשתמש בהן בטהרה ונטמאו ונפלו וכו'. כ"ה הגי' בכ"ו. והפירוש הוא שנשתמש כל הזמן בטהרה ובמשקין טהורין ואח"כ נטמאו הלפסין. ונמצא שהמשקין הבלועין בתוכן טהורין והן נטמאין ביציאתן רק ע"י האילפסין, וממילא יש חילוק בין אילפסין שלמין שהן טמאין ובין שבורין שנטהרו מטומאתן ואין להן למשקין במה יטמאו. 36/37 כל הטמאות כשעת מציאתן וכן כל מקום מציאתן. בר"ש פ"ג מ"ה:

תניא בחוספתא כל הטמאות כשעת מציאתן וכמקום מציאתן. ועיין במשנה שם. 37/38 אבד מחט שופה ובא ומצאה מלאה חלודה הרי היא בחזקת שופה עד שיאמר ברי לי שהעלה חלודה. יש כאן חסרון, ובר"ש הנ"ל: אבד מחט שופה ונמצאת חלודה הרי היא בחזקתה שופה עד שיאמר בריא לי שהיתה מלאה חלודה אבד מליאה חלודה ובא ומצא שיפה הרי היא בחזקת שיפה עד שיאמר בריא לי שהעלתה חלודה. ובירוש' גיטין ספ"ג, מ"ה ע"ב: דתנינן תמן מחט שנמצאת חלודה או שבורה טהורה. תני הניחה שיפה ובא ומצאה חלודה ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי שלשה הראשונים ודאי טמאה אחרונים טהורה אמצעיים ספק. אמ' ר' אבהו [כן] אמר ר' יהושע בן לוי ור' יוחנן לא אמר כן אלא שלשה ימים הראשונים ודאי טמאה מכאן ואילך ספק וכו' ובמחט הלכה כר' יהושע בן לוי. ועיין גם בירוש' ב"ב פ"ו, ט"ו ע"ג. ועיין בפירוש הר"ש, ועיין הבבא שילהן. 38 וכן בשרץ וכן במטלית. עיין במשנה ספ"ט.

38/39 הניחה טמאה בזוית זו וכו'. צ"ל: הניח הטמאה בזוית זו וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: הניח טמאה בזוית זו וכו'. וגם כאן יש חזקה של הנחה וחזקה של מציאה, עיין לעיל.

עמ' 663

1/2 אבד כוית מן המת בתוך הבית וכו'. כל הברייתא לעיל אהלות פ"ד ה"ח, 601 שר' 14/15, עיין מש"ש.

2 הבית טמא, בר"ש הנ"ל: הבית טהור. וכ"ה בחוספתא אהלות הנ"ל, ובירוש' פסחים, עיין מ"ש באהלות שם.

2/4 האשה גובבת נכבה ונמצא שרץ בתוך נכבא... על נבי כברה טמאה. ר"ש הנ"ל, רמב"ם ספ"ז מה' אבות הטומאות. והפ"י פשוט, שהרי אין השרץ מטמא במשא ואנו מחזיקים אותו כשעת מציאתו שהיה בתוך הגבבא ובתוך הכברה ולא נגעה בו האשה, עיין רמב"ם הנ"ל.

4/6 תינוק שהיה תפוס בידו של אביו... ספיקו טמא מפני שאביו נשאל עליו. וכן בר"ש פ"ג מ"ו: תניא בתוספתא תינוק שהיה חפוש בידו של אביו וכו'. וברמב"ם פט"ז מה' שאר אבות הטומאות ה"ט: תינוק שהיה חפוש בידו של אביו או שהיה רוכב על גבי כתיפו של אביו ספיקו ברשות היחיד טמא מפני שאביו נשאל עליו. ובירושלמי חגיגה פ"א ה"א, ע"ו ע"א: ולענין טהרות את אמר את שהוא תפוס ביד אביו ספיקו כפקח. אביו חפוש בידו ספיקו כחרש. ועיין בגליון הש"ס שם.

6 חרש שומה וקמן... לשאל. עיין במשנה פ"ג מ"ו, והתוספתא מוסיפה כאן את תמיהת ר' שמעון.

7 ארבע ספיקות אמרו חכמים בתינוק וכו'. ר"ש פ"ג מ"ח, רמב"ם פט"ז מה' אבות הטומאות ה"י. ובס' האגודה רכ"ג ע"א פורט את הארבע ספיקות, וכ"ה שם: תניא בתו' ארבע ספיקות בתינוק הנחתו אמו ומצאתו כמו שהוא כו'. התחיל יוצא ונכנס בגדיו טהורים ואין עושין על גביו טהורות. יש בו דעת לישאל ספיקו ברשות הרבים טהור ברשות היחיד טמא. יודע לשמור גופו אוכלין ע"ג טהורות זהו שיסד באזהרת ראשית טומאה ארבע ספיקות.

7/9 הניחתו אמו ובאת ומצאתו כמו שהוא טהור אמר ר' יהודה... נדות מגפפות ומנשקות אותו. כ"ה בכ"ו. ור"ת מוכיח מכאן שסתם תינוקות טמאים מפני נדות שמגפפות אותם. עיין בס' הישר לר"ת קידושין סי' ל"ט, ח' ע"ג, תוספות, ריטב"א ותוספ' הרא"ש קידושין פ' א', תוספות, רשב"א, ריטב"א חולין פ"ו א', תוספות, רשב"א, ריטב"א ותוספ' הרא"ש נדה י"ח ב', בעל המאור סוף קידושין. אבל בכתוב שם (הסגולה חכ"ז עמ' 15) קידושין וברמב"ן חולין פ"ו א' דחו את דבריו ואמרו שחשש זה הוא רק לר' יהודה וחכמים חולקים עליו. עיי"ש. וכן הוא גם ברמב"ם הנ"ל, עיי"ש.

11 התחיל יוצא ונכנס בגדיו טהורין ואין עושין על גביו טהורות. וכו' בר"ש ואגודה הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל: התחיל התינוק לצאת ולהכנס בגדיו טהורין ואינן מדרס כשאר בגדי עם הארץ ואע"פ שהן טהורין אין עושין על גביהן טהורות.

12 ולא נמנעו ישראל מכאן יש בו דעת לשאל ספיקו ברשות היחיד טמא וכו'. בר"ש הנ"ל: ולא נמנעו ישראל מכן וכו' פ"י לא נמנעו ישראל מכן אלא היו עושין על גביו טהורות. והנה רבינו פירש, מכ"ן כמו, מכך, אבל מן הגירסא שלפנינו אנו רואים כי היה לפנינו כתיב חסר במלה זו ואין בין גירסתו וגירסתנו אלא שינוי כתיב בלבד. ולפיכך נראה שמכאן פירושו כמו מכאן ואילך, והיינו מכאן ואילך אם יש בו דעת לשאל ספיקו טמא, והתוספתא מונה לנו כמה מדרגות בהתפתחות התינוק ממטה למעלה: תינוק הצריך לאמו, תינוק היוצא ונכנס בעצמו, תינוק שיש בו דעת לשאל, תינוק שיודע לשמר את גופו, תינוק שיודע לשמר את ידיו. ועיין סוכה מ"ב א' ושם הסדר אחר, ועלינו להניח שהבבלי מונה בפיסקא זו (של טהרות) ממעלה למטה, והג"י הנכונה שם היא בכתב"י (עיין דק"ס שם עמ' 130 ובהערה ג' שם) ובירושלמי סוכה ספ"ג, נ"ד ע"א. ויש לציין שבה"ג ה' ציצית ד"ו מ"ו ע"א, הוצ' מק"נ עמ' 273 הסדר בבבלי שם מתאים לתוספתא כאן, והיינו שמונה יש בו דעת לשאל לפני יודע לשמור את גופו.

וכן יוצא ברור מדברי הרמב"ם הנ"ל: ואע"פ שהן טהורין אין עושין על גביהן טהרות. הגדיל עד שיהיה בו דעת לישאל ספיקו טמא ברשות היחיד. הגדיל עד שיהיה בו דעת לשמור את גופו וכו'.

14/15 וכיצד בודקין אותו מטבילין אותו ונותנין לו חולין לשם תרומה.
כ"ה הגי' בכ"ו. ועיין לעיל 232 ושם ציינתי לבה"ג הנ"ל ור"ח סוכה מ"ב א', ועיין
רמב"ם הנ"ל.

15 אוכלין על גבי גופו טהרות. כ"ה בכ"ו.

16 הסומא והישן והמהלך כלילה ספיקן טהור וכו'. בר"ש פ"ג מ"ו: עוד
תניא בתוספתא הסומא והישן והמהלך בלילה ספיקו טמא מפני שיש בהן (וכ"ה
בתוספ' כ"ו) דעת לישאל. וכן ברמב"ם פט"ז מה' אבות הטומאות ה"ג: הסומא והישן
והמהלך בלילה ספיקן ברשות היחיד טמא מפני שיש בו דעת להשאל.

17 חמור שהיה עומד במקום טהרה וכו'. עיין במשנה פ"ג סמ"ו. ובר"ש שם:
וכן חמור שהיה עומד במקום טהרה וכו'.

18 תינוק שנמצא עומד בצד כיפת של בצק וכו'. עיין במשנה פ"ג מ"ח. ובר"ש
שם: עוד תניא בתוספתא תינוק שנמצא עומד בצד כופת של בצק וכו'. ובתוספ' חולין
פ"ו א' ד"ה רוב: דתני' בתוספתא תינוק שנמצא עומד בצד קופה של בצק וכו'. וכן
ברמב"ן שם: דתני על תינוק שנמצא שומר בצד קופה של בצק וכו'. וכן
בחדושי הר"ן שם: דתני על תינוק שנמצא שומר בצד קופה של בצק וכו'.
וכן בריטב"א שם: תינוק שנמצא עומד בצד קופה של בצק וכו'. וכנראה שכולם
שאבו ממקור אחד (והגי' 'שומר' היא ט"ס קטנה במקום: עומד), והגי' שלפנינו נכונה,
עיין ירושלמי פסחים פ"ב ה"ב, כ"ח ע"ד: בצק שעשאו כופת בטל. ועיין גם בבלי שם מ"ה ב'.
ובריטב"א חולין הנ"ל (לעיל שם): וכדתני בתוספתא גבי תינוק שעומד
בצד בית הקברות ושושנים בידו וא"א לשושנים אלא ממקום טומאה טהור שאני אומר
אדם טהור נטל ונתן לו. ואין זה בתוספתא לפנינו אלא זהו לשון המשנה פ"ג מ"ז.
ובתוספות קידושין פ' א' סד"ה שדרכו: ובכי האי גונא פליגי בתוספתא גבי תינוק
שנמצא בצד הקבר ושושני' בידו ואינו יודע אם התינוק נטלן או אדם טהור נתנו לו
ר' מאיר מסהר וחכמים מסמאים. ואין זה לפנינו בתוספתא, וגם במשנה שם
לא נזכרה המחלוקת לעניין שושנים.

19/20 לפשוט ידיו וליגע וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: לפשוט ידו וליגע וכו'. אבל
בתוספות ורמב"ן חולין הנ"ל: אם יכול לפשוט ידו וליקח וכו'. וכן בתוספ' נדה
י"ח ב' ד"ה רוב: אם יכול לפשוט וליקח וכו'. וגירסתינו נכונה.

20 יתר על כן אמר ר' יוסי וכו'. ר"ש הנ"ל.

22 ר' אילעאי אומר משום ר' אליעזר בן יעקב בכלב הרי זה טהור וכו'.
בר"ש ספ"ג: תניא בתוספתא אמר ר' אלעאי משום ר' אליעזר בן יעקב בכלב הרי
זה טהור וכו'. ועיין במשנה שם. ובד"ח כאן: ר' אלעאי אומר משום ר' אליעזר בן
יוסי וכו'. אבל בד"ר: בן יעקב.

23 שהיה אומר בכל שעה משקין מצויין וכו'. וכ"ה בד. וכן בר"ש הנ"ל:
שהיה אומ' בכל שעה ושעה משקין מצויין וכו'. ובד"ח: שהוא אומר וכו'. ותיקון
נכון הוא, כי הפירוש הוא שהכלב אומר וכו'.

23/24 כל הנתלין וכל הנגררין ספקן טמא מפני שהן כמונחים. וכ"ה גם בד.
ובד"ח בטעות: כל הכתלים! וכן ברמב"ם פי"ד מה' אבות הטומאה סה"ג: וכל הנתלים
והנגררים הרי הן כמונחים. ובר"ש פ"ד מ"ג: תניא בתוספתא כל הנתלין וכל הנגררין
ספיקן טמא מפני שהן כמונחין וכו' פי' כל הנתלין אע"פ שאינן על הארץ, ובשלהי

נזיר (ס"ד א') גרסינן כל הנטלין כלומר שנישאין ממקום למקום וכו'. וכל הברייתא בשם התוספתא גם בראש פ"ד מ"ג, ועיין נזיר הנ"ל ומפרשים שם.

24/25 וכל הנזרקין ספיקן טהור חוץ מכזית מן המת וכל המאהילות שהן מטמאין מלמעלה כלמטה. לפי גירסא זו ברור שהכל הוא דבר אחד, והיינו כל המאהילין המטמאין מלמעלה כלמטה ספיקן טמא אפילו בנזרקין, וכן בירושלמי נזיר פ"ט ה"ב, נ"ז ע"ד: כהדא דתאני כל הנזרקין ספיקן טהור (בכ"ל שם בטעות: טמא, והמגיה מחק מלה זו ותלה בין השורות: טהור) חוץ מכזית מן המת המאהילין שהן מטמאין מלמטן למעלה. אבל בבבלי שם ס"ד א' הנ"ל: והנזרקין ספיקן טהור חוץ מן כזית מן המת והמאהיל על פני טומאה וכל דבר שמטמא מלמעלה כלמטה. ועיין הגירסא ברש"י שם. וע"פ גירסא זו אומר התלמוד שם: לאיתויי זב וזבה. ובר"ש הנ"ל כותב על התוספתא שלנו: האי שהן כמו ושהן דמסיים בה בשלהי נזיר לאתויי זב וזבה. וכן בס' הכריתות להר"ש מקינון חלק ה' (לשון למודים) שער ב' ס"י ט': מצינו במשנה שין במקום ו' כמו שאפר כירה מוכן הוא (ביצה פ"א מ"ב) וכן בתוספתא דמסכת טהרות וכל המאהילים שהוא מטמא למעלה כלמטה ושהם חסר ו' שם. וכיוון לפירוש הר"ש הנ"ל. ועיין 639:15 ולהלן 665.

25/26 ואם היתה טהרה נזרקת על גבי כזית מן המת טהורה. כ"ה בכ"ז וברא"ש (ושם: אם) הנ"ל. ובד: ואם הית' טהור' נזרק' על גבי כזית מן הבית טהורה. ובר"ש הנ"ל: אם הית' נזרקת טהרה על גבי כזית מן המת טהורה וכו' אם היתה טהורה נזרקת על גבי המת טהורה דדמי לעוף הפורח ולקופץ ממקום למקו' שאינו מביא טומאה לאחרים כדתנן באהלות פ"ח (מ"ה) והוא הדין על עצמו.

פ"ד

27/28 היה נעטף בטליתו וטמאות וטהרות בצדו וטמאות וטהרות למעלה... ספקו טהור. בר"ש הנ"ל: היה מתעטף בטליתו וטהרות וטמאות בצדו וטמאות וטהרות מלמעלה ספק נגע ספק לא נגע ספקו טהור וכו' היה מתעטף בטליתו. בפ"ק דנדה (ה' ב') מייתי לה, ואמרינן התם דתני ר' אושעיא ברה"י ספיקו טמא ברשות הרבים ספיקו טהור וכו' וטמאות בצדו והטלית טהורה או טהרות בצדו והטלית טמאה. אי נמי הטהרות והטמאות שתיהן בצדו ולא ידעין בהי מנייהו נגע הטלית ברישא. ועיין בגדה שם ברש"י ותוספות, ולעומת זה ברמב"ן, רשב"א, ריטב"א ותוספ' הרא"ש שם. 28 ואם אי אפשר לו לכון ספקו טמא. בד: ואם אי אפשר לו לכון ספקו טמא. ובכ"ז: ואם אי אפשר לו לכן ספקו טמא. ובר"ש הנ"ל: ואם אי אפשר לו לכן ספיקו טמא וכו' ואם אי אפשר לו לכן בפרק קמא דנדה (הנ"ל) ואם אי אפשר לו אלא אם כן נגע. ויש ספרים דגרסי הכא לכוין והכל אחד. ובתוספ' נדה שם ד"ה ואם: וי"ל דלא אי אפשר כלל קאמ' אלא כלומר קרוב לודאי ובתוספתא נמי תנינא אם אי אפשר אלא אם כן נגע ספקו טמא מדקאמר ספקו טמא משמע דלא הוי ודאי נגע. וכן בריטב"א חולין ב' ב' ד"ה ואם שחט (בשם התוספות): וכן אמרו בתוספתא אם א"א אלא א"כ נגע ספיקו טמא אלא לאו דוק' א"א. ועיין גם ריטב"א מכות ד' א' ד"ה ואמר רב יהודה אמר רב. אבל בתוספות הרא"ש נדה שם: ואם אי אפשר אלא אם כן נגע טמא. ברוב ספרים גרסינן ספיקו (וכן כנראה גרס

גם הרמב"ם, עיין פט"ו מה' אבות הטומאות סה"ו) טמא וכן בתוס' גרס אם אי אפשר לכוין ספיקו טמא, כלומר דאיכא למיתלי טפי בנגע מבליא נגע. ועיין מ"ש להלן 678 שו' 4/5.

וכנראה שהגירסא הנכונה היא: ואם אי אפשר לו (שלא) לכן, עיין להלן 665³⁰, 665³³, ועיין הרשימה בח"ב עמ' 143 (407³).

29 רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. כל הברייתא נשמטה בכ"ו ע"י הדומות, אבל ישנה בר"ש הנ"ל, ועיין בנדה שם.

30 כיצד היה השרץ תלוי בין הקירות וכו'. בר"ש הנ"ל: כיצד היה השרץ תלוי בין הקירות וכו'. והגר"א מחק כאן את המלה, כיצד, וכן מסתבר, עיין להלן 665³⁵, 665³².

31 ואם אי אפשר לכן וכו'. עיין מ"ש לעיל בשו' 28.

32 היה השרץ תלוי בין הקירות שף בו ונפל על בגדיו וכו'. בר"ש הנ"ל: היה השרץ תלוי בין הקירות נטף בו ונפל על בגדיו או על ככר תרומה טהור וכו'. נטף בו. כלומר כשאחו בו נפל על בגדיו וכו'. ואולי צ"ל בתוספתא שהיתה לפני הר"ש: נשף בו וכו'.

34/35 ככר תרומה שהוא נתון על גבי הדף וכו'. ר"ש הנ"ל, והוא מציין לנדה ד' א', עיי"ש בר"ש.

35 ואי אפשר לו ליטול אלא אם כן נוגע וכו'. כ"ה בד. אבל בכ"ו לנכון: ואי אפשר לו לפסל אלא אם כן נוגע וכו'. וכן ברמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאות ה"ו: ואי אפשר לו כשיפול שלא יגע במדרס וכו', ועיין בנדה הנ"ל. ובר"ש הנ"ל: ואי אפשר לו אם [נפל?] אלא אם כן נגע במדרס וכו'.

37 שרץ כפי החולדה וכו'. ר"ש פ"ד מ"ד כל הברייתות עד סוף הפרק.

38 הנוגע ספק חי ספק מת... וחכמים מטהרין. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאות ה"ו.

39 במה דברים אמורים וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

עמ' 664

1 ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו'. ר"ש הנ"ל.

4/5 היו מנקרין בהן על הארץ מטמאין למפרע. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאות סה"ו, ועיין בכ"מ שם שציין למשנתנו פ"ד מ"ג, ולכאורה נראה שמקורו מכאן ולא מן המשנה עיי"ש. ועיין גדה פ"ז מ"ב.

6 רבן שמעון בן גמליאל ממדר ור' מטמא. וכ"ה גם בד, אלא שמדפוס סביוניטה ואילך בטה"ד: רבן גמליאל מטהר וכו'. ובר"ש הנ"ל: רבי מטהר ורבן שמעון בן גמליאל מטמא. וסדר זה מסתבר, שהרי רגיל התנא להקדים את דברי רבי לרשב"ג. ועיין משנת גדה פ"ז מ"ב, ועיין להלן 665³, ורשב"ג כר' יוסי.

7 שלא היה אדם כאן, בר"ש הנ"ל: שלא היה לכאן, ואולי צ"ל לפנינו: שלא היה קודם לכן, עיין להלן שו' 9.

7/9 דרי שטבל ועלה ואחר כך נמצא עליו דבר חוצץ... שלא היה עלי קודם לכן, כל הברייתא בחולין י' א'.

9/10 קבר הנמצא מטמא למפרע... אלא משעת מציאה ואילך, ר"ש הנ"ל.

רמב"ם פ"ח מה' טומאות מת ה"ח, ועיין בהשגות שם שהעיר כי תוספתא זו אינה מתאימה למשנת נדה הנ"ל, ועיין כ"מ שם. ועיין מ"ש באו"ש פט"ו מה' אבות הטומאות ה"ז.

10/11 גרעינה של גפת טמאה שנמצאת בתוך ככר על גבי תבשיל רותח אף על פי שאין עליה משקה טופח טימאתה. וכ"ה בר"ש הנ"ל: (אלא ששם "טמאה" במקום: טימאתה). ובפירושו: גפת. פסולת של זתים. אף על פי שאין עליה על הגרעינה משקה טופח טמאה הככר דאגב רתיחה פלטה הגרעינה שמן טמא הבלוע לתוכה וטמא את הככר.

אבל ברמב"ם פ"ז מה' אבות הטומאות ה"ו: אוכל טמא שנמצא גרעינה שלו בתוך הככר או (גם) לפנינו בתוספתא צריך לפרש, על גבי תבשיל — או על גבי תבשיל, וכן הגיה הגר"א) על גבי תבשיל רותח אף על פי שאין עליה משקה טופח הרי הן טמאים שאני אומר האוכל כולו נפל שם ונימוח בתוך הככר או מחמת הרתיחה ונשארה גרעינתו. ואנו רואים ברור מפירוש הר"מ שהוא מבדיל בין נמצא בתוך הככר ובין נמצא על גביו. וכן משמע לשון התוספתא שנקטה ברישא: בתוך ככר, ובסיפא: על גבי ככר. ועיין בבאור הגר"א כאן, וצ"ע. ומבע"מ מ"ש ומנ"ב נעלמו פ"ש דברי הרמב"ם. ועיין להלן.

11/12 נמצאת על גבי ככר בתוך תבשיל צונן אף על פי שיש עליה משקה טופח טהורה. בר"ש הנ"ל: נמצאת בתוך תבשיל צונן על גבי ככר אף על פי שיש עליה משקה טופח טהורה וכו' אבל תבשיל צונן אע"פ שיש על הגרעינה משק' טופח טהור' הככר, דהנך משקין לא יצאו מן הגרעינה, ואין בגרעינה כביצה לטמא את המשקין ואת הככר. ומדברי הר"ש משמע שהוא פירש שהגרעינה וגם הככר היו בתבשיל.

אבל ברמב"ם הנ"ל: נמצאת הגרעינה על גבי הככר או בתוך תבשיל צונן הרי אלו טהורין אע"פ שיש עליה משקה שאני אומר גרעינה זו לבדה נפלה אחר שאבד האוכל מעליה. ונראה שאם נמצאת בתוך הככר האפוי הרי בהכרח שהיתה בו בשעה שנאפה והיה רותח, אבל אם נמצאת על גבי הככר יש חילוק בין אם היה צונן או רותח, ובתבשיל אין הבדל בין בתוכו או על גביו אלא רק בין צונן ובין רותח. ועיין להלן.

12/13 זה הכלל כל שתמצא ברותח אף על פי שיש עליה משקה טופח טמאה, הגי' משובשת ולקויה בחסרון, ובר"ש הנ"ל: זה הכלל כל שנמצא ברותח אף על פי שאין עליה משקה טופח טמאה נמצאת על גבי ככר בתוך התבשיל צונן אף על פי שיש עליה משקה טופח טהורה. וגם מכאן משמע שברותח אפילו נמצאת על גבי הככר טמאה.

13/14 גרעינה שבתוך הבית הולכין אחר הרוב. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו: הולכין אחר הרוב שמשמשין בבית דאם טמאין טמאה ואם טהורין טהורה. וברמב"ם הנ"ל ה"ו: היו בבית אוכלין טמאים ואוכלין טהורים ונמצאת גרעינה בבית הולכין אחר הרוב. 14 פשתן שטוואתו נדה וכו'. בר"ש הנ"ל: פשתן שטוואתו נדה המסיטו טהור וכו' דרוק מטמא לח ואינו מטמא יבש כדחנן בפרק דם הנדה (נדה פ"ו מ"א) וכו'. והוא מציין שם שהברייתא הובאה בזבחים פ' כל הזבחים (ע"ט ב').

15 ר' יהודה אומר אף הרוטחיהו טמא מפני משקה פיהו. כ"ה בכ"ו. ובר:

אף הסוסייהו טמא מפני פיו. ובר"ש הנ"ל: אף הרוטבו טמא מפני משקה פיה וכו' הרוטבו. ששראו במים דאף על פי שהמטה נגוב ונתייבש הרוק חוזר ומתלחלח במים וכו', ובר"ש ד"ח משובש ובחנם טרח המגיה בד' ראם ליישבו. וברש"י זבחים ע"ט ב': ה"ג ר' יהודה אומר אף הרוטבו במים טמא משום משקה פיה בתוספתא דמסכת טהרות.

והג"י, רוסייהו נראית נכונה, עיין להלן 665³²: והרוטה פשתנו. 15/16 כיון שנתנוהו במים רבו עליו טהור. צ"ל: וטהור, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובתוס' זבחים הנ"ל סד"ה אף: אף זה משנתנו לתוך מים ורבו עליו טהור.

פ"ה

17 דם טמא שנתערב בדם טהור וכו'. ר"ש פ"ד מ"ו. ועיין זבחים פ"ח מ"ו ובגמרא שם.

18 רואין אותו כאלו יין במים אם בטל מראיו וכו'. עיין מ"ש בח"ב עמ' 210.

19 אין רוק מבטל רוק, זבחים ע"ט א'.

20/21 נפל למים תפור טמא הרוק עב הוא ונקשר זה בזה. ואית דגרסי קשור הנ"ל. ובפירושו שם: פי' תפור טמא הרוק עב הוא ונקשר זה בזה. ואית דגרסי קשור (עיין להלן 677³³ ומש"ש) טמא והכל אחד דהוא לשון תפירה.

אבל ברמב"ם פ"ב מה' משכב ומושב ה"ו: וכן רוק טמא שנתערב במים אם היה קרוש כברייתו הרי זה טמא וכו'.

21/22 מי רגלים שנתערבו ביין אין רואין אותן כאלו הן מים. הג"י משובשת, והנכון הוא בר"ש הנ"ל: מי רגלים שנתערבו ביין רואין אותן כאילו הן מים. וכן בר"ש מקוואות פ"י מ"ו: וכן מוכח בתוספתא דטהרות פ' דם טמא דקתני מי רגלי שנתערבו ביין רואין אותן כאילו הן מים. וכן בהג"ה שבתוספ' זבחים ע"ח ב' ד"ה הא (בד"ו רפ"ב ד"ה אלא): וכי האי גוונא תניא בתוספתא דמסכת טהרות בפרק שמתחיל דם טמא מי רגלים שנתערבו ביין רואין אותן כאילו הן מים וכו'. וברמב"ם הנ"ל: נתערב ביין או במי רגלים טהורים רואין אותו כאילו הוא מים.

22 נתערבו במים רואין אותו כאלו הן מים. בכ"ו: כאלו יין. ובר"ש כאן הנ"ל: נתערבו במי רואין אותן כאילו הן יין. ובר"ש מקוואות הנ"ל: נתערבו במים רואין אותן כאילו הן יין במים. וכ"ה בהג"ה שבתוספות הנ"ל. ועיין לשון רבינו פרק בשטמ"ק זבחים ע"ח ב' אות ה'.

22/23 הן מים נתערבו במי רגלים אחרים רואין אותו כאלו יין במים. כ"ז פיתא בכ"ו. ועיין גם בר"ש מקוואות והג"ה שבתוספ' הנ"ל, ונראה שאין שם אלא קיצור לשון.

ובפיה"מ פ"ד מ"ה עמ' 33: וכבר התבאר בתוספתא שאם נתערבו מי רגלים טהורים עם מי רגלים טמאים אמרו רואין אותן כאילו הן יין במים אם בטלו מראיהן טהורים ואם לאו טמאים. ועיי"ש באורו במשנה. ועיין רמב"ם פ"ג מה' אבות הטומאה הי"ג. ועיין לשון הרמב"ם שהעתיקתי לעיל שו' 21/22.

ובפירוש הר"ש כאן הנ"ל: נתערבו במי רגלים אחרים, הוה ליה למתני פלוגתא דר' יהודה במי רגלים כמו בדם ורוק ובפ' כל הזבחים שנתערבו (ע"ט א') תניא

בהדיא ר' יהודה משום רבן גמליאל אומר אין דם מבטל דם ואין רוק מבטל רוק ואין מי רגלים מבטלים מי רגלים.

23/24 טי רגלים של גוי הולכין אחר הרוב. בר"ש הנ"ל: מי רגלים של גוי דרבנן כדאמרין בפרק בנות כותים (נדה ל"ד א') בני ישראל מיטמאין בזיבה ואין הגוים מיטמין בזיבה לפיכך הקלו בהן להתבטל ברוב.

ובמכשירין פ"ב מ"ג: גסטריות שישראל וגוים מטיילין לתוכה אם רוב מן הטמא טמא ואם רוב מן הטהור טהור. וברמב"ם פ"ב מה' משכב ומושב ה"ו: נתערבו במי רגלים של גוים הולכין אחר הרוב כיצד כלי שהיו ישראל וגוים מטיילין שם וכו'. ורבינו צ"ח את משנת מכשירין הנ"ל לתוספתא שלנו, ולפלא שנושאי כלי הרמב"ם לא ציינו את מקורו וכן לא ציין למשנת מכשירין גם בקרית ספר למבי"ט שם.

24 ר' יהודה אומר רביעית בסאתים טמא יתר מיכן טהור. כ"ה בכ"ו ור"ש הנ"ל. ובבאור הגרי"א מעיר שכן סובר ר' יהודה גם בציר דג טמא. וכוונתו למשנת תרומות פ"י מ"ח.

25/26 לוקחין ושואלין מימי רגלים מכל מקום... בשעה שהן נדות. וכן בר"ש הנ"ל: לוקחין ושואלין מי רגלים מכל מקום ואין חוששין וכו' מי רגלים ראויין לכבס ולבציעה (צ"ל: ולבציעה). וברמב"ם הנ"ל ה"ו: שואלין כלי מי רגלים מכל מקום וכו', וכן מעתיק, כלי" גם בקרית ספר למבי"ט שם, אבל בגליון ד"ח בשם רמב"ם כתי מעירים ששם חסרה המלה, כלי". וכן חסרה מלה זו ברמב"ם כתי" גם לפי שנוס' פרנקפורט תר"ן עמ' 94. ועיין לעיל 43.

26/27 חרסן של זב ושל זבה ראשון ושני מטמא וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ח, ועיין תוספתא תרומות פ"י ומ"ש על כל ברייתא זו בח"א עמ' 60. ובשו"ת הר"י דטרני כ"ק צד 11 סע"א: דחניא בתוספת תרומות (הנ"ל) ובתוספת טהרות ומיתנין לה בערק (צ"ל: בפרק) כל הזבחים שנתערבו (ע"ט ב') חרסן של זבה) ושל זבה פעם ראשון ושני טמא ושלישי טהור בד"א שכצסו (צ"ל: שכיבסו) במים אבל כבסו במי רגלים אפי' עד עשירי טמא ראב"י אומ' אחד מים ואחד מי רגלים פעם ראשון ושני טמא שלישי טהור. וגירסתו מתאימה לעישנא אחרינא שהביא בדק"ס זבחים עמ' 148 הערה ה'.

29/30 זב שהניח... משקה פיו. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ב מה' משכב ומושב ה"ג. 30/31 רבו משקין שבפיו. בר"ש הנ"ל לנכון: רבו משקין שבו ע"ל משקין שבפיו, ועיין להלן שו' 32. ועיין לעיל שו' 20/21.

31 נשך מן הפת ומן הבצל המסיטו טהור מן הקישות ומן המלפפן המסיטו טמא וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: נשך מן הפת ומן הבצל המסיטן טהור מן הקישות ומן המלפפין המסיטן טמא וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל ה"ד: זב שנשך את הפת ואת הבצל המסיטן טהור נשך את הקשות והמלפפין המסיטן טמא מפני משקה פי הזב. ולפי גירסא זו עלינו לבאר שבפת ובצל המסיטן טהור מפני שאין הרוק נדבק להם, כמו שפירש הגרי"א ז"ל.

אבל בהשגות שם: מצאתי בשתי נוסחאות טמא בשתייהן (כ"ומר גם בפת ובצל וגם בקישות ומלפפן), ומה שחלקו ולא ערבן מפני שר' שמעון חולק בקישות ומלפפין ואינו חולק בפת מפני שרבו משקין שבו ע"ל משקין של פיהן. והנה שני כתה"י של הראב"ד אינם מתאימים כאן לגי' ד, כ"ו, ורמב"ם הנ"ל.

32/33 קליפי פולין וקליפי תרמוסין שפססן הגוי המסיטן טמא. בד: שפססן הגוי. ובר"ש הנ"ל: שפססן הגוי וכו' שפססן הגוי. שקלפן הגוי. והא דלא תנא שפססן הזב דקאי ביה, משום דאין דרך ישראל לקלף בפיו. וברמב"ם הנ"ל ה"ה: קליפי פולין וקליפי תרמוסין שקצצן הגוי המסיטן טמא שכל הגוים כזבים לכל דבריהן כמו שיתבאר (כ"ה הגירסא בר"מ ד' קושטא, ובד"ח משובש). והנה הגירסא "פססן" נראית עיקרית, עיין משנת עוקצין פ"א מ"ה ובפיה"ג שם עמ' 139. וממש כשינוי זה בין כ"ו וד כאן גם בב"ר פ"א—י"א, הוצ' תיאודור עמ' 285: והיה פוססן מן הצד, ובכ"ר שם: והיה פוססן מן הצד.

ולעצם העניין ברור כפירוש הר"ש, והיינו שהגויים היו נוהגים להוציא את הפולין והתרמוסין מתוך קליפתן בפיהם, ממש כמו שעושים עכשיו ברוסיה שמוציאים את הורעונים מתוך גרעיני השושן בפיהם, וכל התיאטרות שלהם מלאים קליפות אלו שנבקעו בפה ונזרקו לרצפה ע"י האוכלים. ולפיכך נטמאו מסיטי הקליפות מפני הרוק שנדבק לקליפות. ונ"ל שפסיסה (או קציצה לגי' הרמב"ם) הוא הכינוי המיוחד לקילוף כזה. וכן מפורש בירושלמי ברכות פ"ח ה"ב, י"ב ע"א: ר' זעירא אפילו מקצץ תרמוסין הוה נטל ידיה. ועיין שבת ל"ד א', אבל עיין בפירש"י שם. וקליפי פולין וקליפי תרמוסין נזכרו גם לע"ל 126.

33 ושכשוקים הולכין אחר הרוב. ברמב"ם הנ"ל: הקליפים שבשווקין הולכין בהן אחר הרוב. ובר"ש הנ"ל: אחר הרוב אם רוב גוים המסיטן טמא ואם רוב ישראל המסיטן טהור. וברוב ישראל אין כנראה לחשוש כלל אפילו לטמאים, מפני שאין דרך ישראל לבקוע את הקליפות בפה, עיין לע"ל.

33/34 ר' יהודה בן בתירה אומר על ודאי מגען ברשות היחיד שורפן. בר"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר על ודאי מגען ברשות היחיד שורפין פי' וכו' ר' יהודה אומר על ודאי מגען ברשות היחיד שורפין. אספיקות דמתני' קא מהדר ואתא למימר דאין שורפין על ודאי מגען אלא ברשות היחיד. ועיין מלא"ש פ"ד סמ"ה.

34 שני רוקין אחד טמא ואחד טהור וכו'. ר"ש פ"ד מ"ו, ועיין במשנה שם. 35 או שנשאו על נבי החרם. כלומר, אע"פ שלא נגע בו כלל, ועיין להלן.

35/36 כיון שנתלש עליו נעשה עליו רשות היחיד וכו'. בר"ש הנ"ל: כיון שנתלש עליו נעשה רשות היחיד וכו'. וכן בפיה"מ להר"מ שם עמ' 35: לפי מה שהוא מבואר בתוספתא באמרם כיון שנתלש עליו נעשה רשות היחיד רצה לומר שאם הרוק הוא לח נתלה באבר אשר נגע בו וכו' מפני שגוף האדם אינו רשות הרבים וכו' ותכלית מה שאמרנו ספק טומאה ברשות הרבים טהור הוא שיש ספק נגע ספק לא נגע ואז גופי הדברים שנפל בהם הספק הם ברשות הרבים אבל לא במשא לפי השורש אשר זכרנו והוא אמרם כיון שנתלש עליו נעשה רשות היחיד. וכן כתב בפ"ח מה' אבות הטומאה ה"ה: נשא א' מהן תולין עליו שהרי משנשאו אינו מונח בר"ה וכן אם היה א' מהן לח וכו'.

36/37 היו נגובין או שהסיטן בקיסם ברשות היחיד תולין וכו'. בר"ש הנ"ל: היו נגובין והסיטן בקיסם וכו'. ובפיה"מ פ"ד סמ"ו עמ' 36: רוקים יבשים אינו רוצה בו שהם יבשים לגמרי מפני שאז אינם מטמאין כמו שיתבאר בנדה (פ"ז מ"א) וכו' אלא שהרוקין הם במדרגת היבשות עד שאינם נתלין בהיד הנוגע בהן לענין אשר בארנו ולזה אמרו בתוספתא נגובין ולא אמרו יבשין. וע"פ התוספתא העתיק

הרמב"ם. נגובין" גם את דין המשנה בפ"ח מה' אבות הטומאות ה"ה. ובר"ש הנ"ל (לעיל שם): ובתוספתא קרי ליה נגובה כלומר שאינו משקה טופח.
 37 וברשות הרבים טהור ר' יוסי הגלילי אומר ברשות היחיד שורפין. יש כאן חסרון ע"י הדומות, והנכון הוא בר"ש הנ"ל: ברשות הרבים טהור ור' יוסי אומר ברשות היחיד שורפין. ספק נגע ספק לא נגע ספק הסיט ספק לא הסיט ברשות היחיד תולין ברשות הרבים טהור ר' יוסי הגלילי אומר ברשות היחיד שורפין וכו' פי' וכו' ר' יוסי אומר ברשות היחיד שורפין. ר' יוסי לטעמיה דאמר במתני' (פ"ד מ"ה) אף על ספק מגעו ברשות היחיד שורפין. ספק נגע ספק לא נגע. הכא מודה ר' יוסי כיון דאיכא עדיין ספיקא זו דשמא לא נגע כלל ור' יוסי הגלילי אפילו בכי האי גונא מחמיר. ולפלא שמפרשי התוספתא לא הגיהו ע"פ הר"ש.
 37/39 היה רוק יחיד... ברשות היחיד שורפין. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה פ"ד מ"ה.
 39 וכשם שטיהרו ספק טומאה וכו'. ר"ש פ"ד מ"ה, רמב"ם פ"ד מה' אבות הטומאה ה"ה.

עמ' 665

1 בין בכלים ובין בקרקע. יש כאן השמטה ע"י הדומות, והנכון הוא בר"ש הנ"ל: בין בכלים בין בקרקע כך טיהרו ספק טהרה צפה על המים בין בכלי בין בקרקע, וכן היתה הגי' בתוספתא לפני הרמב"ם הנ"ל.
 1/2 עריבה שהיא טמאה טמא מת ככר של תרומה כרוך בסיב וכו'. כ"ה הגי' בכ"ו, ועיין בס' משנה אחרונה פ"ד מ"ח, ועיין או"ש פ"ד מה' אבות הטומאות ה"ג.

2/3 וירדו גשמים ונתמלאת ונותר הרי הוא צף על פני המים ספק נגע בצדי עריבה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: יכרוך בסיב. אין הכרח מכוסה לגמרי בסיב ובנייר, דאם כן לא נגע בעריבה אלא מלמטה כרוך בסיב ובצדדין מגולה, דכשמונה בשולי העריבה הסיב והנייר מפסיק, וכשהגשמים יורדין לתוכה והכרח עולה וצף, יכולין צדדין ליגע בצדי העריבה. ולא זכיתי להבין את דברי רבינו, שהרי התוספתא אומרת מפורש: וירדו גשמים ונתמלאת ונותר, והיינו שעל ידי המים נותרה (ניתרה, הותרה) הכריכה ונפשטה ונתגלה הכרח ונשאר מכוסה רק מלמטה. וכן הבין מ"ה זו ברמב"ם הנ"ל שכתב: וירדו לתוכה מי גשמים ונתמלאת ונפשט הנייר והרי הכרח צף על פני המים והנייר מבדיל בינו לבין המים וספק נגע צדו בעריבה ספק לא נגע הרי הוא בטהרתו מפני שהוא צף.

ולעצם העניין הקשה בר"ש שם: ומשמע הכא דאפילו לתרומה מטהרין ספק טומאה צפה ותימה דבשלהי מכלתין תניא בתוספת' השרץ שנמצא צף על שפת הבור של גת לתרומ' ספיקו טמא וכו'. ועיין בס' משנה אחרונה פ"ד מ"ח שנדחק מאד, אבל הנכון בבאור הגר"א בתוספתא שם, עיין מ"ש להלן 673 שו" 3/4.

4 ר' שמעון אומר בכלים טמא ובקרקע טהור. משנה פ"ד מ"ה.
 4/5 חוץ מכזית מן המת. כל המאהילין שמטמאין מלמעלה ומלמטה, צ' חלק כאן מאמר אחד לשתי הלכות והפסיקו באמצע בציון הלכה, וזה טעות כי הכלל הוא מאמר אחד. וכן בר"ש הנ"ל: חוץ מכזית מן המת וכל המאהילין שהן מטמאין מלמעלה כלמטה. ועיין מ"ש על כ"ז לעיל ספ"ג, עיי"ש.

5/6 מפני שהמים ניסוּטין ואיפשר לו לינע. וכן בר"ש הנ"ל סמ"ח: אית דגרסי נסוּטין. ולפי גירסא זו צריך לפרש: ואיפשר כמו ואי אפשר (עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 381, אוה"ג יבמות עמ' 94 הערה י"ג, ובר"ש הנ"ל מפורש: ואי אפשר) לו שליגע (= שלא יגע. עיין מ"ש לעיל 572:), והיינו מכיון שהמים ניסוּטין הן דוחפין את הטומאה אליו ואי אפשר לו שלא יגע כמו שבאר הגר"א ז"ל. וסיגנון זה בדברי ר' יהודה גם לעיל 640 שו' 18/19, עיין מש"ש.

אבל בר"ש הנ"ל (לעיל שם): מפני שהמים צלולים ואי אפשר לו ליגע. ויתכן שכן היתה הגי' גם לפני הרמב"ם שכתב בפיה"מ שם עמ' 36: בשעת ירידתו לתוך המים הוא טמא לפי שאז המים עומדים והטומאה עומדת וכו'. ולפי גירסא זו אפשר לקבל את הסיום בגירסא שלפנינו בתוספתא, והיינו מפני שאפשר לו ליגע. והוא טמא מספק מפני שאין כאן טומאה צפה, משא"כ בסיפא טהור, מפני שאי אפשר לו ליגע.

ועיין בס' משנה אחרונה פ"ד מ"ח מ"ש בפירוש המשנה שם לולא דברי התוספתא. 6 מפני שהמים רודפין אותו לצדדין. ר"ש הנ"ל, ובפיה"מ להר"מ הנ"ל עמ' 37: ולזה הוא טהור לפי שכאשר יניע המים המים דוחפין את הטומאה לצדדין ונתרחקה ממנו וזהו אמרו בתוספתא מפני שהמים דוחפין אותה לצדדין.

6/7 ואיזהו ספק שרצים שטהרו חכמים זה ספק הנזרקין. במשנתנו פ"ד מי"ב: ספק שרצים כשעת מציאתן. ובפיה"מ להר"מ שם עמ' 40: וספק שרצים כמו שבארה התוספתא, וזהו אמרם אי זהו ספק שרצים שטהרו חכמים זה ספק הנזרקין. למשל אם זרק שרץ בין הכרות ואינו יודע אם נגע או לא נגע הכרות טהורות כמו שהתבאר בתחלת זה הפרק. הואיל ולא מצא השרץ נוגע בכר, וזהו אמרו כשעת מציאתן ולא נאמר שמא בעברו על הכר נחחק בו. וכן ברמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאות ה"ו: ספק שרצים זה ספק הנזרקין כיצד זרק שרץ וכו' הואיל ומצא הכר הטהור שאינו נוגע בטומאה שכל הטומאות כשעת מציאתן. ועל פיו גם בפ"ה הרא"ש פ"ד מי"ב. אבל בר"ש פירש את משנתנו: כשעת מציאתן כגון שנמצא שרוף על גבי תים לקמן בפ"ט (מ"ט). ואח"כ מעתיק את התוספתא בגי' שלפנינו בלי שום פירוש. וראיתי בשטמ"ק כתובות ט"ו א' ד"ה אלא (ד"ר ע"ה ע"ג): דבתוספתא תניא איזהו ספק שרצים שטהרו חכמים זה ספק הנזרקין ר' דוסתא בר ינאי אומר וכו', ואפשר דספק הנזרקין היינו כגון תשעה שרצים מושלכין וצפרדע אחד ביניהם וכו'. והנה הגירסא, הנשרפים מתאימה בדיוק לפי הר"ש במשנתנו, ואפשר שכ"כ בפיסקת התוספתא שבר"ש. ואע"ג שמסיום דברי השטמ"ק נראה שהגי', הנשרפין הוא ט"ס, אבל יתכן שיש לפנינו השמטה בשטמ"ק והוא הביא מקודם את גירסת הר"ש עיי"ש לפני כן. ואח"כ העיר: [ובספרים שלנו גרסי' ספק הנזרקין וכו'] ואפשר דספק הנזרקין היינו וכו'.

7/8 ר' דוסתאי בר' ינאי אומר משום ר' יוסי וכו'. ר"ש ושטמ"ק הנ"ל. ועיין לעיל 664 וזהו שו' 21 ומש"ש.

8/9 והאוכל תרומה תלויה טהור. ר"ש פ"ד מי"א, רמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאה ה"א. 9 כל שספקו טהור ספק תולדתו טהור וכו'. פירש הגר"א כגון כתם שספק נגיעתו טהור, כך אם נטמא בכתם ונולד ספק אם נגע באוכלין טהורין מפני שעיקר הטומאה היא מדרבנן. ועיין הפ"ה בר"ש הנ"ל.

10/12 וכשם שהאוכל אוכל ראשון... כך משקן הנוגעין בו ספקו לטמא אחרים טהור. ברייתא זו היא אליבא דר' יוסי שסובר (עיין פסחים ט"ו סע"ב) טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא, מ"מ מודה כאן שאינן מטמאין אחרים, מכיוון שעיקרן בא מכח טומאה דרבנן. (או"ש).

12/13 ור' יוסי בר' יהודה אומר משקן הנוגעין בו כנוגעין בשרץ, כ"ה הגי' בכ"ו ור"ש הנ"ל. והפירוש הוא שר' יוסי בר' יהודה סובר כר' יוסי הנ"ל, אבל כאן מחמיר יותר מפני שהמשקין נעשין תחילה וחמורים יותר ממטמאיהן שאינו אלא שני, ומכיוון שהם חמורים במניין הטומאה יותר ממטמאיהן שוב אין אנו מביטים על עליית טומאתן והרי הם כמו שנגעו בשרץ, והרי זה אומר מטמאין לא טמאוי וכו', כמשנת פרה פ"ח מ"ז ותוספתא שם פ"ח. (הנ"ל).

13/14 וכשם שהראשון עושה שני... ספק שלישי. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' אבות הטומאה ה"ט, הקדמתו לפיה"מ טהרות עמ' 15.

14/15 ספק משקין לטמא טמא ולטהר טהור. בר"ש פ"ד מ"י: תניא בתוספתא ספק משקין ליטמא טמא לטמא טהור. וכו' במשנה פ"ד מ"ז. ועיין פסחים ט"ז רע"א. 15 דברי ר' מאיר וכן היה ר' אלעזר אומר כדבריו. בד ובר"ש הנ"ל: וכן היה ר' אליעזר אומר וכו'. ועיין דק"ס פסחים עמ' 42 הערה ש'. ועיין לשון הברייתא בפסחים שם ובר"ן נדרים י"ט א'.

16 ור' יהודה אומר לכל הוא טמא. בתו"כ שמיני פרש' ח' ה"ה, נ"ה ע"א: מלמד שהמשקים מטמאים את הכלים דברי ר' יהודה. ועיין פסחים ור"ש הנ"ל.

16/17 ר' יוסי ור' שמעון... ולכלים טהור. פסחים ור"ש הנ"ל, ועיין במשנתנו פ"ד מ"י. 17/18 מקל שהיא מלאה משקין... לא זה הוא ספק המשקין שנחלקו עליו חכמים. עיין במשנה פ"ד מ"ט ובר"ש הנ"ל (למעלה שם מן הפסקא של התוספתא).

18/21 אלא איזהו ספק המשקין... ולכלים טמא. צ"ל: ולכלים טהור, וכו' בר"ש הנ"ל ובמשנה פ"ד מ"י.

21/22 ספק לא נגע ספק אוכלין ומשקין טמא וכלים טהור. בר"ש הנ"ל: ספק לא נגע לאוכלין ולמשקין טמא לכלי טהור. והנה כאן האדם בוודאי אינו מטמא את הכלי, שהרי אם אפי' נגע בשרץ אינו אלא ראשון ואינו מטמא כלים, אבל הוא מטמא את המשקין מספק והן מטמאין את האוכלין אבל לא את הכלי. והברייתא שלנו היא בשיטת רבי עקיב' 664^ה. ועיין לעיל שו' 8 ומש"ש.

22/23 וטבול יום שפשט ידו לאויר החבית... וכלים טהור. כ"ז נשמט בכ"ו ע"י הדומות. ובר"ש הנ"ל: מגע טמא מת ס"א טבול יום שפשט ידו לאויר החבית ספק נגע ספק לא נגע ספק אוכלין ומשקין טמא וכלים טהור. ועיין מ"ש להלן שו' 25.

וברמב"ם פ"ד מה' אבות הטומאות ה"ח: חבית שהיא מליאה משקין ופשט הטמא את ידו לאוירה ספק נגע במשקין וכו'. ושיטת הרמב"ם (פ"ח מה' מטמא משכב ומושב ה"ד) היא שגם זב ונדה שהכניסו את ידיהם לאויר כלי חרס אינם מטמאים אותו מפני שאינם מטמאין לאיברים, ולפיכך סתם את דבריו וכתב סתם "טמא", אבל לשיטת הראב"ד שם אב הטומאה שהכניס את ידו לאויר כלי חרס טמאהו, ולפי"ן מוכרחים לגרוס כאן: מגע טמא מת, והיינו ראשון שאינו מטמא אויר כלי חרס. (ע"פ האי"ש).

23/24 שתי חביות אחת טמאה וכו'. ר"ש הנ"ל.

25 מ"ג. מ"ה זו איננה בר"ש הנ"ל. ומה משמע קצת שבטופס הקדום שלפני מעתיק כת"י התוספתא היתה הגירסא לעיל שו' 22: מגע טמא מת (כג"ה הר"ש שם) וכו', ובאשגרת העין משם באה מ"ה זו לכאן ע"פ דמיון המלים שבאו לפניה שם. 25/27 ונפלו משקין לאוירה ספק טמאין ספק טהורין המשקין טהורין שאין מטמאין אלא מחמת החבית. בר"ש הנ"ל (בפירושו): ידלא חזינן לתנור כמאן דמלי טומאה כדאמרינן בפרק תולין (שבת ק"ח ב). והמשקין שנתלו באויר החבי' כאילו נגעו בחבי' והחבית לא ניטמאת דספק משקין אין מטמאין כלים". ומדבריו אנו למדים שלוא היינו אומרים שהחבית כמאן דמליא טומאה היו המשקין נטמאין מנגיעת המשקין. ומכאן ברור שהתוספתא כאן היא אליבא דר' יוסי שספק משקין מטמאין אוכלין ומשקין. אבל לשיטת החכמים אין צורך בטעם שאין מטמאין אלא מחמת החבית, שאילו נאמר שהן מטמאין מחמת המשקין (מפני שהחבית מלאה טומאה), אין ספק משקין מטמאין משקין בנגיעה. וברמב"ם פ"ד מה' אה"ט ה"ח העתיק את לשון התוספתא, אע"פ שאליבא דהלכתא אין אנו זקוקים לטעם זה. (ע"פ האור"ש).

27 נפלו על גבי משקין משקין טמאין וחביות טהורות. כלומר, אפילו נפלו ונגעו ולא נתערבו טמאין המשקין, שהרי בשיטת ר' יוסי אנו קיימין (עיין מ"ש לעיל), ולדידיה ספק משקין מטמאין אוכלין ומשקין בנגיעה. אבל אליבא דחכמים אינו כן, ולפיכך העתיק ברמב"ם הנ"ל: ואם נתערבו משקין אלו הספק במשקין שבחבית הרי כל המשקין טמאין בספק וכו'. ושינה הר"מ את לשון התוספתא מפני שאליבא דהלכתא אין המשקין נטמאין אם רק נגעו ולא נתערבו. (ע"פ הנ"ל).

28/29 שאינה מטמאה אלא מחמת התנור. אבל לוא היתה מיטמאה מחמת המשקין היתה טמאה, מפני שספק משקין מטמאין אוכלין אליבא דר' יוסי שבשיטתו הולכת התוספתא כאן. עיין מ"ש לעיל שו' 25/27.

29 נפלו על גבי הפת הפת טמאה והתנור טהור. מפני שספק משקין מטמאין אוכלין ולא כלים. עיין לעיל. אבל ברמב"ם הנ"ל: וכן אם נפלו משקין אלו לתוך התנור הרי הפת והתנור טהורין. וזהו אליבא דהלכתא שאין אנו פוסקין כר' יוסי. (הנ"ל). 29/30 המרביץ את ביתו במים טמאים והיו שם טהרות וכו'. רמב"ם הנ"ל ה"ט. ובר"ש הנ"ל: המרביץ את ביתו ס"א המכבס את כסותו במים טמאים וכו'. ועיין לעיל שו' 32.

30 אי אפשר לו שלא לכן ספיקו טמא. בר"ש הנ"ל: ואם אי אפשר לו שלא לכוין ספיקו טמא. ועיין מ"ש ע"ז לעיל 663²⁸ בשם הראשונים.

31 ר' דוסא אומר אומריין לו שישנה וכו'. עיין לעיל 663²⁸.

32 והרוטה פשתנו. וכו' בד. וכן בר"ש הנ"ל: והרוטה את פשתנו וכו'. ובתוספתא ד"ה תקנו: והרודה את פשתנו, ובר"ש ד"ח: והטוה את פשתנו. ואנו רואים שתיקונים אלו אין להם על מה לסמוך, כי כיון דוהר"ש שווים בגירסא, הרוטה". וכן לעיל 664¹⁵: אף הרוטיו טמא. וע"פ העניין כאן ושם אנו רואים שזהו שריית הפשתן במים, או דומה לזה. ועיין מ"ש הרשב"ג בספרו הארג ותעשיית הארג עמ' ע"ג הערה 5 ועמ' קכ"ח הערה 1.

33 אי אפשר לו שלא לכן וכו'. בר"ש הנ"ל: ואם אי אפשר לו שלא לכוין וכו'.

ועיין מ"ש לעיל שו' 30.

35/37 וילף משקין... ונטלה לשאול עליה הרי זו טהורה המתין לה עד שנגבה הרי זו טמאה. כ"ה בכ"ו. וכן בר"ש הנ"ל: וילף משקין טהורין וטמאין בתוך הבית ואחר כך נמצאו משקין על גבי ככר של תרומה ונטלה לישאל עליה הרי זו טהורה המתין לה עד שניגבה הרי זו טמאה פי' וכו' המתין לה עד שניגבה. הך מילתא דמיא לכל הראוי לביעה, דכל שהמשקה טופח ואיפשר לעמוד על בוריו של דבר אם מן הטמאין או מן הטהורין ספיקו להקל. אבל משניגבו שאין אדם יכול להכיר ספיקו להחמיר. והגרי"א ז"ל הפך את הגירסא ופי' אחרת עיי"ש.

אבל גם ברמב"ם פי"ד מה' אבות הטומאות ה"י: וילף משקין טהורין וטמאין בתוך הבית ונמצאו אחר כך משקין על ככר של תרומה נטלה ונשאל עליה הרי זו טהורה שספק המשקין לטמא טהור. הניח הככר עד שניגבו המים שעליה הרי זו טמאה בספק שספק טמאה ברשות היחיד טמא כמו שיתבאר, והרי אין כאן משקין אלא ככר שהיא ספק טמאה ספק טהורה. ובהשגות שם: ג"ל מפני מראית העין היא טמאה שהרואה שמטהרין אותה לא ידע שמחמת ספק משקין מטהרין אותה שהרי אין עליה משקין ולפיכך ברה"י טמאה בספק. הרי לך שהגי' שלפנינו בתוספתא מתאשרת גם ע"י הר"ש, הרמב"ם והראב"ד.

ולפיכך מתקבל מאוד פירוש הגאון בעל או"ש שמטעם היסח הדעת אתינן עלה, ואם נטלה כדי לשאול עליה הרי זו טהורה אבל אם המתין לה ואח"כ נמלך לשאל עליה טמאה. עיין מ"ש להלן 669 שו' 33/34.

פ"ו

38 הנבלות ושחומות בעיר וכו'. ר"ש פ"ה מ"א, רמב"ם פי"ז מה' אבות הטומאות ה"ח.
39 כל הבשר הנמצא בעיר הרי הוא של נבלה וכו'. כ"ה בכ"ו ור"ש הנ"ל.
כלומר, כל הבשר שנמצא ברחוב, מפני שמצוי הוא שלא ישמרו על הנבילות והן נאבדות, ובנמצא באשפה גם חכמים מודים שהוא נבילה כלעיל 178¹⁴, וכגי' כ"ה, כ"ו וד שם, עיין מ"ש בח"א עמ' 184, ועיין לעיל 502¹². ועיין לעיל 51¹⁸, כתובות ט"ו א', ירוש' שקלים פ"ז ה"ג, נ' ע"ג.

עמ' 666

1 דמין טמאין וטהורין וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ז.
1/2 מעשה שנמצאו דמים... שאינו אלא דם שרצים החיין, ר"ש הנ"ל, ליקוטים שבראבי"ה ח"א סי' קנ"א עמ' 157 (עיין מ"ש עליהם בתשלום תוספתא עמ' 26). וברמב"ם הנ"ל: מעשה היה בככר של תרומה שנמצא עליו דם ובא מעשה לפני חכמים וטהרוהו שאפילו נאמר דם שרץ הוא הריני אומר דם שרץ חי הוא שהוא טהור.
3/4 תשעה שרצין וצפרדע אחד ברשות הרבים ונגע באחד מהן ואין ידוע באיזה מהן נגע ספיקו טהור. וכן בירושלמי כתובות ספ"א, כ"ה ע"ד: דחגי ט' שרצים וצפרדע אחד ביניהן ברשות הרבי' ונגע באחד מהן ואין ידוע באי זה מהן נגע ספיקו טהור. ובבבלי שם ט"ו א': אלא מתשעה שרצים וצפרדע אחד ביניהם ונגע באחד מהן ואינו ידוע באיזה מהן נגע ברשות היחיד ספקו טמא ברשות הרבים ספקו טהור. ובס' המפתח לר"ן גאון שם (נתפרסמו ליקוטים ממנו ע"י הגר"ל גינצבורג

בגנזי שכתר ח"ב עמ' 334) מציין שברייתא זו נמצאת בחוספת טהרות בפ"ו של מסכת טהרות. וכן ברש"י שם במקומו מציין לטהרות. ועיין בשטמ"ק שם שהאריך. עיי"ש. 4 פירש אחד מהן לרשות היחיד ספיקו טמא לרשות הרבים ספיקו טהור. הגר"א ז"ל מחק כ"ו (אבל עיין בבאור הגר"א). אבל בירושלמי הנ"ל: פירש לרשות היחיד ונגע בו ספיקו טמא. חזר לרשות הרבים ונגע בו ספיקו טהור. ועיין להלן. 5 ובנמצא הולכין אחר הרוב. וכן בירושלמי שם: ולנמצא הלך אחר הרוב. והנה צ' השמיט כאן ברייתא שלימה שישנה גם בד וגם בכ"ו. וכ"ה בכ"ו (ובד בשינויים בכתב): תשעה צפרדעים ושרץ אחד ברשות היחיד ונגע באחד מהן ואין ידוע באי זה מהן נגע ספיקו טמא פירש אחד מהן לרשות היחיד ספיקו טמא לרשות הרבים ספיקו טהור ובנמצא הולכין אחר הרוב. וכן מעתיק מן התוספתא כאן בר"ש הנ"ל, וכן מצינים לכאן גם בס' המפתח ורש"י הנ"ל. וכתב בר"ש שם: וצריך לדקדק הי ניהו נמצא והי ניהו פירש, ויש לפרש דפיר' היינו שפירש בפנינו שנוצרה הספיקה במקום הקביעות לפיכך נידון כמחצה על מחצה וכו'.

ובירושלמי הנ"ל: דתני תשע צפרדעים שרץ אחד ברשות היחיד ונגע באחד מהן ואין ידוע באי זה מהן נגע ספיקו טמא. פירש לרשות הרבים ונגע ספיקו טהור. חזר לרשות היחיד ונגע ספיקו טמא. ולנמצא הלך (בד"ו בטעות: הלא) אחר הרוב. ועיין הגי' בבבלי שם ט"ו א'.

5/7 כבר טמא שנתערב... והאחרונים טהורין. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' אבות הטומאות ה"ג.

7/9 זה הכלל אדם באדם... שניות תלויות. ר"ש פ"ה מ"ג, עיי"ש. ועיין מ"ש על מוכיחות להלן שו' 12/13, ועיי"ש שו' 13/14.

9/10 שני שבילים... והלך באחד מהן ועשה טהרות. בר"ש הנ"ל: שני שביעין אחד טמא ואחד טהור הלך באחד מהן ועשה טהרות טהורות. והגי' שלפנינו נכונה, עיין מ"ש להלן 681 שו' 34.

10 ועשה בשני ישרפו. בד וכ"ו: בשני ועשה ישרפו. ובר"ש הנ"ל: בשני ועשה טהרות ישרפו.

11/12 בראשון בשני ועשה אלו ואלו מונחות ראשונות טהורות ושניות ישרפו. וכן בר"ש הנ"ל: בראשון ועשה אלו ואלו מונחות ראשונות טהורות ושניות ישרפו. וכ"ה שיטת התוספתא לע"ל 655, עיין מ"ש. ועיין במשנתנו פ"ה סמ"ג, ועיין בפ"י הרא"ש, בתוס' חדשים ובמשנה אחרונה שם. ועיין במשנה למלך פ"ט מה' אבות הטומאות ה"א ד"ה עוד ראיתי בתוס', ועיין באו"ש שם.

12/13 שני שבילים אחד טמא... אלו ואלו מונחות הרי אלו מוכיחות. ר"ש פ"ה מ"ו. ובנדה ז' א': שלא תאמר בהוכחות שנינו כמו שני שביעין וכו'. ובתוס' שם ד"ה שלא: ונראה לפרש כי ההיא דתניא בתוספת' דטהרו' ב' שביעין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהם ועש' טהרו' והלך [חבירו] בשני ועשה טהרות אילו ואילו מוכיחי' פי' מוכיחי' לטומאה דאיוה מהם נטהר ומשום לישנא דמוכיחי' קאמר הכא בהוכחות שנינו. וכן בתוספ' הרא"ש שם: ונראה דמיירי בההיא דתוספתא דטהרות שני שביעין אחד טמא ואחד טהור והלך באחד מהן ועשה טהרות ובא חברו והלך בשני ועשה טהרות אם אלו ואלו קיימות הרי אלו מוכיחות לטומאה וכו'. ועיין מ"ש על המושג. מוכיחות לע"ל 654.

- 13/14 נאכלו ראשונות... שניות תלויות. לעיל שו' 8/9, לעיל 654²⁵, להלן 682⁶.
- 15 עשו שניהן מזהרה אחת וכו'. ר"ש הנ"ל.
- 16/17 וזה שנשאלו שניהן כאחד אומרים וכו'. בר"ש הנ"ל: נשאלו שניהם כאחד וכו'. ועיין במשנה שם.
- 17/18 ר' יוסי אומר אם אמרו שנים היינו ובשני שבילים הלכנו וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' אבות הטומאות ה"ב, פיה"מ שלו פ"ה מ"ה, עמ' 42. ומתוספתא זו ראייה מפורשת לפירוש התלמוד (ירוש' תרומות פ"ו ה"ו, מ"ה ע"א, בבלי פסחים י' א' ושי"ג) במשנתנו הנ"ל שדברי ר' יוסי הם בבא לישאל עליו ועל חבריו.
- 18/19 שאפילו טמאה אחת שנתערבה במאה וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל, ועיין במשנה למלך שם, ועיין בס' משנה אחרונה פ"ה מ"ו.
- 19 שני שבילין אחד טמא וכו'. ר"ש הנ"ל.
- 20 כאחד ונכנס למקדש פטור בשני חייב בראשון ולא נכנס וכו'. כריתות י"ח סעי' בשינוי סדר הבבות עיי"ש, אבל בקטעים מן הגניזה שפרסם שכטר (וכן כנראה גם בר"ג שם) חסרה שם המלה, פטור עיי"ש.
- 21/22 ור' שמעון בן יהודה פוטר בכולן משם ר' שמעון. כ"ה בכ"ו. וכו' (בערך) גם בר"ש הנ"ל ובכריתות שם, ועיי"ש הפירוש בכריתות ובשבועות י"ט א' וב'.
22 מעשה במסוכן אחד שהיו מוליכין אותו מניסר לחמתן וכו'. בר"ש פ"ה מ"ז: תניא בתוספתא מעשה במסוכן אחד שהיו מוליכין אותו מגדפר לחמתא והיו הכתות מתחלפות עליו וכו'. וברמב"ם פ"ח מה' אבות הטומאות ה"ט: מעשה בא' שהיה מסוכן והוליכוהו מעיר לעיר במטה והיו כתות מתחלפות תחתיו ובאחרונה נמצא מת ולא טמא חכמים אלא כת אחרונה בלבד.
- 24/25 נגע באחד כלילה ואין ידוע... ר' מאיר מזהיר. משנה פ"ה מ"ו, תוס' סוטה כ"ח ב' ד"ה ברשות.
- 25 ספק רשות הרבים טהור. תוס' סוטה הנ"ל, ר"ש פ"ג מ"ה, ר"ש ורא"ש פ"ה מ"ו, תוס' עירובין ד"ה ב' ד"ה ספיקו, רשב"א שם ד"ה ר"מ, ריטב"א שם ד"ה ולא תוס' הרא"ש נדה ב' א', ד' א'.
- 25/26 וחכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן. משנה פ"ה מ"ו. ובתוס' סוטה הנ"ל: סיום הברייתא דנגע באחד בלילה וחכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן ומודים חכמים לר"מ וכו'.
- 26 מודים חכמים לר' מאיר שאם ראהו חי מבערב וכו'. תוספ' סוטה, רשב"א וריטב"א עירובין הנ"ל, ר"ש ורא"ש פ"ה מ"ו, פיה"מ להר"מ שם עמ' 43, רמב"ם פ"ח מה' אבות הטומאות סה"ד, תוספ' עירובין ד"ה ב' ד"ה כל, רמב"ן נדה ב' ב', ד' א', רשב"א שם ב' ב', ריטב"א שם ד' א' (ובריטב"א שם: פ"י בתו' מודים חכמים לר"מ כשראוהו חי בבית זה פי' דמשום דלא הוחזק חי בבית זה אמרי רבנן דלא יהבי דיה חזקת חי כלל וכו'. אבל בעירובין הנ"ל הוא מעתיק בעצמו: ורבנן נמי לא מטמו אלא בשלא ראהו חי מבערב אבל אם ראהו חי מבערב מוקמי' דיה אחזקתיה וכדאי' בתוספתא מודים חכמים כשראוהו חי מבערב וכו' ובמסכ' נדה בפ"ק מפורש יפה), תוס' הרא"ש שם ג' ב', חי' הר"ן שם ב' ב', ד' א'.
- 27/28 ישן על גבי אבן ברשות הרבים בשחר ומצא עליה שרץ וכו'. בתוס' הרא"ש נדה ב' א': וקתני תו התם ישב על גבי אבן ולמחר מצא עליה שרץ וכו'.

30 שאם ראוה נקייה. בכ"ו ותוס' הרא"ש הנ"ל: שאם ראוה נקייה מב ער ב.
 31 שומה אחד בעיר כל הרוקן שבעיר טמאין. בר"ש פ"ה מ"ח: תניא בתוספתא שומה אחת בעיר וכו'. ועיין במשנה ומפרשיה שם.
 34 ור' אליעזר בר' שמעון אומר אף חצר וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' אלעזר בר' צדוק אומ' אף החצר המשתמרת וכו'.
 34/35 עד שיאמר ברי לי שלא באתי לכאן. בר"ש הנ"ל: עד שיאמ' בריא לי (ע"כ כ"ה גם בד) שלא בא לכאן.
 35/36 הנדחק ברחיים... ודוחפין אותה ממקומה. ר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש על ברייתא זו לעיל אהלות פ"ט ה"ב, 606¹¹ ואילך, עיי"ש.
 36/37 רקק ודרס... אחר הרוכב. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה פ"ה מ"ו.
 37/38 מי שדרסה אשה על בגדיו בגדיו טמאין מדרס. בס' המפתח לר"ן גאון ברכות נ"ב ב' (כ"ד ע"ב): ובתוספ' טהרות שנו מי שדרסה אשה על בגדיו בגדיו טמאין מדרס וכו'. ועיי"ש מ"ש בשם הירושלמי חגיגה פ"ב ה"ז, ע"ח ע"ג.
 38/39 ר' דוסתאי בר' יהודה אומר... טמאין מדרס. כ"ו נשמט בטעות בכ"ו ע"י הדומות, וישנו גם בר"ש הנ"ל.
 39/40 שפות רוקיהן בשעה שהן נדות וכו'. ר"ש הנ"ל, ובפירושו: פ"י שפות דורסות על רוקן בשעה שהן נדות כדי לבלותו מן העולם שלא יכשלו בטומאתו.
 40 שנים אומרים לו נטמאת וכו'. ר"ש פ"ה מ"ט, ועיין במשנה שם.

עמ' 667

1 והוא אומר לא נטמאתי מהור ואין אומרים לו עסוק וכו'. כ"ה הגי' בכ"ו ור"ש הנ"ל. וברמב"ם פט"ו מה' אבות הטומאות ה"א: ואעפ"כ אין אומרים לו עסוק בטהרות אלא אם עשה טהרות הרי הן טהורות לעצמו. וברמב"ם ד"ח: הרי הן טהורות ויחוש לעצמו.
 2/3 מביא אדם קרבן על ידי בנו ובתו הגדולים ועל ידי עבדו ושפחתו העברים ומכחישן נאמן על ידי עצמו וכו'. וכ"ה בד. ונ"ל שזו היא הגירסא הנכונה, והפירוש הוא שאדם מביא קרבן ע"י אילו (כמפורש במשנת נגעים פי"ד מ"ב, עיי"ש) אעפ"י שהם אומרים שאינם חייבין, ודווקא אם אדם צריך להביא בעצמו הוא נאמן לומר שאינו חייב, אבל כשהאב או האדון מביא בשבילו הוא נאמן להכחישם, כלומר, המביא נאמן ולא מי שמביאים בשבילו. ואח"כ מתחיל עניין אחר: נאמן על ידי עצמו וכו'. וזו היא פסקא ממשנתנו ספ"ה, עיי"ש.
 ובר"ש פ"ה ה"ט: עוד תניא בתוספתא מביא אדם קרבן על ידי בנו ובתו הגדולים על ידי עבדו ושפחתו העבדי' (צ"ל: העברי') ואם היה מכחישו נאמן על ידי עצמו כיצד וכו'.
 ובפני' לתו"כ המיוחס להר"ש כ' רע"ב (ואני מעתיק מכת"י אוקספורד, ובדפוסים משובש): ובתוספת' דטהרות בפ' הנבלות מביא אדם קרבן על ידי עצמו פ"י יעשה כמו שנראה לעצמו וכו'. וברור גם מן הגירסא וגם מתוך פירושו שיש כאן השמטה ע"י הדומות וצ"ל: מביא אדם קרבן על ידי [בנו ובתו וכו' נאמן על ידי] עצמו. והוא פירש שאם יש כאן הכחשה (כנראה שהוא פירש שהיתה כאן הכחשה נגד עדים) יעשה כמו שנראה לעצמו. ודין מחודש זה לא מצאתי מבואר בשום מקום.

וצדי הספק כאן מובנים מאליהם, שהרי מצד אחד אינו מביא את הקרבן בשביל עצמו אלא בשבילם וע"פ מצבם (אם היו עניים מביא קרבן עני וכמפורש במשנת נגעים הנ"ל) והם צווחים שאינם חייבים, אבל מצד שני יש כאן עדים והוא אינו יודע את האמת ועליו להאמין לעדים. ולפיכך פירש במיוחס להר"ש שיעשה כמו שנראה לעצמו. 3 כיצד אמרו לו נדרת ואמר תנאי הוא בלבי שומעין לו. בר"ש ובפי' לתור"כ הנ"ל: תנאי היה בלבי וכו'. ועיין רמב"ם פ"ב מה' שבועות ה"ב. ובתור"כ חובה פ"ז ה"ה, כ' ע"א: כיוצא בו אמר ר' מאיר אמרו לו נזיר אתה ואמר תנאי היה בלבי שומעין לו. ובמיוחס להר"ש שם ציין לירוש' נזיר פ"ח ה"א. ג"ז ע"א: תנאי היה בלבי לכשאטמא תיפקע נזירותי ממני וכו'.

4 נדרת ואמר להן לא נדרתי ומשגיגו אמר תנאי היה בלבי אין שומעין לו. בכ"ו: ומשהגיעו אמר וכו', וכ"ה שם להלן ש"ר. 5 ובר"ש הנ"ל: משהגיעו אמר תנאי היה וכו' משהגיעו שאמרו לו דברים וסימנן שלא היה יכול להעזי פניו ולהכחישן. ובפי' תור"כ הנ"ל: ומהגיעו אמר תנאי היה בלבי אין שומעין לו פי' משהגיעו משראוהו סימני' ודברי' עד שאינו יכול לכפור כאדם הרודף אחר חבירו ומגיעו. ולעיל 563: משיגיעו חזר ואמר מויד אני אין נאמן. ובתור"כ הנ"ל: אבל אם היה מונע (כ"ה בד"ו ובילקוט שם, אבל במדה"ג שם סוף עמ' 75: אבל אם היה מיג'ען וכו') כל היום ובאחרונה אמר תנאי היה בלבי אין שומעים לו. וברמב"ם ה' שבועות הנ"ל: ואחר שהעידו עליו שנשבע או נדר אמר כן היה אבל וכו' תנאי היה בלבי על הנדר אין שומעין לו ולוקה.

ונראה שגירסתנו, ומשהגיעו נכונה ופירושה הוא כמו שפירש בפי' לתור"כ שהגיעו אותו כאדם הרודף אחר חבירו ומשיגו. שאין לו מקום לברוח. וע"י זה נבין גם מלה סתומה באבות דר"ן גר"ב פ"ו, הוצ' שכטר עמ' 19: א"ל את הוא בן זכאי א"ל הן א"ל הגיתני. ובמדרש איכה פ"א, הוצ' בובר עמ' 67: א"ל קסלתני. ובמדרש משלי פט"ו הוצ' בובר עמ' 80: א"ל הרגתני. אבל גירסת אבות דר"ן נראית מקורית ונכונה והגיתני אינו אלא קיצור מהמלה, הגעתני. ובכתי' פרמה שם (לפי הוספות שם עמ' 168): א"ל הגיתני. ופירושו כמו כאן. שהגעת אותי ולחצתני אל הקיר, כי מצד אחד קשה היה לו להרג את ר' יוחנן בן זכאי שהיה ראש הפרושים רודפי השלום, ושהשלום היה להם לשיטה, כפי שרואים ממאמרי ר' יוחנן בן זכאי עצמו (ובניגוד לבני הכהנים הגדולים שהשלימו עם הרומאים רק מפני תאוות השלטון ובכל רגע היו יכולים לבגוד בהם), ומצד שני נתחייב ר' יוחנן למלכות על שקרא להדיט מלך, והרי במקרה כזה דין שניהם למיתה. וכמאמרם בתנחומא קדושים ס"ה (הוצ' בובר עמ' 74): שבשעה שאדם מבקש לקטרג את חבירו קורא לו אגוסטה פלוני ואין לו חיים וכו', ועיין מ"ש מרמורשטיין בתרביץ ש"ה ס"ב עמ' 136. ורק ע"פ זה נבין למה נתנו את ר' יוחנן. לגיו מן שבעה קנקלין (איכה רבה שם). מפני שראשית כל רצו להעלים את ר' יוחנן מן העין שלא ידעו מה נעשה בו, ובמקרה שנבואתו של ריב"ז תתבדה היה אסור לו לאספסיינוס להודות שהניח אותו זמן מה בחיים. ובזמנו של בעל האגדה היו בוודאי נוהגים כן לסלק איש כזה בחשאי, מפני שהיתה סכנה נשקפת גם לשר שנקרא בשם המלך.

4/5 אשתך נדרה והוא אומר להן לא נדרה ומשהגיע אמר וכו'. בכ"ו: ומשהגיעו אמר וכו', עיין מ"ש לעיל. והנה גם בד וגם בכ"ו יש כאן השמטה ע"י

הדומות, ובר"ש הנ"ל לנכון: אמרו לו אשתך נדרה והוא אומר בלבי היה להפך שומעין לו אמרו לו אשתך נדרה והוא אומר לא נדרה משהגיעוהו אמר בלבי היה להפך אין שומעין לו. וכן ברמב"ם פ"ב מה' שבועות ה"ג: כיוצא בו אמרו לו אשתך נדרה ואמר בלבי היה להפך לה והפרכי שומעין לו אמרו לו נדרה והוא אומר לא נדרה וכיון שראה אותם העידו עליו אמר בלבי היה להפך אין שומעין לו.

6 נאמן לומר בני זה בן תשע... בתי זו בת תשע וכו'. כ"ה בד וכ"ו. אבל בר"ש הנ"ל: נאמן אדם לומר בני זה בן תשע שנים ויום אחד בתי זו בת שלש שנים ויום אחד וכו' ומימרא היא בקידושין פרק האומר (ס"ג ב') דאמר רב חסדא בני זה בן ט' שנים ויום אחד וכו' ומייתי התם תניא כוותיה מברייתא דקתני כי האי גונא גבי בני זה בן י"ג שנה וכו' ותימא אמאי לא מייתי ברייתא דהכא דהיינו ממש דברי רב חסדא.

7 חייב עליהן להביא קרבן למכות ולעונשין הרי זה אין נאמן. בר"ש הנ"ל: לחייב עליהן קרבן אבל למכות ולעונשין הרי זה אינו נאמן. וברש"י קידושין שם: לא למכות ולא ליענש מיתה וכו'. ועיין תוס' שם ד"ה בני. וכן ברש"י סנהדרין מ"ו א': מכין מלקות ועונשין עונש של מיתה שלא מן התורה. אבל במקבילה בגמרא שבמגילת תענית (הוצ' לייכטנשטיין עמ' 80): עונשים ממון ומכים שלא מן התורה. ובספרי שופטים פ"י ק"צ הוצ' פינקלשטיין עמ' 231: אם ממון ממון אם מכות מכות אם עונשים עונשים. וכאן בוודאי הפירוש של עונשים הוא, מיתה כמו שפירש רבינו הל"ל (מובא בהערות פינקלשטיין שם).

7/8 היו חמוריו ופועליו טעונין טהרות וכו'. בר"ש ספ"ה: תניא בתוספתא היו חמוריו ופועליו וכו'. ועיין חגיגה כ' ב', ע"ז ס"ט א'.

8 ועוברין לפניו אף שהפליגו יתר ממיל וכו'. בכ"ו: אף על פי שהפליגו וכו'. ובר"ש הנ"ל: טעונין טהרות והפליגו לפניו יותר ממיל וכו'.

9 אם אמר להם צאו ואני אבוא אחריכם כיון שנתכסו מעיניו וכו'. בר"ש הנ"ל: ואם אמר להם צאו ואני בא אחריכם כיון שנכסו מעיניו וכו'.

10/11 שנים אומרים נטמא... ברשות הרבים טהור. בר"ש הנ"ל מקשה מעירובין ל"ה ב' שמשמע שם כי בתרי ותרי אין אנו מטהרים ברה"ר וכן משמע ביבמות ל"א א' שתרי ותרי הוי לכל הפחות ספיקא דרבנן.

11 שאלו את בן זומא מפני מה ספק רשות היחיד טמא וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ג מ"ו עמ' 30 ור"ש פ"ד מ"א כל הברייתא עד סוף הפרק. וכן בירושלמי סוטה פ"א ה"ב, ט"ז ע"ג: שאלו את בן זומא מפני מה ספק רשות היחיד טמא אמר לון סוטה מהיא וכו'.

12 אמרו לו ספק. וכ"ה בפיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל. ובירוש' הנ"ל: אמר ליה רשות היחיד. אבל בתוס' סוטה כ"ח ב' ד"ה מכאן מעתיקים מן הירושלמי: אמרו לו ספק. 13/15 ומכאן אתה דן לשרק... ספקן טהור. ספרי נשא סוף פ"ז, הוצ' הורוביץ עמ' 13. בב"ל סוטה כ"ח א', פיה"מ להר"מ והר"ש הנ"ל.

15/17 ומפני מה ספק רשות הרבים... קל וחומר לספק טמאה. ירושלמי סוטה הנ"ל. פיה"מ להר"מ והר"ש הנ"ל. רמב"ם רפס"ז מה' אבות הטמאות.

17/18 רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. תוס' סוטה כ"ח ב' סד"ה מכאן. פיה"מ להר"מ והר"ש הנ"ל. שו"ת הרשב"ש סוף סי' תרל"ג, שו"ת בנימין זאב פ"א ע"ב.

19 מפני שאיפשר לשאול ליחיד ואי אפשר לשאול לרבים. וכ"ה בפיה"מ להר"מ הנ"ל (אלא שבכת"י ילון שם: לשאל וכו' לשאל). ובפ"י הר"ש הנ"ל: מפני שאיפשר לישאל ליחיד ואי אפשר לשאל לרבים. ובתוספ' סוטה הנ"ל: מפני שאפשר לישאל ליחיד ואי אפשר לישאל לרבים. וכ"ה ברשב"ש הנ"ל. אבל בהשגות הראב"ד פט"ז מה' אבות הטומאה ה"א (בד"ק): ובתוספתא מפרש עוד טעם אחר מפני שאפשר להשאל היחיד ואי אפשר להשאל על היחיד. וזו היא גי' משובשת, והנכון הוא בד"ו רפ"ד: מפני שאיפשר להשאל על היחיד ואי אפשר להשאל על הרבים.

פ"ז

20 המסוכן הנחון לחנות וכו'. ר"ש פ"ו מ"א. ועיין במשנה שם.
21/22 ור' שמעון מטהר... וחיה ברשות הרבים. ר"ש הנ"ל. פיה"מ פ"ו סמ"א עמ' 45. ועיין במשנה שם.
22/23 יש דברים ברשות הרבים ועשאוהו וכו'. ר"ש פ"ו מ"ג. תוס' סוטה כ"ח ב' ד"ה ברשות, פ"י הראב"ד עדיות פ"ג מ"ז. ועיין רמב"ם פ"כ מה' אבות הטומאות ה"א.
23 קופה ברשות הרבים נבונה עשרה טפחים וכו'. וכ"ה בר"ש. רמב"ם וראב"ד הנ"ל. וכ"ה בר"ש פ"ה מ"א. אבל בתוס' סוטה הנ"ל בט"ס: קופה ברה"י גבוה עשרה טפחים וכו'.
24 ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור הכניסו ידו לתוכה וכו'. הראשונים הנ"ל. והטעם לטהרה הוא מפני שאין שניהם ברה"י. אבל אם הכניס את ידו שניהם ברה"י, וכן בהלכות הבאות להלן. ועיין במשנה פ"ו מ"ב. ועיין בר"ש הנ"ל בפירושו לפיסקא מן התוספתא.
ובפ"י הראב"ד עדיות הנ"ל: ספק נגע ספק לא נגע ספקו טהור. ספק הכניס ידו שם ספק לא הכניס ואפי' יש שם כזית מן המת טהור. הכניס ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע. פירוש ויש שם כזית נבלה או כזית שרץ ספקו טמא. ונראה שצ"ל שם: ספקו טהור. [פירוש] ספק הכניס ידו וכו'. עיין בר"ש הנ"ל (בפירושו).
25/27 אם היתה כפישה וככר תרומה כרוך בסיב או בנייר ונתן לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספקו טהור הכניס ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא. בר"ש הנ"ל: היתה כפישה על כתיפו וככר של תרומה כרוך בסיב או בנייר נתון לתוכה ספק נגע בה אחד (צ"ל: אחר) ספק לא נגע ספיקו טהור הכניס ידו וכו'. פ"י היתה כפישה אינה מקבלת טומאה מדמצלת בנתונה על פי הבור כדתנן במסכת אהלות פרק ה' (מ"ו) ותימה למה נקט ככר של תרומה כרוך בסיב או בנייר בלאו הכי לא איפשר לטמות מחמת כפישה. וי"ל דמשום רבנותא דסיפא נקטיה דחיישינן מספק בהכניס ידו שם נגע אע"פ שכרוך בסיב.
ובתוספ' סוטה הנ"ל: היתה כפושה על כתיפו וככר תרומה כרוך בסיב או בנייר ונתן בתוכו ספק נגע ספק לא נגע סוטה (כ"ה בד"ו ר"פ. ובד"ח תקנו: טהור. אבל ע"פ דמיון האותיות יותר קרוב לתקן: טמא, ועיין להלן גי' הרמב"ם) הכניס ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע טומאה חמורה ברה"ר וכו' (כ"ה בד"ו הנ"ל. וצ"ל כד"ח: ספקו טמא. חמור ברה"ר וכו').
וברמב"ם הנ"ל: היתה כפושה נתונה על כתיפו וככר תרומה כרוך בסיב

או בנייר ונתון לתוכה ספק נגע בה אחר ספק לא נגע ספיקו טמא. ובהשגות שם: לא ידעתי מהו זה ובתוספתא אמרו ספק נגע ספק לא נגע ספקו טהור הכניס ידו לתוכה ספקו טמא. ולכאורה נראה שלפני הרמב"ם היתה הגירסא בתוספתא כמו בר"ש ותוספות הנ"ל (על כתיפו, כג"ר ר"ש ותוספ', ונגע בה אחר, כג"ר הר"ש) אלא שנשמט לפניו ע"י הדומות מ"ספיקו" עד ספיקו, ממש כמו שנשמט לפנינו בבבא הבאה וכמו שנשמט בכ"ו בבבא הקודמת, עיין בשנו"ס אצל צ' שו' 24/25. אבל עצם דברי הרמב"ם קשים ואין להכין למה טמא מספק והרי הטהור עמד ברה"ר, ועיין בכ"מ שם ולא זכיתי לרדת לסוף דעתו, ועיין מ"ש באו"ש שם.

ולפ"א פירושי רבותינו הנ"ל הייתי אומר שהג"י הנכונה היא בתוספות הנ"ל: היתה כפושא על כתיפו וכו', והיינו אם הקופה שנזכרה למעלה היתה כפושא וכפויה על כתיפו והככר שבתוכה היה כרוך בסיב או בנייר כדי שלא יגע בו ובקופה ונולד ספק אם נגע או לא נגע, כלומר אם הכניס ידו או לא הכניס (וזהו פירושו של נגע כאן בכל מקום, כפי' הר"ש והראב"ד הנ"ל, עיין מ"ש לעיל שו' 24) ספיקו טהור, אבל אם וודאי הכניס ידו וספק נגע ספיקו טמא. וממש כס"ז לעיל אהלות 603¹⁸, עיין מש"ש. 27/28 חמור ברשות הרבים... ספקו טמא. יש כאן השמטה מ"ספיקו" עד "ספיקו" (ממש כמו שנשמט בכ"ו בהלכה של קופה, וכמו שנשמט לפני הרמב"ם, לפי השערתי הנ"ל, בהלכה הקודמת), והנכון בר"ש הנ"ל: חמור ברה"ר וכו' ספיקו טהור פשט ידו על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא. וכ"ה בערך בתוספ' סוטה הנ"ל וברמב"ם הנ"ל הי"ב. ועיין גם בר"ש פ"ה מ"א.

28/30 סלע ברשות הרבים... ספקו טמא. ר"ש, תוספ' ורמב"ם הנ"ל, ראב"ד עדיות פ"ג מ"ז (ושם בטעות: סלע ברה"י וכו').

30/31 היה זה רכוב על חמורו וזה רכוב על חמורו אחד טמא ואחד טהור ספק נגעו זה בזה וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובכ"ו חסרות המלים יזה רכוב על חמורו, וכ"ה בתוספות הנ"ל. ובראב"ד הנ"ל: דתניא היה זה רכוב על חמורו וזה רכוב על חמורו זה טמא זה טהור ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו וכו'. וברמב"ם הנ"ל הי"ג: היה זה רכוב על חמורו וזה רכוב על חמורו ומהלכין בדרך ספק נגע בזב ספק לא נגע וכו'. ועיין ר"ש פ"ה מ"א.

31 ר' יעקב מטמא ור' יוסי מטהר. וכ"ה גם בפ"י הראב"ד הנ"ל, אבל בר"ש הנ"ל ובר"ש פ"ה מ"א ובתוספות סוטה הנ"ל גרסו כאן: ר' עקיבא מטמא וכו'. ועיין להלן. וחילוף זה בין ר' עקיבא ור' יעקב רגיל בספרים, עיין מ"ש בח"ג עמ' 216. 31/32 בנו של זה רכוב על כתפו ובנו של זה וכו'. ר"ש, תוספות ורמב"ם הנ"ל. 33 ר' יעקב מטמא וכו'. גם כאן בר"ש ותוספ' הנ"ל: ר' עקיבא מטמא וכו'. עיין מ"ש לעיל שו' 31.

33/34 היחה חבילה על כתפו והרוק מודבק בכותל למעלה מעשרה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וכן ברמב"ם הנ"ל: חבילה על כתפו והרוק מודבק בכותל ספק נגע ספק לא נגע. ובתוספ' הנ"ל: היתה חבילה על כתיפו והרוק מעורב בכותל למעלה וכו'. 34 ר' יעקב מטמא וכו'. וכ"ה גם בתוספ' סוטה הנ"ל, אבל בר"ש הנ"ל: ר' עקיבא מטמא וכו', ועיין מ"ש לעיל שו' 31.

35/36 כלים שטוחים ברשות הרבים למעלה... ור' יוסי מטהר. כ"ז חסר בר"ש ובתוספ' סוטה הנ"ל. אבל בפ"י הראב"ד הנ"ל: כלים שטוחין ברשות הרבים זה רוק

מודבק בכותל (אשגרה מלעיל) למעלה מעשרה טפחים והטמא עובר ספק הסיק (צ"ל: הסיט) ספק לא הסיט ר' יעקב מטמא ור' יוסי מטהר. וברמבם הנ"ל: כלים שטוחין בר"ה למעלה מעשרה והטמא עובר ספק הסיט ספק לא הסיט הכל טהור.

36/38 שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה... ור' יוסי אומר כל שדרך הלכו ברשות הרבים טהור. בתוספות הנ"ל: שהיה ר' יוסי וכו' כל שהוא למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים הרי הוא כרשות היחיד ור' יוסי אומר כל שדרך הלכו ברשות הרבים פטור (כ"ה הגי' בד"ו ר"פ, ובד"ח מתוקן ע"פ התוספתא). וכן בר"ש הנ"ל: שהיה ר' יוסי אומר כל שהוא ברשות הרבים למעלה מעשרה טפחים הרי הוא כרשות היחיד ור' יוסי אומר כל שדרך הלכו ברשות הרבים פטור. פי' וכו' שהיה ר' יוסי אומר. טעות סופר הוא, ור' עקיבא (לפני הר"ש היתה הגי' כאן בכל מקום, ר' עקיבא במקום: ר' יעקב שלפנינו, עיין לעיל) גרסנו. ובמלתיה דר' יוסי דכל שדרך הלכו לא גרסי' פטור רק טהור וכו' ולמאי דגרסי' פטור יש לפי' דאלמלא מעשרה קאי ולענין שבת וכו'.

ודרך אגב אנו רואים שממש אותם השיבושים המשונים בתוספתא היו גם לפני בעלי התוספתא סוטה וגם לפני הר"ש. וקרוב הדבר שבעלי התוספות (עיין באור החיים למיכל עמ' 593 סוף מספר 1202, ולדעתו מחבר תוספתא סוטה הוא ר' שמואל מאיברא) העתיקו את התוספתא מן הר"ש.

אבל בפי' הראב"ד הנ"ל לנכון: שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה מעשרה טפחים ברשות הרבים הרי הוא כר"ה ור' יוסי אומר כל שהוא דרך הלכו בר"ה הרי הוא ברשות הרבים טהור פירוש ואף על פי שבדאי הטמא והמיטמא למעלה מעשרה כיון שבדרך הלכו בר"ה הוא ואין רשות היחיד מפסקת ביניהן טהור. ועיין היטב במשנה פ"ה מ"ב.

38 נכנס לבקעה בימות הגשמים ושמאה שדה פלונית. כ"ה בכ"ז. ובר"ש פ"ו מ"ה: כדתניא בתוספתא נכנס לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פלונית, וכ"ה בשינויים קלים גם בתוס' ב"ב ג"ז א' ד"ה אין. וברור שזו היא פיסקא קטועה של המשנה פ"ו מ"ה כרגיל מאד בתוספתא. עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 21 ואילך. ועיין רא"ש ב"ב פ"ג סי' ס"ז.

38/39 אמרו לפני ר' אליעזר הרי הוא של יחיד. כ"ה בד וכ"ז הנ"ל. ועיין ר"ש, תוספתא ורא"ש הנ"ל. ותשובה זו נסמכת לדברי ר' אליעזר במשנה הנ"ל שהובאה ממנה פיסקא קטועה לזכרון דברים.

39 פירש ר' מרינוס משמו כל שיש לה שם בפני עצמה. בב"ב ג"ז א': פירש רבי מרינוס משמו כל שנקראת על שמו. ובכ"ז שם (עיין דק"ס 171 הערה ג'): פירש ר' מרינוס משמיה דר' יוחנן וכו'. וזו היא גי' משובשת ע"פ פירוש הרשב"ם שם, והנכון כלפנינו, והכוונה לתוספתא כאן, לדעת התוספתא שם ד"ה אין, רא"ש שם הנ"ל. הגה"מ פ"א מה' זכיה ומתנה סה"ג, אות ח'. ועיין בר"ש הנ"ל ובפי' הרא"ש שם.

עמ' 668

1 ואלו הן ימות החמה משתיעקר תבואה מתוכה. סי' המפתח לר"ן גאון שבת ו' ב'. פיה"מ להר"מ פ"ו מ"ז עמ' 48, ר"ש ורא"ש שם, תוס' סוטה כ"ח ב' סדיה ברשות. תוס' ב"ב קנ"ג סע"ב, רמב"ם פ"כ מה' אבות הטומאה ה"ו.

1/2 אלו הן ימות הגשמים משתדרר רביעה שניה. הראשונים הנ"ל. ועיין במשנת שביעית פ"ט מ"ז ושי"נ. ועיין לעיל 7211.

2/3 היו שם שדות ברות אם היה עומד בצד הזה וראה את הנכנסין ואת היוצאין בצד הלז רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה וכו'. בר"ש הנ"ל: ,היו שם שדות ברות אם עומד זה בצד זה ורואה את הנכנסין והיוצאין בצד הלז רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה" וכו'. וכן נתן ר' יהודה סימן זה לרה"ר לטומאה להלן שו' 14. אבל במשנה פ"ו: ר' יהודה אומר אם עומד הוא בפתח הזה (כלומר של הבסילקין) ורואה את הנכנסין ואת היוצאין בפתח הלז רה"י לכן ולכן. ובאליהו רבא שם הגיה ע"פ התוספתא: ואין רואה את הנכנסין וכו'. ובר"ש שם: ורואה את הנכנסין. משמע דחשיב רשות היחיד ספי כשרואה את הנכנסין והיוצאין מכשאינו רואה, וגבי שדה תניא לעיל איפכא ויש ליתן טעם בזה ובוה, ובתוספתא גרסינן (להלן שו' 14) בהך דמתני' כמו בברייתא דלעיל (כלומר התוספתא כאן). וברא"ש שם: ובשדה שהוא מקום אויר מגולה קתני בתוספתא כשהוא עומד בצד זה ורואה הנכנסים ויוצאים בצד הלז דהוי רה"י לטומאה לפי שרואים אותו מכל צד ולא הוי מקום סתירה. ולפלא שלא העיר כי סימן זה לרה"י נמצא להלן בתוספתא גם לעניין בסילקין, כמו שהעיר הר"ש.

ולעצם העניין נראה שמדברים כאן בבקעה בימות הגשמים שהיא רשות היחיד, אבל מכיוון שיש בה שדות ברות, והרי דין שדות ברות הוא כמו בקעה בימות החמה שהרבים אינם חוששים לבקוע בהן מכיוון שאינן זרועות, וממילא מתבטל דין רה"י גם מהשדות הזרועות שאינן ראויות לסתירה, ולפיכך נותנת התוספתא סימן שאם השדות הבורות קרובות באופן כזה שאם הוא עומד בקצה השדה הזרועה הוא רואה הנכנסין והיוצאין בקצה השני (בגבול השדות הבורות) הרי כולן רה"י לטומאה. ועיין מ"ש בסוף פירקין. ובכל אופן ברור שבמקום גלוי אם הוא רואה את האנשים, האנשים רואים אותו ואין זה רה"י לטומאה כי איננו מקום סתר, וכסברת הרא"ש הנ"ל. ואשר לסתירה בין הברייתא להלן שו' 13/14 ובין המשנה, עיין מש"ש.

4/5 השבילין המפולשין... ורשות הרבים לטומאה. משנה פ"ו מ"ז, ר"ש שם. 5/6 ר' אליעזר אומר בומן... אינן מפולשין רשות היחיד לכך ולכך ורשות הרבים לטומאה. כ"ז חסר בר"ש הנ"ל, וכנראה נשמט ע"י הדומות. וגירסתנו אינה מובנת, ועיין מלא"ש פ"ו מ"ז ובמשנה שם. והגר"א הגיה: רשות היחיד לשבת (במקום: לכן ולכן) וכו'.

6/7 מבואות היורדין לים או לנהר וכו'. ר"ש הנ"ל. רמב"ם פ"כ מה' אבות הטומאות ה"ג. ועיין ירוש' עירובין פ"א ה"א, י"ח ע"ד, בבלי שם ח' א'.

7 אף על פי שגורדין מכאן ומכאן וכו'. בכ"ז: אף על פי גדורים מכאן ומכאן וכו'. והשמטת השי"ן אחרי, אף על פי רגיל מאד בנוסחות א"י במשנה, בתוספתא ובירושלמי, אלא שכנראה היו סופרים שתקנו כאן, גדודים במקום: גדורים, וכן מעתיק בר"ש הנ"ל: אף על פי דאיכא גידודין מכאן ומכאן והרבים מטפסין ועולין וכו', וברור שהמלים, דאיכא גידודין אינן לשון התוספתא אלא פירוש הר"ש לגירסתו: אעפ"י גדודין, עיין עירובין ו' א'.

וברמב"ם הנ"ל: אע"פ שהן גרורין (בד"ח לגכון: גדורין) מיכן ומיכן ורבים מטפסין ועולין בהן וכו'.

8 גנות העיר שדרך הרבים מהלכת עליהן וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: גנות העיר שרשות הרבים מהלכת עליהן וכו'. וג"י זו קשה, שהרי בגנה מחלקים להלן בין נשמרת לאינה נשמרת, וגנות העיר בוודאי הרבים מצויין בהן והן רשות הרבים לסומאה אפילו אם אין דרך הרבים מהלכת עליהן. אבל בכ"י כאן: גנות העיר וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל ה"ד (בד' קושטא): גנות העיר שדרך העיר עוברת עליהן רשות הרבים. וברמב"ם ד"ח: גנות העיר וכו'. אבל הג"י, גנות" היא בל"ס נכונה ומדויקת בין מצד העניין ובין מצד הלשון (מהלכת עליהן). והפ"י הוא שאע"פ שגנות העיר (לשון זו, גנות העיר" גם במשנת עירובין רפ"ט) הם רשות היחיד לסומאה (עיין פסחים ק"ג א', ועיין רשב"ם שם ודק"ס שם 350 הערה ש', ובכל אופן אם הגג גבוה משאר הגנות הסמוכים הרי הוא בוודאי רה"י לסומאה), אבל אם דרך הרבים עוברת עליהם הם כרה"ר לסומאה.

9/10 נמס' אות ומרחצאות רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לסומאה. כ"ז ליתא בכ"י ור"ש הנ"ל, אבל כ"ה בד. וברמב"ם הנ"ל ה"ג: והבימוסות והמרחצאות הרי הן כרשות הרבים לסומאה. ועיין תוס' ע"ז ט"ז ב' ד"ה בימוסאות. 10 גינה בזמן המשתמרת רשות היחיד אם אינה משתמרת רשות הרבים. בר"ש הנ"ל: גנה בזמן שהיא משתמרת וכו'. וברמב"ם הנ"ל ה"ה: הגינה בזמן שהיא משתמרת רשות היחיד ובזמן שאינה משתמרת רשות הרבים לסומאה. ובפסיקתא רבתי, י' הדברות פ' קמיתא, הוצ' רמא"ש ק"ח סע"א (ועיין בהערות רטנר לסדר עולם שהוציא פ"ה, י"ג ע"א הערה כ"ט): "תני ר' חייא הנשמר בגינה אסור משום גזל, ושאינו נשמר בגינה מותר משום גזל". ואם פירות הגינה שאינה משתמרת מותרים משום גזל, ממילא הרבים יכולים להכנס לשם.

11/12 בסילקי שפותחין אותה בימים ונועלין אותה בלילות כל זמן שהיא פתוחה רשות הרבים נעולה רשות היחיד. ר"ש פ"ז מ"ה. וברמב"ם הנ"ל: וכן בסלקי גדולה בזמן שפותחין אותה רשות הרבים לסומאה ובזמן שנועלין אותה רשות היחיד לכל. וכעין ברייתא כזו בירוש' עירובין פ"א ה"א, י"ח ע"ד: תני ר' הושעיה פתחים פתוחים לרשות הרבים נפתחים נעשה מקומם רשות הרבים. ננעלים נעשה מקומם רשות היחיד. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 226.

12 נמצאת אומר ביום טהורה ובלילה טמאה. ליתא בר"ש הנ"ל. 12/15 בסילקי שפתחיה מכוונין זה כנגד זה וכן סטיו שהוא גדר מכן ומכן וריוח בין העמודים ר' יהודה אומר אם עומד בצד זה ורואה את הנכנסין ואת היוצאין בצד אחר... ורשות הרבים לסומאה. בר"ש הנ"ל: בסלקי שיש לה ב' פתחים זה כנגד זה וכו'. והנה במשנתנו שם לר' יהודה משמש סימן זה בעצמו לרשות היחיד, עיין מ"ש ע"ז כ"ז לעיל שו' 2/3. וכאן בתוספתא נראה לכאורה שמדברים בבסילקי שיש לה הרבה פתחים זה כנגד זה (וכג"י שלפנינו, ובניגוד לג"י הר"ש שהיא כנראה אשגרה מלהלן שו' 15) כמו סטיו שהוא גדר מכן ומכאן וריוח בין העמודים, ובמקרה כזה שכל הרווחים הם זה כנגד זה, אדם הנמצא בבסילקי כנמצא בשדה, ואם הוא רואה את הנכנסים והיוצאים (נכנסים ויוצאים לאו דווקא אלא עוברים ושבים, וזהו סיגנון המשנה להלן פ"ז מ"ה) הם רואים גם אותו, וממילא דינה כמו שדה לעיל שו' 2. אבל במשנתנו מדברים בבסילקי שאין פתחיה מכוונים בדיוק והנמצא בפנים יכול לראות (מכיוון שהוא קרוב לרווחים הפתוחים) את אלה שבחוץ אבל אלה

שבחוץ אינם רואים את אלה שבפנים. ולפיכך נתן ר' יהודה סימן שאם עומד בקצה אחד של הבסילקי ורואה דרך הפתח שממול את הנכנסין והיוצאין הרי זה רה"י לטומאה מפני שהוא רואה את האנשים שבחוץ והם אינם רואים אותו, אבל אם הפתחים כל כך בלתי מכוונים שגם הוא אינו רואה את הנכנסים והיוצאים דרך הפתח שממול, הרי זה רה"י לטומאה, מפני שנמצא במקום פתוח ורבים מצויים שם, ועיין לעיל יומא פ"א ה"ג 180¹⁰ ובמנ"ב שם, ושם הרי הפתחים מכוונים ממש ולפיכך הלשכות רה"י לטומאה וכדין שדה הנ"ל.

15/18 בסילקי ששני פתחיה מכוונין... ורשות הרבים לטומאה. ר"ש הנ"ל. ומחלוקת זו של ר"מ וחכמים במשנה (פ"ו מ"ט) לעניין פרן. ומכאן הסיק הר"מ בפיה"מ שם עמ' 48 שפרן דומה לבסילקי.

19 כגון חצר בית גבי וחמתה. כ"ה בד וכ"י, ובד"ח תקנו: בית גדי, ואין לתיקון זה שום סמך. ובר"ש הנ"ל חסר כ"ז. ונראה שג"י הר"ש נכונה ולפנינו נשתרבו מלים אלו מלהלן שו' 21, עיין מש"ש.

21 כגון חצר בית גדי. בר"ש הנ"ל: כגון חצר בית גדר וחמתן. וזו היא דוגמא לחצר של יחידי שדרך הרבים מפסקתה.

21/22 רשות היחיד לטומאה והצדדין רשות היחיד לכאן ולכאן. הג"י לקויה בחסר, ובר"ש הנ"ל: שהאמצע רשות היחיד לשבת ורשות הרבים לטומאה והצדדין רשות היחיד (לשבת ורשות הרבים לטומאה והצדדין רשות היחיד) לכאן ולכאן. וצריך לחלק בין הצדדין ובין בקעה בימות הגשמים שיש בה שדות בורות, עיין מ"ש לעיל שו' 2.

פ"ח

23 ר' שמעון אומר המוסר מפתח לעם הארץ הבית טמא. וכ"ה בשם התוספתא בר"ש פ"ז מ"א. ובא"ז ח"א סי' תשע"ד קט"ו ע"ב (= הגה"מ ע"ז סי' כ"ד) קורא לפרק זה ר' ישמעאל, וכן נשתבש גם בס' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יונתן בן עמרם. אבל בא"ז ע"ז סי' רמ"ג, ע"ב ע"ד: בפ' ר' שמעון, וכן בירוש' פסחים פ"ב ה"ב, כ"ח ע"ד (קידושין פ"א ה"ד, ס' ע"ב): דתנינן תמן המוסר מפתחו לעם הארץ הבית טהור וכו' תני ר' שמעון מטמא. והכוונה לתוספתא כאן. ועיין רוקח סי' תצ"ה. 24/25 מסר לו הפנימי... לפשוט ידו וליגע, ר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: קסבר ר"ש כשמסר לו מפתח, כל הבית מסר לו ואפילו מן הבית הפנימי עד מקום שהוא יכול לפשוט. 25/26 היו שם יציעין גבוהין עשרה טפחים והר"י גבוהים עשרה טפחים אינו טמא אלא עד מקום וכו'. בר"ש הנ"ל: היו שם יצאין גבוהין עשרה טפחים או חררין גבוהין עשרה טפחים וכו' יצאין הן זיזים או אבנים היוצאים מן הכותל וטהרות מונחים עליהם. חררין חורין שבכותל. אבל גם להלן 669: בחררין וחרויין. ובר"ש שם: בחררין והדויין. ובר"ש שם: בחררין והדיין. ולפיכך נראה שגם לפנינו צ"ל: והדויין, ואפשר שיש למלאה זו קורבה לחדות (הדות, דות). עיין יסטרוב, ערך חדויין, עמ' 426.

וברמב"ם פ"ב מה' מטמאי משכב ומושב ה"ט: המניח עם הארץ בתוך ביתו וכו', וכן המניח אומנים בתוך ביתו וכו', ואין אומרין שמא עלו על גבי כסא או סולם

ונגעו בכ"י או באוכלין התלויין למעלה בכותל. ונראה שמקור הבאור שלו הוא מכאן. וכן בפיה"מ שלו פ"ז מ"ג עמ' 50: האומנין לא יטמאו אלא כל מה שיכולין ליגע בו מבלי שירדו אל הדבר או שיעלו על דבר גבוה ואז יגעו בו וכן התבאר בחוספחא. 26/27 היה החיצון של אחד והפנימי של אחד אף על פי שהטהרות נתונות בצד פתחו של פנימי הרי אלו טהורות. בר"ש הנ"ל: היה החיצון של אחד והפנימי של אחד (וכ"ה גם בד) אע"פ שהטהרו נתונות בצד מפתחו (השווה, מפתח במשנת מקוואות פ"ח מ"א ומפרשים שם ועיין מ"ש לסוף עמ' 657) של פנימי הרי אלו טהורות וכו' והפנימי של אחד. הפנימי לא מסר לו מפתח והוא ליה שלא ברשות. 27/28 הנכנס שלא ברשות. אינו חושש אלא משום יין נסך. המלה "אלא" צריכה מחיקה וליכתא בר"ש הנ"ל. ובפירושו שם: וכן בגוי אינו חושש משום יין נסך. זו ואין צריך לומר זו, דהשתא טהרותיו טהורות יין נסך מבעיא כדדייקינן בפרק בתרא דעבודה זרה (ע' ב'). וברוקח סי' תצ"ה: נכנס שלא ברשות אפי' עומד בצד טהרות טהורות וכן בגוי. ועיין להלן פ"ח מ"ה, ועיין ע"ז ספ"ד, ס"א ב'.

29/30 חבר שהיה יושן... שהן בחזקת המשתמר. ר"ש פ"ז מ"ב, רמב"ם פי"ב מה' מטמאי מו"מ ה"ה, והרמב"ם מבאר את זה: מפני שהן בחזקת שמירת בעליהן ולא יגע בהן ע"ה שהרי הוא אומר עתה יעור ויביט בי.

30/31 חבר שאמר לעם הארץ צא וישן בתוך הבית כל הבית ברשותו צא וישן על מטה פלונית אינה טמא אלא וכו'. כ"ה בכ"ו, וכן גם בד: צא וישן בתוך הבית וכו' צא וישן על מטה פלונית וכו'. ובר"ש הנ"ל: חבר שאמר לו עם הארץ צא ואישן בתוך הבית כל הבית ברשותו צא ואישן (וכ"ה גם בר"ש סמ"ה) על מטה פלונית וכו'. ולפי גי' זו עם הארץ מציע לו לחבר לצאת מן הבית מפני שהוא יישן שם (ואין לו לפחד מן הגנבים) וכן במטה וכו'. אבל בסיפא: אמר לו שמור לי פרה זו וכו' מוכרחים לפרש שהחבר אמר כן לע"ה. וברא"ש פ"ז מ"ה: ותניא בתוספ' צא וישן על מטה זו ושמור לי הפרה שלא תכנס לבית הבית טהור (עיין להלן). וברמב"ם פי"ב מה' מטמאי מו"מ ה"ז: עם הארץ ששאל מחבר מטה שישן עליה וישן עליה בתוך ביתו של חבר אין טמא אלא אותה המטה ועד מקום שהוא יכול לפשוט את ידו מאותה המטה וליגע.

32/36 אמר לי שמור לי פרה זו שלא תכנס... שלא תשברם פרה הרי אלו טמאין. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ה, ועיין רא"ש הנ"ל. 36 אומנין שדרכן ללקט צרורות וכו'. בר"ש הנ"ל: אומנים שירדו ללקט צרורות וכו'.

37/38 אשתו של עם הארץ טוחנת עם אשת חבר בזמן שהיא טמאה אבל בזמן שהיא טהורה לא תטחן. וכ"ה בר"ש הנ"ל ומפרש שאשת ע"ה מסייעת לאשת חבר בשעה שאשת ע"ה טמאה ואז אין לחשוש שמא תיגע מפני שהיא נוהרת מלנגוע ומלהסיט שלא תטמא, אבל כשהיא טהורה אינה חוששת מלנגוע. והר"ש מעיר לחולין ו' ב' (גיטין ס"א ב') שהגי' שם בכל הספרים: אשת חבר טוחנת עם אשת עם הארץ, ופירש"י שם דאיירי בתבואה של עם הארץ, ובזמן שהיא טמאה אשת חבר קאי שנוהרת מליגע שלא לטמותם ולא תכשל באכילת דמאי וכו'. וכבר השיגו על רש"י מתוספתא זו בתוספות גיטין ס"א ב' ד"ה אשת, בתוספות הרא"ש שם ובתוספות חולין ו' ב' ד"ה אשת ופירשו (וכן פירש ר"ח) שלעניין טומאה

וטהרה קאי, וטמאה וטהורה היא אשת עם הארץ, ולא אשת החבר. וכן ציין בר"ש כאן וברשב"א וחי' הר"ן חולין שם לירושלמי תרומות פ"ט ה"ב, מ"ו ע"ג: תני אשתו של הארץ טוחנת עם אשתו של חבר בזמן שהיא טמאה אבל בזמן שהיא טהורה לא תטחון שהיא מחזקת עצמה טהורה ממנה. ומכאן הרי ברור שטהורה וטמאה אאשת ע"ה קאי.

38/1 ר' שמעון אומר אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון שאף על פי שאינה אוכלת נותנת לאחרות ואוכלות. כ"ה בכ"ו. וכן בר"ש הנ"ל: ר' שמעון אומר אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון שאף על פי שאינה אוכלת נותנת לאחרים ואוכלים. ובגיטין וחולין שם: ר' שמעון בן אלעזר אומר אף בזמן שהיא טמאה לא תטחון מפני שחבירתה נותנת לה ואוכלת. ובתוספ' גיטין ותוס' הרא"ש שם גרסו גם בתוספתא: רשב"א. ועיין תוספ' חולין ו' ב' סד"ה אשת.

ואפשר שהבבלי קרא בתוספתא: אע"פ שאינה אוכלת נותנת לאחרות (לְאַחֲרוֹת = לַה אחרות, עיין מ"ש בתרביץ ש"ה עמ' 106 ואילך. וכן בירושלמי מו"ק פ"ג, פ"ב ע"ג: הכא עבד לַה להסגר והכא הוא עבד לַהחלט, וצ"ל: הכא עבד להסגר והכא הוא עבד להחלט, כלומר: לַה הסגר, לַה החלט) ואוכלת.

ובירושלמי תרומות הנ"ל: וכדברי ר' טרפון (במשנה שם) אפילו בזמן שהיא טמאה לא תטחון שמא תשכח ותתן לתוך פיה. וזהו כדעת רשב"א ולא מטעמיה.

עמ' 669

1/2 הגבאין שנכנסו לתוך הבית... הפה שהתיר. ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ו, ועיין פיה"מ להר"מ שם עמ' 51, רמב"ם פ"ב מה' מטמאי מו"מ סה"ב. ועיין להלן.
3/4 שנכנסו אף על פי שאמרו... מעידין בהן. כ"ז חסר בכ"ו. ובד: שנכנסו אף על פי שאמרו לא נגענו אין נאמנין ובזמן שהמשכון בידם אף על פי שאחרים מעידין בהן שלא נכנסו וכו'. ונוסח צ': 'שמשכו בידם' בדוי מן הלב. וכן אינה נכונה הערת צ' בשו" 4 על הוספה בד. ובר"ש הנ"ל: אם היו אחרים מעידין עליהם שנכנסו אין נאמנין לומר לא נגענו. ובזמן שהמשכון בידן אף על פי שאין אחרים מעידים בהן אין נאמנים וכו'. וכ"ה בערך ברא"ש הנ"ל. ונוסחא נכונה היא. ועיין בפיה"מ ורמב"ם הנ"ל.

4 כשם שהמשכון מעידן. צ"ל: משום שהמשכון מעידן. ובר"ש ורא"ש הנ"ל: מפני שהמשכון (ברא"ש: שהמשכון) מעידם.

5/6 אם היה גוי עמהן אף על פי שהמשכון בידן אף על פי שהגוי מעיד בהן שנכנסו ואמרו לא נגענו הרי אלו נאמנין מפני שאימת גוי עליהן. במשנה פ"ז מ"ו (בהוצ' שלנו, בד"ו הראשון, בכ"מ): הגבאין שנכנסו לבית הבית טמא אם יש עמהם גוי נאמנין לומר לא נכנסנו אבל אין נאמנין לומר נכנסנו אבל לא נגענו. וכן בבבלי חגיגה כ"ו א': ורמינהו הגבאין שנכנסו לתוך הבית הבית כולו טמא לא קשיא הא דאיכא נכרי בהדיהו הא דליכא נכרי בהדיהו דתנן אם יש נכרי עמהן נאמנין לומר לא נכנסנו אבל אין נאמנים לומר נכנסנו אבל לא נגענו. וכי איכא נכרי בהדיהו מאי הוי וכו'. ולפי גירסא זו משנתינו היא בדיוק ההפך מן התוספתא. ולפיכך כתב בר"ש הנ"ל: 'ואם היו גוי עמהם אף על פי שהמשכון בידם ואף על פי שאחרים מעידים בהם שנכנסו הרי אלו נאמנים מפני שאימת הגוי עליהם.'

פי' אף על פי שהמשכון בידם. כל זה טעות סופר אלא הכי גרסי' אף על פי שאין המשכון בידם ואף על פי שאין אחרים מעידים בהם שנכנסו הרי אלו אין נאמנין מפני שאימת הגוי עליהם. והנה הנוסחא בתוספתא כאן בטוחה שהרי כ"ה בד, בכ"ו, ברמב"ם הנ"ל, וכן מעתיק הר"ש הנ"ל, אלא שהוא מגיה אותה מפני משנתנו. וברור בעיני שיש לפנינו כאן שתי מסורות, מסורת הבבלי ומסורת הירושלמי. מסורת הבבלי במשנה היא כמו שהיא לפנינו במשניות בהוצ' הרגילות, בד"ו רפ"ג, בכ"מ, בר"ש ורא"ש שם, כי הגי' בבבלי חגיגה שם היא הנכונה, וכן הוא שם גם בכתי"י (חוץ מכת"י ב' שחסרה שם כל הפיסקא השנייה מן המשנה, עיין דק"ס שם 90 הערה פ', ועיין להלן), וכן היתה הגירסא גם לפני המאירי שם עמ' נ"ו ואינו מעיר לשום גי' אחרת, אע"פ שהוא רגיל להביא נוסחאות אחרות כשהן ישנן.

אבל במשנה ד' נפול: הגבאין שנכנסו לתוך הבית הבית טמא אם יש עמהן גוי נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגעו. וכן במשנה עם פי' הר"ש בהוצ' הרגילות: אם יש עמהן גוי נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגעו, וכ"ה הגי' בהוצ' לו, כתי' קויפמן, כתי' פרמה, משנה עם פיה"מ להר"מ דירינבורג עמ' 51, משנה הנ"ל כתי' ילון, וכן יוצא ברור מפיה"מ להר"מ עצמו שם ומפסקיו הנ"ל. והתוספתא מאשרת גירסא זו באופן שאין לפקפק בה. וזו היא בלי שום ספק גי' הירושלמי, שכן אומר הירושלמי בחגיגה פ"ג רה"ו, ע"ט סע"ג: הגבאים שנכנסו לתוך הבית הבית טמא אם יש עמהן גוי נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגעו. פתר לה תרין פתרין נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגעו בשיש עדים יודעין וכו', ועיין בפ"מ שם ובשיח יצחק חגיגה נ"ו סע"א (מן הספר), ודברי בעל שדה יהושע וגליון הש"ס שם תמוהים מאד. והנה הירושלמי מאשר באופן ברור את הגירסא הנ"ל במשנה וגם את הגירסא בתוספתא.

ולא עוד אלא שכנראה הוגה הבבלי ע"פ המסורת הא"י, שכן מעתיק בר"ח שם: אוקימנא בדאיכא נכרי בהדיהו כדתנן אם יש נכרי נאמן לומר נכנסו אבל לא נגעו. וכן בפסקי רי"ד שם (אהלי יצחק ס"ח ע"ג): ל"ק הא דאיכא גוי בהדיהו הא דליכא גוי בהדיהו פי' אי איכא גוי בהדיהו יראים ליגע בכל כלי הבית שמא יחשדם כי גנבו שום דבר אבל אי ליכא גוי בהדיהו אין יראים ליגע דתנן בסיפ' דההיא אם יש עמה' גוי נאמנין לומר נכנסו אבל לא נגעו וכו'. ועיין דק"ס הנ"ל.

ובמאירי חגיגה עמ' נ"ו הנ"ל כתב על דברי הרמב"ם (שנוסחו ע"פ התוספתא כאן) הנ"ל: וגדולי המחברים כתבו בענין זה דברים שלא נתבררו לנו. ולשונם בזה גבאי מלכות שנכנסו לתוך הבית וכו' ודרך זה מצאוה בתלמוד המערב והוא כנגד שיטת התלמוד שלנו ונסחו של תלמוד המערב הגבאין וכו' נאמנים לומר לא נגעו וכו' תמן חני שנכנסו לבית כל הבית טמא ואם יש עמהן גוי נאמני' לומר נכנסו אבל לא נגעו בשיש עדי' יודעים".

ולפי מ"ש לעיל ברור שהר"מ קיבל את נוסחת הר"ח (כרגיל אצל) בבבלי ואת הנוסחא הא"י במשנה וממילא יש קיום גם לגירסת התוספתא כאן והעתיקה להלכה. 6/7 הגנבים שנכנסו לתוך הבית כל הבית כלו טמא דברי ר' מאיר. בר"ש פ"ז מ"ו: תניא בתוספתא הגנבים שנכנסים לתוך הבית כל הבית כלו טמא וחכמים אומרים וכו'. וחסרו לפניו המלים, דברי ר' מאיר" וליפכך פירש את דברי התוספתא

(להלן שו' 8) שאומרת: מודה ר' מאיר וכו' באופן דחוק מאד. עיי"ש. אבל הגי' שלפנינו נכונה, וכן מעתיק מן התוספתא באו"ז ח"א סי' תשע"ד, קט"ו ע"ב וע"ז סי' רמ"ג, ע"ב ע"ד.

7/8 וחכמים אומרים אינו טמא אלא עד מקום שהן יכולין לפשוט ידן וליגע מקום גניבה. כ"ה בד וכ"ו. וג"ז זו לקויה בחסרון. ונראה שצריך להשלים (עיין להלן): לפשוט ידן וליגע [ממקום גניבה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כל הבית כלו טמא על פי הגניבה רבי אומר אין טמא אלא מקום הגניבה. ובר"ש הנ"ל מעתיק כמו שהשלמתי אלא שבדברי רבי גורס: אין טמא אלא ממקו' הגניבה עד מקום שיכולין לפשוט את ידיהן וליגע ממקום הגניבה. ובפירושו שם: ,פי' על פי הגניבה. בעליית הגניבה מטמאין כל הבית, לפי שהולכין ומחפשינן את כל הבית. ורבן שמעון בן גמליאל היינו תנא קמא, ורבי היינו חכמים, וקמ"ל דמאן תנא קמא וחכמי' רשב"ג ורבי, ומתני' (כלומר, המשנה שם) דלא כתרויהו דמטמא מקום רגלי הגנבים, דהיינו יותר ממקום הגניבה ולא כל הבית".

אבל נראה שבדברי רבי נשתרבה בתוספתא שלפני הר"ש שורה מלעיל, ולפני האו"ז הנ"ל היתה כנראה הגירסא כמו שהשלמתי. ואעפ"י שבפיסקא של התוספתא שבאו"ז ח"א ואו"ז ע"ז יש השמטה ע"י הדומות. בכל זאת יש ללמוד מתוך פירושו גם את גירסתו, וכ"ה כותב בח"א הנ"ל: רשב"ג אומר כל הבית כלו טמא ע"פ הגנבים (צ"ל: הגניבה, כמו שהוא באו"ז ע"ז). פי' כל חפצי הבית ממין הגניבה כולם טמאין, דהוא"ל ואדעתא דההיא מין חפץ אהו, כל היכא דחו מין דהאי חפץ ממשמשי ביה עד דמשכחי ביה המוטב בעיניהם ונסבו ליה, הלכך כל חפצי הבית שהן ממין הגניבה כולם טמאין. ורבי מטמר דלא אהו אלא אדעתא דחפץ ולא מתעסקי בשאר חפצים אפי' במיניה, הלכך הכי קיי"ל כחכמים וקיי"ל כרבי מחבירו. הלכך הכי קיי"ל דגנבים לא מתעסקי אלא במידי דמעיקרא אהו אדעתיה. וכ"ה בערך גם באו"ז ע"ז הנ"ל. ולזה כיוון בהגהות אשרי ע"ז פ"ה סי' כ"ד: ועוד ק"ל כרבי במס' טהרות פ"ר, ר' ישמעאל (עיין מ"ש בריש פירקין) דגנבי לא מתעסקי אלא במילי דמעיקרא אתי אדעתיהו. ועיין בגליון האו"ז ח"א הנ"ל.

8 מודה ר' מאיר בחדרין וחרוין שאין בהן וכו'. בד: מודה ר' מאיר בחדרין וחרוין שאין בהן וכו' ובר"ש הנ"ל: מודה ר' מאיר לחכמים בחרוין וחרוין וכו', ועיין מ"ש לעיל 668.

10/11 והלה מוול או כפות בזמן שרואה את הנכנסין וכו'. וכן בד: והלה מוולאו (במלה אחת) כפות וכו'. וכן גרס במשנה בפיה"ג כאן עמ' 126: ,אפילו מוול א' ד' מוב"ל. ולפנינו בנוסחאות: מובל. וכן בירושלמי חגיגה ספ"ב בכ"ל: אפילו מובל ואפילו כפות וכו', ובכ"י של אחר תוקן: אפילו מאכל ואפילו כסות, והמתקן טעה, ואין מקום לתיקונו של אפשטיין בפיה"ג שם הערה 21. ושינוי כתיב מעין זה (בין מובאט ובין מוות) גם לעיל 621: עיין מש"ש.

ולעצם העניין נראה מסיגנון התוספתא שהפירוש הוא, שאם השומר מובל או כפות ורואה את הנכנסים והיוצאים (שאינן לחשוש לאחרים אלא לו לעצמו) אינו מטמא את כל הבית (אפילו אוכלים ומשקים וכ"ל חרס פתוחים) אלא עד מקום שהוא יכול לנגוע בעצמו. עיין בבאור הגר"א. ומוז. נראה קצת כפי' הרא"ש במשנה שהשומר רואה את הנכנסין והיוצאין, אבל בפיה"מ להר"מ פירש שזה הולך על בעה"ב.

11/12 אמר ר' יהודה מודה ר' אלעזר בן עזריה לחכמים בחלונות של אוליאריין שהן נפתחין זה לתוך זה. כ"ה בכ"ו. וכן בפיה"ג כאן עמ' 126: כדתניא א' ר' יהודה מודה ר' אלעזר בן עזריה לחכמי בחלונות של אוליאריין שהן נפתחות זו לתוך זו. ומשם בערוך ערך אוליאריין. וכן בערך בר"ש פ"ז מ"ו. ועיין במשנה שם. והטעם הוא כמו שמבאר התוספתא להלן בסמוך.

12/13 אם היו כולן נשמטין מהן שהן טמאין. צ"ל: אם היו כלן נשמטין ובר"ש הנ"ל: שאם היו כלים נשמטים מאחוריהם שהן טמאין וכו' פי' נשמטין מאחוריהן ויוצאין חוץ לחלון מאחוריו חיישינן שמא נגע מאחוריו ולא ראה. ולפי הגירסא שלנו אפשר לפרש שהכלים נשמטין מתוך חלון אחד לחבירו. מכיוון שהן פתוחין זה לזה, ויש לחשוש שמא יגע בהם בחלון השני.

13/15 המניח כליו בחלונות... וחותרם מקולקל טהור. ר"ש הנ"ל (והוא ציין לפ"י להלן 671²²). תשובת הר"ש באו"ז ח"ד, ע"ז סי' רמ"ו, ל"ב סע"ד, בשבה"ל השלם (בסגולה ח"ו עמ' 20). במרדכי ע"ז פ"ד סי' תתמ"ז (והובא בשו"ת תרומת הדשן סי' ר"ה). בא"ח ח"ב עמ' 257, ופסקה הרמב"ם בפ"ב ממטמאי מו"מ סה"ד: ובסמ"ק סי' רכ"ג (והובא בתה"ד הנ"ל). ד' קרימונא קט"ו ע"א: והיכא שנתקלקל החותר יש מדמין לטהרות מחממי מרחץ (זהו פירוש של אוליאריין) דאמרינן המניח כליו בחלון של אוליאריא (בד' קושטא שם: אוליארי) ונעל וחתם אף על פי שהפתח פתוח וחותרם מקולקל טהורות. וכן במרדכי ע"ז פ"ב סי' תתי"ה, ועיין בשלטה"ג מסביב למרדכי שם. 15 חותרם שאמרו אפי' טיט אפי' קיסם. להלן 671²². פי' הר"ש, סמ"ק, מרדכי ע"ז פ"ב וא"ח הנ"ל. פיה"מ להר"מ פ"ז מ"ז עמ' 52.

15/16 המדרחם כליו בחלונות של אוליאריין טהורין מפני שהגוי נשאל עליהן. כ"ה בד וכ"ו. ובר"ש הנ"ל: חרש כליו בחלונות של אוליאריין הרי אלו טמאין מפני שהגוי נשאל עליהן וכו' חרש כליו בחלונות לא ידענא מהו, ולפי העניין שהניחן בשינוי ומתוך כך הגוי דהיינו האוליארי ממשמש בהן ונשאל עליהן. והרמב"ם לא העתיק ברייתא זו, ואפשר שפירש שהיא אליבא דר' אלעזר בן עזריה שמטהר במניח כליו, ורק במדחם מטמא (כג"י הר"ש). אבל לחכמים הרי בכל אופן טמא. והגר"א ז"ל הגיה (בטהרת הקודש נ"ג ע"א): נפרש כליו מחלונות של אוליאריין הרי אלו טמאין מפני שהגוי נשען עליהם. ואפשר שלמד את השינוי. נשען"מ. נשאל"מ מירושלמי כתובות פ"ג ה"ג, ל"ו ע"א. ועיין להלן.

16/17 אפילו נימה אחת יוצא מהן טמאין שהמדרס מביא וכו'. ר"ש הנ"ל. ולפי הגי' שלפנינו לעיל בתוספתא חולק ר' יוסי בר' יהודה על הת"ק ומטמא במדחם, מפני שאפילו אם נימא אחת יוצאה מהן טמאים. ולפי גירסת הר"ש לעיל אינו חולק ר"י בר' יהודה על עצם הדין אלא מוסיף שלא דווקא במדחם טמאים, אלא בכל מקום שנימא אחת בולטת ויוצאת מן החלון טמאים. ולפי זה משמע קצת שעניין הדחום הוא כשהכלים אינם נכנסים לגמרי לתוך החלון, אלא נפרשים קצת חוצה לו.

17/18 הלוקח כלים מאומני נויים והמוסר כלים לאומני עם הארץ טמאין מדרס וטמאין טמא מת הניח כליו וכו'. חסרון גדול יש כאן, ובד ובכ"ו: הלוקח כלים מאומני גוים והמוסר כלים לאומני גוים טמאין מדרס טמא מת והלוקח כלים מאומני (בד: לאומני) עם הארץ והמוסר כלים לאומני עם הארץ טמאין מדרס וטמאין טמא מת הניח כליו וכו'. וצ' לא הרגיש שהשמיט ברייתא שלמה מן הדפוסים ומכ"ו.

והשמטה זו כבר בד' סביוניטה. אלא ששם נכפלה הבבא של אומני ע"ה. ובר"ש הנ"ל גורס אצל אומנין ע"ה: טמאין מדרס וטהורין מטמא מת. וכן בראב"ד פ"ב מה' מטמאי משכב ומושב ה"ב: הלוקח כלים מאומני גוים או שנתן להם כלים הרי אלו טמאים מדרס וכו' וטמא מת ואחריה (כלומר, אחרי ברייתא זו) הלוקח כלים מאומני עם הארץ או שנתן להם כלים לתקן טמאים מדרס וטהור טמא מת וכו', עיי"ש מה שמקשה ע"ז. וכנראה שגם לפניו היו בזה נוסחאות חלוקות. עיין לעיל שם, והכריע כג' הר"ש מדלא ערבינהו ותנינהו. עיי"ש. ועיין מלא"ש פ"ה מ"ב. ועיין גם מ"ש ר' אליהו מזרחי על הסמ"ג בחידושי חנוכה, רע"ה ע"ד.

18/20 הניח כליו בפני עם הארץ ואמר לו שמור לי את אלו טמאין מדרס וטמאין טמא מת הניחן על כתפו טמאין מדרס טמא מת. כ"ה בכ"ה. ובר"ש הנ"ל: הניחן על כתיפו טמאין אף מטמא מת. וברור שנשמטה לפניו הרישא ע"י הדומות, ולפ"ז משמע שהיתה לפניו הגירסא בהניח כליו: וטהורין מטמא מת, וכגירסתו גם באומני ע"ה, ולפיכך נשמט ע"י הדומות, וכן מוכח מגירסתו בסיפא: "טמאין אף מטמא מת", ומוכח שברישא היתה הגירסא: טהורין מטמא מת. וכן ברמב"ם פ"ב מה' מטמאי מו"מ ה"ב: המניח כליו בפני עם הארץ ואמר לו שמור לי את אלו הרי אלו טמאין מדרס וטהורין מטמא מת הניחן על כתיפו טמאין מדרס וטמא מת. וכתב בהשגות שם (על הרישא): "מצאתי שתי נוסחאות חלוקות זו עם זו בדבר זה שיש נסחא אומרת טמאים מדרס וטמא מת אבל נראה לי כי זו שכתב הוא העיקר, מדקתני לעיל הלוקח כלים" (והעתקתיה לעיל) וכו'. והראב"ד הוכיח שם שבמסר כלים לאומני ע"ה העיקר הוא כג' הר"ש שטהורין מטמא מת וממילא מסתבר שגם במניח כליו ואמר לו שמור לי דינו כן.

ויתכן ג"כ שלפני הראב"ד חסרה כל הבבא של הניח כליו בפני ע"ה וכו' כמו שחסרה לפני הר"ש הנ"ל, וסבר שהר"מ למדה ממסר כליו לאומנין ע"ה, ובה היו לו נוסחאות חלוקות (והיינו ג' ד וכו' וג' הר"ש) והוכיח שג' הר"ש נכונה, והוסיף: אבל זה המחבר שערב מפקיד עם אומן טעה (ולפי הפי' הראשון בדברי הראב"ד כוונתו לרמב"ם רפ"ב). ועיין להלן המחלוקת על המניח ליחיד שבי' מטהרין.

20 אמר ר' דוסתאי בר' ינאי לא נחלקן בית שמאי וכו'. ר"ש הנ"ל.
21 על המוסר ליחיד שהן טמאין ועל המניח בפני רבים שהן טהורין. בר"ש הנ"ל (בפירושו): על המוסר ליחיד שהן טמאין מדרס. משום אשתו. ועל המניח בפני רבים, ולא מסר להם, שהן טהורין. לפי שכל אחד ניוהר מליגע שלא יגיד עליו ריעו.
22 ועל המניח ליחיד. בר"ש הנ"ל: ועל המניח בפני היחיד.

22/23 מעשה באחד ששכח כלים בבית הכנסת ובא מעשה לפני חכמים וטיהרו שאינה רשות היחיד גמורה. כ"ה בד' (ושם: רה"י, במקום: רשות היחיד) וכו'. ובר"ש הנ"ל: מעשה באחד ששכח כליו בבית הכנסת ובא מעשה לפני חכמים וטהרום שאינה רשות עם הארץ וכו' ששכח כליו בבית הכנסת. היינו מניח בפני רבים, וכן הגי' בתוספתא בס' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יונתן בן עמרם. וכן בכפופ פמ"ד סוף עמ' תר"א. ד"ו ת"ז ע"ב: תוספת מעשה באחד ששכח כליו לבית (= בבית). וחילוף זה רגיל בכתב א"י, עיין מ"ש בגנזי קדם של ד"ר לוי ש"ה עמ' 181 ואילך. ולפעמים יוצא לנו ע"י זה שינוי עצום בעניין. עיין מ"ש בח"א עמ' 204. ועיין בס' משנה אחרונה כאן פ"ז מ"ז שכתב: "עד שיתן לו מפתח. כ"ה

בכל הספרים. ויותר היה נכון לגרוס עד שיתן בו, כלומר בחלון. אבל באמת היא היא) הכנסת ובא מעשה לפני חכמים וטיהרו שאינה רשות עם הארץ. וברמב"ם פ"ב מה' מטמאי מו"מ ה"ב: שכח כליו בבית הכנסת הרי הן טהורין שאינה רשות עם הארץ גמורה. ומוזה נראה שאין למחוק מנוסחאותינו ע"פ הר"ש, יחסי תו"א וכפ"פ הנ"ל את המלה "גמורה".

ובירוש' מגילה פ"ג ה"ד, ע"ד ע"א: בתי כנסיות ובתי מדרשות לחכמים ולתלמידיהם. ועיין להלן שם בירושלמי. ועיין בבבלי שם כ"ח ב'. ועיין בכפ"פ שם שהסמך את הירושלמי והבבלי הנ"ל לתוספתא כאן.

24/25 הניח כליו במרחק ובא ומצאן כל שהן הרי אלו טהורין ומלמדין אותו שלא יעשה כן בטהרות. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אלא שבסוף גורס: ומלמדין אותו שלא יעסוק בטהרות. ובפירושו: ובא ומצאן כל שהן. כלומר מצאן כמו שהניחן ומלמדין אותו שלא יעסוק בטהרות. כלומר לכתחלה אסיר דיעבד שרי. וברמב"ם הנ"ל: הניח כליו במרחק ובא ומצאן כמות שהן טהורין ומלמדין אותו שלא יעשה כן. וכנראה שבתוספתא שלפנינו יש הרכבה של שתי הנוסחאות.

25/26 הניח גיתו ובורו ונכנס לעיר... בצדן טהורין. וכ"ה בר"ש הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל ד' קושטא: הניח גיתו וביתו אע"פ שנכנס לעיר ובא ומצא עם הארץ בצידו טהורין מפני שאין לו רשות שיכנס. ובכ"מ שם הגיה בר"מ: גיתו ובורו וכו'. וברוקח סי' תצ"ה: ובתוספתא דטהרות בפ"ח חתם גיתו ובורו ונכנס לעיר אינו חושש בגוי משום יין נסך (עיין להלן). וג"י משובשת היא, וצ"ל כלפנינו: הניח גיתו וכו'.

26 וכן בנוי אין חושש משום יין נסך. בר"ש הנ"ל: וכן בגוי אינו עושה יין נסך וכו' וכן בגוי אינו עושה יין נסך. דאף על פי שעומד בצידו מירתת. ובתשובת הר"ש שבאז"ז ח"ד סי' רמ"ו, צ"ג רע"א (ולעיל בשו" 13/15 ציינתי לראשונים שהביאו תשובה זו עיי"ש) הביאה בגירסא זו ופירש שדין זה הולך על כל הבבות שנשנו כאן. והיינו בכל מקום שהטהרות טהורות אינו חושש משום יין נסך. וכמו שאמרו בע"ז (ע' ב'): השתא טהרותיו טהורות יין נסך מיבעיא.

26/27 עם הארץ שבא להוות אין מוין עליו ועל כליו וכו'. ר"ש הנ"ל, חגיגה כ"ב ב', תוספ' שם ד"ה מתוך.

28/29 כמה דברים אמורים שהיה בחזקת חולין אבל היה בחזקת אוכלי תרומה מוין עליו וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: כמה דברים אמורים שהיה בחזקת אוכלי תרומה לא היה בחזקת אוכלי תרומה מוין עליו מיד ועל כליו משימך וכו'. ועל כליו משימך. קסבר ר' יהודה כשאין אוכל בתרומה בלבו על עצמו ואין בלבו על כליו.

29/30 היה לבוש חלוק... והטלית טמאה. ר"ש הנ"ל, סי' יחסי תו"א כתי ערך ר' יונתן בן עמרם, רמב"ם פ"ג מה' מטמאי מו"מ ה"ו.

30/31 היה סל על כתפו... ומגריפה טמאה. הראשונים הנ"ל, חגיגה כ' א', עיי"ש.

32/33 היה משחמש מן החבית... מפני שספק טבול יום. סי' יחסי תו"א כתי

הנ"ל, ר"ש פ"ז מ"ח. וברמב"ם הנ"ל: היה משחמש מן החבית בטהרה בחזקת שהיא חולין ואחר כך נמצאת תרומה אע"פ שהיא טהורה הרי היא אסורה באכילה שמא נגע בה טבול יום שהוא פוסל בתרומה וטהור בחולין. ועיין חגיגה כ' א'.

33/34 אמרו לו על התלויה טהורה היא הרי זו טהורה ואם אמר הריני מניחה עד שאשאל עליה הרי זו טמאה. כ"ה בד וכי"ו. וכ"ה בערך לעיל 38³⁰. עיי"ש בגי' ד וכי"ו. אבל בר"ש הנ"ל: ,אמרו לו על הטהורה תלויה היא הרי זו טמאה ואם אמר הריני מניחה עד שאשאל עליה טהורה וכי' תלויה היא. כלומר נולד בה ספק טמאה, ומתוך כך נתייחס ולא נזהר לשומרה. הרי זו טמאה. דכיון שהסיע לבו ממנה אפילו נודע אחרי כן דמה שאמרו לו תלויה היא טהורה היתה מכל מקום חשובה כטמאה מחמת שהסיע דעתו ממנה, אבל אם אמר הריני מניחה עד שאשאל עליה לא הסיע דעתו ממנה, ואם נתברר אותו ספק שטהור היה הרי זו טהורה. וכן בירושלמי תרומות פ"ח ה"ט מ"ו ע"א (וכצ"ל גם בהקבלה בפסחים פ"א): בתלויה שאין דעתו להישאל עליה. אבל דעתו להישאל עליה טהורה היא. דחתי תלויה שאמר טהורה היא טמאה היא הרי זו טמאה. אם אמר הריני מניחה על מנת שאישאל עליה טהורה. וזה מאשר את גירסת הר"ש בתוספתא. ועיין לעיל ספ"ה ומש"ש.

35/36 שסיננה משקין טמאין וטהורין בתוך חבית תרומה וכי'. בכי"ו: בתוך הבית תרומה וכי'. ובר"ש הנ"ל: שסיננה משקין טמאין בתוך הבית ונפל כבר ש' תרומה וכי'.

36/37 ולא טימאו מפני שהסיחה דעתה ממנה. בר"ש הנ"ל: ולא טמאה מפני שהסיחה דעתה מהם וכי', עיי"ש בפירוש. ובבאור הגר"א מגיה כאן: מפני שלא הסיחה דעתה וכי', שהרי הלכה להישאל על התרומה, ואין כאן טמאה מפני שהולכין אחרי רוב המשקין, והיסח הדעת אין כאן מפני שלא הסיחה דעתה והלכה להשאיל.

37/38 אמר ר' אלעזר בן פילה מפני מה ר' עקיבא מטמא מפני שהנשים... מה חברתה מבשלת. כ"ה בד וכי"ו. וזו היא משנתנו ספ"ו. אלא שג' התוספתא נוחה יותר מפני שחסר בה, וחכמים מטהרין שבמשנה, וכן מחקה הגר"א באליהו רבא במשנה שם. ואשר לשם התנא הזה, הרי בכל הנוסחאות (הוצ' לו. קויפמן. פרמה, ד' נפול') הגי' היא ר' לעזר (אלעזר) בן פילא. אבל במשנה שעם פיה"מ הוצ' דירינבורג עמ' 53: ר' אלעזר בן פיאבי. וכן בפיה"מ להר"מ כת"י ילון: ר' אלעזר בן פיאבי. ובד"ו רפ"ג עם פי' הר"ש: ר' אלעזר בן פלאוכי מפני מה וכי', ובד"ח שם: בן פילא וכי' מפני מה וכי'. וכנראה שבד"ו נתחברו המלים, פלא וכי' בטעות.

פ"ח

עמ' 670

1/6 חבר ועם הארץ שהיו שרויין בחצר... וזה מניח לפני פתחו. כל הברייתא בר"ש פ"ח מ"א בשינויים קלים, ופשוטה היא, ועיין במשנה שם.

6/7 לזה סוכה בפני פתחו של חברו ולזה סוכה בפני פתחו של חברו וכי'. צ"ל: לזה [מחיצה או] סוכה בפני פתחו של חברו ולזה [מחיצה או] סוכה בפני פתחו וכי'. וכן מעתיק הר"ש הנ"ל (ושם: לפני), וכן היתה הגירסא לפני הרמב"ם פי"ב מה' מסמאי מ"מ הי"ח.

7/8 זה מניח כליו בתוך סוכתו לפני פתחו של חברו וזה מניח כליו על גבי מחיצתו וכי'. צ"ל: זה מניח כליו בתוך סוכתו [ועל מחיצתו] לפני פתחו של חברו וזה מניח כליו [בתוך סוכתו] על גבי מחיצתו וכי'. וכן מעתיק הר"ש הנ"ל (אלא ששם דיתא המלה יגביי'), וכן היה לפני הרמב"ם הנ"ל.

8 הרי אלו טמאין שלזה רשות ליכנס וכו'. המלים 'הרי אלו טמאין' חסרות בר"ש הנ"ל. ובפירושו שם: פ"י שלזה רשות ליכנס ולזה רשות ליכנס. ובהך בתרייתא טמאין, כיון דיש לשניה רשות ליכנס זה מפני פתחו וזה מפני מחיצתו וסוכתו. וברמב"ם הנ"ל: כלים שבתוכה או כלים שבמחיצה טמאים מפני שיש לע"ה בסוכה זו או במחיצה זו רשות.

9/10 חבר שהיה אוכלין ומשקין על גבי מעיין ויורד לשתות טהורין שאין אחרים ממשמשין בהן, כ"ה בד ובכ"ו. ובר"ש הנ"ל: עם הארץ שהניח אוכלין ומשקין וכו'. עם הארץ שהניח אוכלין ומשקין על גבי מעיין. בכל הספרים כתוב כן. ואי אפשר לישבו אם לא נעמידנה בדברים שעם הארץ נאמן וכו'. ולפ"ז נראה שהג"י שלפנינו נכונה, אלא שצ"ל: חבר שהניח אוכלין וכו'. ועיין במשנה פ"ז מ"א. ובכתובות כ"ד ב': הקדר שהניח קדרותיו וירד לשתות מים מן היאור וכו' אלו ואלו טהורות וכו' בשאין כלי אומנותו בידו.

10/11 אבל חבר שהיה מוכר אוכלין ומשקין... מפני שאחרים ממשמשין בהן. ר"ש הנ"ל, רמב"ם ספ"ב מה' מטמאי מו"מ. ובכתובות הנ"ל: אלו ואלו טמאות אמר ר' חמא בר עוקבא בשכ"ל אומנותו בידו מפני שיד הכל ממשמש בהן. 11/12 נאמן עם הארץ על טבילת טומאת ואין נאמן על טבילת מדרף. בד: נאמן עם הארץ על טבילת מדרף. וג"י זו לקחה בחסרון. ובכ"ו: נאמן עם הארץ על טבילת טמא מת ואין נאמן וכו'. ובחגיגה כ"ב ב': והתניא נאמנין עמי הארץ על טהרת טבילת טמא מת אמר אביי לא קשיא הא בגופו הא בכליו וכו'. ועיין בתוס' שם סד"ה מתוך. ובר"ש הנ"ל: נאמנים עמי הארץ על טבילת טמא מת ואין נאמנין על טבילת הדף וכו'. נאמנים עמי הארץ על טבילת טמא מת היינו בגופו ואין נאמנים על טבילת הדף היינו בכליו, כדאמר אביי וכו', עיין לעיל.

אבל נראה שהג"י שלפנינו נכונה, וכן בפיה"מ להר"מ פ"ח מ"ב ע"ב 54: שהכלים אשר ישא הזב נקרא גם כן מדרף וכו' ובתוספתא נאמנין עמי הארץ על טבילת טמא מת ואין נאמנין על טבילת מדרף, רצה לומר אם אמרו כבר טבלנו מי שהיה טמא מדרף, ועיין רמב"ם פ"א מה' מטמאי מו"מ הי"ב.

12/13 הולכין אחרי רוב המוכנס רוב המוכנס חולין וכו'. בר"ש הנ"ל: הולכין אחר רוב מכנסו אם רוב מכנסו וכו'. ועיין מ"ש על 'מוכנס' בח"ג ע"ב 23.

13/15 הניח טהרות הרי אלו טהורות הניח כלים הרי אלו טמאין... לא הוזה כל עקר. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' מטמאי מו"מ ה"ז. ובר"ש הנ"ל (בפירושו): הניח כלים כיון דאיפש' לתקן בטבילה לא חשו בכלים אם החמירו. ואפילו בכלי חרס (שאין להם תקנה אלא שבירה), משום דלא פלוג בכלים.

15/16 חבר שמת והניח פירות אפילו אותו היום כונסן הרי אלו בחוקת מתוקנין. ר"ש הנ"ל, תוס' מע"ש ספ"ג 92²⁶, ירוש' מעשרות פ"ג ה"ג, ג' ע"ג, בבלי פסחים ט' א' וש"נ, רמב"ם פ"י מה' מעשרות ה"ב.

16 עם הארץ שקבל עליו והיו לו טהרות וכו'. ר"ש הנ"ל, וברמב"ם פ"י מה' מטמאי מו"מ ה"ז: עם הארץ שקיבל עליו דברי חבירות והיו לו טהרות כשהיה ע"ה ואמר אני יודע ודאי שלא נטמא וכו'. ובירושלמי עירובין פ"ט ה"ד, כ"ה ע"ד (ובהקבלה בחגיגה פ"ג ה"ז, ע"ט ע"ג): דתני עם הארץ שנחמנה להיות חבר והיו לו טהרות ואמר ברי לי שנעשו בטהרה וכו'.

16/17 אלא בזמן שהן עשויות על גבי אחרים וכו'. המלה "אלא" מיותרת ואיננה בר"ש, רמב"ם וירושלמי הנ"ל. ובכ"ו, ר"ש וירושלמי: על גב וכו' על גב וכו'. והסדר בירושלמי שם אחר, אבל עצם הדין כלפנינו. ובר"ש שם (בפירוש): על גב אחרים. שיש עמי הארץ אחרים שעשו לו קודם שיקבל עליו דברי חבירות, והוא אומר בריא לי שבטהרה נעשו.

18 אם אסורות לכל אדם. דיתא בר"ש וירושלמי הנ"ל, וכנראה שנכנס לכאן בטעות מלהלן.

18/19 ר' עקיבא אמר מותר לו ומותר לכל אדם אסור לו ואסור לכל אדם. בר"ש הנ"ל: ר' עקיבא אומר אם מותרות לו מותרות לכל אדם ואם אסורות לכל אדם אסורות לו. וכן בירושלמי הנ"ל: ר' עקיבא אומר אם טהורות לו טהורות לאחרים אם טמאות לאחרים טמאות לו. וכבר פירש ר' יוחנן שם שר' עקיבא מחמיר והן טמאות בין לו ובין לאחרים.

19 גוי שנתגייר והיה לו יין נסך ואמר בריא לי שלא נטמא וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל דיתא המלה "נסך", ונכון. וכן בירוש' הנ"ל: דתני גר שנתגייר והיו לו יינות ואמר ברי לי שלא נתנסך מהן וכו'.

20 בזמן שלא נעשה על גבי אחרים אסור לו ואסור לכל אדם ר' עקיבא אומר וכו'. הגי' משובשת, והנכון הוא בכ"ו: בזמן שנעשה על גב אחרים אסור לו ואסור לכל אדם על גב עצמו מותר לו ואסור לכל אדם ר' עקיבא אומר וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: בזמן שהוא עשוי על גב אחרים וכו', כג"ו. וכן בירושלמי הנ"ל בשינוי סדר, עיי"ש. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 353.

21 אם אסור לו אסור לכל אדם. בר"ש הנ"ל: ואם אסור לכל אדם אסור לו. וכן בירוש' שם: אם טמאים לאחרים טמאים לו. וכבר פירש ר' יוחנן שם שר' עקיבא מחמיר ואסור בין לו ובין לאחרים.

21/22 המאבד והמוציא ברשות היחיד ועבר עליה לילה טמא מדרס וטמא מת. לפי גי' זו ברור שגם ברה"י צריך שיעבור עליה לילה, אבל אם מצאו בו ביום טהור, וגוי' זו בתוספתא היתה גם לפני הראב"ד, שכתב בהשגות פ"ח מה' אבות הטומאות סה"י: שאם אבד ומצא בו ביום אפי' ברשות היחיד טהורין וכן הוא במשנה ובתוספתא. ועיין מ"ש להלן בגי' הראב"ד.

אבל הרמב"ם שם, וכן לעיל שם ה"ז פסק שברה"י טמא מדרס וטמא מת אפילו מצאו בו ביום, ולפ"ז מוכח שלא היו לפניו בתוספתא המלים, ועבר עליה לילה", ודווקא ברה"י מצריכה התוספתא להלן בסמוך, עבר עליה לילה", אבל ברה"י טמא אפי' ביום. וכן באמת מעתיק הר"ש בפ"ח מ"ג: תניא בתוספתא המאבד והמוציא ברשות היחיד טמאין מדרס וטמא מת ברשות הרבים ועבר עליהן לילה וכו' פי' ברשות היחיד טמאין מדרס וכו' ואפילו לא עבר עליהן לילה דלא מפליג ברשות היחיד משום חומרא דרשות היחיד דספיקו טמא, ומתניתין דקתני ביום ומצאו ביום טהור ברשות הרבים. וכן בפ' הרא"ש שם: ומפ' בתוספתא דמתני' מיירי במאבד ברשות הרבים אבל במאבד ומצא ברה"י אפי' לא עבר עליו לילה טמאים מדרס וטמא מת. ועיין רע"ב שם. ועיין להלן ה"ט ומ"ש להלן בסמוך.

22/23 ברשות הרבים ועבר עליהם לילה טמאים מדרס וטהורין טמא מת. ר"ש הנ"ל. וכן בפה"מ שם: זה אינו אלא ברשות הרבים ולכן אם עבר עליו הליצה

טמא מדרס לפי שהאדם דורס אותו והוא לא ראה וכן בארה התוספתא". כלומר, שמצריכה, עבר עליו הליצה דווקא ברשות הרבים, וכגירסא הנ"ל.

ובהשגות הראב"ד פ"ח מה' אבות הטומאות ה"ז: בתוספתא ברשות הרבים אבד ביום ומצא בליצה טמאים מדרס וטהור מטמא מת וברשות היחיד טמא מדרס וטמא מת. ונראה שהראב"ד מסר רק את תוכן התוספתא, והיתה לפניו הגי' כאן ולעיל כגי' ד וכי"ו, עיין מ"ש לעיל. אבל יתכן שהיה לפניו גי' הרמב"ם והר"ש הנ"ל, אלא שסדר הבבות היה לפניו הפוך, והיינו: המאבד והמוציא ברשות הרבים ועבר עליהם לילה טמאים מדרס וטהורין טמא מת ברשות היחיד טמא מדרס וטמא מת. ולפי סדר זה יש להוכיח מן התוספתא שגם ברה"י צריך שיעבור עליה לילה, ובמקרה זה מעתיק הראב"ד את התוספתא כצורתה ולא את תכנה. ואם באמת היה הסדר משונה לפני הראב"ד, הרי אפשר שבבא זו של רה"י חסרה לגמרי לפני בעלי התוספ' סוטה כ"ח ב' ד"ה רשות, עיי"ש היטב. וזה רגיל אצל הסופרים כשמסלימים השמטה שמסלימים אותה במקום אחר, כלומר נדידה ממקום למקום ושינוי סדר מוכיח שהיה שם חסרון מקודם. אבל עיין להלן שו' 26, ואולי חסרה גם הבבא ההיא לפני בעלי התוספ'. אבל זה דחוק ורחוק. ועיין בס' משנה אחרונה פ"ח מ"ג.

24/25 ומודים חכמים לר' שמעון במניח ובשכוח ברשות הרבים וכו'. ר"ש

ורא"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל היה, עיי"ש הטעם.

26 ברשות היחיד ועבר עליהן לילה טמאין מדרס וכו'. לפני הרמב"ם הנ"ל, חסר כנראה גם כאן, ועבר עליהן הליצה, אבל זה היה לפני הר"ש והרא"ש הנ"ל. ועיין מ"ש לעיל.

26/27 המאבד והמוציא בתוך הבית... בחוקת המשתמר. כ"ה בכי"ו. ובבא זו

גם בר"ש הנ"ל וברמב"ם הנ"ל ה"ט.

27 שכל הבית מן המוצנע. בר"ש ורמב"ם הנ"ל לא העתיקה, והלכה זו נשנית

לעיל כלים 596¹⁶.

28/29 כלים שטוחין ברשות היחיד למעלה מעשרה טפחים טהורין דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר אפילו למעלה ממאה אמות טמאים. בר"ש פ"ח מ"ג: תניא בתוספתא כלים השטוחים ברשות היחיד למעלה מעשרה טפחים טהורין דברי ר' מאיר ור' שמעון אומר למעלה ממאה אמות טמאין. וכן לעיל נגעים פ"ז 627¹⁶: כלים התלוין בכותל למעלה מעשרה טפחים טהורין דברי ר' מאיר (כ"ה בד שם) ר' שמעון אומר למעלה מארבע אמות. אבל גם שם בכי"ו ור"ש הגירסא 'ר' יהודה' במקום 'ר' מאיר', ואמרתי שם בדרך השערה שאולי צריך לקבל גם גי' ד וגם גי' כי"ו והריש ולהשלים: דברי ר' מאיר ר' יהודה [אומר אפילו למעלה ממאה אמה טמאין] ר' שמעון אומר למעלה מארבע אמות (כלומר. טהורין וכדעתו במשנת נגעים פי"ג מי"א). ואפשר שגם כאן צריך להשלים כן: דברי ר' מאיר (כגי' הר"ש) ר' יהודה (כגי' ד וכי"ו) אומר אפילו למעלה ממאה אמות טמאים [ור' שמעון אומר למעלה מד' אמות].

וטעם מחלוקתם כאן ושם, שר' מאיר מחשיב למעלה מעשרה אפילו ברה"י כרשות לעצמה ור' שמעון מצריך ד' אמות, ור' יהודה סובר שכל רשות היחיד אחת אפי' עד מאה אמה.

29/31 גנו של חבר בצד גנו של עם הארץ חבר שוטח שם כלים ומניח שם טהרות ובלבד שאין עם הארץ יכול לפשוט את ידו וליגע. כל ברייתא זו חסרה לפני הר"ש הנ"ל. ובע"ז ע' ב' ת"ש גנו של חבר בצד גנו של עם הארץ אותו חבר שוטח שם פירות ומניח שם כלים ואעפ"י שידו של עם הארץ מגעת לשם. אבל ברמב"ם פ"ב מה' מטמאי מו"מ הי"ח פוסק כתוספתא כאן, ועיין בכ"מ שם. ברם נ"ל קרוב לוודאי שהרמב"ם גרס בגמרא שם: ת"ש גנו של חבר למעלה מגגו של עם הארץ וכו', והיינו הכבא שלהלן ושעליה חלק רשב"ג, כלומר, הרישא של רשב"ג. וכן יוצא ברור מדברי הר"ש הנ"ל שכותב: וקצת קשה דהתם פריך עליה דר' יוחנן מדרבן שמעון בן גמליאל והדר פריך עליה דרב מדתנא קמא ומעיקרא הוה ליה לאתווי רישא והדר סיפא. הרי לך ברור שהיתה לפניו הגירסא: למעלה מגגו וכו', כי לפי הגירסא שלפנינו אין מקום כלל לדבריו שהרי זו היא ברייתא אחרת שלא הובאה כלל כאן בתוספתא של הר"ש (עיין לעיל). ואם נניח שבר"ש יש למעלה השמטה ע"י הדומות, והיתה לפניו הברייתא כאן, הרי מכ"ש שאין מקום לדבריו, והיה מעיר על הסתירה בין התוספתא ובין הבבלי. ואעפ"י שבדק"ס לא מצאתי גי' זו וכן מעתיק כלפנינו גם בתוה"ב להרשב"א קמ"ז ע"א, מ"מ קרוב לוודאי בעיני שלפני הרמב"ם והר"ש היתה הגי' בגמרא כמו שכתבתי. ועיין להלן.

31/32 גנו של חבר למעלה מגגו... חבר שוטח שם כלים ומניח שם טהרות. בר"ש הנ"ל: גנו של חבר למעלה מגגו של עם הארץ חבר שוטח שם כלים ומניח שם טהרות אף על פי שעם הארץ יכול לפשוט ידו וליגע הרי אלו טהרות וכן בגוי אינו חושש משום יין נסך. וכן כנראה היתה הגירסא גם לפני הרמב"ם פ"ב מה' מטמאי מו"מ רה"ח, עיי"ש. ועיין מ"ש לעיל שנראה שברייתא זו הובאה בע"ז ע' סע"ב לפי גי' הרמב"ם והר"ש.

ובכ"ז כאן חסר מ, חבר שוטח שם כלים וכו' עד סוף הי"א (שו' 34), אבל בד אינו חסר כלום, ואצל צ' בשנו"ס יש כנראה טה"ד, ורצה להעיר על חסרון בכ"ז ובמקום זה ציין על חסרון בד.

32/34 רבן שמעון בן גמליאל אומר גנו של חבר... לפשוט את ידו וליגע. ר"ש הנ"ל, ע"ז ע' ב', עיי"ש. וצ"ע בערוך ערך מצר ב' אם לא היתה לפניו גי' אחרת גם בדברי רשב"ג. ועיין מ"ש לעיל.

34/35 נפל דליו... וטהור בעלייתו. בר"ש הנ"ל: נפל כליו לתוך בורו וכו', וכנראה שט"ס היא. ועיין במשנה פ"ח מ"ג ומ"ש באו"ש פ"ב מה' מטמאי מו"מ הכ"ב. 35/36 ר' אלעזר אומר משקה סרוח הרי טהור... ידי עופות. ר"ש פ"ח מ"ו. ועיין תו"כ שמיני פרש' ח' ה"ד, ג"ה ע"א, ירוש' תרומות פ"א ה"ב, מ"ז ע"ד. ובתשה"ג הוצ' קורוניל סי' פ"ט (ס' המעשים שפרסם אפשטין בתרביץ ש"ב ס"ג עמ' 325): שאר שרצים משערין אותן אחד לחמש מאות ואם היה המשקה סרוח ואפי' יותר מכשיעור טמא. ורי"ן אפשטיין שם הסמיכה לתוספתא כאן, ומציטת הקולמוס היא, כי שם הפירוש הוא שהמשקה היה סרוח מחמת השרץ שנתן בו טעם ולפיכך טמא אפילו יותר מכשיעור הנ"ל, ואין זה עניין לסרחון הפוסל מאכילה. וכבר העירותי ע"ז בס' המתכונות הוצ' ד"ר לוין עמ' 112.

36/37 חמין היוצאין עם גללי בקר ושעורין היוצאין עם גללי בהמה וכו'. ר"ש הנ"ל, מנחות ס"ט א', ועיין רמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין הי"ז ובכ"מ שם.

38 כונסן לאוכלין וכו'. בד. כ"ו ור"ש הנ"ל: כינסן לאוכלין וכו'.
 שם: גולין אף על פי שכנסן למשקה בטלה דעתו. כ"ה בכ"ו. ובר"ש הנ"ל:
 גללים אף על פי שכנסן למשקה בטלה דעתו. וכן הגיה הגר"א ופירש גללים —
 מי רגלים. ובהשגות הראב"ד פ"ב סה"י: אין משקין יוצאין על ידי פרה ולא על ידי
 עופות ולעולם מקבל טומאה הואיל וראויים היו מתחלה לאדם, אבל אם היו סרוחים
 מתחלתן כגון פרש שבמעי בהמה ודאי טהורים. ועיין פסחים י"ח א'.
 39 חשב עליו לאשפה טמא ולכלב טהור. בר"ש הנ"ל: חשב עליו לאשפה
 טהור ולכלב טהור. וכן בס' יחסי תו"א כת"י ערך זעירא בר חננא: ובתוספת'
 דמס' טהרות [פ'] חבר ועם הארץ גרס' לפלוגתיהו בע"א והכי גרס' לה גוזל שנפל
 לתוך הבור של גת חשב עליו לאשפה טהור ולכלב טהור דברי ר' עקיבא וכו'.
 ועיין במשנה פ"ח מ"ו.

עמ' 671

1/2 עריכה שהיא טמא טמא מת. ר"ש פ"ח מ"ח, ובפירושו שם: פי' שהיא טמאה
 טמא מת שנגעה בטמא מת. אין לשין בה קמח של חולין דאסור לעשות עיסתו
 בטומאה משום דטבולה לחלה וכו'.
 3 מביא קמח של חולין ונותן לתוכה ועורך בתוכה בצק של תרומה וכו'.
 ופירש בר"ש הנ"ל שאין עפרוריות הקמח חיבור זו עם זו להצטרף לכביצה, ואין
 יכולות לטמא אחרים, וממילא מפסיקות בין הבצק והעריבה.
 4/5 המזחילה שהיתה שותה ויורדת וכו'. בר"ש הנ"ל: המזחילה שהיא שותתה
 ויורדת וכו'.
 5/6 העליונים טמאין מפני שהן גרורין על גבי ידיו התחתונים טמאין. בר"ש
 הנ"ל לנכון: והתחתונים טהורין. ולהלן 685¹⁶: מפני שהמשקה גרור על גבי ידיו.
 וגם כאן רק העליונים גרורים על גבי ידיו ששמשו להן בסיס לרגע ולפיכך טמאין.
 אבל התחתונים טהורין. ועיין הפי' בר"ש הנ"ל.
 6 מקל שהיא מלאה משקין טופחין טמאה. כ"ה בד וכ"ו (בד: טמאין).
 ועיין במשנה פ"ח מ"ט. ובר"ש שם: דקטפרס חיבור ובתוספתא משמע דלענין טופח
 נקט לה דקתני מקל שהיא מלא משקין טופחין.
 6/7 ור' יהודה אומר משם ר' יהושע... טהורה. עיין במשנה הנ"ל.

פ"י

8 רבן שמעון בן גמליאל אומר משתגמר מלאכתן והלכה כדבריו. בד:
 רבן גמליאל אומר וכו'. ובר"ש פ"ט מ"א: תניא בתוספתא רבן גמליאל אומר משתגמר
 מלאכתן (וחסרו לפניו המלים: והלכה כדבריו). ובמשנה שם: רבן גמליאל אומר
 משתגמר מלאכתן וחכמים אומרים כדבריו.
 8/9 הגומר את זיתיו בן יומן חורנו לדברי בית שמאי וכו'. בר"ש הנ"ל:
 הגומר את זיתיו בני יומן חורנו לדברי בית שמאי וכו'. וכל הברייתות עד שו' 13
 נעתקו בס' יחסי תו"א כת"י ערך ר' יוחנן בן החורנית כגי' כ"ו בערך. ובפי'
 הדברים באר הגר"א שאנו רואים מכאן שר"ג לא חלק אלא לקולא, והיינו אם לא

נגמרה מלאכתן אין הוצעה מכשירה כלל, אבל אם נגמרה מלאכתן ביום אחד חזרנו למחלוקת ב"ש וב"ה.

9/10 ר' יעקב אומר מוחל משקה הוא ומפני מה טהרו מוחל היוצא מן הזיתים וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ר' יעקב אומר משקה הוא ומפני מה טהרו מוחל היוצא מן הזיתים וכו'. וכן בשבת קמ"ד ב': דתניא ר' יעקב אומר מוחל הרי הוא כמשקה וכו'. אבל בפיה"מ פ"ט סמ"ב עמ' 61: ובתוספתא ר' מאיר אומר משקה הוא ומפני מה טהרו מוחל היוצא וכו'. וכן גרס בתוספתא גם בתוס' רי"ד שבת קמ"ד ב' (י"א ע"ב) ובבבלי שם גרס כלפנינו, ולפיכך אמר: ואתיא דר' מאיר כר' יעקב והכי תניא בתוספתא (ואעתיק את כל לשונו להלן) וכו'.

ובירושלמי דמאי פ"ו ה"ז, כ"ה רע"ד: תיפתר כר' מאיר דר' מאיר אמר המוהל כמשקה, ויתכן שכיוון לכאן שמפורש כן בדברי ר"מ (לג' הרמב"ם והרי"ד), ואין אנו צריכים לדיוק ממשנת מכשירין פ"ו מ"ה, ועיין ר"ש שם.

11 ור' שמעון אומר מוחל מי פירות הוא. כלומר, ואינו לא אוכל ולא משקה ואפילו חישוב עליו, כלעיל 662¹⁹ ואילך. ובשבת שם: ר"ש אומר מוחל אינו כמשקה. ובפיה"ג כאן עמ' 131: ותניא ר' שמע' או' מוהל מי פירות הן וכו'. וכן בפיה"מ להר"מ פ"ט סמ"ג עמ' 62: ובתוספתא ר' שמעון אומר מוחל מי פירות הוא וכו'. וכ"ה בתוס' רי"ד הנ"ל, עיין להלן. אבל בר"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר מוחל מי פירות הוא וכו'. ועיין משנת מכשירין הנ"ל.

11/12 ומפני מה אמרו מוחל היוצא מעיקת בית הבר טמא וכו'. וכן בפיה"מ להר"מ: ומפני מה טמאו מוחל היוצא מעוקת בית הבר וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ומפני מה טמאו מוחל היוצא מן עוקת (כ"ה בד"ר. ובד"ח בטעות: מן שוקת) בית הבר וכו'. ובשבת שם: ומה טעם אמרו מוחל היוצא מעיקול בית הבר טמא וכו'. ואנו רואים מכאן כי ר"ש שסובר שמוחל פי פירות הוא מודה במוחל היוצא מעיקת (מעיקול) בית הבר שהוא מכשיר, וכן ר' יעקב (ר"מ, לג' הר"מ והרי"ד) הסובר שמוהל משקה הוא מודה לעיל במוהל היוצא מן הזיתים שלא נגמרה מלאכתן שאינו מכשיר.

וע"פ סיכום זה כתב בתוס' רי"ד שבת הנ"ל: והכי תניא בתוספתא ר"ש אומר מוהל מי פירות הוא חוץ מן היוצא מעקל בית הבר ר"מ אומר כל מוהל משקה חוץ ממוהל זתים שלא נגמרה מלאכתן פי' ר"ש סבר כל מוהל חשוב כשאר מי פירות שאינן מכשירין וכו'. ור"מ אומר כל מוהל חשוב משקה חוץ ממוהל היוצא מן הזתים שלא נגמרה מלאכתן שלא נתבטל עדיין (כלומר שלא נתבטלו ונתרככו בבית הבר) שאפילו אם תטחנם בבית הבר אין היוצא מהן שמן אותו המוהל ודאי חשוב כמי פירות. אבל כל זמן שיש שמן בזתים כל מוהל היוצא מהן חשוב משקה כשמן. 12 לצאת ידי צחצוחי שמן וכו'. כ"ה בד' ופיה"מ להר"מ הנ"ל. ובר"ש הנ"ל:

מפני שאי אפשר לו בלא צחצוחי שמן. והנכון כלפנינו, עיין מ"ש לעיל 652²¹.

12/13 מוחל היוצא מן השמן טמא. עיין באור הגר"א. ועיין לעיל 662 שו" 12/13. 13 כינסו ועשאו עיקל טמא. בר"ש הנ"ל: כנסו ועשאו עוקל טמא. פי' ועשאו עוקל שעירבו עם מוחל היוצא מעוקל בית הבר. ובר"ש ד"ה הפי' משובשת. 14/15 העוטן זיתיו בין שני בדין כיון שגמר אחד מהן הוכשרו לקבל טומאה. בר"ש פ"ט מ"ג: תניא בתוספתא העוטן זתים בשני בתים כיון שגמר אחד מהן

הוכשרו לקבל טומא'. וכן ברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ט (בד' קושטא): העוסק זתיו בשני בתים כיון שגמר אחת מהן הוכשרו לקבל טומאה. וברמב"ם ד"ח הגיהו ע"פ התוספתא: בשני בדין. אבל מכיוון שג' זו נמצאת גם בר"ש הרי קשה להגיה ברמב"ם. ואולי הפירוש שעטן זתיו בשתי מדות (ע"פ מליצת הכתוב דה"י ב', ב'—ט: ושמן בתים עשרים אלף) ולא בבית אחת ובמדה אחת (וזו היא רק מליצה ע"פ הכתוב), מ"מ הוכשרו אלה שנגמרו, ואין אנו אומרים מכיון שדרכו לעטון בשתי פעמים, לא נחא ליה שיתרככו הראשונים יותר מדאי, והוה ליה כעתיד להוסיף על אותה מדה, אלא אותה שנגמרה הוכשרה.

14/15 המוסק זתיו בגליל העליון... לגליל התחתון. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"י. משמסקן חשב עליהן הוכשרו לקבל טומאה עוד הו. בד: משמסקן וכו' עוריהו. ובכ"י: עוררו. ולית ליה פיתרא. ובר"ש הנ"ל: ואם משמסקן חשב עליהן ר' מאיר מסמא ורבן שמעון בן גמליאל מסהר. ועיין רמב"ם הנ"ל, ואין לדעת אם היתה לפניו הגי' שלפנינו או גי' הר"ש ופסק כר"מ. 16/17 הגומר את זתיו ועתיד למוכרן טהורין. רמב"ם הנ"ל. ובר"ש הנ"ל: פי' ועתיד למוכרן טהורין דלא נחא ליה במשקה היוצא.

17 ליפותן בעליון טמאים. בכ"י: ליפותן בעליון טמאים. וכן בר"ש הנ"ל: ליפותם בעלים טמאים וכו' ליפותן בעלים הניח עליהן ע"י זית כדי לנאותן. וברמב"ם הנ"ל: ליפותן בעליון הוכשרו ומקבלי טומאה. וע"פ כנראה הגיה הגר"א. 17/18 הלוקח מעטן זיתים מן הגוי אם יש מסיק על פני האדמה יעשו בטהרה מן הגוי נאמן לומר לא גמרתיו. בר"ש הנ"ל: הלוקח מעטן של זתים מן הגוי אם יש מסיק על פני האדמה יעשו בטומאה ומשל ישראל נאמן לומר לא גמרתיו. וכן היתה הגי' לפני הרמב"ם הנ"ל הי"א: הלוקח מעטן זתים מן הגוי אם יש מוסק על פני האדמה יעשו בטומאה שזה בחזקת שגמר. ונאמן עם הארץ לומר מעטן זה לא גמרתיו. ובר"ש הנ"ל פירש: אם יש מסיק על פני האדמה, כלומר אף על פי שיש לגוי מוסקי זתים במקו' אחר, לא אמרינן עתיד להוסיף ולא נגמרה מלאכתן אלא יעשו בטומאה. ומשל ישראל. כלומר אם קנה מעם הארץ נאמן לומר לא גמרתיו. אבל גי' כ"י וד נראית יותר נוחה, והפירוש הוא אם יש זיתי מסיק (עיין חלה פ"ג מ"ט) על האדמה, כלומר מונחין על האדמה מוכנים בשביל בית הבד יעשה בטהרה, מפני שהם מעידים שדעתו להוסיף, ולא נגמרה מלאכתו. ועיין מ"ש על הביטוי יעשו בטומאה להלן 672 שו' 26/27.

18/20 היתה לו אם... אף על פי שהוא עתיד להוסיף קב אחד או שני קבין דרי אלו טהורין. בר"ש הנ"ל (בפירוש): אם של זתים. זתים שבקרקע המעטן ונדבקו ונעשו אחת קרי אם. אף על פי שהוא עתיד להוסיף. טפי הוה ניחה אי הוה גרסינן אם הוא עתיד להוסיף. ויש לפרש דהכי קאמר אף על פי שאינו עתיד להוסיף אלא קב כלל נגמרה מלאכתן חשיב וטהורין. והא דנקט או שני קבין היינו לפי זתים שבמעטן. וברמב"ם הנ"ל ה"ח: גמר מלמסקן זתיו אבל עתיד ליקח זתים אחרים ולהוסיף עליהם אפילו אינו עתיד להוסיף אלא קב או קביים לא הוכשרו. 20 ואם הערים דרי אלו טמאין, ר"ש ורמב"ם הנ"ל. והפי' הוא שהערים והניח בכוונה קב או קביים מחוץ למעטן כדי שיוסיף עליהם אח"כ ויוכל לעשות לפני כן בטומאה. ועיין להלן 672.

20/21 העוטן ויתים ברשות עם הארץ... וחותם אחר. ר"ש פ"ט מ"ד, רמב"ם

פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ו.

21/22 ואף על פי שבא ומצא מפתח פתוח... ואפילו קיסם. ר"ש ורמב"ם הנ"ל,

ע"פ 669 שו" 14/15. עיין מש"ש.

23/24 היו שם חורין וסדקין... כפתחים. ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

25 ובלבד שיהיו ניסוטין מחמת המחיצה. וכו' גם בד. אבל בר"ש הנ"ל:

ובלבד שלא יהא ניסוטין מחמת המחיצה וכו' פירוש שלא יהא ניסוטין מחמת מחיצה. כגון סדינין פרושין או מחצלת פרושה.

אבל גירסתנו, ובלבד שיהיו היא בל"ס נכונה. ופירושה: ובלבד שלא יהא וכו'.

וכבר הבאתי כמה דוגמאות לסיגנון זה בח"ב עמ' 261—260, עיי"ש. ויש להוסיף גם

תוס' שבת 115: ובלבד שלא יהא מחולחלין. שזהו אותו הדבר כמו: ובלבד שיהא

מחולחלין. כג' כ"ל וד שם. עיין מ"ש בח"א עמ' 124. שם 132 (בד): ובלבד שלא

ימלוץ ביד. וזהו כמו: ובלבד שימלוץ ביד. כג' כ"ל שם. עיין מ"ש שם עמ' 144.

26 אם היתה גבוהה עשרה טפחים אף על פי שאינה מגעת לקורות טהורה.

אם היתה גבוהה מן הארץ עשרה טפחים שאינה מגעת לקורות טהורה.

26/27 העוטן בית הבד כעוטן בתוך ביתו. בר"ש הנ"ל: והעוטן בבית הבד וכו'.

ופי' הגר"א: העוטן בבית הבד של עם הארץ. ועיין להלן 672 שו" 5/6.

27 הגומר את ויתיו ושייר קופה אחת יתננה לעיני הבהן. וכו' הגירסא

במשנה פ"ט מ"ד בהוצ' לו. קויפמן, ד"ו רפ"ג (עם פי' הר"ש) ובכת"י פרמה (ושם:

לעיני כהן). ובכ"מ: ישייר קופה אחת יתננה לעיני הבהן. אבל בד' נפולי

ובהוצ' שלנו במשנה שבמשניות ובמשנה שבגמרא: ושייר (ברע"ב בד"י: ישייר)

קופה אחת יתננה לעיני הבהן. וכו' בפיה"מ שם, וכן פירש הר"מ שם לפי גירסא זו.

ובחגיגה כ"ה א': ישייר קופה אחת ויתננה לעיני כהן. אבל בכת"י ב' שם (ועוד):

לעיני כהן, עיין דק"ס שם עמ' 86 הערה מ'. ובר"ח שם: ישייר קופה אחת

ויתננה לעיני כהן. וכן הגיה הגר"א במשנה כאן. ובתוס' חגיגה כ"ה א' (ד"ו רצ"ח)

סד"ה יתננה: לעיני כהן גר' וכן גר' רש"י והכי איתא בסדר המשנה דטהרות הגומר

זתיו יתננה לעיני כהן דברי ר' מאיר וכו' ומאן דגרס לעיני (לפי הנ"ל צ"ל: לעיני)

כהן שיבוש הוא בידו. ומפירש"י שלפנינו אין לדעת איך היתה גירסתו (בתוך ההעתקה

של רש"י: לעיני). והמאירי בחגיגה עמ' נ"ב העתיק את לשון רש"י וגרס, לעיני.

ובסוף הוסיף (על דברי הגמרא): ויש שאין גורסין לעיני כהן אלא לעיני כהן.

כל' שלא יניחנה בתוך ביתו אלא יתננה במקום מיוחד שבבית הבד לעיני כהן וכהן

משמרה. אבל בתוספות חגיגה שם בדיח: לעיני כהן גר' וכן גרס רש"י והכי איתא

בסדר המשנה דטהרות הגומר זיתיו יתננה לעיני כהן וכו' ומאן דגרס לעיני

שיבוש הוא בידו.

ובר"ש הנ"ל גרס בתוספתא כאן: ישייר קופה אחת ויתננה לכהן וכו'.

28 ויוליך לו את המפתח מיד דברי ר' מאיר. כ"ה בכ"ו. ובר"ש הנ"ל: ויוליך

לו המפתח ביד דברי ר' מאיר וכו' ויוליך לו המפתח, כלומר או יוליך לו המפתח.

ביד כמו מיד ותרי תנאי אליבא דר' מאיר [ד]במתני' (הנ"ל) לעיני כהן קאמר.

שם: ור' יהודה אומר כל אותו היום. בר"ש הנ"ל: והא דקאמר ר' יהודה במתני'

מיד כל אותו היום מיד קרי ליה.

30 מיד ולמוצאי שבת בשש שעות. בר"ש הנ"ל: מיד ולמוצאי שבת, כלומר למוצאי שבת לאחר שש שעות מיד.

30/31 ר' שמעון בן יהודה אומר וכו'. ר"ש פ"ט מ"ה. ועיין במשנה שם.

31 בכ"פ.ש. בכ"ו ור"ש הנ"ל: בכופש. וכ"ה במשנה שם בהוצ' לו. קויפמן, כ"מ (ושם בטעות: בפופש). כת"י פרמה, ד"ו רפ"ג (עם פ"י הר"ש). ובד' נפול' שם: בכותיש. ובפיה"מ דירינבורג 63, וכן בהוצ' שלנו במשנה שבמשניות ומשנה שבגמרא: בכותש.

32 על מה נחלקו על שהניחן ליכתש. בר"ש הנ"ל: על מה נחלקו על שיהו נוחים ליכתש וכו'. ועיין במשנה הנ"ל.

33/34 הוית שפצעו בידים טמאות לא הוכשר לסופתו במלח ולא הוכשר. וכ"ה בד (אלא שבד"ח תקנו: הוכשר). ובר"ש הנ"ל: הוית שפצעו בידים טמאות הוכשר סופתו במלח לא הוכשר. וכן בשבת קמ"ה א': דתניא המפצע בותים בידים מסואבות הוכשר לסופתן במלח לא הוכשר. וכן במשנתנו כאן: הפוצע זתים בידים טמאות טימאן.

אבל קשה להגיה בתוספתא נגד כ"ו וד, וג"י הר"ש כנראה הוגהה ע"פ הבבלי. ובירושלמי מעשרות פ"א ה"ז, מ"ט ע"ב: דתני זית שפצעו בידים מסואבות לא הוכשרו לסופתן במלח הוכשרו. ועיין בפ"מ ומה"פ שם. ועיין מ"ש להלן 672²⁹.

34 לידע אם יש בו שמן לא הוכשר וכו'. בירוש' שם: לידע אם יש בו מים

לא הוכשרו וכו', והיא היא. ובשבת שם: לידע אם הגיעו זתיו למסוק אם לאו לא הוכשר וכו'.

35/36 היתה לו אם של ויתים ועתיד להפכו... אינן חיבור. עיין פיה"ג כאן

עמ' 126, ערוך ערך אום, פיה"מ פ"ט רמ"ז עמ' 64. ובר"ש פ"ט מ"ח: תניא בתוספתא

היתה לו אום (עיין בפיה"ג שם הערה 29) של זתים ועתיד להפכה כיון שתקע בו

את היתד אף על פי שיש בה גושין הרבה הרי אלו אינן חיבור וכו' פי' ועתיד להפכה

דרך הזתים שמתפרדים בשעת הפיכה. שיש בה גושים הרבה שיש כמה זתים מדובקים

בגוש. הרי אלו אינם חיבור דמכיון שבאו להפרידן שוב אין חיבורן חיבור, מידי דהוה

אתאנים וכו' דבותים חיבור דרוצה שיינקו זה מזה (עיין בתוספתא לעיל 661 שו' 23/24

ובר"ש למעלה שם), והרי השתא אין רוצה שיינקו. ועיין גם בפ"י הרא"ש שם מ"ט ובר"ש שם.

וכן פירש הרמב"ם, כפי שיוצא מפסקיו בפ"ו מה' טומאת אוכלין הט"ז: הזתים

שנטמאו (צ"ל: שעטנן כמו שהוא ברמב"ם ד"ח) ונעשו גוש אחד הרי זה חיבור מפני

שמתחילה לא נתנן למעטן אלא על מנת שיינקו זה מזה וכו' היתה לו אום של זתים

ועתיד להפכה כיון שתקע בה את היתד אף על פי שיש בה גושים הרבה אינן חיבור.

36/37 משהפכה ונעשה אם ר' אומר אינו חיבור ור' יוסי בר' יהודה אומר

חיבור. בר"ש הנ"ל: משהפכן נעשו אום ר' יהודה אומר אינו חיבור ר' יוסי אומר

חיבור פי' וכו' משהפכן נעשו אום כלומר אם לאחר שהפכן ונתפרדו חזרו ונתחברו

ונעשו אום פלוגתא דר' יהודה ור' יוסי אי הוי חיבור או לא וכו'. ועיין

להלן 687 שו' 26/27 ומש"ש.

וברור שפני הרמב"ם הנ"ל היתה הגירסא כג' ד וכ"ו, שהרי לגירסת הר"ש

ע"ינו לפסוק שאם נתחברו אחרי ההפיכה חיבור כר' יוסי, כי ר' יהודה ור' יוסי

הלכה כר' יוסי (עירובין מ"ו ב'), אבל ברמב"ם הנ"ל: ואם משהפכה נעשו אום

אינן חיבור. וזהו כר' יהודה לפי גירסת הר"ש. אבל לפי גירסא שפנינו פסק הרמב"ם

כרבי, בהתאם לכלל הלכה כר' מחבירו כמו שהעיר בכ"מ שם במקומו. וכן מפורש

בהלכות קצובות דבני מערבא (בה"ג ד"ו ק"כ ע"א. ד"ב עמ' 469, אהל דוד, רשימת כתי ששון ח"א עמ' 90): רבי ור' יוסי בי ר' יהודה הלכה כרבי. ועיין במצפה שמואל, ויתכן שכיוון לזה.

37 גרגרין שנשרו במים ונעשו אם וכו'. כ"ה בד. ובפיה"ג סוף עמ' 126: ועוד אמרין גרגרין שנשרו במים ונעשו וכו'. ועיין ערוך ערך אום.
37/38 ר' אומר אינן חבור ור' יוסי בר' יהודה אומר חבור. והן הולכים לשיטתם לעיל אם נתחברו מאיליהן. ובר"ש ורמב"ם לא נעתקה הלכה זו. ואפשר שכאן אין הלכה כרבי, עיין מ"ש להלן 687 שו' 27/28.
38 אם עד שלא נגמרה מלאכתן וכו'. ר"ש פ"ט מ"ו, ועיין פיה"מ שם עמ' 64.
ועל פי התוספתא פסק הר"מ בפי"א מה' טומאת אוכלין הי"ב: הרוצה ליטול מזותים שלא נגמר מלאכתן וכו', כמשנתינו פ"ט מ"ו.
38/39 ורצה ליטול מהן... במהרה. ר"ש הנ"ל, משנה הנ"ל, ועיין אליהו רבא שם.

עמ' 672

1 ומוליך לבית הבר, בר"ש הנ"ל: ומוליך בט הרה לבית הבר. ולפי פשט הלשון משמע שהכל הולך על מה שקצץ, אבל הר"מ והר"ש במשנה שם לא פירשו כן. ועיין באליהו רבא הנ"ל, וכל דבריו מיוסדים על התוספתא כאן.
שם: ובית הלל אומרים אף מחפה בטומאה. כ"ה בכ"ה, בר"ש ובמשנה הנ"ל.
2/3 קתבו מניח כדי קתבו. כ"ה גם בד ובר"ש הנ"ל. ובד"ח של התוספתא הגיהו: חתכו מניח כדי חתכו. ואין להגהה זו שום יסוד. והנכון הוא: קתבו מניח כדי קתבו (וכן הגיה לוי במלוננו ערך קוטבי). וכן לעיל שביעית 70²² (כג"ד וכי"ו): זיתים של שביעית אין עושין אותן בקתבי וכו' עושין בקתבי וכו'. והיינו קתבי, היינו קטבי (קוטבי). וכן במשנה שביעית שם פ"ח מ"ו: ואין עושין זיתים בבד ובקוטב אבל כותש הוא ומכניס לבודידה וכו'. ובמלא"ש שם: קוטב פי' הרמב"ם ז"ל גת קטן לזיתים ובודידה גת קטנה עד מאד. ובספרים ישנים גרסי' ובקוטבי ביר"ד. ולהלן 679²⁰: ישב על גבי קתכא וכו', ובכ"י: קתכי, וצ"ל: קתבי (או קתבו), עיין מש"ש.
4 משם אביו אף על פי שעקר את כל האם וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה ואליהו רבא שם.
5 ובלבד שלא יערים ואם הערים הרי אלו טמאין, לעיל 671²⁰. ובר"ש הנ"ל: ובלבד שלא יערים. אדר' יוסי אי אפשר ליישב, דהא בכל עניין טהורים דלא הוכשרו, אלא אעתיד להוסיף קאי כי ההוא דלעיל (671²⁰).
5/6 והעוטן בית הבד כעוטן בתוך ביתו, לעיל 671²⁷. ובר"ש הנ"ל: והעוטן בבית הבד כאילו עוטן בתוך ביתו פי' וכו' כעוטן בביתו דכל זמן שעתידי להוסיף לא נגמרה מלאכתן.

פי"א

7 היה קוצץ מן המעטן ומעלה לראש הגג וכו'. בפיה"מ להר"מ פ"ט מ"ט עמ' 65: וזה לשון התוספתא היה קוצה מן המעטן וכו'. וכן בר"ש שם: תניא בתוספתא היה קוצה מן המעטן וכו'. ועיין גם רמב"ם פי"ז מה' אבות הטומאות ה"ד.

7/8 ונמצא שרץ בנג המעטן טהור נמצא במעטן טמא הגג דברי רבי. בר"ש הנ"ל: ונמצא שרץ בגג המעטן טהור במעטן הגג טמא דברי רבי. וכן בפיה"מ להר"מ הנ"ל: ונמצא שרץ בגג המעטן טהור במעטן הגג טמא. וסתם משנתינו שם היא אפוא כרבי. 8/9 וחכ' או' נמצא שרץ בנג... אלא מעטן. ר"ש הנ"ל, וברמב"ם הנ"ל פסק כחכמים. ועיין בתוי"ט ובס' משנה אחרונה פ"ט מ"ט. ופסק הר"מ לא נתיישב לי. וכנראה שצדק בע"ל חידושי מהרי"ח כאן ספ"ט שהגיה ברמב"ם, עיי"ש. ועיין מ"ש להלן 673 שו' 3/4.

9/10 נמצא בנוש ובנג בתוך שלשה ימים המעטן טמא אחר שלשה המעטן טהור. ר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: נמצא בגוש ובנג. שקצץ גוש אחד מן האום והעלהו לגג. בתוך שלשה ימים המעטן טמא דע"ל כרחין במעטן היה, דאי ע"ל הגג אחא, ע"ל הגוש איבעי ליה לאישתכוחי ולא בתוך הגוש וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל: נמצא השרץ בתוך גוש של זתים והגוש בגג אם בתוך שלשה ימים אף המעטן טמא שאני אומר גוש זה מן המעטן ע"ל והשרץ בתוכו, ואם נמצא אחר שלשה ימים משהעלה זתים לגג הרי המעטן טהור, שמא בגג נתקבצו ונעשו גוש בתוך השלש ימים.

10 הקורץ מקרצת טמאה דברי ר'. חסרון יש כאן, והנכון בר"ש הנ"ל: הקורץ מקרצות מן העיסה ונמצא שרץ במקרצת העיסה טהורה בעיסה המקרצת טמאה דברי ר'. ועיין ר"ש ורא"ש לעיל פ"א מ"ז, אגודה שם, רכ"ג ע"א, ר"ש טבול יום פ"א מ"א. וכן ברמב"ם הנ"ל ה"ה: הקורץ מקרצת מן העסה ונמצא שרץ במקרצת וכו', עיין להלן.

10/11 וחכ' או' נמצאת בעיסה... אלא מקרצת. ר"ש כאן הנ"ל, רמב"ם הנ"ל, ופסק כחכמים. ועיין לעיל.

11/12 נמצא בתוכה של מקרצת הכל טמא. ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

12 המערה מכלי לכלי ונמצא שרץ בתחתון העליון טהור. ר"ש הנ"ל, משנה פ"ד סמ"ד, ועיין בס' משנה אחרונה שם. 14/15 נמצא על גבי פרורין ונגע בכביצה טמא פרורין שעל גבי פרורין... מקום מגעו. משנה פ"ט מ"ט. ובר"ש הנ"ל שם: פירורין ע"ל גבי פירורין. בכל הספרים כתוב כאן פירורין ברי"ש, ובמתניתין כתוב פירודין בדל"ת. ובערוך הביא פירודין דמתניתין בערך פרד ופירש וכו' ואף ע"ל גב דפרשי' במתניתין פירודין וגושין הכל אחד, והכא נקט ברישא לשון גושין ובסיפא לשון פירורין. איפשר דפירורין זוטרי מגושין, ובין בזה בין יש זיתים מדובקים זה עם זה וכו'. ועיין הפירוש במשנה באליהו רבא שם.

15/16 וכיצד הוא עושה... עודהו השרץ שם תוחב בו הקוסמים. בר"ש הנ"ל: כיצד הוא עושה ר' אליעזר בן יעקב אומר משום ר' חנינא עודהו השרץ שם תוחב בהן קומוס פירוש וכו' ולכך קתני כיצד הוא עושה דאם יאחו בשרץ יתערבו הפירורין שנגעו בו בטהורים וכו' תוחב בהן קומוס בין הפירורין הנוגעים בו לפירורין שתחתיהם, שיכנס השרץ ופירורין בתוך הקומוס ובידו אין יכול לאחוז בכל, פן יגע בשרץ ולא יטמא.

והנה הגי' קומוס בר"ש בטוחה שהרי הוא חוזר ע"ל מ"ל זה כמה פעמים, ואולי הכוונה קומוס ס"ל של נצרים ששולין בו דגים, וגם כאן תוחב לתוך הזיתים (כג' הר"ש: בהן) את הקומוס ושולף את השרץ יחד עם הפירורין שנגע בהן.

16/17 ענבים עד מתי מטמאים טומאת אוכלין משהלכו בהן שתי וערב. ומכאן ואילך מטמאין טומאת משקין. וכן ברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הכ"ד: ענבים שדרכן משהלך בהן הדורך שתי וערב מתטמאין טומאת משקין. וכ"ל הברייתות שלנו עד שו' 36 נעתקו בר"ש פ"י מ"ה. ועיין תוספתא תרומות פ"ג, 29²⁰, ירושלמי שם פ"ג ה"ד, מ"ב ע"א.

17/18 הולך בהן שתי וערב ונשתיירו מהן גרונרת שלימין מתטמאין טומאת אוכלין. בר"ש הנ"ל: ומשהלכו בהן שתי וערב ונשתיירו בהן גרגרים שלמים מטמאין טומאת אוכלין. וכן ברמב"ם הנ"ל: נשתייר בהן גרגרין שלמים אותן גרגרין מתטמאין טומאת אוכלין.

18/19 זיתים עד מתי מטמאין טומאת אוכלין משיטחנו ור' שמעון משיטחנו. בד: עד שיטחנו ור' שמעון אומר משיטחנו. ובכ"י (בדברי ר"ש): משיטחנו, וברור שכן צ"ל גם בד (אלא שנשתבש שם ט"ת לסמך, ו"נו" נתחבר לט"ת). וכן בר"ש הנ"ל: זיתים עד אימתי מטמאין טומאת אוכלין עד שיטחנו ר' שמעון אומר עד שיטחנו. וכן בתוספתא תרומות פ"ג 29²³: מאימתי תורמין את הזיתים משיטחנו ור' שמעון אומר משיטחנו. וברמב"ם הנ"ל: וכן הזתים משיטחנו, מתטמאין טומאת משקין. ועיין בהשגות הראב"ד שם, ועיין להלן. וברמב"ם ד"ק שם: וכן הזתים משיטחנו, אבל בהשגות שם לנכון: משיטחנו.

19 טחנן ונשתיירו מהן גרונרתין שלמין מטמאין טומאת אוכלין. בר"ש הנ"ל: טחנן ונשתיירו מהן גרגרין שלמים וכו'. וברמב"ם הנ"ל: נשתיירו בהן גרונרת (בד"ח: גרונרות) מתטמאין טומאת אוכלין. ובהשגות שם: וכן הזתים משיטחנו. א"א בשאינן פרוצים אלא שלא דחקה עליהם הקורה כל הצורך או שלא נטענו באבנים. ועיין בכ"מ שם שנדחק מאד בכוונת הראב"ד וגם מחק את המלה, אלא, אבל קרוב לוודאי שהיה קשה לו להראב"ד למה מטמאין הגרגרין שנשארו אחרי הדריכה והטחינה. והרי הם הם פריצי זיתים וענבים שאינם מטמאים (עוקצין פ"ג מ"ו). ולפיכך אמר הראב"ד שכאן הגרגרים אינם פרוצים אלא שנשתיירו מחמת שלא דחקה עליהם הקורה כל הצורך וכו', אבל פריצים הם אלו שיוצאים מתחת הקורה וכו' מחמת שאינם ראויין להטחן, כמו שבארה התוספתא בעצמה בסמוך. ועיין בס' מעשה רוקח על הרמב"ם שהבין כן בדברי הראב"ד.

20 ואלו הן פריצי זיתים וענבים היוצאין מתחת הקורה או מתחת הגפת ומן הזונין. כלומר, הגרגרים שנשתיירו למטה מחמת שלא דרכו עליהם כל צרכם או שלא דחקה עליהם הקורה כל הצורך אינם פריצי זיתים, ואלו הן פריצי זיתים וענבים, זיתים וענבים שפולטים מתחת הקורה מחמת קושיין וחוסר השמן שבהם, כדברי הראב"ד שהעתיקתי לעיל בסמוך. אבל בר"ש הנ"ל (בפירושו): ואלו הן פריצי זיתים. הני דאמרן שנשתיירו.

ובפיה"ג עוקצין פ"ג עמ' 145: פריצי זיתים פ' בתוספה ואילו הן פריצי זיתים וענבים היוצא מתחת הקורה ומתחת הגפת ומן הזונין. האי [ב]טהרות ובעקצים". כלומר זהו בתוספתא טהרות (כאן) ובתוספתא עוקצין (פ"ג 689 ואילך). וברמב"ן ב"מ ק"ה א' (ומובא גם בשמ"ק שם), קניה ע"ג: ורבי' האיי גאון כתב בלשון אחרת לפי מה ששינונו בתוס' שם במס' עוקצין אלו הם פריצי זיתים וכו'. ועיין גם בר"ש הנ"ל ובר"ש עוקצין פ"ג מ"ו. וברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ב: זתים

וענבים הקשים שנפרצין ויוצאין מתחת הקורה בשעת הדריכה אינן מקבלין טומאה. וההגדרה היא ע"פ התוספתא כאן, ועיין ב"מ ק"ה א'.

ובתנחומא סוף חוקת (והביאו ברמב"ן הנ"ל בשם הגדה דילמדנו, סתם): עוג מלך הבשן וכו' וזה הפסולת שלהם כפריצי זיתים שיוצאין ופליטים מתחת הגפת שנאמר ויבא הפליט וכו'. ובתנחומא ד"ר שם: כפריצי זתים הפליטי מתוך הגפת שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברם וגו' זה עוג וכן עשה אותו שיריים נשאר מיתר הרפאים. ועיין גם במ"ר שם. ובמדרש אגדה סוף פרש' דברים, עמ' קע"ט: ולמה קראו פליט על שם שלא נחשב כשאר הרפאים ברייתא ששנינו פליטי זתים שאינם מבושלים. וברור שיש שם השמטה וצ"ל: ברייתא ששנינו [ואלו פריצי זתים וענבים שיוצאין וכו'] פליטי זתים שאינם מבושלים. והכוונה לתוספתא כאן. ועיין בהערות בובר שם.

20/21 כנסן לאוכלין מטמאין טומאת אוכלין. וכו' בר"ש כאן הנ"ל ולהלן עוקצין פ"ג הנ"ל בד, וכן פסק הרמב"ם הנ"ל סה"ב. אבל בכ"ו שם: חישב עליהן לאוכלין אין מטמאין טומאת אוכלין כינסן לאוכלין בטלה דעתו. וכן הוא בר"ש עוקצין פ"ג מ"ו וברמב"ן ב"מ ק"ה א' הנ"ל. ועיין ר"ש כאן שמחלק בין זגין של זיתים ובין זגים של ענבים, עיין להלן.

21/22 והחרצנין והזגין... בטל זה דעתן. בר"ש הנ"ל: והחרצנים והזגים אף על פי שכנסם לאוכלין בטלה דעתו. וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' טומאת אוכלין הי"א. וכו' להלן 688², 689⁶. וכאן מדברים בזגין של ענבים, עיין לעיל מ"ש בשם הר"ש.

22/23 השוקל ענבים בכף מאזניים אף על פי שהיין צף על גבי ידיו טהור וכן בגוי אינו חושש משום יין נסך. השמטה יש כאן. ובר"ש הנ"ל: השוקל ענבים בכף מאזנים אף על פי שהיין צף על גבי ידיו ואף על פי שחישב עליו טהור. כנסו לתוך כלי טמא. הדורס ענבים בחבית אף על פי שהיין צף על גבי ידיו טהור וכן בגוי אינו חושש משום יין נסך. וכן בר"ש מכשירין ספ"ה: תניא בתוספתא השוקל ענבים וכו' הדורך ענבים בחבית אף על פי שהיין על גבי ידיו טהור וכן בגוי וכו'. ובמשנה שם: השוקל ענבים בכף מאזנים היין שבכף טהור עד שיערה לתוך הכלי. ולזה מתאימה הבבא שלנו: כנסו לתוך כלי טמא.

וכן במדרכי ע"ז פ"ד ס"י תתמ"ו: דתני' בתוספ' דטהרות הדורס (כ"ה בד"ו רפ"ב. ובד' סביוניטה ואילך: הדורך) ענבים בחבי' אע"פ שהיין צף על גבי ידיו טהור וכן בגוי אינו חושש משום יין נסך. ומכאן פסק הרמב"ם בפ"י מטומאת אוכלין ה"ו: הדורס ענבים של תרומה בחבית אע"פ שהיין צף על גבי ידיו הרי הכל טהור. ובקריית ספר למבי"ט שם: הדורס ענבים של תרומה וכו' וכן הגוי אינו חושש משום יין נסך כדתניא התם בתוספתא דמכשירין. והוא כיון כנראה להר"ש שם ספ"ה שהביא את התוספתא.

ובתוספ' ע"ז 471¹⁸: השוקל ענבים בכף מאזנים אף על פי שהיין צף על גבי ידיו מותר שאין דרכן מנסכין כן (כג"ד) הדורס יין לחבית אף על פי שהיין צף על גבי ידיו מותר וכו'. וזה מקביל לשתי הבבות שלנו כאן. ועיין רמב"ם פי"א מה' מאכלות אסורות הי"ג, ומקורו מתוספתא שם.

23/24 הבוצר כרמו לשוק אם לא מצא להן שוק מחזירן לנת. וכן בד: הבוצ' (בד"ח שבשו: הבונה!) כרמו לשוק וכו'. ובר"ש הנ"ל: הבוצר כרמו אם לא מצא

להם שוק וכו'. וברמב"ם פי"א מה' טומאת אוכלין היב: הוצר ענבים שאם לא מצא להם שוק מחזירין לגת לא הוכשרו עד שיבוא לרשות הגת.

24 ויתן לשוק לא מצא להן שוק מחזירין לבד. כלומר, וכן אם מסק זיתים וחשב שאם לא ימצא להם שוק יחזירין לבד. וכ"ז זה ליתא בר"ש הנ"ל.

24/25 אף על פי שמוליכין... טהורין. בר"ש הנ"ל: ואף על פי מוליכין (עיין מ"ש לעיל 668) בסלים טמאים ובקופות טמאות טהורין.

25 טהרי זיתים וענבים שנכנסו לרשות הגת ולרשות הבד הוכשרו וכו'. כ"ה בד וכ"ו. ובר"ש הנ"ל: נכנסו (וחסרות שם המלים, טהרי זיתים וענבים, והכל הוא המשך מלמעלה) לרשות הגת ולרשו' הבד הוכשרו לקבל טומאה". כלומר, שהסלים נכנסו וכו'. ואולי צ"ל: [ובלבד שלא יכניסם לרשות הגת ולרשות הבד] שהרי זיתים וענבים שנכנסו וכו'. ועיין הלשון בפירוש הר"ש הנ"ל. אבל דוחק הוא בעיני

להגיה, שהרי' ולפרש שזהו מין כלי, כי כלי זה אנו מוצאים רק אצל שיבליים, עיין לעיל תוס' דמאי פ"ו הי"א (57a ואילך). ועיין ירושלמי שם פ"ו ה"א, כ"ה ע"ב. 26/27 הלוקח משטיח של אדמה מישראל יעשה בטומאה מן הגוי יעשה

בטהרה. כ"ה בד וכ"ו. וכן בר"ש הנ"ל: הלוקח משטח של אדמה מירש' ועשה (צ"ל: יעשה) בטומאה מן הגוי יעשה בטהרה. וכן בהשגות הראב"ד פי"א מה' טומאת אוכלין ה"ד: מצאתי תוספתא על הענינים הללו ולא נתפרשה אצלי כהוגן אע"פ כן אני כותב' הלוקח משטיח של אדמה מישראל יעשה בטומאה (ועיין המשך הפסקא להלן). ונראה קצת שהיתה לפניו השמטה בתוספתא וצ"ל: מישראל יעשה [בטהרה מן הגוי יעשה] בטומאה, ועיין להלן.

ומתוך פירוש הר"ש להלן משמע שפירש יעשו בטומאה, שאפשר לקחת מהם בידים טמאות, שהרי לא הוכשרו, ובלוקח מן הגוי לוקח בידים טהורות וחושש שמא הוכשרו. אבל לשון זו של התוספתא יש לה תוכן קבוע ולעשות בטומאה, פירושו שאפשר וצריך לדרוך אותן בטומאה מפני שבין כך ובין כך כבר הוכשרו ונטמאו, ולעשות בטהרה פירושו שצריך לדרוך אותן בטהרה מפני שלא הוכשרו עד עכשיו ועדיין לא נטמאו. ועיין לעיל 671 שו' 17/18 ומשיש. ולפיכך מתקבלת מאד הגהת הגר"א שהפך את הגירסא וגרס: מישראל יעשה בטהרה מן הגוי יעשה בטומאה. וכן כנראה היתה הגירסא לפני הרמב"ם שכתב (פי"א מה' טומאת אוכלין ה"ד): ענבים שהיו בסלים או במשטיח של אדמה ולקח מהן לדורכן הוכשרו (כלומר הוכשרו עכשיו. ועד כאן הרי בוודאי היו טהורות) לפיכך צריך ליקח מהן בידים טהורות כדי שלא יקח מהן ויטמאן הטמא (בד"ח: שלא יקח מהן הטמא ויטמאן). ועיין להלן. והסופרים שלא הבינו את תוכן הביטוי "יעשה בטומאה" וחשבו שמדברים על המצב של עכשיו הפכו את הגי' בתוספתא (ע"פ המשנה (פי"א מ"ד).

27 משטיח של עלין בין מישראל ובין מן הגוי יעשו בטומאה. בר"ש הנ"ל (בפירושו): משטיח של עלים בין מישראל בין מן הגוי יעשה בטומאה כך כתוב בכל הספרים וטעות סופר הוא אלא יעשה בטהרה, דשטיח של עלים מכשר טפי משטיח של אדמה כדקתני מתני' (הנ"ל). אבל לפי הגהת הגר"א הנ"ל

(1) יתכן ג"כ שהיתה לפניו השמטה בתוספתא, כגו' הראב"ד הנ"ל, והשלימו את החסרון שלא במקומו (עיין מ"ש לעיל בגי' הראב"ד), ולהלן שיבשו ע"פ השלמתם המוסעת.

גירסת כל הספרים נכונה, שהרי במשטיח של עלים הוכשרו כבר הענבים ונטמאו ע"י ישראל הע"ה והגוי (וצ"ל שידוע שהגוי לא נגע בהן בידיו, ואין כאן יין נסך), ולפיכך יעשה אח"כ בטומאה.

28 משטיח של עלין כמשטיח של אדמה מישראל יעשה בטומאה מגוי יעשו במהרה, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ומובן הדבר שצריך להפוך את הגירסא בהתאם לשו" 26, והסופרים ששיבשו שם מוכרחים היו לשבש גם כאן.

29 הלוקח משטיח של אדמה מישראל לעשותו צמוקין הרי עושה זיתין במהרה. בכ"ו: הרי זה עושה זיתיו במהרה. ובר"ש הנ"ל: הלוקח משטיח של אדמה מישראל לעשותו צמוקין הרי זה עושה אותו במהרה. וכן בהשגות הראב"ד הנ"ל (המשך הפיסקא הנ"ל): הלוקח משטיח של אדמה מישראל לעשותו צמוקין יעשה אותו במהרה (ועיין המשך הפיסקא להלן). והפירוש הוא שאע"פ שהענבים נשטחו על מנת לעשות צמוקין וניחא ליה שיוזבו מהם המשקין, מ"מ הרי המשקה הולך לאיבוד ולא הוכשרו (והרי שיטת התוספתא לעיל 671 שו" 33/34 שגם הזית שפצעו בידים טמאות לא הוכשר, עיין מש"ש. ועיין בבאור הגר"א כאן), ולפיכך יעשה מכאן ואילך במהרה, שהרי הענבים לא נטמאו.

ועיין בר"ש הנ"ל שפירש לפי שיטתו באופן אחר.

29/31 האוכל מן הסלין ומן המשטיח של אדמה אכל והותיר כסאה כסאתים אף על פי שניפצן לגת והיין מגיתו על גבי ענבים טהור. כ"ה הגי' בד וכ"ה. ובר"ש הנ"ל: האוכל מן הסלים ומן המשטיח של אדמה אכל והותיר כסאה כסאתים וזרקן בגת אף על פי ניפצן (עיין מש"ש לעיל שו" 24/25) לגת והיין מנתו על גבי ענבים טהור, וכן ברמב"ם פי"א מה' טומאת אוכלין סה"ג: וכן הנוטל מן הסלים ומן המשטיח של אדמה ואכל והותיר כסאה וכסאתים וזרקן לגת ואעפ"י שהיין מנתו על הענבים לא הוכשרו, ועיין מש"ש להלן.

31 וכן כגוי אין חושש משום יין נסך. ברמב"ם פי"א מה' מאכלות אסורות הי"ג: היה אוכל מן הסלים והותיר כסאה וכסאתים וזרקן בגת אע"פ שהיין מגתו (אותו השיבש ממש שבתוספתא כאן) על הענבים אין עושה יין נסך. ובכ"מ שם ציין לתוספתא ע"ז פ"ח.

וכתב ע"ז בס' מעשה רוקח שם: מרן הקדוש ציין מהתוספתא פ"ח דעכו"ם וכו' ובדברי רבינו נפל ט"ס שכתב אעפ"י שהיין מגתו, וצ"ל אע"פ שהיין מנתו (וכן באמת מעתיק בא"ח ח"ב עמ' 250) וכו', והם דברי התוספתא (ע"ז), אך מאי דקשיא לי טובא מזה שהוסיף רבינו היה אוכל מן הסלים והותיר כסאה וכסאתים וכו' דזה לא אמרו בברייתא, ונראה דזה אינו מעלה ולא מוריד לעניין הדין, וא"כ לאיזה דין הוסיף רבינו זה, וצ"ע טובא או שנאמר שכך היתה גירסתו. ונעלם ממנו לפ"ש וכן משאר נו"כ הרמב"ם שמקורו מתוספתא כאן.

ובתוספ' ע"ז 471²²: גוי שהיה מעלה ענבים בסלין ובדרדורין בגת אף על פי שניפצן בגת והיין מנתו על גבי ענבים מותר וכו'. ועיין הלשון בבבלי שם נ"ט רע"ב ובראשונים שצינתי בח"ב עמ' 198. ועיין בבאור הגר"א יו"ד סי' קכ"ה ס"ק ו' אות י"ו. 31/32 נפל ממנו גרגר יחיד... אין לו חותם טמא. משנה פ"י מ"ה. ובפיה"ג

עוקצין עמ' 140 הביא כ"ז מן התוספתא כאן. ועיין גם ערוך ערך חתם, ר"ש ורא"ש עוקצין פ"ב מ"ב.

32/33 במה דברים אמורים בזמן שנגע במקום חותם לא נגע במקום חותם טהור. כ"ה בר"ש הנ"ל ובפיה"מ פ"י מ"ה עמ' 69 ובגליון הרא"ש משמו. ובהשגות הראב"ד פ"ט מה' טומאת אוכלין ה"ד: תוספתא בד"א שנגע הטמא במקום חותם לא נגע הטמא במקום חותם טהור¹. אבל בד"ש כאן חסרון, ובכ"ו חסר כאן מ"חותם לא נגע" וכו' עד. בזמן שנגע במקום בשו' 34, וצ' וקרינא לא סדרו יפה את החסרון עיי"ש.

ועיין רד"ל בתוספתא ריש עוקצין וצ"ע שנעלם ממנו לרגע גי' הר"ש ופיה"מ, וברור שהפירוש בהשגות הראב"ד הוא כמו שכתבתי בהערה.

34 לא נגע במקום משקה טהור. בהשגות הראב"ד הנ"ל: פירוש הגת טהור וכו'. א"א והוא שלא נגע במשקה. והשגה זו חסרה בד"ק. ובכ"מ שם: כתב הראב"ד כמו שביארנו א"א והוא שלא נגע במשקה. ופשוט הוא. ומכיוון שכל השגה זו חסרה בד"ק הרי אפשר שגם בד"ח איננה שלמה והוא רמז לתוספתא כאן (שהביא חלק ממנה שם) ואמר שגם באין לו חותם טהור, והוא שלא נגע במשקה.

35 ר' יוסי אומ' נפלה ימינו בארבע כחמש ביצין ודרכן כולן בנת אחת וכו', כ"ה בד, אבל בכ"ו: ר' יוסי אומר אפילו נפל הימנו כארבע וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ר' יוסי אומר אפילו נפל הימנו כארבע וחמש ביצין ודרכן כולן בנת אחת משקה היוצא מהן טהור וכו' אמתני' קאי, דקתני יתר מכביצה טמא. וקסבר ר' יוסי דכשדרכן ברגל בפני עצמן בבת אחת, כלומר שאין היין נמשך בפני עצמו ולא נחית תורת משקה על המשקה הנסחט מהם ומתבטל המשקה עם האוכל וכו'. ועיין להלן.

36 כיון שדרם עליהן משקן טהרה שאין לו משקן במה יטמא. בר"ש הנ"ל לנכון: שכיון שדרם עליהן בט"ו שאין לו משקין במה יטמא וכו' וטהור המשקה הנסחט מטמא הגת שאין לו לגת משקין במה יטמא דהאי משקה אין לו אלא טומאת אוכל דהוה מעיקרא ואין אוכל מטמא כלל.

אבל הגר"א פירש שכיון שדרם עליהן בטל החיבור ביניהן ואין מצטרפין זה עם זה, וממילא אין המשקין נטמאין שהרי פחות מכביצה אין מטמא אחרים.

37 מי שהיה עומד ומדבר... ספק לא הגיע. משנה פי"מ.

38 של שמן ספקו טמא של יין ספקו טהור מפני שחבל הבור קולטת. כ"ה בד, ובכ"ו: מפני שחבל בורות קולטת. ובר"ש פ"י מ"ו: בתוספתא קתני של שמן ספיקו טמא של יין ספיקו טהור מפני ששפת הבור קולטת. כלומר כשניתזה הצינורא על שפת הבור של יין קולטת השפה ומונעת מלירד ליין וכו' אבל בבור של שמן שלפני הבד, מתוך שמשמן מחליק ומצחצח שפת הבור, הצינורא מחלקת ויורדת עד למטה. ועיין גם בפ"י הרא"ש שם.

וברמב"ם ספ"ח מה' אבות הטומאות: אם היה בור של שמן ספיקו טמא ברשות היחיד ואם היה בור של יין ספיקו טהור בכל מקום מפני ששפת הבור קולטת. 38/39 הזולף את הבורות כל אחת... באחרונה היא טמאה כולן טהורות. משנה פי"מ, עיי"ש.

(1) וכה' כל לשונו בד"ק: חותם האמור במשנה הוא העוקץ שכתב (כלומר, הוא העוקץ שכתב הרמב"ם) תוספתא בד"א וכו'. ובד"ו רפ"ד: הוא העוקץ שכתב (והכוונה להר"ם) בתוספתא בד"א וכו'. ועיין רד"ל בתוספתא ריש עוקצין.

2/3 היה בודק וכסה ונמצא שרץ באחת מהן היא טמא בלבד. בפ"י מ"ז: אימתי בזמן שהוא בודק ולא מכסה או מכסה ולא בודק היה בודק ומכסה וכו' הכל טמא. ובגליון הר"ש שם: תוספתא פליגא אהך, דאמר היא טמאה בלבד, ושיבוש הוא לפי המשנה, ותו מאי אמרת אימור לא כיסה יפה ואח' כך נפל לכאן היא טמאה בלבד, ואיכא (צ"ל: ואימא) איפכא, אימור לא בדק יפה ובטומאה זילף הכל, הילכך מחניתין דיקא ותוספת' משובש' היא. כך נראה לעניות דעתין ע"כ י"א. ונ"ל שג"א זה אינו אחר אלא יעקב אדוניהו, המגיה של סדר טהרות עם פי' הר"ש ד"ו הראשון. וכ"ה כותב בסוף סדר טהרות: „אמר יעקב ב"ר חיים ׳ אדוניהו וכו' גם בקצת מקומות עשיתי איזה הגהה לעצמה מה שנר' לי שהיה קשה בעיניי. ואע"פ שהגהות ממין זה מרובות בסדר טהרות, אבל הוא חתם את שמו רק כאן ובר"ש טהרות פ"ז מ"ז. וכ"ה שם: הרב השמיט זה ונ"ל שכן פירושו וכו' ע"כ י"א.

3/4 השרץ שנמצא צף על שפת הבור של גת לתרומה ספיקו טמא ולפועלין ספיקו טהור מפני שספק טומאה צפה. ר"ש פ"י מ"ז, ובפירושו שם: „פי' לפועלים אוכלי חוליהן בטהרה ולעיל בפרק רביעי הבאתי ברייתא דספק טומאה צפה טהורה אף לתרומה, ועל כרחין פליגא אהך ועיקר טומאה צפה שנינו שם. והעתקתי את דבריו לעיל 665 עיי"ש. אבל הרמב"ם פסק גם את התוספתא ההיא (פי"ד מה' אבות הטומאות ה"ה) ותיכף בסמוך (ה"ו שם) פסק: שרץ שנמצא צף על גבי בור בתוך הגת לתרומה ספקו טמא ולפועלין ספיקו טהור מפני שהיא טומאה צפה. ובכ"מ שם הקשה שהרי בה"ה פסק הר"מ שגם בתרומה טהור בטומאה צפה ונדחק לחלק בין שמן לייין. ועיין בס' משנה אחרונה פ"ד מ"ח שנדחק מאד.

אבל הפירוש הנכון הוא בבאור הגר"א שמדברים כאן בשרץ שנמצא בתוך הבור ביין אחרי שנתרמה ממנו תרומה וע"ז אומרת התוספתא שספיקו טמא, ואין אנו אומרים שהשרץ נפל אחר כך, ומחזקינן טומאה משעה לשעה, וכשיטת רבי בריש פירקין וכסתם משנתינו ספ"ט. ובעניין זה אנו עוסקים כאן. ולא בטומאה צפה, אלא שלפי דרכנו למדנו שרק התרומה טמאה, מפני שהשרץ נמצא בתוך היין, אבל אצל הפועלים שספיקן נגעו או לא נגעו הרי היא טומאה צפה וטהורין כמו בכל טומאה צפה. וברור שכן פירש גם הרמב"ם הנ"ל ולפיכך פסק כשתי הברייתות של התוספתא, והבא שלנו הובאה שם רק מפני דין הפועלים שטהורין מחמת טומאה צפה. ומכאן קצת סיוע להגהת בעל חי' מהרי"ח ברמב"ם פ"ז מה' אבות הטומאות ה"ד (עיין מ"ש לעיל 672 שו" 8/9), כי לפי הגירסא שלנו שם, הרי פסק הר"מ שאין מחזקינן טומאה אפילו משעה לשעה, והיה לנו לומר כאן שהשרץ נפל לבור אחרי שנתרמה תרומתו. 4 גת העליונה רשות הרבים וכו', ר"ש פ"י מ"ח, כל הברייתות עד סוף המסכת. ועיין במשנה שם.

5 בזמן שהרבים נכנסין בו ויוצאין בו אין שם אלא פתח אחד וכו'. כ"ה בכ"ו ור"ש הנ"ל.

6 מי שהיו גיתיו ובריו טמאין ומבקש לטהרן וכו', כל הברייתא עד סוף הפרק לעיל ע"ז 473 ואילך, ירושלמי שם ספ"ה מ"ה ע"ב, בבלי שם ע"ה א'. ועיין ר"ש הנ"ל ופיה"מ סוף מבילתין עמ' 71 והראשונים שצינתי בח"ב עמ' 200.

7 הלולבים והעדשות מנגבין והן טהורין. כ"ה בד. ובפיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל:
הדפין והלולבין והעדשות מנגבין. וכ"ה במקבילות. ועיין תוספ' גדה ס"ה א'
ד"ה הדפין. ס' התרומה ה' יין נסך סי' קס"א ותוה"ב להרשב"א סוף בית ה', קנ"ו
ע"א (כולם בשם הרשב"ם שהוכיר בפירוש תוספתא טהרות, ולפיכך לא ציינתי להם
בע"ז). ועיין בראשונים שצינתי בע"ז, לעיל ח"ב עמ' 200.
10/11 מלא עונה. עיין בירושלמי ובבלי הנ"ל שיעור של מלא עונה.

מכשירין

פ"א

18 המרעיד את האילן להשיר ממנו משקין וכו'. ר"ש פ"א מ"ד. ועיין במשנה
פ"א מ"ב ומ"ג ומפרשים שם.
18/19 ונפלו על תלושין שבו ועל מחוברין שתחתיו וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל,
וכתב ע"ז: פי' על תלושין שבו ועל מחוברין שתחתיו. לכאור' איפכא גר' מחוברין
שבו ותלושין שתחתיו וכו', עיין להלן.
19/20 ועל המחוברין אינן בכי יותן. ברמב"ם פי"ג מה' טומאת אוכלין ה"טו:
וכן אם נתזו (כ"ה בדיק ובכ"מ) על המחוברין אינן תלושין ברצון. ועיין בהשגות שם.
21 ונפלו על התלושין שבו ועל מחוברין שתחתיו שאינן בכי יותן. בר"ש
הנ"ל: וכן בדרי' יוסי בר' יהודה (צריך להפך את הגירסא ולגרסו: על המחוברין שבו
ועל התלושין שתחתיו). דאי כגירס' הספרים דגרסי נמי בדרי' יוסי בר' ר' יהודה על
התלושין שבו ועל המחוברין שתחתיו שאינן בכי יותן היכי קאמרי בית שמאי מבד
לבד בכי יותן אלא בשבש כתובה, והגירס' נכונה כדפרשית, וגרסי' בדרי' יוסי נמי
על מחוברין שבו ועל תלושין שתחתיו שאינן בכי יותן. והגרי"א ז"ל מגיה בדברי
ר' יוסי בר' יהודה: שהן בכי יותן.
22 ועל שפקין וכו'. טה"ד יש כאן, ובד ור"ש הנ"ל: שעקקו, ובכ"ז: שעקקין.
22/23 על מה נחלקו על המרעיד את האילן להשיר ממנו אוכלין ונפלו
מבד לבד וכו'. כ"ה בד וכ"ז. ובר"ש הנ"ל: על מה נחלקו על המרעיד את האילן ונפלו
מבד לבד וכו', ומבד לבד ומסוכ' לחברתה פליגי באותו אינן ובתלושין. ואית דגרסי
על מה נחלקו על המרעיד את האילן להשיר ממנו אוכלין ונפלו מבד לבד
ומסוכה לחברתה באותו אינן, כלומר שמשיר מבד לבד ומים נופלין על הפירות,
דבית הלל סברי. כיון דלא מכוין להשיר מים, אין כאן מחשבה, ובית שמאי סברי
כיון דאי אפשר זה בלא זה מחשב' היא והרי הן בכי יותן.
ובהשגות הראב"ד פ"ג מה' טומאת אוכלין ה"טו כתב על משנתינו (פ"א מ"ג):
ובמרעיד את האילן ונפל על חברו וסוכה ונפלה על חברתה ותחתיהם זרעים וירקות
מחוברין פליגי ב"ש וב"ה. ב"ש סברי כיון שמתכוין להפיל את האילן או את הסוכה
וכי' מחשבת נפילת האילן והמשקין שעליו מחשבה אחת היא, והרי הוא כמו שהרעיד

להכשיר מהם המשקין על הזרעים שתחתיהן, והרי הן בכי יותן, ובית הלל סברי אע"פ כן אינו כמרעיד להכשיר ממנו אוכלין שהרי אינו מתכוין אלא להפיל הסוכה עצמה וכו' והתוספות שעל זו המשנה צריכה אומן. וכנראה שפירוש זה על משנתנו נובע מתוך פירוש הנ"ל על התוספתא כאן, וכגירסת ד, כיון ואית דגרסי' (הריב"ם ז) של הר"ש הנ"ל.

24/25 הכל מודין במעלה שק אחד מעורר וכו'. בד: מועדד, ובר"ש הנ"ל: מעורר, ובמשנתנו (מ"ד): הרי המעלה שק מלא פירות וכו'. ועיין הפירוש להלן. 26/27 במעלה שני שקין מעוררין. בד: שני שקין מעודדין, ובר"ש הנ"ל: שני שקים מעוררי'. ונראה שג"ד נכונה, ושק מעודד פירושו מהודק ומקושר, והפירות שבו מחוברים ומצומדים אחד לשני, כמו אגודה של ירק של משנתנו. והשוה הלשון, עודה של שקין (סוטה מ"ו א' וש"נ). ובערוך עד (ט') פי' בשם הגאונים: למה קורין אותה עודה של שקין על שם מעודד ענבים ה'. 28 ר' יוסי אומר אחד שק אחד ואחד שני שקין, עיין במשנה פ"א סמ"ד, וכפירוש המפרשים שם.

29/30 ר' יהושע אומר זה חזק אינן בכי יותן, עיין במשנה פ"א סמ"ג. 31/32 הממחק את הגג ואת הכרישה... הרי זה בכי יותן, וכן בר"ש פ"א מ"ה: הממחק את הגג ואת הכרישה וכו'. אבל בפיה"ג שם עמ' 128: כדתיא הממחק את הגג ואת הכרישה אף על פי שהמים מצד העליון לתחתון. 32/35 ר' יוסי אומר זב וטמא שהיו מהלכין בדרך... ומהורין שאין נחשבין אלא לאחר יציאתן, ר"ש הנ"ל, פי' הרא"ש פ"ד מ"ב, וכל הברייתא בכריתות ט"ו ב', והג"י הנכונה בשטמ"ק ורבינו גרשום שם. ואנו רואים מכאן ומשם שכל זמן שלא יצאו המים מגופו אינם מטמאים כלל מפני שאינם נחשבים, ובטלים אגב גופו, אבל ברמב"ם פי"ב מה' טומאת אוכלין ה"ו כתב: המים שעליו אף על פי שירדו מצד העליון לתחתון טהורין, והוא שינתקם מעליו בכל כחו. והראב"ד שם השיגו מן התוספתא כאן ומכריתות הנ"ל. ועיין ר"ש בפירושו כאן מה שהקשה על התוספתא, ודבריו תמוהים מכריתות שם כמו שתמה בחזון נחום פ"א מ"ה, עיי"ש. 35/36 המסדר קנקנים בכיפה אף על פי שאמרו יתר מלוג אינו בכי יותן, בר"ש הנ"ל: המסדר קנקני' בכיפה אף על פי שאמרו (כ"ה מ"ה) זו גם בד ועיין ר"ש פ"ג מ"א) יותר מלוג אינן בכי יותן. וכנראה שברייתא זו נסמכת לפ"ב מ"א שאומרת כי זיעת בתים בורות שיחין ומערות טהורה. וע"ז אומרת התוספתא שאם סידר קנקנים ריקים בכיפה והם שאבו מים מויעת הכיפה ונתמלאו אין מים כאלה מכשירין. 36 לענין מי חטאת אינו חושש שמא שאבו, וכן בר"ש הנ"ל: ולענין מי חטאת וכו'. ודין זה תמוה מאד למה אין אנו חוששין שמא שאבו, והרי אנו רואים שהם לפעמים שואבים יותר מלוג, ותערובת של מי פירות פוסלת במי חטאת (פרה פ"ט מ"א). ואולי צ"ל: לענין מי חטאת חושש שמא שאבו. ועיין השוואה בין הכשר למי חטאת להלן 674¹⁸.

אבל בכיון כתוב במקום חטאת: יתן, כלומר: לענין מי יתן וכו'. ונ"ל שיתכן שצ"ל שם: לענין מיתן (במלה אחת), והיינו אם מתן שם תבואה, שכן היו נוהגים למתן (להטן) חיסים, עיין להלן פ"ג מ"ה. וכן היו נוהגים למתן חיסים אפילו למצה, עיין ירושלמי פסחים פ"ג ה"א, ל' ע"א: ר' אבון הורי לטחוניא מיתן טרטון דמיי

גו מודייה ומתנונה (כ"ה בשרי"ר שם) ארבעה זימנין. עיין מ"ש ע"ז בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 416. וכן להלן שם: בעשבין שרי מטננה אסיר וחרנה מיחלף, ועיין מ"ש ע"ז בירושלמי כפשוטו שם.

ונראה לשער שאפשר שמדברים כאן במתון למצה ואינו חושש שמא שאבו, שאפילו שאבו אינן מחמיצין. וברוקח סי' ר"צ: שק מלא קמח שנתון במרתף אצל החומה ונתלחלח מזיעת החומה, אע"ג דאמרינן פ"ב דמכשירין זיעת הבתים וזיעת אדם טהורה מיהו מחמיצין. אבל ברא"ש פסחים פ"ב סי' כ"ב חולק, ועיין טור אור"ח סי' תס"ו ובאו"ח שם.

ובשו"ת הרשב"ץ ח"ג סי' כ"ג: הראשונים ז"ל שא"ו בחטים הנמצאים בקרקע הבורות שנתעפשו אם יש להם דין חמץ אם לא, והריא"ף ז"ל כתב בהלכותיו בשם תשובת רבינו האי גאון ז"ל (עיין אוה"ג פסחים עמ' 5) שיש לחוש להם לחמוץ אם נתבקעו והרשב"א ז"ל נשאל מזה (שו"ת הרשב"א ח"א סי' ע') אם דינו כחמץ שנפלה עליו מפולת וכו', ואני חושב שאין לזיעת הכותלים דין מים להחמיץ ודין מי פירות יש לה שאינם מחמיצין. וכן נראה לי במה ששנינו בפ' שני ממסכת מכשירין זיעת הבתים והבורות וכו'. ועיי"ש בגליון בהערת בנו הרשב"ש ז"ל, ודבריו מבוארים באריכות בשו"ת שלו סי' תל"ה, והוא הכריע שם שאין מחלוקת בין הגאונים והרשב"ץ כי הרשב"ץ מדבר שהחטים נתלחלו רק מזיעת הכותלים בלבד והגאונים מדברים במקום שהזיעה באה מן המים. ועיין בשו"ת יכין ובוועז ח"א סי' קמ"ב. נמצאנו למדים שלפי הכרעתו אין דין התוספתא סותר את פסק קדמונינו.

36/37 אחרים אמרו משום ר' נחמיה אם היו מחוסנות אינן שואבות. חזר על דין הקנקנים, ואומר שאם היו הקנקנים מחוסמים (בחילוף גו'ן ומ"ם, ועיין ליקוטים מס' המספיק, בכר עמ' 104) אינם שואבים, ואפילו נתן אותם בכיפה שיש על ידה בריכה. ולפי הגהתי הראשונה שצ"ל: ולעניין מי חטאת חושש וכו', מובנים דברי ר' נחמיה כפשוטם.

ויתכן שבבא זו נאמרה בעיקרה לדברי ר' נחמיה במשנה פ"ג סמ"ב, כלומר אם החביות היו מחוסנות.

37/38 מי פירות שנפלו לתוכן טיפת מים כל שהן טמאין דברי ר' מאיר וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב. וכ"ה בר"ש פ"ב מ"ג. וברמב"ם פט"ז מה' טומאת אוכלין ה"ד: וכן מי פירות שנתערבו בשאר המשקין הולכין אחר הרוב נתערבו במים כל שהן הרי הכל משקה ומתטמא טומאת משקין ומכשיר. והנה לפנינו כאן נזכרו רק מי פירות שנתערבו במים, ונחלקו בה ר"מ וחכמים, ופסק הר"מ הוא כר"מ. ודין תערובת של מי פירות ומשקין לא נזכר כאן כלל, אלא בירושלמי תרומות פ"א ה"ב, מ"ז ע"ד. ונחלקו בה ר' אליעזר וחכמים: שר' אליעזר מטמא משום משקה וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב. ופסק כחכמים נגד ר' אליעזר. אבל בתוספתא תרומות פ"ט 41²³: על מה נחלקו על שנתן לתוכו מים שר' אליעזר אומר מטמא משום משקה וחכמים אומרים הולכין אחר הרוב. והיינו כשיטתם כאן.

ובהשגות שם: הולכין אחר הרוב. נתערבו במים [וכו']. א"א אין זה לא במשנה ולא בתוספתא, (כלומר חילוק זה בין מים ושאר משקין). אלא מי פירות שנפל לתוכן מים כשהן טמאים דברי ר' מאיר וחכמי אומ' אחר הרוב. ולא (נ)חלקו בין מים לשאר משקין. ור' מאיר הוא שהיה מחלק ואין הלכה כמותו בתרומה ירושלמי. והנה

לפנינו בירושלמי מבואר להפך שגם ר' מאיר אין מחלק בין מים לשאר משקין. ובכ"מ שם משער שלהרמב"ם היתה גי' הפוכה כאן בתוספתא, והיינו ר"מ במקום חכמים, ולהפך. אבל מתוך דברי הירושלמי תרומות שם אנו רואים בפירוש כי ר"מ סובר שאין מי פירות [מ]בטלין (כהגהת הגר"א) לעולם, וכשיטתו כאן. סוף דבר דברי רבותינו לא נתבררו לי כאן.

ואולי סמך רבינו על הירושלמי תרומות שם שמפרש את דברי ר' אליעזר בן יעקב (להלן במשנה ספ"ה) כפשוטן. שטיפת מים בציר אינה בטילה (ולא כמסקנת הבבלי בבכורות כ"ג ב') וכן משמע בתוספתא להלן. ומכיוון שאין חילוק בין ציר ובין מי פירות, והתוספתא מחלקת להלן בין מים שנפלו לציר שמטמאין בכל שהוא לראבי"ה, ובין משקין שהולכין אחר הרוב, פסק הר"מ כמותו, וחלק בין מים לשאר משקין. ועיין להלן.

38/39 ר' אלעזר בן יעקב אומר אפילו קור צוד שנפל לתוכו טיפת מים כל שהוא טמא. כ"ה בד וכ"ו. ובר"ש הנ"ל: ראבי"ה אומר אפילו בור ציר שנפל לתוכו טיפת מים כל שהוא טמא. ועיין במשנה כאן ספ"ה. ולהלן בפירושו שם: ואית דגרסי' אפי' בור סיד, כלומ' שהוא מלא פירות ונפל לתוכו טיפת מים כל שהוא.

ולפי גירסא זו צ"ל לפנינו: בור צוד (במקום: קור צוד), בור צוד (= סוד. עיין לעיל 128: וש"ל ציידין, וכן בירוש' שם פי"ב היא, י"ג ע"ג. ובד וכ"ו בתוספתא שם: וש"ל סיידין, והיא היא), בור סוד (כמשנת אבות פ"ב מ"ח, וכג"י כת"י פרמה, קויפמן, ועיין מאירי, רשב"ץ ומלא"ש שם). והיינו בור מסוייד, ואפילו הוא בצד הברכה (עיין פ"ב מ"ג) שאין לחשוש שמזיע מחמת המים, אלא רק מחמת עצמו שאינו מכשיר, ואם נפלה לשם טיפת מים כל שהוא הרי הוא טמא, וכשיטת ר"מ לעיל. אבל אם נפלו לשם יין דבש וחלב (עיין להלן) הולכין אחר הרוב, וזהו ממש פסק הרמב"ם הנ"ל, עיין מ"ש לעיל. אבל הרמב"ם גרס כאן: בור ציר, עיין להלן. 39/1 נפל לתוכו דבש וחלב הולכין אחר הרוב. בר"ש הנ"ל: נפל לתוכו יין דבש וחלב הולכין אחר הרוב. וכן ברמב"ם הנ"ל: ציר טהור שנפל לתוכו מים כל שהם הרי הכל משקה וכו' נפל לתוכו מים (כ"ה בד"ק, וצריך למוחקק, שהרי הר"מ אומר שמים מכשיר בכל שהוא, וליתא בספר מוגה שראה הכ"מ שם) יין דבש וחלב הולכין אחר הרוב, הרי לך שהרמב"ם מדבר על ציר שנפל לתוכו יין דבש וחלב, ומוכח שגרס לעיל: בור ציר. כג"י הראשונה של הר"ש.

ואשר לשלשת המשקין האחרים, הרי בדם הולכין אחרי מראיו (עיין חולין פ"ז ב'). ושמן אינו מתערב עם מי פירות, וטל דינו כמים לעניין זה.

עמ' 674

1 הטורף את גנו והמכבם את כסותו. וכ"ה בר"ש פ"ב מ"ד, וזו היא פיסקא קטועה מן המשנה שם. עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 21. ועיין הגירסאות במשנה שם. 1/2 אימתי יודע אם רבו גשמים אם לאו וכו', ר"ש הנ"ל, פיה"מ שם עמ' 176, פי' הרא"ש שם.

2 ועכשיו הוא מנטף טיפין עבות. ברמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין הכ"ז: ורבו הנטיפות, וצריך לפרש, ורבו — וגדלו, ועבו (עיין כ"מ שם), אבל אין לפרש

שרבו לרדת, שהרי זו היא שיטת ר' יהודה להלן, והר"מ פסק בפיה"מ הנ"ל: ואין הלכה כר' יהודה.

3 בתחילה הוא מנטף טיפין מתונות ועכשיו טורד טפה אחר טפה. בד: בתחילה הוא מנטף טיפין מתוכות וכו'. ובר"ש הנ"ל: בתחלה הוא מנטף טיפין טיפין חתוכות ועכשיו הוא טורד וכו'. ופירש בפיה"מ להר"מ הנ"ל שבתחלה נטף לאט לאט (עבר זמן בין טיפה לטיפה) ואח"כ התחילו טורדין במהירות. 3/4 מצא בה כשר הולכין אחר הרוב הטבחין. משנה פ"ב מ"ט.

4 מתרוות הולכין אחר הרוב אוכלי בשר. עיין מ"ש בח"א עמ' 79. 5 מטילין עליו שני חומרין. ר"ש פ"ב מ"ו. ופירש שמחמירין עליו כישראל שאסור בנבילות וכגוי שאין קידושו גמורין. ותופסין בה קידושין אחרים מספק.

5/6 ר' יהודה אומר אם היתה שם גויה אחת או שפחה אחת היא חשודה להשליך. ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ו.

ובהשגות הראב"ד פט"ו מה' איסורי ביאה הכ"ז: ובמס' מכשירין ר' יהודה היא שאמר כן (ספ"ב) שאם היתה שם שפחה או גויה היא חשודה להשליך. וכוונתו לתוספתא כאן. ועיין במ"מ ומגדל עוז שם.

פ"ב

7 חבית שהיא מלאה פירות ונתונה בתוך משקין. פי' קטועה ממשנה ב' פ"ג. עיין לעיל שו" 1. ובד: משקין חבי' שהיא מליאה פירות ונתונה בתוך. וברור שהמלה "משקין" היתה על הגליון בראש השורה. כדי להשלים אותה אחרי "בתוך", והמדפיסים הדפיסוה בראש השורה.

7/8 אמר ר' יוסי כמה דברים אמורים בשל חרס וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ג מ"ב. וברמב"ם פ"ד מה' טומאת אוכלין סה"ו: אבל שאר המשקין אין משאבין מן החרס וכו'. 9 סדין ששטחו על גבי סילון של יוצר להטיח בו וכו'. בכ"ז להטין בו וכו'. ובר"ש פ"ג מ"ד: תניא בתוספתא סדין ששטחו על גבו (צ"ל: גבי) סילון להטין בו את חטיו אם מחמת הסדין אינן בכי יותן. אית דגרסי סדין ששטחו על גבי סילון של יוצר להטין בו את חטיו. וכ"ה בד: סדי' ששטחו על גבי סילון של יוצר להטיח בו את חטיו וכו'. וכנראה שהחטים היו בתוך הסילון.

10/11 המרביץ את ביתו במים טמאין ונתן בו שובלין וטננו אם יש עליהם משקה טופח הרי זה בכי יותן וכו'. הגי' "במשקין טמאין" תמוהה, ואולי צ"ל: טמאין וטהורין. ומשקין טמאין מטמאים לרצון ושלל לרצון (פ"א מ"א). וברמב"ם פ"ד מה' טומאת אוכלין ה"ב: המרביץ את ביתו במים טמאים ונתן בו שובלים וטננו אם יש עליהן משקה טופח הרי אילו טמאין ואם לאו טהורין. ואולי יש לפנינו חסרון והיו כאן שתי ברייתות, ונשמטה אחת ע"י הדומות.

ויותר נראה שהמלה "טמאין" היא באשגרה מלעיל 665 וצריך למחקה, וכן בר"ש פ"ג מ"ה: תניא בתוספתא המרביץ ביתו במים ונתן בו שבלים וטננו אם יש עליהן משקה טופח בכי יותן וכו'. ועיין במשנה ד' פ"ג.

12 ר' שמעון אומר... אינו בכי יותן. וכ"ה בר"ש הנ"ל. והוא כותב: משמע דהך ברייתא פליגא אמתני'. ועיין באליהו רבא פ"ג מ"ה דקמשבש מתניתין מקמי ברייתא, עיי"ש.

12/13 מודים חכמים לר' שמעון במרביץ את גרנו שהוא בכי יותן. וכן מעתיק בר"ש הנ"ל, והוא כותב ע"ז: שהוא בכי יותן. אין גירסא זו נכונה, דאם כן מאי ומודים, אלא גר' שאינן בכי יותן. ועיין במשנה שם.

13/14 ובמשכים להביא פסול אם בשביל שימח עליהן הרי זה בכי יותן וכו'. בכ"ז: אם בשביל שיטין ע"ז וכו'. אבל הגי' הנכונה היא בר"ש הנ"ל: ובמשכים להביא פסול אם בשביל שיש טע' ע"ז שהוא בכי יותן וכו'. פסולת גרן ויקב שבשדות ובהשכמה כולו טופח בטל וטומנין בו פירות כדאיתא בפר' כיצד משתתפין (פ"ז ב').

ובעירובין שם: דתניא השכים להביא פסול אם בשביל טע' שע"ז וכו'. עיין דק"ס שם עמ' 344 הערה ק' (ובמ"ש ומנ"ב כאן לא ציינו לברייתא שבעירובין).

והברייתא שלנו נסמכת למשנה ה' כאן: המלקט עשבים כשהטל עליהן וכו'. 14 ואם בשביל שילך למלאכתו אינו בכי יותן. בעירובין שם: ואם בשביל שלא יבטל ממלאכתו וכו', והיא היא.

14/15 בהמה שירדה מאליה מים העולין בפיה ובסימפיה בכי יותן וכו'. בכ"ז: מים העולין בפיה ובסימפיה וכו'. ובד: מים העולין בפיה ובסימפיה וכו'. ובר"ש פ"ג מ"ז: תניא בתוספתא בהמה שירדה מאליה לשתות מים העולים בפיה ובסימפיה הרי זה בכי יותן וכו'. ועיין במשנה פ"ג מ"ח. ובמשנה רפ"ד: השוחה לשתות המים העולים בפיו ובסימפיו בכי יותן.

15/16 ר' יהודה אומר המים העולין ברגלי האדם לעולם טמאין. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ולפ"ז צריך לקרוא במשנה פ"ג סמ"ז: באדם ובבהמה טמאה לעולם טמא. עיין להלן. 16/17 ר' שמעון בן אלעזר אומר מים העולין ברגלי בהמה טמאה לעולם טמאין. אפשר שר' שמעון בן אלעזר מוסיף כאן על דברי ר' יהודה. וסתם משנתינו הנ"ל היא כרשב"א, עיין מ"ש לעיל.

אבל בפיה"מ להר"מ פ"ג מ"ז, עמ' 181: ור' יהודה הוא האומר שהמים העולין ברגלי בהמה טמאה לעולם טמאין מכשירין וכן הוא מבואר בתוספתא. ועיין בגליון בפ"ה הרא"ש שם. וברור שלפני הר"מ חסרו כאן המלים "העולין ברגלי האדם לעולם טמאין ר' שמעון בן אלעזר אומר מים שנשטמו ע"י הדומות. ולפיכך יצא: ר' יהודה אומר המים העולין ברגלי בהמה וכו'. ולפ"ז צריך לקרוא במשנתינו שם: אלא אם עמד והדיח באדם. ובבהמה טמאה לעולם טמא. ועיין באליהו רבא שם.

ובר"ש הנ"ל: ר' אלעזר בר' שמעון אומר המים העולין ברגלי בהמה טמאה לעולם טמאין.

17 הממלא בחבית המים העולין וכו'. ר"ש פ"ד מ"א, ועיין במשנה שם.

18 מי חטאת אינו חושש שמא לא נתמלאו בכלי. כ"ה בד וכ"ז. ובר"ש הנ"ל: ולעניין מי חטאת אינו חושש שמא לא נתמלאו בכלי פי' שמא [לא] נתמלאו בכלי, דאע"פ שמי החבל של הכינון ושל צורכי נופלין בחבית והנהו לא נתמלאו בכלי, לא חיישינן לפי שאי אפשר. ועיין כס"ז לעיל 673³⁶.

18/20 עריבה שירד דלף לתוכה הנותזין והצפין בכי יותן נמלה לשופכן בית שמאי אומר בכי יותן ובית הלל אומרים אינן בכי יותן. כ"ה בד, וכ"ה בשינויים בכתב גם בכ"ז. וכ"ה הגירסא בערך גם בס' המפתח לרבינו נסים, לפי הליקוטים שהדפיס ד"ר ליון בגנזי קדם שלו ח"ה עמ' 161, וכן בבעל המאור שבת פ"א (בסוגיא

של גזירות י"ח דבר), ורמז לו בחידושים המיוחדים להר"ן שבת י"ז א', וכ"ה ברמב"ן ורשב"א שבת י"ז א' (בשינויים קלים).

אמנם בס' המפתח שלפנינו שבת י"ז א' (כ"ט ע"ב): המים הניתזין והצפין אינן בכי יותן וכו'. וכן במאירי שם: והוא שאמרו בתוספ' מכשירין עריבה שירד דלף לתוכה מים הנתזים והצפים ב"ש וב"ה אומרים אינם בכי יותן וכו'. ובר"ש כאן פ"ד מ"ה: תניא בתוספתא עריבה שירד דלף לתוכה טהורה. ולא מצאתי לו חבר בגי' מקוצרת זו. ובתוספ' וריטב"א שבת י"ז א' מקוצרת הרישא, ואין לדעת איך היתה גירסתם ברישא.

אבל ברור שהגי' שלפנינו שהיא מתאשרת ע"י כל הראשונים הנ"ל בוודאי נכונה, ובס' המפתח שלפנינו וכן במאירי תוקן ע"פ המשנה. וכנראה שהתוספתא חולקת על משנתנו וסוברת שאם נטלה לשפכה הוכיחו מעשיו שמתחילה לא היה נוחא ליה, וזה יותר טוב ממים הנותזין והצפין. ואעפ"י שקשה להניח שהמשנה והתוספתא יחלקו בסברות הפוכות, אבל מצד שני קשה לשבש את כל הנוסחאות. 20/21 במה דברים אמורים בטהורה אבל בטמאה הכל מודים שהוא בכי יותן דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר אחד טהורה ואחד טמאה וכו'. בשבת י"ז א': הניחא ל"מ"ד כלי טמא חושב משקין שפיר אלא ל"מ"ד אין כלי טמא חושב משקין וכו'. וברש"י שם: הניחא ל"מ"ד. לא ידענא היכא. ובס' המפתח הנ"ל (ואני מעתיק מגנוי קדם הנ"ל): הניחא ל"מ"ד דאמ' כלי טמא חושב משקין וכו' דע כי עיקר זאת המחלוקת גדולי החכמ' נעלם מהם ולא מצא אחד מן הראשונים פ"י זה ולא ביאורו, ואני בעזרת שם המקום מצאתי זה אחר חיפוש גדול וחזק בתוספתא מכשירין עריבה שירד דלף וכו' (לשון התוספתא כאן) פ"י סבר ר' מאיר כי בעריבה טמאה מודים בית שמי ובית הלל שהן בכי יותן, ואין כלי (צ"ל: וכלי, כמו שהוא לפנינו בס' המפתח) טמא חושב את המשקה, ור' יוסי סבר כי לא פרק עוד (לפנינו לנכון: כי לא פרש אצל) בית הלל בין עריבה טמאה בין טהורה שאינן בכי יותן, וכלי טמא אינו חושב את המשקה. ושמואל לך זה לפי שהוא עלום מאד, וכבר עזר המקום ונעלה לנו ביאורו ומקומו. והנה בתוספ' שבת י"ז א', ר"ש כאן הנ"ל, בעל המאור, רמב"ן, רשב"א, ריטב"א ומאירי הנ"ל — כולם מציינים לתוספתא שלפנינו, ואף אחד אינו מזכיר את שמו של רבינו נסים. וכנראה שכיוונו לה מדעתם.

21/22 בית שמאי אומרים הרי הן בכי יותן ובית הלל אומרים אינן בכי יותן. בכ"ו המחלוקת הפוכה. וב"ש סוברים שאינן בכי יותן וכו', אבל בכל הראשונים הנ"ל הגירסא כלפנינו.

22/24 הגנוע בנבלה בתוך המקוה... וטהור בעלייתו. ר"ש פ"ד מ"ח, ועיין תו"כ שמיני פרש' ט' ה"ה, ג"ו ע"א, רמב"ם ספ"ו מה' אבות הטומאות (ועיין בכ"מ שם ומ"ש בהגהות הרש"ש נדרים ע"ו א'). ועיין לעיל 282 ובהקבלות שם.

24/25 פירות שנפלו לתוך אמת המים ופשט מי שידיו טמאות ונטלן ידיו טמאות וכו'. במשנתנו פ"ד מ"ז: ידיו טהורות וכו', וכן היתה הגירסא במשנה לפני הבבלי חולין ל"א ב'. ובר"ש פ"ד מ"ז מביא את התוספתא בגי' שלפנינו ומפרש: קסבר האי תנא דחולין בעי כוונה, ופליגא דתנאי היא בפרק שני דחולין (ל"א א'). אבל במשנה מקטעים מן הגניזה שנתפרסמה ע"י פרידמן ב"אהרבוך הפרנקפורטי חי"ח עמ' 286: ידיו טמאות. ואפשר שזו היא גירסא ארצישראלית, וסברו שם

שגם לחולין צריך כוונה. ועיין ירושלמי שבת פ"ב ה"א, ד' ע"ג (ומקבילה במגילה פ"ב, ע"ג סע"ב): נדה שנאנסה וטבלה שמי בשם רב טהורה לביתה וטמאה לטהורות. ר' לעזר בשם ר' חנינה טמאה בין לביתה בין לטהורות. ולא חלקו שם בין תרומה לחולין. ולהלן 682 שו' 17/18 הארכתי בזה עיי"ש.

26/27 הממלא בקילון פירש ר' עקיבא... סתמן שלשה ימים. עיין במשנה פ"ד מ"ט ובר"ש ורא"ש שם. ועיין השגות הראב"ד רפ"ג מה' טומאת אוכלין.

27 עצים שבלעו משקין טמאין וירדו להן גשמים ורבו טמאין. עיין במשנה פ"ד מ"י. והגר"א מגיה כאן ע"פ המשנה: עצים שנפלו משקין וכו', ומשנתנו כאבא יוסי בן דוסאי. ולפי גירסתנו צריכים לפרש שגם מי הגשמים נבלעו, ובכ"ז לא סיהרו את הטמאין לת"ק. ולפיכך לא יסיקם בידים טמאות.

29 הוציאן שירדו עליהן גשמים ורבו טהורין לא יסיקן אלא בידים טהורות. כלומר, אם הוציאן כדי שירדו עליהן גשמים ורבו עליהן הטהורין, מ"מ לא יסיקם אלא בידים טהורות. ועיין במשנה הנ"ל.

29/30 ר' שמעון אומר אם היו לחין והסיקן וכו'. ר"ש פ"ד מ"י.

30 ורבו משקין היוצאין מהן על כוס שבלעו וכו'. בר"ש הנ"ל: ורבו משקין היוצאין מהן על המ"י שבלעו וכו' פי' מים היוצאין מן העצים לחים כמי פירות חשיבי לכל דבר.

33/34 הטובל בים או בנהר אף על פי שהפליג יותר ממיל הרי זה בכי יותן. ר"ש פ"ה מ"א. ועיין באליהו רבא שם.

34 עבר בנהר אחר דחאו חברו. עיין במשנה פ"ה מ"א, וכבר פירשתי באריכות בירחון, סיני" טבת תרצ"ט עמ' נ"ז ואילך.

35 או שירדו עליו גשמים ורבו טהורין שניים את הראשונים. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פי"ג מה' טומאת אוכלין סה"ו.

35/36 התרנגולה והמדוכה שהיו בהן מים טמאין וכו'. בכ"ז: התרנגולה וכו'. ובר"ש הנ"ל: תרנגול ומדוכה שהיו בהן מים טמאין וכו'. ותרנגול כאן הוא מין כל, והמלונים לא הביאוהו. והגר"א הגיה: התרנגול והמדוכה וכו'.

37 העושה צפור במים הנתזין ואת שבה אינן בכי יותן דברי ר' מאיר. משנה פ"ה מ"ב, סתם. ובר"ש שם הובאה התוספתא, וכתב: פי' סתם מתני' ר' מאיר היא.

38 זה וזה בכי יותן ר' יוסי אומר. כ"ז חסר בר"ש הנ"ל, וכנראה שנשמט ע"י הדומות. שם: ואת שבו הרי זה בכי יותן. בערוך ערך צפור (ע"ה ש עמ' 37): במכשירין העושה צפור במים הנתזין ואת שבה אינן בכי יותן. תוספ' (כ"ה בד' פיזור, ונכון) ואת שבו הרי הן בכי יותן.

עמ' 675

1 והעושה אמה בפירות אינן בכי יותן. וכן בר"ש פ"ה מ"ג: תניא בתוספתא העושה אמה בפירות אינן בכי יותן. והגר"א ז"ל הגיה בר"ש שם: אמה במים וכו'. וכנראה שהגהה זו לקוחה מהגהותיו על התוספתא, אבל הוא ז"ל לא הגיה כן בר"ש, שהרי הר"ש הביא ברייתא זו על המשנה של פירות, ולעיל הביא את הברייתא של העושה צפור על משנה ב' שם.

ולפי הגירסא שלפנינו צריך לפרש שעשה ריוח בערימה של פירות כדי שיוצו

המים שעליהם לארץ, ואעפ"י שבפעולתו תלש את המים מן הפירות העציונים וגרם שיוצו למטה מ"מ אינן בכי יותן, וכחכמים במשנה ג' פ"ה.

1/2 המודר את הבור בין לעומקו בין לרוחבו אינו בכי יותן. זו היא פיסקא מקוטעת ומקוצרת ממשנה ד' פ"ה, והפ"י הוא כאילו היה כתוב: בין לעומקו בין לרוחבו [וכו'] אינו בכי יותן. וזה רגיל בתוספתא.

2 אמר לו ר' טרפון מה לי כשמדרו לעומקו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה מ"ד, ופשוטה היא, והיא הולכת על משנתנו הנ"ל.

4 למשקה שברושם טהור וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: למטה מן הרושם טהור וכו'.

5/6 אי אתה מודה שהממלא... שהן בכי יותן, כמשנתנו רפ"ד.

8/9 שלשל חבל לבור לידע אם יש בו מים בכי יותן ידיו ורגליו אינן בכי יותן וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"ה מ"ז. ועיין במשנה ה' פ"ה ובר"ש שם. ואפשר שבידיו ורגליו אינו צריך לרושם של משקה מפני שמרגיש תיכף אם יש בו מים, וכן באבן שומע את רשרוש המים כשנופלת לתוכם, אבל בחבל אינו יכול לדעת אם יש בבור מים אלא אם כן יש על החבל רושם משקה, ולפיכך הוא בכי יותן.

9/10 שלשל את המטלית להעל בה דלי או קיתון וכלכלה להשיב עליה תרנגולת וכו'. וכ"ה בד. וכן בר"ש הנ"ל: שלשל את המטלית וכו'. אבל לא שמענו מעולם שמעלים דלי במטלית וכדומה. וברור שצ"ל: שלשל את המטלית וכו', וממש ברייתא מעין זו לעיל שבת 131¹⁰: משלשלין את המטלית לעלות בה דלי או קיתון כלכלה לישב עליה תרנגולת וכו'. וכן באמת מעתיק הרמב"ם בפ"ג מה' טומאת אוכלין הי"ג: שלשל את המשולת לבור להעלות בה כלי (וכן גם בתוספתא שבת הנ"ל, בכ"י: כלי) או קיתון, שלשל את הכלכלה לבור וכו'. וכן מעתיק ר' תנחום הירושלמי (ליקוטים מס' המספיק, גרמנית, הוצ' בבר עמ' 88 הערה 1) בערך נשל: שלשל את המשולת, ומקורו הוא הרמב"ם הנ"ל. וע"פ העניין נראה שמשולת הוא כלי מיוחד לשלות בו מן המים, ועיין ערה"ש ערך משליתא.

10/11 הוציא מסמר לנשמים לכבותו אינו בכי יותן. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' טומאת אוכלין הי"ב.

11 אם בשביל לצורפו הרי הוא בכי יותן, משנה ז' פ"ה.

11/12 המניח את האוד לנשמים לכבותו אינו בכי יותן אם בשביל פחם הרי זה בכי יותן. ר"ש ורמב"ם הנ"ל (אלא שברמב"ם בטעות: לעשותו פרום, אבל בשנו"ס מכת"י, פרנקפורט תר"ן עמ' 102: לעשות פחם, ועיין גם בכ"מ). ובמשנה הנ"ל: המניח את האוד בנשמים לכבותו הרי זה בכי יותן. ובר"ש שם (למעלה מן הפיסקא הנ"ל): ובתוספתא מחלק בין לכבותו לעשותו פחמים. ועיין בחזון נחום שם ובכ"מ הנ"ל.

פ"ג

13/14 המעלה האגודות לנג בשביל שימתינו להיות אוגד בהן הרי זה בכי יותן ר' יהודה אומר אינו בכי יותן, עיין במשנה ב' פ"ג. ואולי יש כאן חסרון וצ"ל: בשביל שימתינו [אינו בכי יותן. חשב עליהן] להיות אוגד בהן הרי זה בכי יותן. ר' יהודה אומר וכו'. ור' יהודה לשיטתו שמצריך מעשה, עיין במשנה פ"ג (מ"ה, מ"ו ומ"ז), ועיין מ"ש להלן.

14 המעלה לגג ללותתן בטל וכו'. בר"ש פ"ו מ"א: תניא בתוספתא המעלה פירותיו לגג ללותתן וכו'.

14/15 העלן מפני הכנימה וכו'. וכ"ה הגי' במשנה פ"ו מ"א (ועיין בפיה"ג שם עמ' 130 הערה 16, וכן מעתיק מכאן בר"ש הנ"ל. אבל בד: העלן מפני הכנימה, ובכ"ו: מפני הכנימה, והיא היא, כי זהו תרגומו של כינם.

15 אם צמח בכי יותן ור' יהודה אומר אי אפשר שלא לצמח וכו'. בר"ש הנ"ל: אם שמה בכי יותן ר' יהודה אומר אי אפשר שלא לשמוח וכו'. ועיין במשניות שצינתי לעיל שו' 13/14, ועיין מ"ש להלן.

16 אלא עודהו טל וגשמים עליהן חישב עליהן הרי זה בכי יותן. נראה שיש כאן חסרון וצ"ל: אלא [אם הפכו]. ור' יהודה לשיטתו במשניות שצינתי לעיל. ואח"כ מתחיל עניין חדש: עודהו טל וגשמים עליהם וכו'. וזהו מדברי חכמים שהוא יכול לשמח עליהן דווקא בשעה שהטל עדיין עליהם, אבל אם שמה אח"כ אינו בכי יותן, ועיין מ"ש הגאון בעל חזון איש כאן סי' ו' ס"ק ו'. וכן מפורש בב"מ כ"ב א': עודהו הטל עליהן ושמה הרי זה בכי יותן נגבו אף על פי ששמה אינן בכי יותן. וזו היא הברייתא שלפנינו. אבל בר"ש הנ"ל מעתיק כלפנינו (בערך).

17 חרש שוטח וקטן שהעלו פירותיהן... הרי זה בכי יותן, בר"ש הנ"ל: שהעלה פירותיו וכו'. ועיין 'ירוש' תרומות פ"א ה"א, מ' ע"א, חולין י"ג א'. ועיין בתוספ' חולין י"ב ב' ד"ה ותבעי, ומכאן משמע כפירש"י, כפי שתמה בס' משנה אחרונה פ"ו מ"א. ועיין להלן.

18 העלו מפני הכנימה וירד עליהן טל וגשמים אף על פי שחישבו אינן בכי יותן וכו'. עיין במשנה פ"ו מ"א וברש"י ותוספות חולין שצינתי לעיל.

19 חילפתא בן קינא אומר שום בעל בכי טמא וכו'. בכ"ו: חילפתא בן קינא אומר שום בעל בכי יותן וכו'. ובד: חילפתא בן קינא אומר שום בעל בכי טמא וכו'. ובר"ש פ"ו מ"ב: תניא בתוספתא חילפתא בן קינא אומר שום בעל בכי טמא מפני וכו'. ולפי גי' כ"ו צריך לפרש ששום בעל הרי הוא בכי יותן ובחזקת מוכשר. ועיין לעיל 85: איזהו שום בעל כל שאין לו וכו'. וכנראה שט"ס הוא וצ"ל שם: איזהו שום בעל בכי כל שאין לו וכו'. עיין מ"ש שם בח"א ריש עמ' 104. ועיין במשנה סוף מעשרות שם. ובמאירי פתיחה לאבות י"ג ע"ב מונה ממכשירין את התנא חילפתא בן קבינה.

21/22 יהושע בן פרחיה אומר חטים הבאות מאלכסנדריא טמאות מפני אנטליא שלהן וכו'. וכ"ה בערך בר"ש הנ"ל, ומפרש: אנטליא מלשון אנטל דחזקת הבתים (נ"ח ב') כפי שנוטלין ממנו לידים ודרכם להניחם מלאים מים על החטין וכו'. אבל הפירוש הנכון הוא בס' יחוסי תו"א כת"י ערך יהושע בן פרחיה: בתוספת' דמס' מכשירין פ' המעלה את האיג' לגג, יהושע בן פרחיה אמר חטים הבאין מאלכסנדריא של מצרים טמאות מפני אנטליא שלהן אמרו חכמים א"כ יהא טמא, ליהושע בן פרחיה וטהור, לכל ישראל וכו' לפי שארץ מצרים אינה שותה למטר השמים אלא מן היאורי' ומן האגמים ומן הנהרות וע"י אנטליא משקין שדותיהן כדאיתא בויקרא רבא ונרוץ הגלגל אל הבור כהדין אנטליא דמתרוקן מתמלא ודמתמלא מתרוקן פי' שעושין בתוך המים סמוך לשדות גלגל כעין גלגלי הריחים וכו'. ועיין מ"ש לעיל 656 שו' 13/14 ובח"ב עמ' 220.

ובכפופ פ"ה עמ' ס"ד (ד"ר י"ח ע"ב): תוספת מסכ' מכשירין פ"ג ר' יהושע בן פרידא אומר חטין הבאות מאלכסנדריא טמאות מפני אנטיליא שלהן, אמרו חכמים איכ' יהו טמאין ליהושע בן פרידא וטהורות לכל ישראל. ועיין בערך מלין לשייר ערך אנטיליא, וכבר קדמו בפירושו רבינו בעל יחסי תו"א הנ"ל.

23 אמר ר' יוסי בראשונה היו הבכורות של קשואין וכו'. בר"ש פ"ו מ"ב: עוד תניא בתוספתא אמר ר' יוסי בראשונה היו כריכות של קשואין ושל דילועין וכו'. ופשוטה היא.

25/26 בראשונה היה גרים של פול ושל טופיח ושל צפורי טמא מפני ששורין אותו במים כשעה שגורסין אותו. בפיה"ג טבול יום עמ' 136: טפוח פ' ממיני קטניות הוא, כדאמ' לענין כלאים (כלאים פ"א מ"א) הפורקן והטופח, ותניא במכשירין גרים של פול ושל טופיח של צפורי טמאין מפני ששרין אתם במים בשעה שגורסין את הפירות. ועיין ערוך ערך טפח. ובר"ש הנ"ל: בראשונה היה גרים של פול ושל טופח של צפורי טמא מפני ששורין אותן במים בשע' שגורסין אותן קבלו עליהן אנשי צפורי שלא יהו עושין כן. והסיום חסר לפנינו בתוספתא כאן, אבל ישנו לעיל בסמוך, וצריך להשלימו גם כאן, כפי שיוצא מן הסיגנון, בראשונה".

26/27 הפירות בכל מקום הרי הן בחזקת טהרה אחד הגוי ואחד הכותי ואחד ישראל. ר"ש הנ"ל. וכן לעיל בתוס' ע"ז 467: לוקחין מן הגוים תבואה וקטניות וגרורות וכו' ואין חוששין משום טומאה. ועיין רמב"ם פט"ז מה' טומאת אוכלין ה"ו.

27/29 אף על פי שאמרו אין אדם רשאי לממא פירותיו... ונותן לתוך כפישא. ר"ש הנ"ל. ועיין טבול יום פ"ד מ"ב.

29 כל האגודות של כפרים הבאין מבית השוקן טמאין וכו'. בר"ש פ"ו מ"ב: עוד תניא בתוספתא כל האגודות של שוקים הבאים מבית השוקי טמאין וכו'. ועיין במשנה שם.

29/30 ולא ממקום אינו אלא כולם מפני שהיא מתרפרפת וחוזר ואוגדה דברי ר' מאיר. בכ"ז: אלא כולה מפני שהיא מתרפרפת וכו'. ובר"ש הנ"ל: ולא במקום אגד בלבד אמרו אלא כולה מפני שמתרפרפת וחוזר ואוגדה וכו'. וכן בירושלמי דמאי פ"ה ה"ז, כ"ד ע"ד: דתנינן תמן (במשנתנו כאן) אמר ר' מאיר וכי מפני מה טימו אלא מפני משקה הפה, כמה דתימר תמן דרך אגודה ליתור וכו'.

30/31 רבן שמעון בן גמליאל אומר אם לדברי ר' מאיר האילמות טהורות. בר"ש הנ"ל: רש"ג אומר אם כדברי ר' מאיר יהו אגודות של שוקים טהורות וכו' פי' טעמא דר' מאיר משום דחייש למשקה פיו כדקתני מתני', ואתא רבן שמעון בן גמליאל למימר, אם איתא כדקאמר ר' מאיר, [והרי] (ו) באגודות של שוקים שהן גדולות ליכא למיחש, דאין מתלחחין במשקה הפה, ומדטמאום חכמים שמע מינה כר' יהודה דטעמא משום לחלוח של גג. ובתוספתא לפנינו צ"ל: יהו אגודות של שוקים טהורות, כמו שהגיה הגר"א.

31 האוג בכל מקום דרי הוא בחזקת טמאות. בד לנכון: בחזקת טומאה. וכן ברמב"ם פט"ז מה' טומאת אוכלין ה"ז: האוג בכל מקום בחזקת טומאה. ובתוס' ע"ז 467: האוג בכל מקום טמא הארו בכל מקום טהור. ודין האורז לא נזכר כאן. וגם הרמב"ם לא הזכירו.

32 הקשואין והדלועין התלוין בגמי על פתחי חניות הרי אלו טמאין. ברמב"ם הנ"ל: וכן כל הקישואין והדלועין והתלויות בגמי על פתחי חניות בחזקת מוכשרין וטמאין. ועיין להלן 687 שו" 1/2 ומש"ש.

32/33 ירק הנמכר עם מרכסימון לפני חנוני וכו'. בר"ש ורמב"ם לא נעתקה הלכה זו. וכנראה שמזלפין עליו מים כדי שיהיה יפה. ועיין לעיל 467²⁴. ועיין לעיל 312² ובירושלמי פסחים ספ"ד, ל"א ע"ב (עיין לעף אצל קרויס לעהנווארטער עמ' 271). והואיל והמרכסימון היה נכמש ביום אחד היו מזלפין עליו מים.

34 ואתרוגי קיסרי הרי אלו בחזקת טהרה. בד: ואתרוגי קיסרי הרי אלו בחזקת (ולא יותר). והשלים הגר"א: בחזקת [טומאה]. וספק גדול בעיני אם יצאה הגהה זו מפי רבינו ז"ל. כי אמנם בתוספתא דמאי פ"ג 50¹⁹: מעשה ששילח ל"ר יוסי בר' אתרוג בציפורי ואמ' זה בא לידי מקיסרי וכו' והיה טמא. ובירושלמי שם פ"ג ה"ג, כ"ג ע"ג: שהוא טמא. שמרביצין עליו מים, ומכאן מוכח כהגהה המיוחסת להגר"א ז"ל. אבל כבר ישבו על מדוכה זו בתוספות ע"ז נ"ט רע"א: דאמרינן בירושלמי במסכת דמאי וכו' שהוא טמא שמרביצין עליו מים והוכשר. וא"ת הא תנן בשילהי תוספתא דטהרות דאתרוגים אינן מזלפין עליהם מים (ומכאן ברור שהיתה לפנייהם הגירסא: בחזקת טהרה). הני מילי באותם שמוכרים בעיר, אבל בא מדרך רחוקה מסברא זלף עליו מים כדי שלא יכמש. עוד י"ל דהני מילי בשאר ימות השנה אבל בחג מרביצין עליו מים כדי שיהא הדר כדתנן בסוכה (מ"ב א'). וכן בחוספ' רבינו יהודה ברכות ל"ו א' ד"ה הוה (כ"ג סע"ב מן הספר) הביא את הירושלמי הנ"ל, וכתב: ואע"ג דתניא בשילהי תוספתא דטהרות ואתרוגי קיסרין בחזקת טהרה, משמע שלא היו מוכשרין, מ"מ זהו בשאר ימות השנה אבל בחג מרביצין עליו מים שיהא הדר כדאמרי' בסוכה. ומעיני המפרשים נעלמו לפ"ש גם התוספתא והירושלמי בדמאי וגם התוספות בע"ז.

34/35 ביצי חנוני שמוכר בהן לח ויבש הרי אלו טמאין דברי ר' מאיר ור' יהודה מטהר. בר"ש פ"ו מ"ג: תניא בתוספתא ביצים של חנוני שהוא מוכר בהן לח ויבש וכו'. ובמשנה שם: כל הביצים בחזקת טהרה חוץ משל מוכרי משקה ואם היו מוכרים עמהם פירות יבשים טהורות. ובר"ש שם: כל הביצים של תרנגולת ושאר עופות, ושוקלין כנגדן לח ויבש ופעמים מניחה בכף מאזנים שהיה בה משקה. וכנראה פירושו מיוסד על לשון התוספתא כאן.

35/36 אמר ר' שמעון בן אלעזר לא שהיה ר' מאיר מטמא לח ויבש וכו'. בד: אמר ר' שמעון בן אלעזר לא שהיה ר' שמעון בן אלעזר מטמא לח ויבש וכו'. ובכיו: אמר ר' שמעון בן אלעזר לא שהיה ר' שמעון (הערת צ' בשנו"ס אינה נכונה) מטמא לח ויבש וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: אמר ר' שמעון בן אלעזר לא שהיה ר' מאיר מטמא בלח ויבש וכו'.

36/37 כל הביצים בחזקת טהרה וביצת הבלן בחזקת טומאה. וכו' בר"ש הנ"ל. אבל מה זה ביצת הבלן? והנה בגדרים מ"ו ב': המודר הנאה מחבירו ויש לו שם מרחץ וכו' וכמה תפיסת יד אמר רב נחמן למחצה לשליש ולרביע אבל בבציר לא. אביי אמר אפילו בבציר וכו'. אולם גירסת הראשונים שם (עיין מיוחס לרש"י שם, פי' הרא"ש, ר"ן ועוד): אבל בביצים לא וכו' אפילו בביצים וכו'. ופי' הר"ן: דרכן היה שבעל המרחץ משתכר בביצים וכו'. ומי יודע אם אין כאן עניין הדגרה ע"י

מים חמים. וע"פ זה מובנת המחלוקת בגמרא שם, והיינו אם אין למודר תפיסת יד כ"ל בשכר הרחיצה, אלא יש לו חלק בדבר צדדי אם מותר למדיר להתרחץ שם. ובכל אופן נראה שיש קשר בין התוספתא כאן ובין הגמרא נדרים שם, והמפרש יפרש. ועיין מה שכתבתי בקרית ספר שי"ד עמ' 224.

37 כיצד צדין דגים בחוקת טהרה וכו'. ר"ש הנ"ל.

עמ' 676

1 בין שצדן בחרם ובין שצדן בכפיפה ובין שצדן במצודה ניער את המצודה וכו'. בר"ש הנ"ל: בין שצדי' בחרם (וכ"ה בד, וצ"ל: בחרם) בין שצדין בכפוף בין שצדין במצודה ולא ניער את המצודה וכו'. וכן ברמב"ם פט"ז מה' טומאת אוכלין ה"ג: בין שצדן בחרם בין בכפיף בין במצודה אם לא ניער את המצודה וכו'. וכצ"ל לפנינו: ולא ניער וכו'. ונראה שהיינו כפיף היינו קפוף. עיין בח"ב ריש עמ' 240. 2/3 ואין עם הארץ נאמן לומר לא נערת את המצודה עליהן. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ובתוס' ע"ז 467¹⁰: אבל אין נאמן לומר דגים אילו צדתיים בטהרה ולא ניערתי עליהן את המכמרות. ועיין במשנה ג' פ"ו.

3/4 דם השחין ובעביות ותמצית בשר ומי פירות והמלח שנמחתו מטמאין ולא מכשירין מי רגלי בהמה לא מטמאין ולא מכשירין. כ"ה בכ"ו, ובר"ש אינו מעתיק ברייתא זו. ובספר המפתח לרבינו נסים עירובין ל"א א' (נ"ח א'): ואיתה נמי בתוס' מכשירין מי פירות מטמאין ולא מכשירין. ולפי גירסא זו מפורש כאן כשיטת הראב"ד פ"א מטומאת אוכלין ה"ד שכתב על מי פירות: לא מצאתי שאין מקבלין טומאה כ"ל, אלא שאין מצרפין אוכלין בשבעת המשקין וכו', אצטרופי הוא דלא מצרפי הא אינה גופיהו בני קבולי טומאה נינהו. וכאן מפורש כדבריו, ולפ"ל שלא העיר בעצמו לתוספתא כאן, אם היתה לפניו הגירסא כמו שהיא לפנינו ולפני רבינו נסים גאון.

אבל ברמב"ם שם פסק: אבל שאר מי פירות כדרך שאין מכשירין כך אין מקבלין טומאה כ"ל. וזה בניגוד גמור לתוספתא כאן. ברם ברור שלפני הר"ם חסרו כאן המלים, מטמאין ולא מכשירין, וגרס: ומי פירות והמלח שנמחת ומי רגלי בהמה לא מטמאין ולא מכשירין. שהרי כן הוא מעתיק בפ"י מה' טומאת אוכלין ה"ג: ודם השחין והאבעבועות ותמצית הבשר כל אלו אינן מתטמאין ולא מכשירין (ומרן בכ"מ שם וכן בקרית ספר למב"ט ציינו למשנה, אבל במשנה לא נזכר כ"ז. וכן במצפה שמואל בתוספתא כאן ציין בסיפא, בעניין מלח לרמב"ם שאביא להלן, ונע"ם ממנו לפ"ש דברי הרמב"ם כאן). ולעיל שם בה"ב כתב (ולו ציין גם במ"ש כאן): מי רגלי בהמה והמלח שנמחת הרי הן כמי פירות לא מטמאין ולא מכשירין. הרי לך ברור שהיתה לפניו הגירסא כמו שכתבתי. ותוספתא זו (לפי גירסתו) היא גם מקור לפסקו הנ"ל בפ"א סה"ד ורפ"י שמי פירות אינם מקבלים טומאה כ"ל. ועיין בפיה"מ תרומות פ"א מ"ב ובהקדמתו לסדר טהרות ריש עמ' 18.

וברלב"ג שמיני קמ"ב ע"ג: וכן תמצית בשר וכו' וכן מי רגלי בהמה דינו כמי פירות למאסותם כבר נתב' זה השרש בו' ממכשירי' ובג' מתוספות מכשירין. 4/5 אמר ר' יוסי בר' יהודה אם קבלן בכלי הרי הן מכשירין. כ"ה בכ"ו. ועיין טהרות פ"ד מ"ה.

5/7 אמר ר' יוסי אמר לי אונומים אחיו של ר' יהושע הגרסי... ור' אלעזר אומר כל דם השחיטה לעולם מוכשר. כ"ה בכ"ו. ובר"ש פ"ו מ"ו: תניא בתוספתא א"ר יוסי אמר לי אינימוס אחיו של ר' יהושע הגרסי השוחט את העורב להתלמד בו דמו מכשיר ור' אליעזר אומ' כל דם השחיטה לעולם מכשיר. ועיין במשנה שם. והברייתא שלנו הובאה בבכורות י' ב'. ועיין מ"ש באו"ש פ"י מה' טומאת אוכלין ה"ג. ובפתיחת המאירי לפי' אבות י"ג ע"ב (ד"ר כ"א ע"ב): אונומים אחיו ש"ר יאושע הגרסי. ועל הגי' ר' אלעזר עיין במל"א פ"ו מ"ו.

7 דם המת מטמא בכל שהוא וכו'. ר"ש הנ"ל.

7/8 ור' יוסי אומר כרביעית. עיין לעיל ריש כלים 569¹².

8/9 אמר רבי נראין דברי ר' מאיר בטומאה קלה... ודברי ר' יוסי בטומאה חמורה וכו'. ר"ש הנ"ל. וכתב ע"ז בחזון איש סי' ט' ס"ק ה': אי אפשר לומר דר"מ סבר דאף טומאה חמורה בכל שהוא, דהא קיימא לן דרביעית דם מן המת הוא שיעור טומאה וכדיליף בחולין ע"ב א'. וכן אי אפשר לומר דר' יוסי בעי רביעית בטומאה קלה. דהא דם משקה גמור הוא ולא בעי רביעית וכמ"ש הר"ש כאן בסמוך. אלא צ"ל נראין דברי ר"מ לר"י בטומאה קלה ודברי ר"י לר"מ בטומאה חמורה. וכדאמר בחולין י"ב א". אמנם בירושלמי יבמות פ"ד ה"א, ו' ע"א: לא כן אמר ר' בא בשם ר' זעורה כל מקום ששנה רבי נראין עדיין המחלוקת במקומה וכו'. ועיין מ"ש להלן 686 שו' 4/5, אבל שיטת הבבלי אינה כן.

9/10 משקה המת... הרי אלו טמאין. בד ור"ש הנ"ל: כל משקה המת וכו', וכ"ה לעיל 601¹⁶, עיין מ"ש.

10/12 אמר ר' יהושע בן קבוסאי... טהור אחד מזה על מאה טמאין. לעיל דמאי פ"א 46, ואילך, ירושלמי שם פ"ג ה"ד, כ"ג ע"ג ור"ש הנ"ל. וכתב עליה בר"ש שם: והוה הטהור דבר תימה מה שייכא מילת' זו הכא. ועיין במג"ב כאן. אבל אחרי כל הפירושים לא נתחזרה עדיין כוונת ר' יהושע בן קבוסאי.

זבים

פ"א

19/20 הרואה ראייה אחת... כבעל קרי. משנה רפ"א. ובר"ש שם כל הברייתות

עד שו' 5 בעמ' 677.

23/25 המסיט את הראייה... ובית הלל אומרים טהור. נדה ע"ב ב', ר"ש הנ"ל.

26/27 משכבות ומושכות... מטהרין. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"א מה' מטמאי מו"מ ה"ב.

28/29 אין טמא אלא המסיט מפה אחרונה בלבד. ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

29/31 אמר ר' עקיבא לא נחלקן... שאין זה זב נמור על מה נחלקו על

שראה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בהכרח עלינו להגיה כגי' הגר"א: שהוא זב גמור וכו'. וסתם משנתנו כר' עקיבא. ועיין בא"הו רבא שם.

33 כשהיה ר' עקיבא מסדר הלכות וכו'. בר"ש הנ"ל: כשהיה ר' עקיבא

מחבר הלכות וכו'.

33/34 כל מי ששמע טעם על חברו יבוא ויאמר. בר"ש הנ"ל: כל מי ששמע טעם מחבירו יבוא ויאמר. ובשו"ת בנימין זאב סוף סי' שנ"ו, תפ"א ע"ב: אבל אשען ע" דברי ר' עקיבא דאמר לתלמידיו כל מי ששמע טעם על חבריו יבא ויאמר כדאיתא בתוספתא דפ"ק דזב(ח)ים.

35 לא נחלקו בית שמאי וכו'. עיין במשנה רפ"א.

37 אלא בנותן את הטעם. בר"ש הנ"ל: אלא הנותן טעם לדבריו.

38/39 מה לי כשראה שתיים בתחלה ואחת בסוף אמרו להן כשראה וכו'. הנכון בר"ש הנ"ל: מה לי כשראה אחת בתחלה ושתיים בסוף מה לי כשראה שתיים בתחלה ואחת בסוף אמרו להם בית שמאי כשראה וכו'.

עמ' 677

3/4 ועד שראה אחת בראשונה וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: וע" שראה וכו'.

5 ובשלישי וברביעי ראה אחת. וכו' בר"ש הנ"ל, ולא ידעתי פירושו. והגר"א ז"ל מחק את המלה, וברביעי'.

5/8 אמר תלמיד אחד... על מה נחלקו על הרואה בשלישי. ר"ש פ"א מ"ב, ועיין במשנה ומפרשיה שם.

8/9 כל קרי מטמא בכהנים מותר בזב. בר"ש הנ"ל לנכון: כל קרי שהוא מטמא בכהנים סותר בזב וכו' פי' כל קרי שהוא מטמא בכהנים כדתנן במסכת מקואות פ"ח (מ"ב) אלו בעלי קריין צריכין טבילה. ולולא דברי רבינו היה נ"ל מלשון התוספתא לפרש שהתוספתא מדגישה כאן שדווקא קרי שמטמא בכהנים והיינו באכילת תרומה סותר, אבל אם הרהר בלילה ועמד ומצא בשרו חם אינו סותר, מפני שטהור לחולין. וכמו שמפורש לעיל 658: כל אלו שאמרו טהורין לחולין וטמאין לתרומה. ועיין בר"ש ורמב"ם שצינתי שם.

9 זב מותר בתשמיש המטה בימי גמרו. עיין באור הגר"א. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ג, ג' רע"ג: זב עם מצורעת מותר.

9/10 כיצד ראה לאור שמיני מונה בתחלה ומביא קרבן אחד וכו'. כלומר, ראה זב (ולא קרי) לאור שמיני, וזה הולך על סוף משנה ב'. ובר"ש הנ"ל: ראה לאור שמיני מונה בתחלה ומביא קרבן אחד הואיל ולא היתה לו שעה הראויה להביא קרבן, קסבר דלילה מחוסר זמן. וכן ר' יוחנן בפ"ק דחגיגה (ט' ב'). ופלוגתא דתנאי היא בסוף פ"ק דזב(ח)ים (ח' א') ובפרק מי שאמר הרני גזיר מגלח (גזיר י"ח ב').

11 כדי שיראה ויטבול וכו'. בד: כדי שירד ויטבול וכו', וכו' בר"ש פ"א מ"ה, והגי' שלנו בדויה מן הלב (בכ"ו חסר כאן דף שלם).

12 כמגדיון לשילוח. בר"ש הנ"ל מעתיק מכאן: כמגד יון לשילוח. וכו' גורס במשנה שם (וכן במשנה עם פירושו ד"ו רפ"ג). ובהוצ' לוו: כמגד יון לשילוח. קיפמן ופרמה: כמגד יון לשילוח. קטעים מן הגניזה (קאה"ל): כמגד יון לשילוח. ד' נפול: כמין גד יון לשילוח. פיה"מ להר"מ הוצ' דירנבורג: כמו גדיון לשילוח. ובפיה"ג כאן עמ' 131: כמגדיון לשילוח וכו' (ועיין ערוך ערך גד יון ובהערות קהוט שם), וכן גרס במשנתנו בפ"י הראב"ד לח"כ ע"ה ע"ג. ובס' המפתח לר"ן שבת ל"ד (ע"ב ע"ב): כמי גריון לשילוח. ועיין במל"אש במשנה כאן. אבל בכ"מ: כמגד יון לשילוח.

ובתו"כ, מצורע, זבים, פ"א ה"ג, ע"ה רע"ג: כמגד יון לשילוח, ובמה"ג שם עמ' 359: כמיגדיון לשילוח, וכן בילקוט שם: במיגריון (קרי: כמיגדיון) לשילוח. ובבבלי סנהדרין ס"ג ב': כמיגדיון לשילוח (ועיין דק"ס שם 178 הערה פ'). וכן מעתיק משם בילקוט המכירי ישעיה עמ' 159: כמגדיון לשילוח. אבל בשאלות פ' יתרו סי' נ"ב מעתיק גם משם: כמגד יון לשילוח.

והארכתי בזה כ"כ הרבה מפני הקטע המעניין של תלמידו של הרמב"ן שפרסם נויבאווער בצופה הצרפתי ח"י עמ' 107: ועוד שם בעמק יהושפט בשיפוע ההר קצת קרוב למעיין השילוח בית מרובע אומרים כי היתה ע"ז לבני יוון. ואני מצאתי במשניות אשר קניתי בא"י מסכת זבים גירסא זו ראה ז' (= זובז) ראה אחת מרובה כשלשה שהוא כמגד יון לשילוח שהן כדי שתי טבילות ובשני סיפוגו, משם נראה דמה שאנו גורסין כמגד יון לשילוח טעות הוא בידינו, ואינו אלא שילוח אשר בירושלים. גם המלה הראשונה כתוב שם בשתי תיבות האחת בסוף שיטה והשנית בתחלת שיטה והניקוד כמגד יון. וכל הקונטרס נתפרסם ע"י הרב ש. אסף בקובץ ירושלים (לזכר לזונץ) עמ' נ"ג ואילך, ועיי"ש עמ' נ"ו.

13 ר' שמעון אומר כדי הקפת הבית מבפנים. בר"ש הנ"ל: כדי הקפת הר הבית מבפנים. ובריבמ"ץ פאה פ"ד סמ"ה: בתוספתא זבין תניא ר' שמעון אומר כדי הקפת הר הבית. וכתב ע"ז בר"ש הנ"ל: פ"י כדי הקפת הר הבית מבפנים. במסכת מדות (רפ"ב) תנן הר הבית היה ת"ק אמה על ת"ק אמה וכו' ותימא הוא שכל כך חלוקין זה מזה. ועיין בהגהות מהרי"ד לתו"כ ס"ג ע"ב ששער שהר הבית כאן פירושו חצר המשכן שהיה ארוך ק' אמה ורחב נ', ולפי' המשל' להלן הולך על דברי ר"ש. 13/14 משלו משל למה הדבר דומה לחבל של מאה אמה וכו'. וכו' בריבמ"ץ

ור"ש הנ"ל. וכן ברא"ש שבת פ"ב סי' כ"ג: ותניא בתוספתא בריש מסכת זבין משל' למה"ד לחבל של מאה אמה וכו'. ועיין בתוס' שם ד"ה ספק. אבל ברשב"א שם: ותניא בתוספתא בתחלת מ' זבין ר' אומר משל' למה"ד לחבל של ק' אמה וכו'. וכג"י הרשב"א בתוספתא כ"ה בתו"כ מצורע, זבים, פ"א ה"ד, ע"ה ע"ג: ר' אומר לה"ד לחבל של מאה אמה וכו'. ועיין בפ"י הראב"ד שם. ובר"ש הנ"ל: והאי מושלו למשל' לת"ק ולא לר' שמעון. ועיין מ"ש לעיל בשם הגהות מהרי"ד.

14/15 כיצד ראה בתחילה מאה ובסוף חמשים ובסוף אמה או בתחלה מאה ובסוף מאה אין זה זב גמור. כ"ה בד, וחסרון יש כאן, והנכון בתו"כ הנ"ל: ראה בתחלת מאה ובסוף חמשים ובסוף מאה אמה הרי זה זב גמור ראה בתחלת מאה בתוך חמשים ובסוף מאה או בתחלת מאה ולאחר חמשים ובסוף מאה אין זה זב גמור. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אלא שיש שם כפילות משובשת, ואני מקיף את הכפילות בסוגריים, וכ"ה שם: ראה בתחלת מאה ובסוף חמשים ובסוף מאה הרי זה זב גמור (ראה בתחלת מאה ובתוך חמשי' ובסוף מאה הרי זה זב גמור. ראה בתחלת מאה ובתוך חמשים ובסוף מאה הרי זה זב גמור) ראה בתחלת מאה ובתוך חמשים ובסוף מאה או בתחלת מאה ואחר חמשים ובסוף מאה אין זה זב גמור. ועיין גם רשב"א ורא"ש הנ"ל.

15 היה מפסיק ורואה כל שכן הוא טומאתו. בר"ש הנ"ל: היה מפסיק ורואה בין ראייה לראייה ששים אמה או שבעים אמה ואח"כ רואה כ"ש היא טומאתו. דטפי עדיף כשיש הפסק הרבה, אלא שיש הראיות בג' ימים רצופים.

16 כיצד ראה שלש ראיית וכו'. סי' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יוסי בר זבדא.

17/19 ראה אחד מרובה כשתים... ור' יוסי אומר אין בידו אלא אחת.
ראב"ן סי' צ', ע"ג, הוצ' הר"ש אלבק ל"ד ע"ג, ר"ש פ"א מ"ו, ועיין במשנה ה' שם.
19/21 ומורה ר' יוסי שאם ראה... ימים חולקים אותה, תשה"ג גיאוניקה הוצ'
הר"ל גינצבורג ח"ב עמ' 126 (גנזי קדם של ל"וין ח"ה עמ' 44), ר"ח וס' המפתח לר"ן
שבת ל"ד ב', פיה"מ להר"מ פ"א מ"ו עמ' 204 (ועיין בגליון הרא"ש פ"א מ"ה), ראב"ן,
ר"ש וס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל, ר"ן שבת פ"ב סי' ש"ל.

21 וכן היה ר' יוסי אומר וכו', ר"ח ור"ש הנ"ל.

22 שתים בין השמשות ספק לטומאה וספק לקרבן, ר"ח ור"ש הנ"ל, וכתב
ע"ז הר"ש בפירושו: על כרחין כגון שאחת בתחלת בין השמשות ראשון ואחת
בסוף בין השמשות שני כדפרשית במתני', דבעניין אחר לא הוי ספק לטומאה (שהרי
ממא נפשך אם הראשון יום גם השני יום, ואם הראשון לילה גם השני לילה ובין כך
ובין כך ראה שני ימים רצופים), וצריך לדקדק דר' יוסי הוא דאמר בסוף במה מדליקין
(ל"ד ב') בין השמשות כהרף עין, ומה תחלה וסוף יש בו? ושם מספקא ליה אותו
כהרף עין אימת הוי, וכבר עמדו ע"ז בירושלמי ברכות פ"א ה"א, ב' רע"ג, אלא
שלפנינו הגירסא משובשת, ופירשתי בתרביץ ש"ג עמ' 205, ועיי"ש גם בעמ' 452.
22/23 אחת ודאי ושתים בין השמשות ושתים ודאי לטומאה וספק
לקרבן, הגי' משובשת והנכון בר"ש הנ"ל: אחת ודאי ושתים בין השמשות, או אחת בין
השמשות ושתים ודאי, ודאי לטומאה וספק לקרבן, ועיין גם בר"ח הנ"ל. ופירש בר"ש
הנ"ל: פ' אחת ודאי ושתים בין השמשות כגון אחת בחמישי בשבת ביום ואחת
בערב שבת בין השמשות ואחת במוצאי שבת בין השמשות, והוי ספק לקרבן, דאם
בין השמשות של ערב שבת לילה הרי יום טהור מפסיק בין אותה ראייה לראייה
ראשונה וכו'.

ובתוספות שבת ל"ה רע"א: וכן הא דתניא בתוספתא דמסכת זבים בפ"ק דשני
בין השמשות ודאי לטומאה ספק לקרבן מיירי נמי ידיעין כגון שראה בשניהם
בתחילת בין השמשות, והנה לפי הגירסא שלפנינו בתוספתא, והיינו שראה אחת
וודאי ושני בין השמשות הרי לא איכפת לנו אם יראה בראשונה בתחלת בין השמשות
ואח"כ בסוף בין השמשות, שהרי ממא נפשך יש כאן שני ימים רצופים, שאם בין השמשות
הראשון הוא יום הוא מצטרף עם הראייה הוודאית, ואם בין השמשות הראשון הוא
לילה הוא מצטרף לראייה השנייה (שאם בין השמשות השני הוא יום, יש לנו שתי
ראייות ביום אחד, ואם הוא לילה יש לנו שתי ראייות בשני ימים רצופים) ובין כך
ובין כך הוא ודאי לטומאה.

ולפיכך קרוב בעיני שחסרו כאן לפני התוספות שתי המלים, אחת ודאי, והיה
לפניהם רק: שני בין השמשות וכו' ודאי לטומאה וספק לקרבן, ולפיכך פירשו שראה
בשניהם בזמן אחד, ויש כאן ממא נפשך שני ימים רצופים והוי ודאי לטומאה וספק
לקרבן, שם ראה מחצה ביום ומחצה בלילה, וימים מחלקים, ויש כאן שש ראייות.
23 שתים ואחת בין השמשות וכו', בר"ש הנ"ל לנכון: שתים ודאי ואחת וכו'.
24 שתים בין השמשות ואחת ודאי לטומאה ולקרבן, בר"ש הנ"ל לנכון:
שתים בין השמשות ואחת ודאי, ודאי לטומאה ולקרבן, וצ"ל שראה בשני בין השמשות
בזמן אחד ולפיכך ודאי לקרבן, וסובר שאחרי שנוקט לטומאה כבר אין הפסק יום
מבטל, עיין בפ"א מ"א ובא"הו רבא שם.

פ"ב

25 הגוים והגר והתושב וכו'. עיין תו"כ מצורע ריש פ' זבים, ע"ד ע"ד, בבלי נדה ל"ד א', ר"ש פ"ב מ"א.

26 ושורפין עליהן את התרומה. וכו' בתו"כ הנ"ל, וכו' בכ"ר שם. וכן מעתיק משם בילקוט, בר"ש הנ"ל, בסמ"ג עשין ר"כ, רכ"ז ע"ג. ובפ"י המיוחס ליה"ר שם: ,ושורפין על מגעו תרומה", ונראה שזהו פירוש, עיי"ש. אבל בר"ש הנ"ל מגיה כאן ושם: ואין שורפין עליהן את התרומה, כדי להשוותו לבבלי נדה ל"ד א', ועיין גם בר"ש טהרות פ"ד מ"ה. ועיין בבאור הגר"א כאן. ועיין לעיל 651²⁵ ומש"ש.

26/27 ואין חייבין עליהן על טומאת מקדש וקדשיו. בתו"כ הנ"ל: וחייבין עליהם על ביאת המקדש. אבל בכ"ר שם: ואין חייבין עליהן וכו', וכן מעתיק משם בסמ"ג ובמיוחס ליה"ר הנ"ל, ובר"ש כאן הנ"ל וכן בילקוט שם גורסים בתו"כ: אבל אין חייבין עליהן וכו'. ולפי גירסא זו קשה עוד יותר להגיה לעיל שם: ואין שורפין עליהן את התרומה.

27/29 טומטום ואנדרונינום שראו... ואין חייבין עליהן על טומאת מקדש וקדשיו. ר"ש פ"ב מ"א הנ"ל, בבלי נדה כ"ח ב', ומשם ברמב"ם פ"א מה' מטמאי מו"מ ה"ז. ועיין ערוך ערך לבן א', ועיין במשנה כאן פ"ב מ"א ולעיל 101⁶, 101¹⁰. ועיין היטב בירושלמי שבועות פ"ב ה"ב, ל"ג ע"ד.

30 הנוגע בלובן ואודם ונכנס למקדש פטור הוא עצמו שנגע בלובן ואודם ונכנס למקדש פטור. בר"ש הנ"ל: הנוגע בלובן או באודם ונכנס למקדש פטור ה' עצמו שנגע בלובן ואודם ונכנס למקדש פטור. וגו' זו משובשת, והנכון ברמב"ם הנ"ל: וכן הנוגע בלובן ואודם שלו כאחת אינו חייב על טומאת מקדש וקדשיו. נגע הוא בעצמו בלובן ואודם שראה הרי זה חייב על ביאת המקדש. וכן היתה הגירסא גם לפני הראב"ד שם שכן הוא משיג עליו: שלא אמרה התוספתא אלא שנגע הטומטום באודם ולובן של זכר ונקבה ודאית חייב על ביאת מקדש, שלא תאמר לא חייבה תורה שילוח אלא לזכר ודאי ולנקבה ודאית (עיין נדה כ"ח ב' הנ"ל) לכן הוצרך לומר שהוא חייב.

31 היה מונה ללובן... אינו סותר. ר"ש הנ"ל, רמב"ם ספ"ג מה' מחוסרי כפרה. 31/32 ומה בין זוב לשכבת זרע זוב בא מבשר המת וכו'. ר"ש הנ"ל, פיה"מ

להר"מ פ"ב מ"ב (ועיין גם בגליון פ"י הרא"ש שם) עמ' 205 בשם התוספתא. ובנדה ל"ה ב': אמר רב הונא זוב דומה למי בצק של שעורים זוב בא מבשר המת וכו'. ויש שם השמטה ע"י הדומות. והנכון הוא בכ"מ: א' רב הונ' זוב דומ' למי בצק של שעורים תני' נמי הכי זוב דומ' למי בצק של שעורים זוב בא מבשר המת שכב' זרע בא' מבשר החי זוב דוח' דומ' ללובן בצח המזור וכו'.

וכן בה"ג סוף ה' נדה, ד"ו פ"ו ע"א: אמר רב הונא זוב דומה למי בצק שלש עזים, תניא הכי זוב דומה למי בצק שלש עזים זוב בא מבשר מת וכו'. והנכון בהלכות פסוקות שפרסם ד"ר לוי בגנזי קדם ח"ד עמ' 9: אמר רב חונא זוב דומה למי בצק שלשעורים תניא נמי [הכי] זוב דומה למי בצק שלשעורים זוב בא מבשר המת וכו'. וכן היה לפני התשב"ץ, עיין להלן.

וברש"י מצורע ט"ו ב': זוב דומה למי בצק של שעורין ודחוי ודומה לזובן ביצה המזורת. שכבת זרע קשור וכו'. ובתשב"ץ ח"א סי' ק"א. נ"ד ע"ד: וכבר עמדת על מה שהביא רש"י ז"ל מתורת כהנים (אולי צ"ל: מתוס' ונשתבש: מתוכ', עיין מ"ש בתשלום תוספתא סוף עמ' 10) מה יש בין קרי לזוב וז"ל התוספתא במסכת זבים והביא אותה פ' בנות כותים (כג"ל כ"מ ובה"ג הנ"ל) מה בין זוב לשכבת זרע זוב בא מבשר המת וש"ז בא מבשר החי וכו'.

32/33 זוב דוהה כלובן ביצה המזורת. וכ"ה בפיה"מ להר"מ הנ"ל, ועיין גם בנדה ובפירש"י בחומש הנ"ל. ועיין לעיל 252¹⁰ ובהקבלות. אבל בר"ש ותשב"ץ הנ"ל: זוב דומה לזובן (בתשב"ץ: כלובן) ביצה המזורת. ובס' כתר תורה לאהרן האחרון ויקרא פט"ו: בעלי הקבלה דמוהו כמו הבצק של שעורים וריחה כלובן הביצה המזורת וכו'. וקרא כאן: זוב ריחה כלובן וכו'.

33 ושכבת זרע קשורה וכו'. עיין מ"ש לעיל 664²⁰. ובכתר תורה הנ"ל: ואולם שכבת זרע כלובן הביצה הנקשרת.

33/34 שכבת זרע אדומה והאשה תולה בה. בר"ש הנ"ל לנכון: שכבת זרע אדומ' טהורה והאשה תולה בה. וכן בהקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 4: ולשון תוספת זבים שכבת זרע אדומה טהורה. ועיין רמב"ם פ"ה מה' אבות הטומאות ה"ג ובכ"מ שם.

וראיתי בשו"ת הרשב"א ח"ז סי' קס"א: עוד נשאל מי שיוצא ממנו דם מפי האמה בהרגל וכו' ובשעת תשמיש נמצא בעד (קרי: בעד) האיש והאשה שפי דמים וכו' אם יש לחוש לספק נדה או תולה בבעלה וכו' מסתברא ודאי תולה היא זו דכיון דאיכא ודאי מכה בבעל וכו'. ובב"י יו"ד סוף סי' ק"צ הביא בקיצור תשובה זו. ובבדק הבית שם מוסיף הבי': ובהדיא תניא בתוספתא פ"ב דזבים ש"ז אדומה והאשה תולה בה.

34/36 זב תולין אותו במאכל ובכל מאכל... מרגילין לדבר זיבה. מעיני המפרשים נעלם לפ"ש שכל הברייתא הובאה ביומא י"ח א' עיי"ש, ועיין דק"ס שם עמ' 38 הערה י', ועיין ירושלמי שם פ"א ה"ד, ל"ט ע"א. ובר"ש פ"ב מ"ב: תניא בתוספתא זב תולין לו במאכל ובכל מיני (וכ"ה ביומא שם) מאכל ר' אליעזר בן פנחס אומר בשם ר' יהודה בן בתירה החלב והגבינה הבשר שמן וכו'.

35/36 וביצים ומוריים מרגילין לדבר זיבה. בר"ש הנ"ל: וביצים ושיחליים (ועיין גם רע"ב פ"ב מ"ב) מרגילים לידי זיבה. וביומא שם: ולא ביצה ולא יין וכו' ובשר שמן ומריס ולא כל דברים המביאין לידי טומאה לאתויי מאי וכו' השום והשחליים וכו'.

36 תינוק תולין לו בחמשה דברים וכו'. ר"ש הנ"ל. וברמב"ם פ"ב מה' מחוסרי כפרה ה"ד: קטן אין תולין לו במראה ולא בהרהור שאין לקטן מראה והרהור המביא לידי זוב לפיכך בודקין אותו בה' דברים בלבד. ועיין במשנה פ"ב מ"ב.

37 בחולי שלו ושל אמו. רמב"ם הנ"ל ה"ה. ובר"ש הנ"ל: ובחולי של אמו ושל. 37/39 כשם שתולין שכבת זרע... כל זמן שהוא מצטער. ר"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ פ"ב מ"ג סוף עמ' 206, מאירי נזיר ס"ה ב' (קכ"א ע"ב), רמב"ם הנ"ל ה"ג. ועיין פי' הרא"ש פ"ב מ"ב.

39 גוי שראה קרי ונתגייר מיד מטמא בזיבה. משנה פ"ב מ"ג. ועיין להלן.
 40 כמה דברים אמורים בזמן שנתגייר מהול אבל מל ואחר כך ראה תולין לו וכו'. ברמב"ם הנ"ל ה"ד: מי שמל ואחר כך ראה זוב בין גוי בין ישראל תולין במלה כל זמן שמצטער. ועיין בהשגות ובכ"מ שם. וכוונת הראב"ד לא נתבררה לי. ועיין להלן. ועיין ח"ד כריתות קי"א ע"ב, אבל הנכון במנ"ב שם, ועיין מש"ש בח"ב 293.
 ובנויר ס"ו א': א"ל רבא והתנן גר שנתגייר מטמא מיד בזיבה א"ל אין לך חולי גדול מזה. וכן בכ"מ שם: א"ל רבא והתני' גר שנתגייר מטמא בזיב' מיד א"ל אין לך חולי גדול מזה.

אבל לפני רש"י שם וכן בר"ש כאן פ"ב מ"ג היתה הגירסא: א"ל רבא והא תנן (בר"ש: והא תניא) גוי שראה קרי ונתגייר מטמא בזיבה מיד ותני ע"ה בד"א שנתגייר מהול והא הכא דליכא חולשא ואין תולין בה א"ל אין לך חולי גדול מזה. ועיין גם בשטמ"ק נזיר שם בשם שיטה. ובמאירי שם (קכ"א ע"ד): ויש גורסין בה גוי שראה וכו' ותנן ע"ה כמה דברים אמורים בנתגייר מהול, ואינו כלום וכן יש מבבלין עוד את הסוגיא בנוסחאות ובפירושים וכו'. והמוסיף הוסיף ע"פ התוספתא כאן.

עמ' 678

1 בין גוי בין ישראל. עיין בחזון נחום פ"ב מ"ג מ"ש בכוונת הראב"ד הנ"ל, ובמחכ"ת הרמה ראה את התוספתא רק בהשגות, ולא עיין בגוף התוספתא כאן.
 1/2 המוציא מת מושכב לרחבה של דרך לנויר ולעושי פסח טהור וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק בבבלי פסחים פ"א ב' ונזיר ס"ג ב' בשינויים קלים ולפעמים בשנוי סדר עיי"ש.

3 כמה דברים אמורים במהלך ברגלו וכו'. בבבלי שם בשנוי סדר.
 4 שמהלך ברגליו איפשר לו שלא ליגע ושלא יאהיל ושלא יסיט. חסרון והשמטה ע"י הדומות יש כאן, וצריך להשלים ע"פ הבבלי הנ"ל: שמהלך ברגליו אפשר לו שלא ליגע ושלא יאהיל ושלא יסיט [ורכוב וטעון אי אפשר לו שלא ליגע ושלא יאהיל ושלא יסיט].

4/5 ואי אפשר לו שלא ליגע ושלא להאחיל ושלא יסיט טמא. נ"ל שצ"ל: ואן איפשר (= אי אפשר) לו שלא ליגע וכו', וזה הולך ע"ל מהלך ברגלו שהוא טהור, וע"ז אומרת התוספתא שאם אי אפשר לו לעבור ולא ליגע, והיינו אם קרוב לוודאי שנגע או אהיל וכו' טמא. עיין מ"ש לעיל 663²⁸ בשם הראשונים. ועיין בבלי הנ"ל.
 5 ובמפורק טהור. בבבלי שם: משובר ומפורק טהור שמא בין הפרקים עבר.

וגם התוספתא מודה בזה מפני שיש כאן מקום לתלות שלא נגע ולא אהיל וכו'.
 6/7 איוו היא טומאת התהום שלא הכיר בה אחר בסוף העולם וכו'. בסמ"ג לאווין ש"ו, פ"ד ע"א: ואומר במסכ' נזיר ובתוספתא איווהו טומאת התחום (צ"ל: התהום) כל שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם וכו'. ובירושלמי פסחים פ"ז ה"ז, פ"ד ע"ד (ובהקבלות): אי זהו קבר התהום כל שאין אדם זוכרו וכו'.

8 בתבן או בעפר או בצרורות וכו'. ירושלמי הנ"ל (לעיל שם), בבלי הנ"ל.

9 אין קבר התהום אלא של מת בלבד. בירושלמי שם: תני אין לך עושה קבר תהום אלא מת בלבד וכו' עיי"ש. ועיין בבלי שם.

פ"ג

10/11 חומר בזב שאין בזבה ובזבה שאין בזב שהזב טעון ביאת מים חיים והזבה אינה טעונה ביאת מים חיים. בתשובת רב האי (שבבית נכות ההלכות ח"ב עמ' 51): כך ראינו כי זו דרב נטרונאי טעות גדולה היא דקא מחייב לה לזבה ביאת מים חיים כזב ומתניתא בהדיא אמירה חומר בזב מה שאין בזבה ובזבה מה שאין בזב וכו'. ועיין תשה"ג הקצרות סי' ר"ו, ועיין אוה"ג חגיגה, התשובות, עמ' 10. ובס' המפתח לר"ן גאון שבת ק"ט א' (מ"ו ע"א): כמו שיש בתוספתא חומר בזב מה שאין בזבה שהזב טעון ביאת מים וכו'. ועיין רש"י שבת ס"ה ב', נדה ס"ז א', ראב"ן סי' כ"ה י"ד ע"ב (הוצ' ר"ש אלבק י"ב ע"ב), ס' יריאים השלם עמוד העריות סי' כ"ו, י"ט סע"א, ר"ש כאן פ"ד מ"ו, תוספ' שבת ס"ה ב' ד"ה שמא, תוס' נדה ס"ו סע"ב, שו"ת הרי"ד, כת"י וורשא ל"ד ע"א, סמ"ג לאווין ק"א, ל"ו ע"ב, שם עשין ר"כ, רכ"ז ע"ד, שם עשין ריש רמ"ח, ר"מ ע"ג, הרי"ץ בשטמ"ק נדרים מ' ב', שו"ת הרא"ש כל"ף ל' סוף סי' ב', תוס' הרא"ש נדה ס"ז א' (בשם רש"י), כל בו ריש סי' פ"ו, א"ח ח"ב עמ' 138.

וכל הקדמונים הנ"ל הביאו את לשון התוספתא מכאן, ובח"א עמ' 230 ציינתי לראשונים שהביאו את לשון התוספתא מגילה פ"א, ויש להוסיף שם ציון לס' המנהיג ה' נדה, סי' קי"ט עמ' 94, עיי"ש היטב.

ובח"א הנ"ל העתקתי פיסקא גדולה משו"ת בנימין זאב סי' קנ"ד, רמ"ט ע"ב שתמה על פסק הגאון המצריך מים חיים בזבה וכתב: וכן מצאתי בקונדרס ישן משם הגאון רבינו ישעיהו הראשון בשאלה ששאלוהו, וז"ל וא"ל יתמה אדם היאך נעלמה מרש"י זאת המשנה שבכמה מקומות' אנו מוצא' שנעלמו לו כמה ברייתות ומשניות של טהרה ושל זרעים ופירשם הפך ממה שכתוב אחי כו' עד וכן רב פלוטאי גאון נעלמו לו כמה ברייתות ואמר שזבה צריכה מים חיים, אלא אין אדם בעולם יכול שינקה מן השגיאיות עכ"ל. עכשיו מצאתי בס' מקוה ישראל (ד"ו סס"ז) לר' יהודה סאלטרו מפאנו, ט' ע"ב: וכתב רבינו ישעיה האחרון בתשובה וז"ל וא"ל יתמה אדם היאך נעלמה מרש"י זאת המשנה וכו' כמעט מלה במלה כבשו"ת ר' בנימין זאב הנ"ל. והנה יש לנו עוד עדות על תשובה זו, אלא שהוא מייחס אותה לר' ישעיה האחרון (ולא לראשון).

אלא שלמעלה בסמוך כתב שם: וכמה פעמים תפסו על רש"י ז"ל שהיה נר ישראל וסקר בסקירה אחת כל הגמרא בעלי התוספות ונכדיו שהיו חייבים בכבודו וכתבו דאגב שטפיה לא דק. ואלה הם המלים של ר' בנימין זאב בעצמו שם רמ"ט סע"ב: ואני בנימן ההדיוט סובר וכו' דמצינו דרש"י נמי דסקר בסקירה כל התלמוד לא דק בכמה מקומות כדכתבו עליו התוספות בכמה מקומות ואגב שטפיה לא דק. ומוזה אנו רואים שהדברים במקוה ישראל לקוחים משו"ת בנימין זאב הנ"ל, אלא שד"ג הרב סאלטרו על שם אומרם, וגם שינה מר' ישעיה הראשון לר' ישעיה האחרון. ולעצם העניין אני חוזר על דבריי בח"א הנ"ל, שלא מצאתי כדברים אלו בשו"ת ר"י דטראני כ"ק וכ"י וורשא (העתקה מכת"י וורשא מסר לי בטובו ידידי הרב ש. אסף), אבל כדאי לציין לדברי הרי"ד בתשובה כ"ק (והביאם רש"י שכטר

בצופה האנגלי סדרא ישנה עמ' 92) 82 ע"א: ואודיעך כי מצאתי בדבר זה כתי' (צ"ל כתי') למורה רשיי ז"ל דברי' שאין ראויים להתאפק לבעל נפש מלהשיב עליהן מפני שהדבר איסור תורה והתרת אשת איש ואע"פ שהמורה מופלא בכל הדורות ומימינו אנו שותים והוא אשר נתן בנו רוח כמעט לדעת ולהבחי' מאומה אין חכמה ואין תבונה לנגד השם ואין חכם בעולם שינקה מן השגיאות כי החכמה אינה תמימה כי אם לה' לבדו וכפי מעלת החכם גדולה כך תעלה על ידו שגיאה גדולה כמו שאמ' רז"ל (בי"מ צ"ו ב') לפום חורפא שבשתא". והערתך רש"ז שכטר (בתחלת הפיסקא) צריכה תיקון ע"פ הנ"ל.

11 זב מטמא בזיבת בן יומו וזכה לעשרת ימים. משנה נדה פ"ה מ"ג. ועיין ר"ש כאן פ"ד מ"ו הנ"ל.

12/13 וזכה פעמים... אינה מטמא בהן. פי' בר"ש הנ"ל כגון ימי טוהר, ל"ג לזכר וס"ו לנקבה.

13 זב אין ימים שלו עומדין לפניו. פירש בר"ש הנ"ל: אין ימים שלו עומדין לפניו לעכבו מלהיות זב. אבל זבה יש ימים מעכבין עליה כגון ימי נדה.

14/15 זב נוקק לספירת שבעה לשתי ראיות מה שאין בן בזבה. הכפלה זו איננה בד, כיוו ור"ש הנ"ל, והיא בדויה מן הלב.

15 זב אין מינו סותרו מה שאין בן בזבה. פי' הגר"א שזב סותר אפילו ראה קרי (עיין במשנה פ"א מ"ב) משא"כ זבה. ואולי צ"ל: זב שאינו מינו סותרו וכו', וכפירוש הגר"א. ועיין הפירוש בר"ש הנ"ל, ודוחק.

שם: מטמא בלובן. משא"כ זבה. עיין פ"ב מ"א, תו"כ, זבים ספ"א, ע"ה ע"ג.

16 בראייה כל שהוא. אבל זב בראייה ראשונה בעל קרי. (ר"ש הנ"ל).

17 מיטמאה את בועלה. בר"ש: אבל זב אינו מטמא את מה שבועל כדרשינן בתורת כהני' (מצורע, זבים, פ"ח ה"ה, ע"ט רע"ב).

שם: ומטמאה מעת לעת. בר"ש: ומטמאה מעת לעת. לקדש או לתרומה. ופלוגתא היא בפרק קמא דנדה (ו' א').

שם: ומטמאה מבפנים ככחוק. מה שא"כ זב, כמשנת נדה פ"ה מ"א.

שם: ומטמאה באונסין. מה שא"כ זב, כמשנתינו כאן פ"ב מ"ב. ועיין תו"כ זבים

ריש פרשה ה', ע"ה ע"ד, נדה ל"ו ב'.

18 ומטמאה באורם מה שאין בן בזב. עיין פ"ב מ"א. ועיין נדה ל"ב ב', תו"כ

מצורע, זבים פ"א ה"ו, ע"ה ע"ג.

שם: חומר בזב שאין בטמא מת וכו'. כ"ה בד וכיו'. ובס' המפתח לר"ן שבת

פ"ד א' (מ"א ע"א): ובתוספ' במסכ' זבין חומר בזב מבמת שהוא עושה משכב ומושב מתחתיו כו'. ועיין להלן.

19/20 שהוא עושה משכב ומושב תחתיו מטמא אדם ומטמא בגדיו על גבי

סדף ומטמא אוכלין ומשקין. בכיו': על גביו מדף וכו'. ועיין גי' ד. ובר"ש הנ"ל: שהוא עושה משכב ומושב מתחתיו לטמא אדם לטמא בגדיו ועל גביו מדף לטמ'

אוכלין ומשקין. וכ"ה במשנה פ"ד מ"ו עיי"ש, והשוה לשון ס' המפתח הנ"ל.

20 מה שאין המת מטמא. כ"ו ליתא בד ובר"ש הנ"ל, אבל ישנו גם בס' המפתח

הנ"ל וברור שזו היא אשגרה ממשנתינו הנ"ל.

21 ומטמא כלי שטף במנע. כ"ה בכיו' ור"ש הנ"ל. ופירש בר"ש שם: יומטמא

כלי שטף במגע כלומ' שהוב מטמא אדם לטמא בגדי' וכלי שטף במגע כדקתני
 בבריית' דתורת כהנים (זבים פרשה ג' ה"ג, ע"ז ע"א) דלעיל, אבל טמא מת אין
 מטמא אדם לטמא בגדים וכלי שטף במגע, דהנוגע בו אינו אלא כנוגע בשרץ שהוא
 טמא ובגדיו טהורין. ואף על פי שלשון הברייתא חסר מצינו כיוצא בו בתורת כהנים
 (זבים פרש' ד' ה"ט, ע"ח ע"ב) גבי נדה וכו' היא עצמה לא טמא בגדים במגע,
 והיינו פירושה, היא עצמה לא טמא אדם לטמא בגדים בעת מגעה. [א"נ¹] כלי שטף
 במגע כדי נסבא, דטמא מת נמי מטמא כלי שטף, ואגב כלי חרס בהיסט נקטיה.
 שם: וכלי חרס בהיסט. בר"ש הנ"ל: וכלי חרס בהיסט. כלומר זב מטמא כל
 (צ"ל: כלי) חרס בהיסט ואין טמא מת מטמ' כלי חרס בהיסט, כדתניא בפרק אמר
 ר' עקיבא (שבת פ"ג ב') כל הטמאות המסיטות טהורות חוץ מהיסטו של זב שלא
 מצינו לו [חבר] בכל התורה כולה. ושאר כל הברייתות פשוטה, ואיכא טובא חומר
 בזה מבזה ובזה מבזה דתניא בתוספתא דכלים (בתחילתה), ועוד איכא טובא דלא
 תניא לא הכא ולא התם כדפרשית בפרק קמא (מ"ד) דכלים.

21/22 וחיוב בקרבן וטעון ביאת מים חיים. בכיו' נשמט כ"ז בטעות, וישנו גם

בר"ש הנ"ל.

23/24 זב טעון ביאת מים חיים מה שאין כן במצורע. עיין תו"כ זבים פ"ה

ה"ט, ע"ז ע"ב.

24 שהמצורע מטמא בביאה וטעון הזאה. כ"ה בד, ובכיו' חסרות המלים
 וטעון הזאה. והנכון הוא בר"ש הנ"ל: מטמא בביאה וטעון הזאת מים חיים.
 והיינו מטמא בביאה אל הבית (נגעים פ"ג מ"ח) ומזה עליו ממים חיים (שם פ"ד
 מ"א). ועיין תוספ' פסחים ס"ז ב' ד"ה שכן טעון. וצ"ע.

25/26 שהזבה מטמאה את בועלה מה שאין כן במצורעת. כ"ה בכיו' ור"ש

הנ"ל. ועיין תו"כ, זבים, פ"ז ה"ב, ע"ח ע"ג.

26/27 מטמאה בביאה וטעונה הזאת מים חיים. כלעיל שו' 24, עיין מש"ש.

פ"ד

28 טמא המכה את הטהור וכו'. כל הברייתא בר"ש ספ"ג.

29 וחכמים אומרים טמא המכה את הטהור בגדי טהור טהורין. בד ור"ש

הנ"ל לנכון: וחכמים אומרים טהור מכה את הטמא בגדי טהור טהורין. וכן יוצא
 מן המשנה ספ"ג. ועיין מ"ש להלן בסמוך ומ"ש להלן בשו' 30.

29/30 טהור המכה את הטמא שאם משך הטהור וכו'. בד ור"ש הנ"ל לנכון:

טמא מכה את הטהור שאם ימשך הטהור וכו'. וכן יוצא ממשנתנו הנ"ל, ועיין
 לעיל. וצ"ה הכנים בפנים הנוסח (נגד הר"ש והדפוסים) שיבוש גס.

30 בגדי הטהור טמאין, וכן לעיל בשו' 29: בגדי טהור טהורין. ובמשנתנו הנ"ל

לא נזכרו בגדים, אבל מכאן ברור שגם במשנה מדברים על טומאת מדרס. כמו
 שהוכיח בר"ש הנ"ל (למעלה מן הפסקא של התוספתא). וכן הוכיח בסמ"ג עשין סוף
 רמ"ג, ר"ח ע"ד.

(1) כנ"ל להגיה.

30/31 ר' שמעון אומר תוקעו טמא רותקו טהור. בר"ש הנ"ל: תוקעו המכה בכח כמו שהוא גברא דתקע ליה לחבריה בריש שור שנגח ד' וה'. רותקו. מכה ברפיון מלשון ורתוקות וכמו עשה הרתוק (יחזקאל ז' כ"ג).

ובאגדת בראשית פ"ח (שתי ידות קנ"ג ע"א): משל לגבור שהוא נוגע באדם מן סטירה אחת ומן מרתיק אחד מיד הורגו ונכנס לביתו ומכה לאשתו מסיטרא (צ"ל: מסטירא) אחת והיא עומדת וכו'. ומזה משמע קצת שמרתיק הוא עוד פחות מסטירה. כלומר לרתוק הוא יותר ברפיון מלסטור.

31 ר' יהודה אומר מטרנן ששני ראשיה וכו'. בכ"ז: סטרגין וכו'. וכן מעתיק בר"ש הנ"ל. וכל הברייתא גם בר"ש ורא"ש פרה פי"א מ"ב.

32 ואמצעיתה רופפת. בר"ש ורא"ש פרה הנ"ל מפרשים שאלה הן הרפפות שבמשנה שם.

שם: בגדי טהור טמאין. בד, ר"ש ורא"ש הנ"ל: בגדי טהור טהורין. וכן יוצא משיטת ר' יהודה בפ"ג כאן סמ"א, אבל החכמים חולקים עליו שם, ולמחלוקת זו כיוון הר"ש בפרה שם. וגם כאן הכנים צ' (עיין מ"ש לעיל שו' 29 ושו' 29/30) בפנים הנוסח שיבוש גם.

32/33 וחכמים אומרים עד שיהא זה מגיף וזה פותח מעליך זה את זה מן הבור. וכ"ה במשנה פ"ג מ"ב. אבל בד: וחכמי אוסרי' (צ"ל: אומרי') עד שיהא זה מיגף וזה פותח (צ"ל: פותח) ועד שיהא הטהור מעלה את הטמא. וכן בר"ש הנ"ל: וחכמים אומרים עד שיהא זה מגיף וזה פותח ועד שיהא הטהור מעלה את הטמא. והנה הגירסא במשנה הנ"ל איננה בטוחה. כי בהוצ' לזו שם גורס: ר' יהודה אומ' עד שיהא זה מגיף וזה פותח מעלין זה את זה מן הבור ר' יהודה אומ' עד שיהא הטהור מעלה את הטמא. וכן היתה הגי' גם בכ"מ. ובמשנה עם פיה"מ להר"מ כת"י ילון: מגיפין או פותחין וחכמים אומרים עד שיהא הטהור מעלה את הטמא. ובין השורות הושלם (כנראה בכתי' הסופר עצמו) כבהוצאות שלנו. ויתכן שהיתה גי' במשנתנו: וחכמים אומרים עד שיהא הטהור מעלה את הטמא. וכן פסק הר"מ בפ"ח מה' מטמאי מו"מ ה"ה. ועיין מ"ש בס' משנה אחרונה כאן פ"ג מ"ב, ששער שכן היתה הגי' לפני הר"מ. 34 שהיו מוחנין ברחיים של יד או ברחיים של חמור. בכ"ז ור"ש הנ"ל:

שהיו מוחנין ברחיים של חמור או ברחיים של יד. ועיין במשנה פ"ג מ"ב.

34/35 או מוענין בזמן שמשאן כבד בגדי טהור טמאין. בכ"ז ור"ש הנ"ל לנכון: פורקין מן החמור או מוענין בזמן וכו'. וזו היא משנה ב' בפ"ג, עיי"ש, אלא ששם לא נזכר מפורש שמדברים בטומאת מדרס. ובד כאן בטעות: בגדי טהור טהורין. 35/36 ציציתו של טמא על גבי טהור טהור ציציתו של טהור על גבי

טמא טמא. כ"ה הגי' בכ"ה, ומה שבאמצע ליתא. וכנראה שבד הוכנס כאן בטעות גליון שהיה שייך להלן, עיי"ש. והר"ש לא הביא ברייתא זו, ובמנ"ב הגיה כאן הרבה ומפרש שמדברים כאן בציציות של בגד עיי"ש, ואחרי כן הפירושים נשארת הברייתא סתומה מאד.

ולא דברי רבותינו היה נ"ל לדון כאן בדבר חדש, והיינו שברייתא זו היא המשך ממשנת ר' שמעון (עיין לעיל בתוספתא) והיא נסמכה שם למשנה מעין משנתנו פ"ה מ"ד, אלא שבמשנתנו שם: ר' שמעון אומר מקצת טמא על הטהור טמא ומקצת טהור על הטמא טהור. אבל שיטת התוספתא והתור"כ בדעת ר' שמעון היא להפך

(עין מ"ש להלן 679 שו' 26/27), והיינו שמקצת טמא על הטהור טהור ומקצת טהור על הטמא טמא, וכפי שמסביר הראב"ד בפ"י לתו"כ ע"ח ע"ג: קסבר ר' שמעון לא ילפינן ניסט ממסיט, הי"לכך לגבי זב המסיט דאיתקש לגניעה מטמא במקצת, אבל לגבי זב הניסט דכתיב והנושא אותם בעינן שיהא רובו ניסט על הטהור וכו'.

וגם כאן אינם מדברים לעניין ציציות הבגדים אלא ציצית פירוש שער והיינו שערו של טמא מונח על גבי טהור טהור. מפני שלא הסיט את רובו של הזב (והטהור אינו נוגע בבשרו בשערו של הזב), ור' שמעון בשיטתו הנ"ל, אבל אם שערו של טהור מונח על גבי טמא טמא, מפני שזב המסיט מטמא אפילו אם הסיט מקצת הטהור, וכדברי הראב"ד הנ"ל, והרמב"ם לא העתיק ברייתא זו משום שכולה היא רק בשיטת ר' שמעון.

36/37 ציציתו של טמא על גבי ציציתו של טהור אם עמד טמא טהור אם עמד טהור טמא. גם כאן הפ"י הוא שזב וטהור היו מונחים על ספסל (שאינו מחגיר), ושער הזב היה מונח על שער הטהור, ומפני זה עדיין לא נטמא הטהור שהרי לא הסיט רובו של זב, ואפילו עמד הזב וע"י זה משך את שערו ג"כ לא נטמא הטהור, אבל אם עמד הטהור, ששערו היה למטה, ובשעה שקם ערבב קצת את שערו שהיו מונחות למטה והעביר אותם דרך שערות הזב, נטמא מפני שאפשר שהיתה שיערה אחת שלו מונחת ע"ג שערות הזב בשעת עמדו, והרי הזב מטמא בהיסט אפילו לא הסיט אלא שיערה אחת של הטהור, וכמו שכתבתי לעיל.

37/1 ציציתו של טהור על גבי ציציתו של טמא וכו'. כאן הוא טמא בין כך ובין כך, שהרי הטמא שהסיט אפילו מקצת הטהור נטמא, כר"ש לעיל, ובד משובש.

עמ' 679

1/2 שלשה דברים ר' אלעזר חסמא מטמא וכו'. ר"ש פ"ד מ"א.

2/3 כפה שבראשה ר' אלעזר חסמא מטמא וכו'. כ"ה בכ"ו, ועיין במשנה רפ"ד. ופירש לגבון בס' משנה אחרונה שם שתפס כאן נדה וטהורה ולא זב וטהור, משום שרצה לאשמעין דין מדרס, וכפה של אשה מטמאת במדרס, עיין כלים פכ"ד מט"ו, שם פכ"ח מ"ט, אבל מצנפת של זב אינה מטמאה במדרס.

3/4 ישיבה בספינה כלים שבראש הנק... מטהרין. בבא זו חסרה בד ולא היתה גם בתוספתא שלפני הר"ש עיי"ש בר"ש הנ"ל. ועיין במשנה הנ"ל.

4/5 עריבה מלאה בגדים כזמן שמשאה כבד וכו'. בר"ש הנ"ל: נוסלת עריבה מליאה בגדים וכו'. וזה נראה קצת תיקון ע"פ המשנה. ובד: מטלת עריבה וכו', וצ"ל: נוסלת עריבה, כמו בר"ש הנ"ל. אבל הפירוש קשה גם במשנה. עיין מפרשים שם, ומתקבל מאד פירוש הגאון בעל או"ש שפירש גם את המשנה ע"פ התוספתא כאן, והיינו שעריבה מליאה בגדים בספינה יחד עם הנדה, ואם משאה כבד שלא היתה מתנדנדת מבלי האשה שמנדנדת את הספינה טמאין מדרס, מפני שזולא האשה לא היו מתנדנדים כלל. אבל אם משאה קל והיתה העריבה מתנדנדת בטלטול הספינה גם בלי האשה, הבגדים טהורין מפני שלא כל הנדנוד בא על ידי הזב.

6 זב שהיה מוטל על חמשה כיסיות לרחבן טהורין. בס' המפתח לר"ן גאון שבת צ"ג א' (מ"ב ע"ב): פירוש דבר זה מצוי בתוספתא זב שהיה על ו' (קרי: ש שה) כסאות לרחבן טהורות וכו'. אבל בר"ש פ"ד מ"ד: תניא בתוספתא זב שהיה מוטל על

חמשה כסיות לרחבן כולן טהורין וכו'. ועיין במשנה פ"ד מ"ד, שבת צ"ג א' ובמאירי שם.
 שם: שאין אחד מהם נושא את רובו. ס' המפתח ור"ש הנ"ל, ר"ח שבת צ"ג א'
 (ע"ל הגליון בש"ס ראם צ"ד ב').

6/7 ר' שמעון אומר. ליתא בד ור"ש הנ"ל, ונכון.
 7/8 ומודה ר' שמעון שאם ישב על גבי נשיש של מטה ארבע טליות וכו'.
 כ"ה בכ"ו. ובפיה"ג טהרות עמ' 131: גשיש וכו' ויש אומ' שהוא בסיס למטה, ויש
 לו רגלים, כדתניא ישב על גבי גשיש של מטה ד' טליות שתחת ארבע רגלי
 גשיש טמאות.

9 בבבא מצאיתא תחת שתי ידים ורגל תחת שתי ידים ויד. כ"ה בכ"ו. ובבבא
 תחת שתי ידים ורגל אחד תחת שתי רגלים ויד. ועיין במשנה ז' פ"ד ובס' משנה
 אחרונה שם ד"ה תחת שני ידים.

9/10 וב שהקיש על אילן שכחו רע ועל סוכה וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"ג
 ובמאירי עירובין ל"ה א' (כ"ה ע"ג). ועיין במשנה פ"ד מ"ג.
 10/11 הקיש על תנור ונפל הימנו כבר תרומה טהור. ר"ש ומאירי הנ"ל, ר"ש
 ורא"ש פרה פ"א מ"ב. ועיין במשנה פ"ד סמ"א. ועיין להלן.

11 ואם היה חרס מודבק בו טמא. כ"ה בד. וכן בר"ש: ואם היה חרס מדובק
 בו טמא. ובמאירי הנ"ל חסר כ"ז. ובבאור המיוחס להגר"א: ואם חרס מודבק בו.
 פי' לתנור, והכה על החרס ונפל כבר מידו ודאי טמא שהוי היסט. ותמהני אם יצא
 באור זה מפי הגר"א ז"ל, שהרי ברמב"ם פ"ט מה' מטמאי מו"מ ה"ב: תנור שהיתה
 הפת דבוקה בו והקיש על התנור ונפל כבר אפילו היה תרומה הרי זה טהור. ואם
 היה חרס מן התנור מדובק בכבר שנפל אפילו היה חולין הרי זה טמא. וכן יוצא
 מגי' כ"ו: ואם היה חרס מודבק בה (כלומר בתרומה) טמא ה. ולפי' הפירוש הוא
 פשוט, שאם היה חרס מן התנור מודבק לכבר. הרי זה מוכיח שהכבר היה דבוק כל
 כך יפה לתנור, עד שבנפילתו נתלש יחד אתו חרס מן התנור, ואין לך כוחו רע יותר
 מזה. ועיין במג"ב, וכנראה התכוון לפרש כן.

11/12 הקיש על הנגר ועל הקורה וכו'. משנה פ"ד מ"ג, עיי"ש.
 12/13 בזמן שבאין במדה טמאין ור' נחמיה ור' שמעון מטהרין באילן.
 גי' זו היא עירבוביא של צ'. ובד הגירסא: אע"פ הן (בהשמטת השי"ן אחרי אע"פ'
 כרגיל במשנה ותוספתא) באין במדה וכו'. ובכ"ו ור"ש הנ"ל: בזמן שבאין במדה
 ר' נחמיה ור' שמעון מטהרין. והשאר ליתא. ובמאירי הנ"ל: הבאין מן השדה (צ"ל:
 במדה) ר"ל שמחזיק כורים בלח (כלים פט"ו מ"א) שאין מיטמאין מחמת עצמן ר' שמעון
 ור' נחמיה מטהרין. ובד צ"ל: באילו (במקום: באילן). וכ"ה במשנה הנ"ל ובעירובין
 ל"ה א' בכת"י וראשונים, עיין דק"ס שם עמ' 130 הערה י'.

13 ואם היו ניסוטיין טמאין. במאירי נשמט כ"ז בטעות, שכן יוצא מפירוש שם:
 "כלומר שהיו מתנדנדין טמאין כלומר כלים שבתוכן".

13/14 זה הכלל כל שהוא מכח הסטה טמאין ומכח רעדה טהורין. בד ור"ש
 הנ"ל: זה הכלל כל שהוא מכח הסטה טמא ומכח (בר"ש: מכח) רעדה טהור. ועיין
 בר"ש ורא"ש פרה פ"א מ"ב. ובכ"ו: זה הכלל הבאין מכח רעדה טהורין ומכח
 הסטה טמאין. וכן בר"ח ב"ק י"ז ב': תניא זה הכלל הבאין מכח רעדה טהורין מכח
 הסטה טמאין.

ובעירובין ל"ה א': וקתני סיפא ואם היו ניסוטין טמאין זה הכלל ניסט מחמת כחו טמא מחמת רעדה טהור. ולעיל שם: דתנן הקיש על גבי שידה וכו'. אבל בד"י וכת"י שם: דתניא הקיש וכו' (עיין דק"ס שם עמ' 129 הערה ט'). וכן גרס בריש הנ"ל, וכתב שהכוונה שם לתוספתא לעיל ולא למשנתינו, ומשום הכי אמר "וקתני סיפא", והיינו הסיפא של הברייתא — הבבא שלפנינו. ולפ"ז אין משם ראייה שהתלמוד קורא לברייתא "סיפא" למשנתינו. ועיין מ"ש ע"ז בח"ג עמ' 89, עיי"ש.

14 קורות בית הכד בזמן שנפרצת טהורה. בד: ר' יהודה אומר על קורות בית הכד בזמן שהוא פרוטה טהורה. ובר"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר על קורת בית הכד בזמן שהיא נפרצת טהורה וכו' נפרצת מתחזקת ואינה זזה ממקומה מלשון מה פרצת עליך פרץ (בראשית ל"ח כ"ט). ועיין גם בבאור הגר"א, וצ"ע. 15 ר' יהודה אומר אף קורות הבלנין בזמן שמתפקקת אם אינה מתפקקת טהורה. בד: ר' יוסי אומר אף על קורות הלבנים בזמן שהי' מפקקת ואינה משמטת. ובר"ש הנ"ל: ר' יוסי אומר אף על קורת הבלנין בזמן שהיא מפקקת אם אינה נשמטת טהורה.

ובמשנתנו פ"ד סמ"ב: ר' יוסי או' אף על קורת הבלנין טהור. ובהוצ' לו שם: ר' יוסי אומר אף על קורת הלבנים טהור. ובפיה"מ להר"מ שם, ד' נפול: וקורות הלבנין קורה של לבנים שהיתה צורתה מפורסמת אצלם ולפי דמותה והנחתה בבנין נפל החלוק ביניהם אם תנועתה קלה וכו'. אבל בפיה"מ הוצ' דירינבורג עמ' 212: וקורת הלבנים קורת בעל המרחץ וצורתה היתה ידועה אצלם, ולפי תמונתם ומקומם נבדלו אלו הדברים אם תנועתם קלה וכו'. ואנו רואים מכאן שג"ד: קורות הלבנים, אינו שיבוש סופרים בעלמא אלא נוסחא אחרת שהיתה קיימת גם במשנה. ובד"ח של התוספתא לא נשאר כבר זכר מג"ז. וועיין מלא"ש במשנה שם. 15/17 זב בכף מאזנים ומשכב ומושב כנגדו אם היה זב כורע מטמא שנים ופוסל אחד ואם היו הן מכריאין את הזב מטמאין אחד ופוסלין אחד. כ"ה הג"י בכ"ז. והג"י הנכונה היא בריש פ"ד מ"ו: תניא בתוספתא הזב בכף מאזנים ומשכב ומושב כנגדו אם היה הזב כורע מטמאין אחד ופוסלין אחד אם היו מכריעין הזב מטמא שנים ופוסלין אחד וכו' פי' הזב כורע הו' להו משכב עליונות של זב ראשון בעלמא, ואין מטמא אלא אוכלין ומשקין ועושין שני ושלישי בתרומה, והיינו מטמא אחד ופוסל אחד, אבל כשמכריעין את הזב נעשין אב הטומאה לטמא אדם וכלים כדין משכב ומושב, ועושין ראשון ושני ושלישי בתרומה, והיינו מטמא שנים ופוסל אחד. ועיין במשנה פ"ד מ"ה.

17/18 באדם בין שהן מכריעין את הזב ובין שהזב מכריען טמא אחד ופוסל. כ"ה בכ"ז, וכד חסר כ"ז. ובר"ש הנ"ל: ובאדם בין שהוא מכריע את הזב בין שהזב מכריעו מטמא אחד ופוסל אחד. ובס' המפתח לר"ן שבת פ"ג ב' (מ' ע"ב): ובאדם לא פרט בין הטהור המסיט את הזב ובין הזב המסיט את הטהור וכו' ובתוספתא אמרו בין שהזב מכריען מטמא אחד כו'. ועיין בהערת המו"ל בגליון שם, וטעה מפני שלא ידע ג"י כ"ז וג"י הר"ש.

18/19 זב בכף מאזנים ואוכלין ומשקין בכף שנייה ואף על פי שאין מרוחק מן הארץ אלא כל שהוא נותנן עליו חומרי נישא וחומרי נושא. בר"ש הנ"ל: אי נמי במכריע איירי, דכשאוכלין ומשקין מכריעין את הזב ומרוחקין מן הארץ כל שהו

חשובין כנישאין ע"ג הזב, משום דאם לא היה זב בכף שנייה היו מכריעין עדיין יותר, אבל כשיושבין על הארץ ממש אין חשובין כנישאין (ועיין בפ"י הרא"ש פ"ד רמ"ו ובמשנה שם. ועיין שבת פ"ג סע"א ובתוספ' שם. ויתכן ששם מדברים שהאוכלין ישבו על הארץ). חומרי נושא את הזב וחומרי נישא על הזב. לעניין אוכלין ומשקין נישא חמור כדמשמע בתוספתא (להלן רפ"ה) ולעניין משכב ומושב נושא חמור.

20 ישב על גבי קת כי כלים שבעיקל טמאין. כ"ה בכ"ו. ובר"ש ספ"ד: תניא בתוספתא ישב על גבי קתנו כלים שבעקל טמאין וכו' פי' קתנו אחד מכלי

הבד שמשענתו על העקל. ונראה שצ"ל: קתבו, עיין מ"ש ע"ז לעיל טהרות עמ' 98.

20/21 על גבי מכביש של כובס בזמן שטעון באבנים כלים שתחתיו טהורין ור' נחמיה מטמא בזמן שחוזר בכולם כלים שתחתיו טמאין. כ"ה בכ"ו. ובד: על המכבש של כובס בזמן שהוא טעון באבנים כלים שתחתיו טהורין בזמן שהוא חוזר בכולן כלים שתחתיו טהורין ור' נחמיה מטמא. ובמשנתנו ספ"ד: המכבש של כובס כלים שתחתיו טהורים ור' נחמיה מטמא. והנה שתי הגירסאות של התוספתא יש להן על מה שיסמוכו. וכ"ה בר"ש הנ"ל: ע"ג מכבש של כובס בזמן שטעון אבני כלים שתחתיו טהורין ור' נחמיה מטמא בזמן שחוזר בכלים כלים שתחתיו טמאים (וזהו כג"י כ"ו בערך) וכו' בזמן שטעון אבני במתני' לא קתני טעון אבני ופליגי ר' נחמיה ורבנן. בזמן שחוזר. אית דגרסי עלה כלים שתחתיו טהורין ור' נחמיה מטמא. ולא פליגי ר' נחמיה אטעון אבנים ברישא". וזהו כג"י ד.

ובהשגות הראב"ד פ"ו מה' מטמאי מו"מ ה"ז: אבל עשה אונך כאפרכסת ושמע דבר ה' כי אמר' התוספתא ישב על גבי מכבש של כובס בזמן שטעון באבנים כלים שתחתיו טהורים ור' נחמיה מטמא בזמן שחוזר (כ"ה בד"ק. ובד"ו רפ"ד: ובזמן שמהודק וכו', וזהו תיקון ע"פ פירוש הראב"ד להלן) בחבליים כלים שתחתיו טמאים. עתה אפשר (בד"ו: אפשר) כי בזמן שטעון באבנים האומן מקפיד שלא לישוב עליו שלא יפלו האבנים מעליו ויתרפא, והרי הוא או כסאה או תרקב (עיין שבת נ"ט א' והקבלות) ואעפ"י שהבגדים בתוכו ראויים לשיבה, השתא מיהא כרוכים הם בדבר שהוא מקפיד עליו ור' נחמיה מטמא קסבר אין הולכין אלא אחר הבגדים שבו, אבל בזמן שאינו מהודק אלא בחבליים אין כאן קפידה מלישוב עליו וטמאים, ועל כן תפשו מכבש של כובס ולא מכבש של בעלי בתים (עיין במשנה שבת ספ"כ), מפני שדרך כובס לטעון באבנים ואין דרך בעלי בתים אלא להדק בחבליים. ברוך ה' אשר גלה סודו ליראייו.

והנה לפני הראב"ד היתה הגי' ככ"ו בערך, אלא שהוא גרס, בחבליים במקום, בכולם" (שינוי כזה גם לעיל 584²⁰, עיין מש"ש). וכן לפני מהר"ם ב"ב היתה כנראה הגי' כג"י, שכן מביא בתו"ט ספ"ד: וראיתי למהר"ם שפי' וול' המכבש. אין משענת המכבש על הכלים ולכך טהורים, שהרי טעון אבנים בתוכו, ומשענת המכבש על האבנים ולא על הכלים, ובזמן שחוזר בכלים, פי' שהאבנים שבתוכו אין נוגע בהן המכבש אלא המכבש חוזר על הכלים טמאים, שהרי משענת המכבש על הכלים, לפי שהמכבש הן שתי לוחות, וכדי שלא יפול לוח על לוח משימין בין לוח ללוח אבנים ועצים, ובין לוח ללוח החלץ לפי שעה משימים כלים, וישב הזב על המכבש, אותן כלים טהורים, שהרי משענת המכבש על האבנים, ור"נ מטמא משום דאלו ינטלו אבנים נמצא משענת המכבש על הכלים ע"כ.

פ"ה

22/23 החמירה התורה באוכלין ומשקין ומדף שעל הוב מאוכלין ומשקין ומדף שתחת הוב. ר"ש פ"ד מ"ו. והפירוש הוא, שאוכלין ומשקין וכלי עץ שאינם ראויין למשכב ומושב אינם נטמאים כלל אם הן מתחת לזב ולא נגע בהם, אבל כשהם למעלה הם נטמאין טומאה קלה, וכדברי ר' שמעון בתור"כ מצורע, זבים, פרש' ג' ה"ג, ע"ז ע"א: אם כן למה נאמר וכל כלי עץ ישטף במים אלא אילו אוכלים ומשקים וכלים שעל גבי הוב. ועיין בס' משנה אחרונה פ"ד סמ"ו, עיי"ש. ועיין במשנה פ"ה מ"ב, וכגירסת ס"א שם, עיין במל"א"ש ותיור"ט שם.

23/24 במשכב ומושב שתחת הוב ומשכב ומושב שעל הוב ובמדף שעל הוב ומשכב ומושב שעל הוב. כ"ה בכ"ו. ובר"ש הנ"ל (וכ"ה בד בערך): במשכב ומושב שתחת הוב מאדם שתחת הוב וכו' משכב ומושב שתחת הוב כזב עצמו, אבל אדם שתחת הוב אינו כזב עצמו. ובכ"ו צ"ל כנראה: במשכב ומושב שתחת הוב ממשכב ומושב שעל הוב, ובמדף שעל הוב ממשכב ומושב שתחת הוב. והפי' הוא, שהתורה החמירה במשכב ומושב שתחת הוב (שהם מטמאין שנים ופוסלין אחד) ממשכב ומושב שעל הוב (שהוא מטמא אחד ופוסל אחד). וכן החמירה תורה במדף שעל הוב שהוא מטמא טומאה קלה ואפילו אינו ראוי למושב, ממשכב ומושב (כגון שאומרים לו בוא ונעשה מלאכתנו) שתחת הוב. ודחוק.

24 באדם בין שעל הוב ובין שתחת הוב ושעל הוב. בכ"ו: באדם בין שעל הוב ובין שתחת הוב במשכב ומושב שתחת הוב. אבל בד ור"ש הנ"ל: באדם בין מתחת הוב בין מעל הוב ממשכב ומושב שעל הוב. ופי' בר"ש הנ"ל: אדם בין מתחת הוב בין מעל לזב מטמ' בגדי', אבל משכב ומושב שעל הוב אין מטמין בגדים אלא אוכלין ומשקין כדאמרי' בפ' בנות כותים (נדה ל"ב סע"ב) דעליונו של זב אינו מטמא אלא אוכלין ומשקין. ועיין במשנה פ"ה מ"ב.

24/26 חיבורו טמא על מקצתו חיבורו טהור על טמא על מקצתו בין כזב בין במשכב טמא מקצת טמא על הטהור על מקצתו מקצת טהור על טמא על מקצתו כזוב כזוב במשכב טמא מקצת טמא על הטהור על מקצתו בין כזב בין במשכב טמא מקצת טהור על הטמא ועל מקצתו כזב טמא ובמשכב טהור. ובר"ש פ"ה מ"ה: תניא בתוספתא רוב טמא על מקצת הטהור או רוב טהור על מקצת הטמא בין כזב בין במשכב טמא מקצת טהור על הטמא ועל מקצתו כזב טמא ובמשכב טהור.

ולכאורה נראה שבכ"ו צ"ל: חיבורי טמא [על הטהור] על מקצתו חיבורי טהור על טמא על מקצתו [כזב טמא במשכב טהור. רוב טמא על הטהור על מקצתו רוב טהור על הטמא על מקצתו] בין כזב בין במשכב טמא וכו'. והפי' הוא שאם היו חיבורי הטמא (כגון השיער, עיין להלן). על רוב טהור (רוב תינוק טהור) או על מקצתו. או להפך שהיו שערותיו של טהור על רוב תינוק זב או על מקצתו (ולהלן מפרש מה זה מקצתו) כזב טמא, כמו שמפורש במשנתנו פ"ה מ"ד. אבל אם היה רוב טמא על הטהור או על מקצתו, וכן להפך, טמא בין במשכב ובין כזב, עיין במ"ד ומ"ה שם. ואחרי שפירשה התוספתא דין החיבורים חזרה לדין המקצות, ופירוש כל הבבא פשוט וברור.

ובתור"כ זבים פרש' ד' הי"ד, ד"ו ל"ט ע"א (עס פי' הראב"ד ע"ח סע"ב):
מיכן אמרו רוב טמא על הטהור או על מקצתו רוב טהור על הטמא או על מקצתו
אחד זב ואחד משכב טמא מקצת טמא על הטהור או על מקצתו מקצת טהור על
הטמא או על מקצתו בזב טמא ובמשכב טהור. וזו היא פסקא מן התוספתא כאן,
וכג"י כ"יו (לפי השלמתי). ולפי ג"י ד ור"ש הנ"ל לא נזכר כאן כלל דין חיבורים.
ועיין מ"ש להלן סוף שו' 26/27.

26/27 ר' שמעון אומר אף מקצת טמא על הטהור אף בזב טהור.
בד: ר' שמעון אומר מקצת טהור על הטמא אף בזב טהור. וכן בר"ש הנ"ל:
ר' שמעון אומר מקצת הטהור על הטמא אף בזב טהור. ובמשנתינו פ"ה מ"ד:
ר' שמעון אומר מקצת טמא על הטהור טמא ומקצת טהור על הטמא טהור.
ובפיה"מ להר"מ שם, עמ' 221: ור' שמעון אומר שאפילו באדם אם היה הטמא נושא
את הטהור צריך שישא רובו ואז יטמאהו כן (בד' נפול"י: וכן) נתבאר בתוספתא.
אבל למעלה מכל ספק הוא שג"י כ"יו יש לה על מה לסמוך (בפיה"מ להר"מ
אפשר להמשיך את המלים, וכן בתוספתא" למטה עיי"ש היטב). וכ"ה בתור"כ הנ"ל:
ר' שמעון אומר אף מקצת טמא על הטהור אף בזב טהור. וכן מעתיק משם בר"ש
כאן פ"ה סמ"ה. ובידקוט מצורע רמז תקס"ח: ר"ש אומר מקצת טמא על הטהור אף
בזב טהור. ובפירוש הראב"ד תור"כ שם ע"ח ע"ג: ר' שמעון אומר מקצת טמא על
הטהור אפי' בזב טהור וכו' כך היא הנסחה בתורת כהנים. אבל במשנת זבים פרק
חמישי היא שנויה בחילוף ר' שמעון אומר מקצת טהור על הטמא טהור" וכו'.
נמצא שגירסת התור"כ היא בטוחה למעלה מכל ספק. וגם בתמת ישרים בהגהות
ספרא נ' ע"א לא מצא שם נוסחא אחרת אלא הגיה ע"פ המשנה והתוספתא בדפוסים.
וכבר הוכחתי לעיל 678 שו' 35/36 ששיטת התוספתא היא כשיטת התור"כ,
והתוספתא דנה שם בחיבורי טמא על הטהור (ולא הפך). וכן בחיבורי טמא על חיבורי
טהור (ולא הפך) בשיטת ר' שמעון, וכג"י כ"יו כאן. ועיין לעיל שו' 24/26 ומה שהשלמתי שם.
27/28 ואלו הן חבריין שניים הצפרניים והשער שלהן ואלו הן מקצתיים
ראשי אצבעות ידים ורגלים. ג"י זאת אינה במציאות. ובד: ואלו הן חיבורין השניים
והצפרניים והשער שלהן ואלו הן מקצתם ראשי אצבעו' ידים ורגלים. ובפיה"מ
להר"מ פ"ה מ"ד עמ' 221: ולשון התוספתא ואלו הן חבורים השנים והצפרנים
והשער שלהן ואלו הן מקצתם ראשי אצבעות ידים ורגלים. ועיין בגליון הרא"ש
שם. ועיין גם ברמב"ם ספ"ח מה' מטמאי מו"מ. ובר"ש פ"ה מ"ד: ואלו הן חיבורין
השניים והצפרנים והשער שלהן ואלו הן מקצתיים ראשי אצבעות ידים ורגלים.
ובס' יחוסי תו"א כתי' סוף ערך מר זוטרא בריה דרב נחמן: ובתוספתא דזבין
פ' החמירה תורה, ואילו הם חיבור השניים והצפרניים והשער שלהן ואילו הן
מקצתן ראשי אצבעות ידים ורגלים. ודכוותה מיייתנן (משנת אהל"ת פ"ג מ"ג)
במס' נידה פ' דם הנדה (נ"ה א') כל שבמת טמא חוץ מן השער והשניים והציפורן
ובשעת חיבור הכל טמא ומסיים עלה במס' אהל"ת פ' כל המטמאין באהל כיצד
המת בחוץ ושערו בפנים וכו'.

ובכ"יו כאן: אילו הן מקצתיים אילו שיניים וצפרניים שיער ושדרה אילו הן
חיבוריים אלו ראשי אצבעות. וג"י משובשת היא, וכן יוצא גם ממשנת אהל"ת הנ"ל.
והמלה, שדרה" לית לה פיתרא, ואולי צ"ל: וטיבור, עיין מ"ש בח"ג עמ' 265.

והתוספתא מדגישה לנו שחיבורים פירושם כאן דברים שבגוף הזב, אבל קילקי שעליו וכן שיריים ונזמים וטבעות שמהודקין לגופו ואין יוצאין אינם חיבור. וע"ז אמר בתורכ זבים פ"ג ה"ז, ע"ז ע"ג: חיבורי הזב טהורים.

28/29 כיחו וניעו וריריו ומי האף שלו הרי הן כרוקו. ובס' המפתח לר"ן גאון שבת קכ"ז ב' (מ"ח ע"ב): ובתוספ' זבין בפר' ה' אמרו וריריו וכיחו ומימי האף שלו הרי הן כרוקו. ובתורכ זבים פ"ג ה"ח, ע"ז ע"ג: אין לי אלא רוקו כיחו וניעו וריריו ומימי האף שלו מנין וכו'. ובנדה נ"ה ב' חסרה בברייתא המלה "ריריו". ועיין רמב"ם פ"א מה' מטמאי מו"מ הט"ז ובכ"מ שם ד"ה כיחו.

29/30 דמעות עינו דם מגפתו וחלב האשה והדם היוצא מפיו ומפי האמה שלו מטמאין טומאת משקה. בכ"ז: דמעת (כ"ה גם בד) עינו דם מגפתו וחלב האשה מטמאין טומאת משקה. ולא נזכר שם דם היוצא מפיו ומפי האמה שלו. וכן בס' המפתח הנ"ל: דמעת עינו ודם מגפתו וחלב האשה מטמאין טומאת משקה. וכ"ה השו"ן גם בתורכ ריש זבים סה"ג, ע"ה ע"ב ובכריתות י"ג סע"א וש"נ. ועיין יבמות ק"ה סע"א, נדה נ"ו א'.

והנה לפי הגירסא שלפנינו מפורש שדם היוצא מפיו ומפי האמה מטמא טומאת משקין. וכן כנראה היתה כאן הגי' לפני הספרדים, שכן פסק ברמב"ם ספ"א מה' מטמאי מו"מ, ועיי"ש בכ"מ. וכן במאירי יבמות ק"ה א', הוצ' ר"ח אלבק עמ' 382: אף דם היוצא מפי הזב וכו' טהור מזיבה אלא שמטמא במשקין (צ"ל: כמשקין). ועיין ברש"י יבמות שם, ומלשוננו אין להוכיח כלום, שאינו אלא מפרש כי דם הפה והאמה אינם בכלל רוק ומי רגלים.

ובפ"י הראב"ד לתורכ ריש זבים ה"י, ע"ה סע"א: "ודם היוצא מן האמה שהוא טהור יש מי שאומר טהור מטומאה חמורה אבל מטמא טומאת משקין" וכו', והראב"ד שם חולק וסובר שאינו מטמא טומאת משקין ואינו מכשיר משום שאינו דם חללים, ודווקא דם מגפתו הוא בכלל דם, דמה לי קטליה כוליה מה לי קטליה פלגיה אבל האי לאו דם חללים הוא כלל. וכ"ה שיטת הפ"י המיוחס להר"ש שם ס"ג סע"ב. וכנראה שהיתה לפניו כאן כגי' כ"ז וס' המפתח הנ"ל.

30 זובו ורוקו ומימי רגליו מטמאין טומאה חמורה. כ"ה בכ"ז וס' המפתח הנ"ל. ועיין תורכ ריש זבים סה"ג, ע"ה ע"ב וכריתות הנ"ל. ועיין כלים פ"א מ"ג, מכשירין פ"ו מ"ו.

30/31 ויעה וליחה סרוחה והרעי טהורין. כ"ז ליתא בכ"ז. ועיין תורכ, כריתות, ומכשירין הנ"ל (מ"ז). ובד: טהורין כללים, וצ"ל: טהורין [מ]כלום, כמו שהוא בתורכ הנ"ל ונדה נ"ה ב', ועיין כריתות הנ"ל.

31/32 שכבת זרעו ר' אליעזר אומר מטמא במשא וחכמים אומרים אינו מטמא במשא שאי אפשר לשכבת זרע שלא במימי רגלים. אין זו לא גי' ד ולא גי' כ"ז. ובד: שכבת זרעו ר' אליעזר אומר מטמא במשא ור' יהושע אומר אינו מטמא וכו'. וזו היא גי' משובשת והנכון הוא בכ"ז: שכבת זרעו ר' אליעזר אומר אין מטמא במשא וחכמים אומרים מטמא במשא לפי שאי אפשר וכו'. ובגורן ס"ו א': דתניא ר"א אומר שכבת זרעו של זב אינו מטמא במשא ור' יהושע אומר מטמא במשא לפי שאי אפשר לה בלא ציחצוחי זיבה. ועיין דק"ס ב"ק עמ' 49 הערה ה', וכנראה שגם ממנו נעלם מקור הברייתא. ועיין מכשירין פ"ו מ"ו.

32/33 כלים הנוגעים בוב ובוכה... מטמאין שנים ופוסלין אחד. וכן בר"ש פ"ה מ"א: תניא בתוספתא כלים הנוגעים בוב וזבה ונידה ויוולדת ומצורע ומשכב ומושב מטמאין שנים ופוסלין אחד וכו', ועיי"ש בר"ש שהאריך בבאורה. ואולי צ"ל: מטמאין אחד ופוסלין אחד.

33/1 פירש מטמא אחד ופוסל אחד. בר"ש הנ"ל: פרשו מטמאין אחד ופוסלין אחד.

עמ' 680

1 הנוגע והנושא והמסיט משום נושא אין בהן. בד: והנוגע נושא ומסיט ומשום הנושא אין להן. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ועיין הפירוש בר"ש הנ"ל ובבאור הגר"א כאן, ולא נתחווירו לי הפירושים בלי הגהה. ועיין באליהו רבא פ"ה מ"ו, עיי"ש.

3 אחד הנוגע ואחד הנושא נושא ומסיט אין בהם. בד: והנוגע משר הנושא נושא ומסיט אין בהן. ובר"ש הנ"ל: והנוגע משום הנישא נושא ומסיט אין בהם. ונ"ל שג"י כ"ו נכונה, והפ"י הוא שדווקא נוגע או נושא מעיינות הזב טמא, אבל נושא (קרי נושא, נישא) והיינו אבן מטמא (עיין באליהו רבא פ"ה מ"ח ד"ה הנושא) אין בהם, וכמסקנת הגמרא בנדה נ"ז ב'. וכן מסיט, שהם הסיטו את הטהרה, אין בהם. ועיין במשנה ז' פ"ה.

3/4 שאין לך דבר שאין בו רוח חיים ומטמא בהיסט אלא דבר שיש בו רוח חיים. בד: אין לך דבר וכו'. ובכ"ו: שאין לך דבר שאין בו רוח חיים ומטמא בהיסט ואין לך דבר שמטמא בהיסט אלא דבר שיש בו רוח חיים. ובר"ש הנ"ל: אין לך דבר שאין בו רוח חיים מטמא בהיסט שאין מטמא בהיסט אלא דבר שיש בו רוח חיים.

4/5 הנוגע בנימי מרכב ובצמר נבלה ובמי חטאת שאין בהן כדי הוייה וכו'. הנכון בר"ש פ"ה מ"ט: תניא בתוספתא הנוגע בצמר נבילה ובנימי מרכב ובנימי חטאת שיש בהן כדי הוייה וכו'. וכן היתה הגירסא גם לפני הרמב"ם פ"ו מה' מטמאי מו"מ הי"ג, עיי"ש.

5 מטמאין שנים ופוסל אחד. בכ"ו: מטמאין שנים ופוסל אחד פרש מטמא אחד ופוסל אחד. ובד ור"ש הנ"ל: מטמאין שנים ופוסל אחד שאי אפשר לנוגע שלא יסיט פרש מטמא אחד ופוסל אחד. ועיין רמב"ם הנ"ל.

5/6 בקרן של נבלה בעץ של מרכב ובמי חטאת שיש בהן כדי הוייה הוא מטמא שניים ופוסל אחד. כ"ז חסר בד. וגם לפנינו משובש, והנכון בר"ש הנ"ל: בקרן נבילה ובעץ של מרכב ובמי חטאת שאין בהן כדי הוייה מטמא אחד ופוסל אחד. ובירושלמי בכורים פ"ב ה"ב, ס"ה ע"א: תמן אמר ר' יהושע בן לוי לקרנה של נבילה הושה וכו'. ובבאור הגר"א שם בסוף הסדר בהוצ' ראם פירש שמתוספתא שלנו קשה על משנת כלים פ"א מ"ב ששנתה: למעלה מהם נבלה ומי חטאת וכו' וחשוכי בגדים במגע, כלומר אם נגע ולא נשא מנועים הבגדים מטומאה, והרי כאן מפורש שהנוגע במי חטאת מטמא שנים, ונעשה אב הטומאה כאילו נשא את המים והנבלה מפני שאי אפשר לנוגע שלא יסיט. וע"ז תירץ ריב"ל בירושלמי: לקרנה של נבלה הושה. כלומר דין הבגדים הולך רק על נבלה, והיינו קרן של נבלה. שאפשר בה מגע בלי היסט, וכלפנינו.

6/7 בין באדם בין בכלים פירש מטמא אחד ופוסל אחד. כ"ז חסר בד. וגם לפנינו הדברים מסורסים וכ"ז צריך להיות בשורה שלהלן. עיין מ"ש להלן בסמוך.
7 בבוטל נדה ובעבודה זרה מטמא אחד ופוסל אחד. הנכון בר"ש פ"ה מ"א: תניא בתוספתא הנוגע בבוטל נדה ובעבודה זרה מטמא אחד ופוסל אחד בין אדם בין כלי. פירש מטמא אחד ופוסל אחד וכו'. פי' בין אדם בין כלים שנגעו בבוטל נדה או בע"ז. ולפנינו נסתרסו השורות. עיין מ"ש לעיל בסמוך.

7/9 עבודה זרה כשרק... מטמא במשא. עיין משנת ע"ז פ"ג מ"ו וש"נ.

9/10 המכנים ראשו ורובו לבית עבודה זרה טמא. ר"ש הנ"ל. הקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 12 בשם תוספת זבים, רמב"ם פ"ו מה' אבות הטומאות ה"ו, לעיל 469²¹, ועיין ירוש' שבת פ"ט ה"א, י"א ע"ד ובהקבלה בע"ז פ"ג, מ"ג ע"א. וממש כעין ברייתא זו נשנתה לעיל סוף אהלות 616²⁶ ואילך לעניין ארץ העמים, ולעיל נגעים 626³⁵ ואילך לעניין בית המנוגע (בירושלמי שבת הנ"ל: נתיצה נתיצה מבית המנוגע מה בית המנוגע עד שיכניס ראשו ורובו אף עבודה זרה עד שיכניס ראשו ורובו).
10 כלי חרס שהכנים אוירו לבית עבודה זרה וכו'. כל הראשונים וההקבלות (חוץ מירושלמי) הנ"ל, חידושי ר' אליהו מזרחי לסמ"ג ה' חנוכה, רע"ה ע"ד, עיין מש"ש.

11 הספסל והקתדראות וכו'. הראשונים וההקבלות הנ"ל.

11/12 יין שראה את הגוי שהוא מנסכו וכו'. בכ"ז: יין שראה את הגוי שמנסכו וכו'. ובר"ש הנ"ל: יין שראה את הגוי מנסכו וכו'. יין שראה את הגוי, כלומ' ישראל שראה את הגוי מנסך יין לעבודה זרה. ועיין ע"ז ל' סע"ב.

13/14 ושאר יינו של גוי... טומאת משקה. כ"ז ליתא בד ובר"ש הנ"ל.

14 האוכל מנבלת עוף טהור וכו'. ר"ש הנ"ל, אגודה כאן פ"ה, רכ"ב ע"ב (בשם התוספתא), ביצה ז' א'.

14/15 ומן השלל של ביצים. עיין ביצה שם. ובתו"כ אחרי מות פרק י"א ה"ב, פ"ד סע"ד: אשר תאכל נבילה פרט וכו' ולבצים. אבל במה"ג שם עמ' 449: ולש"ש של ביצים.

15 ומן הדם ומן הבשר החי טהור. בר"ש ואגודה הנ"ל: מן הדם ובשר מן החי טהור. ובביצה שם: ומן הבשר שנתלש מן החי טהור, ודם לא נזכר שם. וברמב"ם פ"ג מה' אבות הטומאות ה"י פסק שגם דם אינו מטמא בבית הבליעה. ועיין כ"מ שם. 15/16 ומן הקרקבנין ומן בני מעיים. כ"ה בכ"ז. ועיין על בני מעיים במנחות ע' א', לפי גירסת רבינו גרשום המובאת בתוס' שם ד"ה ביצי.

16 או שהמחה את החלב וגמעו טמא. ברמב"ם הנ"ל: או שהמחה את החלב באור וגמעו ה"ז טמא. והוסיף את המלה "באור" ע"פ חולין ק"כ א', נזיר ג' א'. 16/17 כרכו בחזרת ובלעה טמא בסיב ובלעה טהור. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' אבות הטומאות ה"ה. ובפסחים קט"ו ב': אמר רבא וכו' בלע מצה ומרור ידי מצה יצא ידי מרור לא יצא כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא. וברשב"ם שם מפרש שידי מצה יצא אע"פ שהמרור חוצץ.

17/18 הקיעה ובלעה מטמא שניים ופוסל אחד כלעה וחזר והיא אכית הבליעה מטמא אחד ופוסל אחד. כ"ה הגירסא והסדר בכ"ז. ובד: והקיא והיא אכית הבליעה מטמא אח' ופוסל אחד. הקיא וחזר ובלעה והיא אכית הבליעה מטמא שני (אח') ופוסל אח'. וכן בר"ש הנ"ל: הקיא והיא אכית הבליעה מטמא

אחד ופוסל אחד. הקיאה וחזר ובלעה והיא בבית הבליעה מטמא שנים ופוסל אחד וכו' וכשהקיאה אף על פי שנתעכבה בבית הבליעה לא קרינן ביה והאוכל, אבל הקיאה לגמרי וחזר ובלעה ונתערבה (צ"ל: ונתעכבה) בבית הבליעה אכילה היא.

וכן בתורכ אחרי מות פ"א ה"ד, פ"ה ע"א: יכול אם הקיאה תהא מטמאה בגדים דרך יציאתה תלמוד לומר אשר תאכל בדרך אכילתה היא מטמאה ואינה מטמאה דרך יציאתה. ועיין רמב"ם הנ"ל ה"ו.

18/19 בלעה ואין בה כוית טהור מכלום נטל צפור ואכלו אם יש בו כוית טמא ואם לאו טהור. כ"ה בכ"ו. ועיין ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ח. ועיין לעיל 473²³ וחולין ק"ב ב' (לעניין איסור אכילה).

19/20 נבלת הבהמה בפניו ובתוך פיו טמא ובבית הבליעה טהור נבלת העוף בפניו ובתוך פיו טהור וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בד: נבלת הבהמה בפניו ובתוך פיו וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: נבלת בהמה בפניו ובפיו וכו'. והלשון מגומגמת. ואולי צ"ל: נבלת הבהמה בפניו (עיין מ"ש בח"א עמ' 148). כלומר, נבלת הבהמה מטמאה בין בפנים, בתוך מעיו (לכשיקיא אותה לפני שנתעכף) בין בתוך הפה כשאוכל אותה אבל לא בשעה שהיא בבית הבליעה, משא"כ בנבלת העוף שטמאה רק בבית הבליעה ולא בפנים ולא בתוך הפה, וכמאמרם בתורכ אחרי פ"א סה"ג, פ"ה ע"א: אבבית (= אבית, או אב בית) נפש היא מטמאה ולא בתוך המעיים ולא בתוך הפה. ואפילו לכשיקיא אותה מן המעיים שוב אינה מטמאה כלל ואפילו עוברת דרך בית הבליעה, כמו שמפורש בתורכ להלן שם ולעיל בתוספתא.

21/22 נבלת העוף הטמא כחצי פרס לפסול את הגויה כוית טהור אבית הבליעה. מכאן ואילך עד סוף הפרק אינו בר"ש. והג"י שהעתיק צ' אינה במציאות. כי בד: נבלת העוף כבכחצי פרס לפסול את הגויה (ולא יותר). ובכ"ו: נבלת העוף כוית טהור אבית הבליעה. וכנראה שצ"ל: נבלת העוף הטהור כוית אבית הבליעה, כלומר שיעור נבלת עוף טהור הוא כוית בבית הבליעה, עיין במשנה ריש טהרות.

22/23 וזה אחד משלשה עשר דברים וכו'. עיין במשנה הנ"ל.

23 כביצה לטמא טומאת אוכלין וכו'. בכ"ו: נבלת העוף הטמא כחצי פרס לפסול את הגויה כביצה לטמא טומאת אוכלין וכו'. ועיין משנת טהרות פ"א מ"ג. 24 ור' חנינא אומר וכו'. בד: ור' חנינא אומר וכו'. ובכ"ו: ור' חנינא אומר וכו'. וסתם משנה בטהרות פ"א מ"א ומ"ג היא כר' חנינא. ועיין במשנת פסחים ספ"ג, ואולי שנה שם ר' יהודה משנת ר' אליעזר (עיין לעיל זבחים ספ"ב ובהקבלה במנחות י"ח א') שסובר כאן זה וזה בכזית. אבל בבבלי פסחים נ' רע"א מפורש אחרת. 24/25 האוכל אבר מן החי ומן הבהמה... עד שיהו בו כוית. לעיל מכות 442²⁰.

ועיין חולין ק"ב סע"א.

26 האוכל אבר מן החי ומן העוף טמא הרי זה סופג וכו'. בכ"ו: האוכל מנבלת העוף הטמא הרי זה סופג וכו'. ועיין לעיל חולין 509 ואילך, בבלי שם ק"א ב', ירושלמי גזיר פ"ו ה"א, ג"ד ע"ד.

26/27 ור' אלעזר וחכמים וכו'. לעיל שם: ר' אלעזר וחכמים וכו'. ולפי הגירסא ההיא הולך ר' אלעזר יחד עם החכמים, ולפי הגירסא שלפנינו (וכ"ה בבבלי חולין שם) הולך ר' אלעזר עם ר' יהודה, וכן מפורש בבבלי שם (ק"ב רע"א): ר' יהודה ור' אלעזר סברי וכו', וכצ"ל בתוספתא שם, עיין מ"ש בנספחות לה"ב עמ' 303.

ידיים

פ"א

34/36 מי רביעית נוטלין לידים לאחד אבל לא לשנים... מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר מי רביעית נותנין אף לשנים וכו'. גי' זו איננה לא של ד ולא של כ"ו, כי בד גורס: מי רביעית נותנין לאחד ואף לשנים ומחצי לוג לשלשה ולארבע' ומלוג לחמשה ולעשר' ולמאה מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השנים דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר מי רביעית נותנין לאחד אבל לא לשנים וכו'. ובכ"ו: מי רביעית נוטלין לידים לאחד אבל לא לשנים וכו' (כגי' שהעתיק צ') ואין מוסיפין על השניים דברי ר' יוסי ר' מאיר אומר מי רביעית נותנין לידים אף לשנים וכו'.

ונראה קרוב לוודאי שבכ"ו חלו ידי מתקנים (שראו בנוסחא אחרת שהמחלוקת הפוכה, עיין להלן), כי התנאים ברובם המכריע הקדימו את דברי ר' מאיר לדברי ר' יוסי, והנוסחא הקודמת היתה שם: דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר וכו', כמו שבדה ה' צוקרמנדל מלבו.

וכן בר"ש פ"א סמ"א: ועוד תניא בתוספתא מי רביעית נותנין לידים לאחד אבל לא לשנים מחצי לוג לשלשה אבל לא לארבעה מלוג לחמשה אבל לא לעשרה ולא למאה מוסיפין על הראשונים ואין מוסיף על השניים דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר מי רביעית נותנין לידים לאחד אף לשניים וכו'. וכן היתה הגירסא כאן גם לפני ר' ישעיה דטראני שכן הוא כותב בתוספותיו לנזיר ל"ח א' (מ"א ע"ד): דתנן מי רביעית נותנין לידים אחד אבל לא לשנים וכו' פ"י אלו הן דברי ר' מאיר אבל ר' יוסי פליג עליה ואמר מי רביעית לכל חד וחד (צ"ל: לכלן) ומתני' לידים (כלומר, סתם משנתינו כאן פ"א מ"א) ר' יוסי היא ודלא כר"מ. וכן מעתיק כגי' הר"ש גם בשו"ת מהרי"ח או"ז סי' קצ"ה, מ"ג ע"ד. וכן בנזיר ל"ח א' בד"ו ר"פ: מרביעית ניטלין לידים לאחד ולא לשנים דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר לאחד ואפילו לשנים. ובהוצאות שלפנינו אין זכר ממחלוקת ר' מאיר ור' יוסי. ועיין מ"ש ע"ז להלן. ולפ"ז סתם משנתינו כאן היא כר' יוסי. אבל קשה שהרי במשנה שם נזכר מפורש: ר' יוסי אומר ובכלבד שלא יפחות לאחרון שבהם מרביעית, ומזה משמע שהרישא אינה ר' יוסי. וצ"ל שהתנא סתם ברישא כר' יוסי בתוספתא כאן. ועיין בפ"ב מ"א ומפרשים שם, ועיין להלן 681^a ואי"ל.

ברם גם גי' ד בתוספתא יש לה על מה לסמוך. שכן מעתיק ר' עזריאל בנימוקיו לנזיר ל"ח א' (לפי שטמ"ק שם): פלוגתא היא במס' ידיים והכי איתא מי רביעי' נוטלין לידים ואפ"י לשנים ומחצי לוג לשלשה וארבעה ומלוג לחמשה

ולעשרה מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים דברי ר"מ ר' יוסי אומר מי רביעית נוטלין לאחד אבל לא לשנים. וכן בס' יחוסי תו"א כתי' ערך אילפא (חילפא): אבל מחלקותם מפורשת בתוספת' דמס' ידים וה"ג התם מי רביעית נותנים לאחד ואפילו לשנים וכו' עד דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר מי רביעית ניתנין לאחד אבל לא לשנים וכו'. ולפי גי' זו סתם משנתינו היא כר' מאיר ולא כר' יוסי. וכן יוצא ממשט הפשוט של משנתינו. עיין מ"ש לעיל. מעתה ברור שכן היתה הגירסא גם לפני הראב"ד, שכן הוא כותב בהשגותיו פ"א מה' מקוואות ה"ז: ואולי קבע הלכה כר' [מאיר] דתוספתא מפני שנאו סתם במשנה ולדעת ר' מאיר אין צורך [שיהא] רביעית לאחרון שבהם. וכן בהשגה שניה שם: ואפילו לר' מאיר דאמר שאין צריך לרביעית בסוף וכו'.

ואשר לגירסא בגמרא נזיר הנ"ל, הרי מעיד לנו ר' שלמה עדני (מלא"ש כאן פ"א מ"א) שר' בצלאל אשכנזי הפך שם הגירסא. ויש שגרסו שם: ר' זכאי אומר לאחד ולא לשנים, עיין בנימוקי ר' עזריאל הנ"ל, וכנראה שנשתרבב שם זה מגמרא להלן שם. והגי' העיקרית כנראה היא כמו שלפנינו שלא נזכרו בגמ' שמות החולקים, וכן הוא גם בכי"מ ובס' יחוסי תו"א כתי' הנ"ל, והשוה גם תוספ' ר"ד הנ"ל. וברש"י שם: בפלוגתא לא קמיירי דהא קמיפלגי עליה דר' יוסי ואמרי לאחד ולא לשנים. ובד"ו ר"פ שם: דהא קמיפלגי עליה דר' יוסי ור' יהודה ואמרי לאחד ולא לשנים. ולפי גי' זו יוצא שר' יוסי סובר לאחד ואפי' לשנים, וכגי' הר"ש הנ"ל. אבל אפשר שצ"ל ברש"י: דהא קמיפלגי עליה (כלומר על הת"ק) ר' יוסי ור' יהודה ואמרי לאחד ולא לשנים, וזהו כגי' ד בתוספתא. אבל לא ידעתי מניין לקח רש"י את השם, ר' יהודה.

מעכשיו נתברר לנו שהיו קיימות שתי מסורות במחלוקת ר' מאיר ור' יוסי בעניין רביעית לשנים, ושתי המסורות מקוימות ע"י עדים נאמנים. ברם לא היתה שום מחלוקת במסירת הבבא האחרונה (גי' כ"ו אין להביא בחשבון, עיין מ"ש לעיל), והיינו שר' מאיר סובר: מוסיפין על הראשונים ואין מוסיפין על השניים, ור' יוסי סובר שמוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים, שכן הוא בד, בר"ש, בנימוקי ר' עזריאל, בשו"ת מהר"ח או"ז הנ"ל, וכן בפ"י הרא"ש פ"א מ"א, עיי"ש. וכן בבית יד למאירי שער ג' (ברכות ע"ב 208): ועוד שהרי בתוספת' נחלקו בה ר' מאיר ור' יוסי שר' מאיר אומ' מוסיפי' על הראשונים ואין מוסיפין על השניים, ולפי זה הסיפא של משנתינו בריש מכילתין היא מדברי ר' יוסי. ובפירוש הדברים עיין במפרשי המשנה שם, ועיין להלן 681. ובר"ש ורא"ש הנ"ל נדחקו מאד לפרש דברי ר' מאיר. ועיין בר"ש שם שהביא את הירושלמי ברכות פ"ח ה"א י"ב ע"א, חלה פ"ב ה"ג, נ"ח ע"ג עיי"ש. ועיין מ"ש בב"י טור או"ח סי' קס"ב (ד' וורשא ק"מ ע"א) בפ"י דברי הר"ש. אבל בבית יד למאירי הנ"ל כתב בפירוש שלפי הירושלמי הנ"ל "שניים" פירושו מים אחרונים שאחרי האכילה, ור' מאיר החמיר באחרונים יותר משום סכנה. אבל להלן בתוספתא אינו משמע כן, ועיין גם להלן במשנה פ"ב מ"ב. ועיין בהערת המו"ל במאירי שם, ולא הבין את דבריו, כי רבינו מסתייע מלשון "שניים" שבירושלמי ולא מעצם המעשה. וכן יוצא מדברי הר"ש הנ"ל.

עמ' 681

1/2 מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים. עיין מ"ש לעיל.
 2/3 כיצד נטל את הראשונים ושפשף ונמלך ונטל את השניים ואין בהן כדי שיגיעו לפרק הרי זה מוסיף עליהן. וכ"ה בר"ש ושו"ת מהר"ח או"ז הנ"ל. ופירש בר"ש שם: פי' שפשף שקינח ידיו במפה דשיפשף לשון קינוח הוא. ולעיל שם כתב בר"ש פ"י הנוסחא שבס"א שם (וכן מעיר המגיה שם: ובס"א אשכחנא נוסחא אחריתי ונר' לעניות דעתין לגלופ יתה דהיא עיקר. ומגיה זה אינו אחר אלא המגיה של הדפוס. כלומר יעקב בר' חיים אדוניהו. כפי שנראה מסיגנונו. לגלופ יתה, השוה הסיום בסוף ירושלמי ד"ו. ועיין מ"ש לעיל טהרות עמ' 105): והא דתניא בתוס' במילתא דר' יוסי מוסיפין על השניים ולא על הראשונים כיצד נטל את הראשונים ושיפשף ונמלך ונטל את השניים ואין בהם כדי שיגיעו לפרק הרי זה מוסיף עליהם. על כרחין בכה"ג לא פליג ר' מאיר מאחר שקנח ידיו מן הראשונים וידיו טהור' מדקתני בתוס' ונמלך וכו'. ועיין מה שהאריך בשו"ת מהר"ח או"ז הנ"ל, ובדרך קצרה שלו להלן שם.

ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"א עמ' 244: וזה אמרם כיצד נטל את הראשונים ושפשף וחזר (כג"ד) ונטל את השניים ואין בהן כדי שיגיעו לפרק הרי זה מוסיף עליהן וכו'. ובהשגות סוף ה' מקוואות: ומפרש בתוס' כיצד נטל את הראשונים ושפשף ונטל את השניים ולא הגיעו עד הפרק הרי את מוסיף עליהם. הוא סבר אע"פ שנגבו באמצע וטעה שאין הנטי' לחצאין כלל וכו'.

3/4 אחד הנוטל ידו אחת ואחד הנוטל שתי ידיו אחד ידו של גדול ואחד ידו של קטן צריך ליטול מי רביעית. וכן מעתיק בר"ש פ"ב מ"ב, וממנו בתוה"ב להרשב"א בית ו' ש"ב, קנ"ח ע"א. וכן במאירי בית יד ש"ג: יתבאר בתוספתא שרביע' זה נאמר בין בנוטל ידו אחת בין בנוטל שתי ידיו אחת יד גדול ואחת יד קטן וכו'. ועיין גם מ"ש בס' יחוסי תו"א כת"י שאעתיק להלן.

אבל מתוך פיה"מ להר"מ פ"א סמ"א אנו רואים שהוא משך את הבבא אחד הנוטל ידו אחת ואחד הנוטל שתי ידיו למעלה, והיינו הרי זה מוסיף עליהן בין אם נטל ידו אחת וכו'. ואח"כ מתחיל עניין חדש: אחד ידו של גדול וכו'.

ובד כאן: אחד הנוטל בידו אחת ואחד הנוטל בשתי ידיו וכו'. וכן בס' יחוסי תו"א כת"י ערך אילפא (חילפא): ובתוספת' מס' ידיים פ"א גרס' אחד הנוטל בידו אחת ואחד הנוטל בשתי ידיו של גדול ואחד ידו של קטן צריך ליטול רביעית. ותימא מאי שנא דלא קתני נוטל לידו אחת וכן לשתי [ידיו], דהא בכולהי בבי קתני נותנין לידים וכן נוטלים לידים, ואם פי' אחד ביד כמו ליד וכו'. וכן במשנה פ"ב מ"ג: נטל את הראשונים לידו אחת וכו' לב' ידיו וכו'. אבל בקטעים מן הגניזה שהדפיס קאהלץ בס' השנתי של ביה"מ סינסיניטי חי"ב עמ' 316: בידו אחת וכו' בשתי ידיו וכו', וכ"ה בכת"י פרמה שם. וכן הגיה ר' יהוסף אשכנזי (עיין במלא"ש שם). וכן מעתיק בס' התרומה סי' ע"ח. וכבר העירותי בכ"מ על חילוף זה בין בית ולמ"ד.

5/6 שתי ידות של שניים נידונות כשני אנשים... לא יחזור השני ויטול לידיו משירי רביעית. כ"ה בכ"ו. ופירש בר"ש הנ"ל: לא יחזור השני ויטול ידיו כלומר ידו

השנייה. דמתחלה לא נטל כי אם ידו האחת, וזאת השנייה נעשית כדי אדם אחר שלישי, ומי רביעית נוטלין לשני' ולא לשלש'. וממנו בתוה"ב להרשב"א ובבית יד למאירי הנ"ל.

6/7 הנוטל ידיו צריך לשפשף את ידיו. בפיה"מ להר"מ בסוף הקדמתו למס' ידים: וכבר התבאר בתוספתא שהנוטל ידיו צריך לשפשף, רוצה לומר שיחכך זו בזו (והעתיקה הרא"ש בריש פירושו לידים). ופסקה בפ"א מה' מקוואות סה"ב.

ובר"ש הנ"ל: צריך לשפשף, כלומר לקנח מים שעל ידיו במפה או בשאר דברים, כדאמרי' בפ"ק דסוטה (ד' ב') כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל להם טמא, ושיפשוף לשון קינוח הוא כי ההוא דבריש אמר להם הממונה (יומא ל' רע"א) וכו' ובשל"א נטל כי אם הראשונים איירי, דאי נטל את השניים היכי קתני סיפא בשפשף בראש חזר ונגע בהן טמאה, הרי טיהרו השניים את הראשונים שעל גבי היד כדקתני מתני'. ומיהו איפש' דשפשוף בעי לעולם. ובסמ"ג עשין כ"ז, קי"ב ע"ד, העתיק את התוספתא כאן בלי שום פירושים. ובשם הסמ"ג בהגה"מ פ"ו מה' ברכות הט"ז (בד' קושטא). וברא"ש חולין פ"ח סי' י"ח: וישפוך על שתי ידיו או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואחר כך ישפפם זו בזו, שהשופך רביעית על ידו כאחת אין צריך מים אחרונים לטהרה וכו'. ועיין במעדני יו"ט ובדברי חמודות שם.

7 שפשפה בחברתה טמאה בראש או בכותל חזר ונגע בהן טמאה. כ"ה בד. ובכ"ו: שפשף בחברתה טמאה בראש או בכותל טמאה חזר ונגע בהן טמאה.

ובר"ש הנ"ל: שיפשפה בחברתה טמאה בראש או בכותל טהורה חזר ונגע בהן טמאה וכו'. וכן ברא"ש פ"ב מ"ג: ותניא בתוס' שאם שפשף ידו בראש או בכותל טהורה חזר ונגע בהם טמאה וכו'. וכ"ה במשנתנו פ"ב מ"ג: נטל לידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה בראשו או בכותל טהורה. ובפיה"מ להר"מ בסוף הקדמתו לידים עמ' 243 הנ"ל: וכבר התבאר בתוספתא שהנוטל ידיו צריך לשפשף וכו' ושם נאמר שפשפה בחברתה טמאה בראש או בכותל טהורה. ומלשון זו משמע קצת שכוונתו לתוספתא כאן. אבל בהעתיקה שבפ"י הרא"ש שם: ואיתמר שפשפה בחבירתה טמאה בראש או בכותל טהור. ולפ"ז יתכן שהכוונה למשנתנו הנ"ל.

והנה לפי הרמב"ם והרא"ש חולין הנ"ל בשיפשוף הידים צריך לפרש שנטל רק ידו אחת וכמשנתנו הנ"ל, ולפיכך טמאה אם שפשף בידו השניה, אבל אם שפשף בכותל טהורה, וזו היא פסקא מן המשנה הנ"ל. ולפי' הר"ש הנ"ל הפי' כפשוטו, שנטל את שתי ידיו וקינח את ידו אחרי הנטילה בידו השניה טמאה, בכותל טהורה, ואם חזר ונגע במים שבכותל טמא. שדווקא מים שניים מטהרים לגמרי את הראשונים, אבל נגיבה אינה מטהרת את המים כמו שפירש הר"ש הנ"ל (וכמו שבאר את דבריו בדברי חמודות לרא"ש חולין פ"ח סי' י"ח אות פ"ה). ועיין בר"ש פ"ב מ"ג. והנה הר"מ והטור השמיטו את הבבא האחרונה בחזר ונגע במים שבכותל, ורק הבי' פסקה באו"ח סי' קס"ב ס"ק ח'.

ולכאורה נראה שג"י כ"ו היא ט"ס ברורה, אבל גם ג"י ד חשודה (שהשמיטו שם את המלה: טהורה). ואולי הפי' הוא שאם קינח ידו בכותל שלא היה בדוק לו (וכן בראשו) טמא. וכן אם חזר ונגע במים שעל הכותל טמא (אע"פ שכבר נטל את ידיו אחרי נגיעתו בכותל). וכן כתב בפ"י ידים להראב"ד (תמים דעים סי' ס"ו, ג' ספרים נפתחים הוצ' שינבלום מ"ח ע"ב סי' י'): מים ראשונים אם שפשף בגופו

או בכותל אחר נטילה צריך נטילה אחרת שמא נגע במאכולת או בזיעה או בשרץ בכותל או ברוק שעליו. וזו היא הגי' הנכונה בדברי הראב"ד, והנוסח שבכ"ב ס"י כ"ג וא"ח ח"א ב' ע"ג משובש, כפי שיוצא ברור מתחילת החילוקים שם בין מים ראשונים (או אחרונים) ואמצעיים. ולדברי הראב"ד מוכרחים לפרש את משנתנו הנ"ל בראש וכותל הבדוק לו.

7/8 הנוטל ידיו משטיפה אחת וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה פ"ב מ"א, ועיין גיטין ט"ו ב' ובתוס' שם.

8/9 ר' יוסי אומר... אפילו נטל משירי רביעית כשר, בר"ש הנ"ל: ר' יוסי לפרושי מילתא דר' מאיר קאתי. דהא משמע במתניתין (הנ"ל) דמודה ר' מאיר בידו אחת. 9/10 כל החוצצין בגוף חוצצין בידים בקידוש ידים ורגלים אבות הבירה. בד: אבות המקדש, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובפיה"מ להר"מ פ"ב סמ"ב: ובתוספתא כל החוצצין בגוף חוצצין בידים ובקדוש ידים ורגלים בבית המקדש (והובא בגליון פי' הרא"ש שם).

ובחולין ק"ו ב': וכל דבר שחוצץ בטבילה בגוף חוצץ בנטילת ידים לחולין ובקידוש ידים ורגלים במקדש. ולעיל מקוואות פ"ו (658a): כל החוצצין בכ"ס חוצצין בנדה וכו'. והבאתי שם גי' הבה"ג: כל החוצץ בכה נים וכו', ולפי התוספתא כאן היה צריך לפרש בכהנים, בקידוש ידים ורגלים, אבל מס' הרוקח הבאתי שם גירסא: כל החוצץ בעבודה, עיין מש"ש.

10/11 הנוטל ידיו במקדש צריך ליטול מי רביעית. כ"ה גם בד. ובתוספתא עם פי' זר זהב להגרי"א ז"ל ליתא המלה „במקדש“, ועל פיה השמיטוה גם בתוספתא בד' ראם, ולפיכך לא בארוה המפרשים. אבל ברי ל' שמלה זו נשמטה בתוספתא עם פי' הגרי"א בטעות הדפוס, ומעולם לא עלה ע"ל דעת הגרי"א למחוק אותה. וכן מפורש בירושלמי חגיגה פ"ב ה"ה, ע"ח ע"ב: ולקודש מטבילין. כל הן דתנינן מטבילין בארבעים סאה אנן קיימין. והא תנינן הנוטל ידיו למקדש צריך רביעית וכו' כאן בקודשי מקדש המקודשין וכאן בחולין שנעשו על גבי הקדש. ולפי' הפי' הוא שהנוטל ידיו כדי לאכול חולין שנעשו על טהרת הקודש (במקדש = למקדש) נוטל מרביעית ואין צריך טבילה, ואפשר ששיירי טהרה לא יועילו לגבי חולין שנעשו על טהרת הקודש.

11 וקידוש ידים ורגלים אין לו שיעור. בזבחים כ"א סע"ב: כל הכלים מקדשין בין שיש בהן רביעית בין שאין בהן רביעית וכו'. ועיין תוספ' שם כ"ב א' ד"ה קודח. ברמב"ם פ"ה מה' ביאת המקדש הי"א ובכ"מ שם.

11/12 מנופה שהתקינה לכלי נטלין הימנה לידים. חולין ק"ז א'. ר"ש ורא"ש פ"א מ"ב, רוקח ס"י שכ"ח, בית יד למאירי ש"ו (ברכות ק"ה ע"ד). שו"ת מהר"ח אר"ז ס"י קל"ה מ"ד ע"ב. ועיין מ"ש בכ"מ פ"ו מה' ברכות הי"א.

12 החמת והכפישה אף על שפחותין נטלין מהן לידים. הראשונים הנ"ל. ועיין מ"ש בשו"ת מהר"ח אר"ז הנ"ל מ"ד ע"ג. ובחולין שם: חמת וכפישה שת קנן נוטלין מהן לידים.

שם: השירה והתיבה. ליתא בכ"ו, ר"ש, רוקח, רא"ש וחולין הנ"ל, ונכנסו לכאן בס"ס משורה הבאה.

12/13 השק והקופא אף על פי שאין מקבלין נטלין מהן לידים. בד: השק

והקיפא אף על פי מקבלין ידיו נוטלין מהן לידיו. והערת צ' בשנו"ס אינה נכונה. ובכ"ו: השק והקופה אף על פי שמקבלין אין נוטלין מהן לידים. וכ"ה בר"ש ורא"ש הנ"ל. וכן היה לפני הרוקח הנ"ל, וכ"ה בחולין הנ"ל. ועיין רמב"ם פ"ו מה' ברכות הי"א ומגדל עוז שם. וג"ז צ' וד"ח בתוספתא בדויות מן הלב.

13/14 השירה והתיבה והמגדל בזמן שהן מקבלין אף על פי שאין עשויין לאוהליו אין נוטלין מהן לידים. בכ"ו: אע"פ שהן עשויין לאוהליו וכו'. ובחולין שם ליתא לבבא זו. וברא"ש הנ"ל דלג עליה. ובר"ש הנ"ל: השירה והתיבה והמגדל בזמן שאינן עשויים לאהלים נוטלין מהן לידים בזמן שהן עשויים לאהלים אין נוטלין מהן לידים. וברוקח סי' שכ"ח הנ"ל: שירה תיבה ומגדל מקבלין נוטלין מהם לידים. ואולי "מקבלין" פירושו כאן, מקבלין מ' סאה, עיין כלים פט"ו מ"א, עיי"ש בכל המשנה, ולפ"ז גי' ד מחפרשת כפשוטה, והיינו שאם הם מקבלין מ' סאה אינם כלים, ואע"פ שאין עשויין לאהליו.

14/15 אין הכהנים מקדשין במקדש אלא בכלי. ר"ש הנ"ל. ר"ש כלים פ"ד סמ"א, ועיין זבחים כ"ב א'.

15 ואין משקין את הסוטות ואין מטהרין את המצורעים וכו'. וכ"ה בר"ש כאן הנ"ל. ובר"ש כלים הנ"ל: עוד הוי מצי למיתני הכא הנך דחשיב התם דאין נוטלין ידים אלא בכלי ואין משקין את הסוטות ואין מטהרין את המצורעים אלא בכלי. ולא היה כאן לפני הר"ש: אין נוטלין ידים אלא בכלי, אלא הוא התכוין לעצם הדין של נטילת ידים שאינה אלא בכלי, כפי שיוצא ממשנתנו ומתוספתא כאן. ועיין סוטה ט"ו ב'. 16/17 שולי כלי עץ כלי עצם... קרסם שפן ועשאן כלי וכו'. ר"ש הנ"ל. רא"ש פ"א סמ"ב, ועיין הרשימה שלי לעיל 572. ועיין להלן.

17/19 שברי כלי חרס שיש בהן כרי קבלת רביעית נוטלין מהן לידים שברי כלי מתכות אף על פי שיש בהן כרי קבלת רביעית אין נוטלין מהן לידים. כ"ב בבא זו ליתא בר"ש הנ"ל, ובד"ש רק הבבא של כלי חרס ואין זכר מכלי מתכת. ועיין לעיל כלים ב"ק ספ"ב וספ"ז ומש"ש, ולפ"ז יוצא שחרש שפירש מן החבית עדיין שם כלי עץ או הוא מקבל אבל שבר של מתכת שפירש מכ"י אין שם כלי עץ. ועיין במצפה שמואל כאן. ועיין מ"ש בבאור גי' כ"ו באו"ש פ"א מה' מקוואות הי"א. 19 החוקק אמת המים ועשה בהן בית קבלה וכו'. כל הברייתא לעיל 635 ואיך, עיין מש"ש. ועיין בבאור הגר"א או"ח סי' קנ"ט ס"ק ז'.

22/23 מים שנפסלו משתית הבהמה ר' שמעון בן אלעזר אומר בקרקע מטבילין וכו'. חולין ק"ו א'. ועיין ר"ש פ"א מ"ג.

23/24 המים שלפני נחתום אף על פי שלא נשתנו מראיהן אין נוטלין מהן לידים. במשנה פ"א מ"ה: המים שהנחתום מטביל בהן את הגלוסקין פסולין. ובר"ש שם: תניא בתוספתא המים שהנחתום מטביל בהן גלוסקין אף על פי שלא נשתנו מראיהן פסולין. וכ"ה בפ"י הרא"ש שם. וכן מעתיק בתוה"ב להרשב"א בית ו' שער ב', קנ"ח ע"ב (ועיין בא"ח ח"א ה' נטילת ידים סוף סי' ט"ז, ב' ע"א) ובח"י הר"ן חולין ק"ו א'. ועיין גי' ד'.

וברוקח סי' שכ"ח: בתוספ' מים שהנחתום מטביל בהן גלוסקאות נשתנו מראיהן פסולין. וכנראה שיש שם השמטה וצ"ל: גלוסקאות [אע"פ שלא נשתנו מראיהן פסולין. שהוא נוטל בידיו ונותן על הככרות אם] נשתנו מראיהן פסולין.

24/25 ושהוא נוטל בידיו ונותן על גבי ככרות אם נשתנו מראיהן וכו'. הראשונים הנ"ל, בית יד למאירי ש"ה (ברכות ק"ה ע"ג), שו"ת מהר"ח או"ז סוף סי' קצ"ה, מ"ד ע"ג. ועיין בפיה"מ להר"מ ספ"א, טור סי' ק"ס. 25/26 מים שלפני הנפח אף על פי שלא נשתנו מראיהן וכו'. הראשונים הנ"ל (חוץ משו"ת מהר"ח או"ז), ועיין אגודה רכ"ב ע"ב. ולפנינו בט"ס: מים שלפני הנפח. 27 מים שלפני הספל וכו'. טה"ד, ובד, כ"ו וכ"ה הראשונים הנ"ל: שלפני הספר וכו'.

27/28 הכל כשרין ליתן לידים אפילו טמא מת אפילו בועל נדה. וכן מעתיקים בר"ש ורא"ש פ"א מ"ה הנ"ל ותוס' נדה ע"א ב' ד"ה מערה. וברוקח סי' שכ"ח: בתוס' נוטלין לידים אפילו טמא מת ואפילו בועל נדה. ובאגודה רכ"ב ע"ב הנ"ל: הכל כשרין ליתן לידים אפילו טמא מת נוטל מנדה לידים. וט"ס הוא וצ"ל: אפילו טמא מת בועל נדה [נותנין] לידים. ומכאן מוכח שדווקא טמא מת ובוועל נדה שאינן מטמאין במשא לא כשהן מסיטין ולא כשהן ניסוטין (עיין על טמא מת בספרי סוף חוקת, ובשו"ת מהר"מ ב"ב הוצ' מק"נ עמ' 137 ובהערות הורוביץ בספרי) נותנין לידים (בכלים שאינם מקבלים טומאה), אבל זב ונדה שמטמאין במשא אין נותנין לידים, מפני שהן מטמאין את המים במשא. ובתשלום תוספתא עמ' 41 כתבתי כדבר פשוט שבוועל נדה מטמא במשא, ובאמת זו היא רק דעת התוספות ביומא ו' ב' ד"ה שמטמא, וכן רצו לומר בתוס' נדה ע"א ב' הנ"ל, אבל מסקנת התוס' בנדה שם שאין בועל נדה מטמא במשא. ועיין להלן.

28/29 כל שאינו מטמא את המים במשא כשר ליתן לידים. וכן מעתיקים בערך בר"ש ורא"ש הנ"ל, בתוס' נדה ע"א ב' ד"ה מערה הנ"ל, ס' התרומה ה' איסור והיתר סי' ע"ט, תוה"ב להרשב"א בית ו' ש"ד, ק"ס ע"א, שו"ת שלו ח"א סי' תק"י (= מיוחסות סי' קנ"א), חידושי לוחלין ק"ז א' סד"ה מגופת (בשם ס' התרומות), ריטב"א שם ד"ה ואין (בשם הנ"ל), בית יד למאירי שער ז' (ברכות ק"ו ע"ד), שבה"ל השלם ס' ברכות סי' קצ"ו עמ' 108 (אגור בשמו סי' ר"ז), מרדכי ברכות פ"ח סי' קצ"ט, אגודה כאן רכ"ב ע"ב הנ"ל, אגודה נדה סי' מ"ב, ע"ב ע"ד.

וכתב בר"ש הנ"ל שלפי תוספתא זו אסור ליתול לידים מנדה וגוי שהרי הן מטמאין במשא. וכן בתשב"ץ קטן סי' רע"ח: מהר"ם ז"ל אומר שאין לקח מים ראשונים מן הגוים וכו' ותנן בתוספתא לידים כל המטמאין במשא אין נוטלים לידים. וזה הוא כנראה דיוק מתוספתא כאן (ועיין מ"ש להלן בשם הסמ"ג). ובר"ש שם הביא בשם יש מפרשים שמדברים כאן בתרומה אבל בחולין נוטלין אפילו מאלו שמטמאין במשא, וזו היא שיטת בעל ס' התרומה ותוס' נדה הנ"ל. ובתוה"ב להרשב"א הנ"ל הביא את שתי הדעות (כנראה ע"פ הר"ש), אבל בתשובתו ובחידושו לוחלין הנ"ל הכריע כבעל ס' התרומות. וכן הכריעו בריטב"א, מאירי, שבה"ל, אגור, מרדכי ואגודה הנ"ל. וברוקח סוף סי' שכ"ח: ומתני' שפוסל המטמ' במשא כמו נידה וגוי אין נוטלין הימנו דווקא לתרומה ולא לחולין. וכן פסק שגוי ונדה כשרים ליתן לידים בטור או"ח סי' קנ"ט. ועיין בב"י שם (ד' וורשא קצ"ו ע"א) מ"ש בשם מהרא"י.

וגירסא משונה מאד בסמ"ג עשין כ"ו, קי"ג ע"א: מותר לקבל מים ליתול מן הגוי ומן הנדה והא דתניא בתוספתא כל שאינו מטמא את המים במשא כשר ליתן לידים וכל שהוא מטמא במשא אין נוטלין מהן לידים דברי ר' מאיר ר' יהודה

חולק ע"יו והלכה כר' יהודה, ואפילו ר' מאיר אין מחמיר אלא לתרומות וטהרות. וכן במגדל עוז פ"ו מה' ברכות הי"ח: ואדרבא יש לי להקל בהם מדגרסי בתוספתא דמס' טהרות כל שהוא מטמא במשא אין נוטלין ממנו ידיים דברי ר"מ ור' יהודה חולק ע"יו ומכשיר והלכה כר' יהודה וכו' וכ"כ הר"מ מקוצי ז"ל. וכן בס' הקנה על המצות, דיני נטילת ידיים (ד' פאריצק נ"ד ע"ד): הראית בני שר' מאיר אומר שאין ליטול מן הגוי ולא מן אשה נדה משום שמטמאין במשא וכו' ע"כ פליג ע"יו ר' יהודה וכו' וצדקו דבריו.

ונ"ל שכל ג' עדיות אלו אינן אלא עדות אחת, שהרי במ"ע מזכיר בפירוש שכן כתב הר"ם מקוצי, ומכל לשונו שם רואים שהעתיק מן הסמ"ג. וכן בעל ס' הקנה השתמש כנראה בסמ"ג (שניהם הם ספרים על המצות), וכן מ"ש בס' הקנה שם, מקום קביעת המזוזה (מ"ה רע"ג): מאי האי דארו"ל כל עיר שיש בו חוזרים פטור מן המזוזה (וממנו בשושן סודות כ"ו ע"ב) לקוח מן הסמ"ג עשין כ"ד, ק"ו ע"ד (עיין מ"ש ע"ז במבוא לירושלמי כפשוטו ח"א עמ' כ"ו).

וכן ראיתי באגודה במס' דרך ארץ סי' ה', רכ"ה ע"ד: ר' מאיר אומר אל יטול אדם ידיו ממי שלא נטל ידיו ולא מיד שאינו טהור שנאמר והזה הטהור על הטמא. צריך עיון בזה כי אין נוהרין. וגם ברייתא זו אינה נמצאת במס' דרך ארץ שלפנינו בשום כתיי, ואף אחד מן הראשונים הנ"ל לא הביאوه. ובתשב"ץ קטן סי' רע"ז ורע"ח: ואין ליטול שחרית ידיו ממי שלא נטל כדאיתא בערבי פסחים (לפנינו ליתא שם אלא בברכות נ"א א') אל תטול ירך שחרית ממי שלא נטל דקשה לרוח רעה. מהר"מ ז"ל אומר שאין לקח מים ראשונים מן הגוים וכו'. וכן בא"ח ח"א ה' נטילת ידיים סי' י"ט, ב' ע"א: וכתב הר"ם ג"ע שאין ליטול ידיו שחרית ממי שלא נטל כדאיתא בפרק ערבי פסחים אל תטול ממי שלא נטל דקשה לרוח רעה. והנה בגמ' ברכות שם לא נזכר הפסוק והזה הטהור על הטמא, וגם לא נזכר שם שמדברים בנטילת ידיים בשחרית.

אבל בזה"ק וישב (קפ"ד ע"ב. והביאו בב"י בטור א"ח סי' ד', ד' וורשא ו' ע"א): לא יטול אלא מן ידא דאדכי בקדמיתא דכתיב והזה הטהור על הטמא.

ובארחות חיים המיוחס לר' אליעזר הגדול, הוצ' ר' גרשון העניך מרדיון סוף סי' י"ב, עמ' 46: ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו. ועיין לעיל שם, ונראה שכל הסימן שם עוסק בדיני נטילת ידיים לסעודה, שהסמיכן דרך אגב לדיני נטילת ידיים בשחרית, עיי"ש. ובמדרש חמדת ימים לר' שלום שיבאזי, מצורע כ"ה ע"א: ובמקום אחר כתיב והזה הטהור על הטמא. ואמרו אל תרחץ ממי שלא רחץ אלא ממי שרחץ בתחילה. התשובה לא קשיא הא לאכילה וללבוש כליו ואפילו קוף או אשה דאם לתפלה וק"ש והזה הטהור על הטמא וכו'. ועיין בא"ח סי' ד' ס"ק י"א ובט"ז שם.

ולעצם הדין כאן יש לציין גם לדברי המנהיג ה' סעודה סי' א', ל"ו ע"א: הכל כשרים ידיים ואף מחרש ש"ו אבל לא מן הגוי והעבד דבעינן] שישבא מכא אדם והם אינם קרויים אדם.

29/30 הנוטל לידים הנוטל מתכוין והגותן אין מתכוין הגותן מתכוין והנוטל אין מתכוין דין מהוהרות. בכ"ו חסרות המלים הנוטל ידיים ואינן גם בר"ש פ"א מ"ה הנ"ל, והשאר הוא בר"ש כמו בכ"ו. וכ"ה בבדק הבית להרא"ה בית ו' שעד ד', ק"ס ע"ד, בבית יר למאירי ש"ט (ברכות ק"ו ע"א) ובחי' הר"ן חולין ק"ו ב'.

אבל ברוקח סי' שכ"ח (סתם): הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות. וכן בתוה"ב להרשב"א בית ו' ש"ד, ק"ס ע"ב: בחוס' דמסכת ידים הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות. וכן מעתיק בשו"ת שלו סי' תק"י (= מיוחסות סי' קנ"א). ובשו"ת מהר"ם ב"ב סי' ק"ע: "ולענין נטילת ידים צריך לכוין הנותן דתני' הנוטל לידים הנוטל מתכוין והנותן אין מתכוין ידיו טהורות ר' יוסי אומ' ידיו טמאות, דדוק' כשהנותן מתכוין טהורות. ושלום יצחק בר' שמואל". ולפי' אפשר לטעות שבעיני דווקא כוונת נותן. אבל זה לא יתכן שהרי בפירוש שנינו לת"ק במשנתנו ספ"א שאפילו אם קוף נתן כשר. ובוודאי נותן לאו דווקא אלא, אחד מהם מספיק. ועיין הלשון בתוה"ב הקצר שם. וכן בא"ח ח"א ה' נטילת ידים סי' ה', א' ע"ב: והרשב"א ז"ל כתב הנוטל ידיו לאכילה צריך שיכוין נתכוון הנותן ולא נתכוון הנוטל או נתכוון הנוטל ולא נתכוון הנותן ידיו טהורות (ועיין לעיל שם בא"ח). ומהעקת ב"י בטור סי' קנ"ט רואים שחסר לפנינו בתוה"ב המלה "וכו'". ומכאן הוכיח הרשב"א הנ"ל שבנטילת ידים צריך כוונה אפילו לת"ק. ועיין מ"ש

ע"ל שיטת התוספתא בזה להלן 682 שו' 17/18.

30 ור' יוסי אומר ידיו טמאות. הראשונים הנ"ל. ובמשנתנו ספ"א: הכל כשרים ליתן לידים אפילו חרש שוטה וקטן ומניח חבית בין ברכיו ונוטל מטה חבית ע"ל צדה ונוטל והקוף נותן לידים ר' יוסי פוסל בשני אלו. ומזה משמע שר' יוסי מודה בחרש שוטה וקטן שנותנים לידים, וכאן בתוספתא הוא אומר שבעיני דעת שניהם. וכתבו ע"ז בר"ש ורא"ש שם מכח התוספתא שהני בני כוונה הם (כי דעת ל'חוד וכוונה ל'חוד). ובשו"ת הרשב"א הנ"ל כתב מכח קושיא זו כי התוספתא משבשתא היא מקמי מתניתין. ואפשר שבשני אלו בא למעט רק מניח חבית בין ברכיו ונוטל שבזה מודה ר' יוסי, כמו שמפורש להלן בתוספתא. ועיין בס' הכריתות להר"ש מקינון ח"ה ש"ב סי' ס"ד (ורמו לו בחזון נחום כאן).

ובבדק הבית להרא"ה ק"ס ע"א הנ"ל רצה לפרש שבשני אלו פירוש קוף וחרש שוטה וקטן והוא מודה בהטיית חבית. אבל כנראה חזר בעצמו מפירוש זה, עיי' ק"ס ע"ד.

30/31 הפקיע את המוליאר ונטל לידים מן הסילון שיש בו כדי קבלת רביעית וכו'. כ"ה בכ"ו. ובר"ש הנ"ל: הפקיע את המוליאר שעשה בו סדק ויצאו המים כמו מקע כרא (ב"מ מ' א'). נטל מן הסילון. היינו כעין אריתא דדלאי דכל' הבשר (חולין ק"ז א') שממלא הכלי ומערה בסילון. ועיין הפירושים בבדק הבית להרא"ה הנ"ל, ק"ס ע"ד. והתוספתא הובאה גם בתוה"ב הנ"ל ק"ס ע"א, בבית יד למאירי ש"ז (ברכות ק"ו ע"ד). וברוקח סי' שכ"ח הנ"ל דלג על הבבא של מוליאר. ועיין אור"ח סי' קנ"ט ס"ק ז' ובבאור הגר"א שם.

31/32 ור' יוסי אומר ידיו טמאות. מפני שאין כאן כח אדם. ועיין ראשונים הנ"ל. 32/33 ומורה ר' יוסי שאם הניח חבית בין ברכיו או בין אצילי ידיו ונטל ידיו טהורות. כ"ה בכ"ו. וכ"ה בר"ש ותוה"ב הנ"ל. וברוקח סי' שכ"ח הנ"ל: ומורה ר' יוסי אם בין ברכיו או בין אצילי ידיו טהורות פ"י ומסייע להריק בברכיו ובאצילי ידיו. ובס' המנהגות לר' אשר הוצ' הרב אסף עמ' 163: והכי חזינן בתוספתא מניח חבית מלאה מים על ברכיו ומטה על צדה ונוטל. והביא מן התוספתא מפני שפסק כר' יוסי, ומן המשנה אין ראייה שר' יוסי מודה בזה, עיין מ"ש לעיל בשם הרא"ה

ובשם ס' הכריתות. ועיין הערתי בס' הנ"ל עמ' 208. ואעפ"י שאין זה אלא גילוי מילתא בעלמא, מ"מ נחא ליה להביא ממקום שהלכה כמותו, כדרך הראשונים.

33 היו לפניו שתי כוסות באחת נעשתה בו מלאכה וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"ב מ"ד, וכעין ברייתות אילו לעיל 654¹⁹ ואילך, 666¹⁰ ואילך, עיין מש"ש.

34 נטל מאחד מהן לשתי ידי ויעשה מהרות. בד: טהור תלוי. וכן בר"ש הנ"ל: טהרות תלויות. ופירש בר"ש שם שמשנתנו מטהרת בספק עשה בו מלאכה מפני שאין שם אלא כוס אחת, אבל כאן יש כוס אחת וודאי פסולה והיא מוכיחה על השנייה, עיין מ"ש לעיל 654²⁴. אבל לפי הגי' שלפנינו, דין הברייתא הוא כמו במשנה, וצריך לקרוא: לשתי ידי ויעשה — טהרות, כלומר, טהורות, עיין מ"ש להלן. אבל להלן עמ' 682 שו' 1/2 משמע שג"ד והר"ש נכונה.

שם: מן השני ועשה מהרות. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: האי טהרות כמו טהורות, וטובא איכא בהן ברייתא שכך פירושו (ועיין גם לעיל 654²¹, 654³¹, 666¹⁰ ועוד), כלומר אותן טהרות שעשה טהורות, דכיון דאזל ליה כוס ראשון הרי שני שעומד לפניו כספיקא דמתניתין, ספק נעשה בהן מלאכה ספק לא נעשה בהן. ונראה שרבינו מפרש שנטל מן השני אחר זמן, שאם לא כן הרי ממא נפשך נטהר. 34/35 מן הראשון ולא עשה מהרות מן השני ועשה מהרות. כ"ה בד. וכן בר"ש הנ"ל: מן הראשון ולא עשה מן השני ועשה טהרות. ובכ"ז חסר כ"ז (והערת צ' בשנו"ס אינה נכונה). וגם כאן צריך לקרוא: מן השני ועשה — טהרות, כלומר, טהורות (עיין מ"ש לעיל), שהרי ממא נפשך נטהר.

35/1 מן הראשון ועשה מהרות מן השני ועשה אלו ואלו מונחות אלו ואלו טהורות. וכן בר"ש הנ"ל: מן הראשון ועשה מן השני ועשה וכו' אלו ואלו טהורות דמגו דמטהרינן בשניות מטהרינן נמי בראשונות, ועוד הואיל וכבר אזל ליה כוס שני.

עמ' 682

1/2 נטל מאחד מהן בידו אחת ועשה מהרות תלויות. בבבא זו חוזר על אותם הדברים שבבבא הקודמת, אלא ששם מדברים בנטל שתי ידי וכאן בנטל ידו אחת. 2 מן הראשון ולא עשה מן השני ועשה מהרות. כ"ז חסר בר"ש הנ"ל, כמו שחסרה בבא זו לעיל בכ"ז. והערת צ' על חסרון כאן בכ"ז אינה נכונה.

4 בידו אחת. צ"ל: לשתי ידי. כמו שהגיה הגר"א, וכן יוצא מן הבבא הבאה. אבל בר"ש כלפנינו: לידו אחת.

4/5 מן השני ועשה מהרות. כלומר, טהורות. ואע"פ שכאן נטמא ממא נפשך, אנו תולים שהראשון היה טמא והטהרות הטמאות כבר אכל (והברייתא לא הזכירה כאן שנאכלו הטהרות, שהרי בנטילת ידיים לאכילה עסיקין, ומסתמא אכלן). ועכשיו נטהר בשני והטהרות השניות טהורות.

5 מן הראשון ולא עשה מן השני ועשה אלו ואלו מונחת הרי אלו מוכיחות. גי' זו בוודאי משובשת, ובר"ש הנ"ל: מן הראשון ועשה מן השני ועשה וכו'. וקרוב לוודאי בעיני שיטתה השמטה גם לפנינו וגם בר"ש הנ"ל וצ"ל: מן הראשון ולא עשה [מן השני ועשה מהרות מן הראשון ועשה] מן השני ועשה אלו ואלו מונחות וכו', כמו שהוא בשתי הבבות הקודמות ובבבא הבאה, והרי גם שם יש השמטה או בכ"ז.

או בד, או בר"ש, עיי"ש. וכתב בר"ש הנ"ל: הרי אלו מוכיחות, דאף על גב דבספק מלאכה מטהרין כי האי גונא, גבי ספק טומאה החמירו ותולין לשתיהן, הואיל ואחת מהן נעשו בכוס טמא. ועיין מ"ש על מוכיחות" לעיל⁶⁵⁴.

7/8 את השני ועשה טהורות את השני ועשה אלו ואלו מונחות הרי אלו תלויות. כ"ה בד, אבל בכי"ו: נטל את אחד מהן לידו אחת ועשה טהורות תלויות. את השני ועשה טהורות. את הראשון ולא עשה את השני ועשה טהורות. את הראשון ועשה את השני ועשה אלו ואלו מונחות. וכ"ה בערך גם בר"ש הנ"ל, אלא שבסוף יש שם ט"ס שכתוב: את הראשון ועשה את השני ולא עשה אלו ואלו מונחות אלו ואלו תלויות. וצ"ל כלפנינו. וגם בבבא זו הוא חוזר על אותם הדברים שבבבא הקודמת (כמו שהשלמתי שם) אלא שכאן עוסקים בנטל ליד אחת ושם בנטל לשתיהן, וכמו שהגיה הגר"א, עיין מ"ש לעיל.

8 היו ידיו אחת טמאה ואחת טהורה וכו'. כל בבא זו של שתי כוסות חסרה בד, אבל ישנה גם בר"ש הנ"ל.

9 נגעו שתי ידיו. בדוי מן הלב, וליתא בכי"ו ור"ש הנ"ל. 9/10 ר' יוסי אומר הטמאה בטומאתה. בר"ש הנ"ל (בפירושו): ר' יוסי אומר הטמאה בטומאתה. ר' יוסי לטעמיה. דקאמר במתני' ספק ליתיה טמא.

10 שתי ככרות אחד טמא ואחד טהור וכו'. בכי"ו: היו ידיו אחת טמאה ואחת טהורה ולפניו שתי ככרות אחד טמא וכו'. וכ"ה בד ובר"ש הנ"ל (אלא ששם: שני ככרים). 11/12 הידים והככרות תלויות, שאם נגעו שתי ידיו בככר אחד יש להסתפק לגבי ידים שמא בטהור נגעו, ואף שהככר נטמא עכשיו (שהרי בשתי ידיו נגע בה) מ"מ אין הככר הטמא מחמת הידים יכולה לטמא את היד הטהורה. ולגבי הככרות יש להסתפק שמא נגע רק בככר הטמא, והטהורה נשארה בטהרתה.

12 והככרות ישרפו. שהרי היד נגעה בשתי הככרות, וממא נפשך נטמאה היד (כי הככר כאן היתה טמאה מכבר, ולא מחמת טומאת ידים, והיא מטמאה את היד הטהורה). והיא מטמאה את הככר הטהורה, אבל לגבי הידים תליין שהטמאה נגעה בהן, והטהורה נשארה בטהרתה. (הר"ש).

פ"ב

13 הכהנים מקדשין במקדש ביד עד הפרק וברגל עד הסוכך וכו'. ר"ש ספ"ב. ובתוספ' מנחות ל"ז א' ד"ה קיבורת: וכן משמע בתוספתא דמסכת ידים דקתני שיעור שבקידוש ידים עד הפרק וברגלים עד הסוכך וכו' ובירושלמי דמצות חליצה (יבמות פ"ב ה"א, י"ב ע"ג) וכו' ותנן עלה ביד עד הפרק וברגל עד הסוכך וכו'. ועיין הלשון בברייתא חולין ק"ו ב'.

13/14 הנוטל ידיו לא יאמר הואיל והראשונים טמאין הריני נוטל את הטמאים. כלומר, הואיל והמים בין כך ובין כך נטמאין מן הידים, הרי אפשר לכתחילה ליתול ממים טמאים. ועיין מ"ש להלן בשם ס' הקנה.

14/15 ואם עשה כך צריך לנגב את ידיו אבל המטביל את ידיו אין צריך לנגב את ידיו. כ"ה בד, וכ"ה (בערך) גם בר"ש הנ"ל. ולפי גירסא זו צריך לפרש שאם עשה כן ונטל במים טמאים אינם מועילים לו מים שניים, כי גם השניים נטמאים ע"י הראשונים.

וצריך לנגב את ידיו מן הטמאים ואח"כ לייטול מחדש. אבל אם הטביל ידיו אינו צריך לנגבם מן הטמאים שהרי גם הטמאים נטהרו ע"י השקה.

וראיתי בס' הקנה על המצות דיני נטילת ידים, ד' פאריצק ג"ד ע"ג: וגם יוהר שלא ישים מים ביד אחת וישטוף את חברתה כי אלה המים טמאים הם וצריכין הידים ההם נגוב וליטול פעם אחרת או להטביל במ' סאה. וכנראה שהתוספתא שלנו היא מקורו. ופירש, שלא יאמר הואיל והמים בין כך ובין כך נטמאין ע"י היד, הריני נוטל את הטמאים שבידי ואשפוך אותם על השנייה, ואם עשה כן צריך נגוב וכו', ממש כבתוספתא שלפנינו. ועיין מ"ש להלן שו' 33/34.

אבל בכ"ז: ואם עשה כך הריני צריך להטביל את ידיו. הנוטל את ידיו צריך לנגב את ידיו אבל המטביל את ידיו אין צריך וכו'. ולפ"ז יש כאן עניין אחר לגמרי, והיינו שאם נוטל את ידיו במים טמאים עליו להטביל את ידיו (עיין מ"ש להלן שו' 18 בשם הירושלמי). ואח"כ מתחיל עניין אחר: הנוטל את ידיו וכו'.

וגי' זו מתאשרת ע"י כמה מן הראשונים, שכן כותב המנהיג בה' סעודה סי' א' עמ' 36: ותניא הנוטל ידיו צריך לנגבן והמטבילן אינו צריך לנגבן. וכן בפסקי הלכות ממסכת ברכות להריא"ז פ"ח (נדפס יחד עם ריטב"א לפסחים) י"ד ע"א: הנוטל ידיו צריך לנגב את ידיו וכו' אבל המטביל את ידיו אין צריך לנגב כביה (= כמבואר בקונטרס הראיות) בסוטה וכו'. ועיין גם בשלטה"ג בשמו ברכות ספ"ח. וכן בסמ"ג עשין כ"ז, קי"ג ע"א: וראיתי בתוספתא שהמטביל את ידיו אין צריך להגביה את ידיו (להלן שו' 16/17) ולא לנגב את ידיו. ובמרדכי ברכות פ"ח סי' ר"ב: דתניא פ"ב דמסכת ידים הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו והמטביל ידיו אין צריך לנגב ידים פי' אוכל בלא נגוב ידים. ובבית יד למאירי סוף שי"א (ברכות ק"ז ע"ד): ובתוספתא אמ' שהמטביל ידיו בנהר אינו צריך נגוב. ועיין בב"י בטור א"ח סוף סי' קנ"ח. ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ט"ו: שאלת ממני אודיעך דעתי עלה דהא דתניא פר' ב' דמסכ' ידים הנוטל ידיו צריך לנגב ידיו והמטביל ידיו אין צריך לנגב ידים והביאה הסמ"ג והמרדכי (הנ"ל) ומשמע דס"ל דהלכתא היא וטעמא לא ידענא. והרדב"ז בתשובתו כתב שם שהוא מנגב כדי שלא ימאס את הפת בלחלוחית שעל ידיו, וממילא אין הברל בין נטילה וטבילה, ולפיכך הסיק שם: כלל דמילתא כל בעלי ההלכות שלא כתבו זו התוספת משמע דלא ס"ל, הילכך אין להקל בדבר כלל אלא אפי' אם הטביל ידיו ינגבם ואח"כ יאכל. וכ"ה דעת הלבוש בסוף סי' קנ"ח. ועיין בשו"ע א"ח סוף סי' קנ"ח וקנ"ט.

15/16 הנוטל ידיו צריך להגביה ידיו שלא יצאו המים וכו'. כ"ה בד וכ"ו.

ועיין ר"ש הנ"ל. והברייתא הובאה בסוטה ד' ב', עיי"ש.

16/17 אבל המטביל ידיו אינו צריך להגביה ידיו. ר"ש הנ"ל, סמ"ג, ריא"ז

ומרדכי הנ"ל.

17/18 הנוטל את ידיו אם נתכוון ידיו טהורות אם לאו ידיו טמאות. ברייתא

בחגיגה י"ח סע"ב, והוכיח מכאן בבבלי שם שצריך כוונה לנטילת ידים, והעמידה במעשר. אבל שיטת התוספתא היא שגם לחלוץ צריך כוונה, וכן מפורש לעיל 681²⁹, וכמו שהוכיח בתוה"ב להרשב"א, עיין מש"ש. וכן לעיל מכשירין פ"ב 674²⁴: פירות שנפלו לתוך אמת המים ופשט מי שידיו טמאות ונטלן ידיו טמאות וכו', עיין מש"ש, ועיין מ"ש להלן בסמוך.

18 אבל המטביל את ידיו בין כך ובין כך ידיו טהורות. כ"ז חסר בד, והגר"א ז"ל השלים ע"פ הבבלי שם: וכן המטביל את ידיו אם נתכוין ידיו טהורות ואם לאו ידיו טמאות. אבל עכשיו שזכינו לכ"ז אנו רואים שזו היא הברייתא השנייה שהביאו בגמרא שם: והתניא בין נתכוון בין לא נתכוון ידיו טהורות, ואנו רואים מכאן שהקושיא היתה מטבילה על טבילה, וע"ז תירצו כאן לחולין כאן למעשר, כלומר שמעשר בעי כוונה גם בטבילה. וכל המשא והמתן להלן שם הוא רק מטבילה, ולפ"ז יתכן שגם הבבלי יורה שבטבילה בעי כוונה אפילו לחולין, ורק בטבילה חילק בין חולין ומעשר. ובגמרא שם הביאו ראיות שבחולין לא בעי כוונה בטבילה. אבל לא מצאתי מי שפירש כן את סוגיית הבבלי.

ובשבה"ל השלם ס' ברכות ס' קל"ה, נ"ד ע"א: ,והמטביל ידיו בין נתכוין בין שלא נתכוין יצא. בד"א לחולין, אבל לתרומה אחד הנוטל ואחד המטביל אם נתכוין יצא ואם לאו לא יצא". ומוכח מלשוננו שהוא פירש שרק במטביל בלא כונה יצא בחולין, אבל בנוטל אפילו לחולין לא יצא.

ומה שפסקה התוספתא במכשירין הנ"ל בפירות שנפלו לחוך אמת המים שאם פשט את ידיו ונטלן ידיו טמאות, הוא לפי הכלל שבירושלמי חגיגה פ"ב ה"ה, ע"ה ע"ב: כל הן דתנינן מטבילין בארבעים סאה אנן קיימין, ומדברים שם באמת המים של מים שאובים (וכשיטת הראב"ד בפ"ו מה' ברכות ה"ה) או שהיה שם סילון באמה והטביל את ידיו בכלי (וכשיטת הבה"ג). ובבבלי שם י"ט א' הוכיח מכאן (כלומר ממשנת מכשירין שגרסו שם: ידיו טהורות) שבטבילה לא בעי כוונה.

18/19 רבן שמעון בן גמליאל אומר... ואחר כך נמצא על ידיו יבחוש וכו'. עיין במשנה פ"ב סמ"ב, מקואות פ"ו סמ"ז, זבחים כ"ב א', עיי"ש.

21 ספק לא הלכו ידיו טהורות ור' יוסי אומר ידיו טמאות. עיין במשנה פ"ב מ"ד. וכ"ז חסר בכ"ז.

21/22 נטל את הראשונים זו לעצמה חו לעצמה... טמא זה את זה. כל הברייתות בר"ש פ"ב מ"ג, ועיין רא"ש שם. והפ"י הוא שמכיוון שבראשונה נטל כל יד לעצמה, הרי אחת לגבי חברתה כמו מקום אחר, שאין השניים מטהרין את הראשונים. (הגר"א). 23/24 נטל את השניים ואת הראשונים לשתי ידיו ונמלך... אם נתכוון ידיו טהורות. בר"ש הנ"ל לנכון: נטל את הראשונים לשתי ידיו ונמלך ונטל שניים זו לעצמה וזו לעצמה אם נתכוון ידיו טהורות וכו'. כלומר, אם נתכוון בשעה שנטל את הראשונות לתת על שתי ידיו כאחת, לא איכפת לנו אם אח"כ נתן על כל אחת לעצמה ואינן נחשבות אחת לגבי השנייה כמקום אחר (עיין מ"ש לעיל). אבל אם לא נתכוון כן בפירוש אלא נטל סתם, הרי סופו מוכיח על תחילתו, וכל יד נחשבת לגבי חברתה כמקום אחר והן מטמאות זו את זו (ע"פ הנ"ל). ובכ"ז יש כאן השמטה, עיין בשנו"ס אצל צ'י, ועיין הפ"י בר"ש.

24/25 נטל את הראשונים וטמא את אחת מידיו הרי זה נטל את השניים ואינו חושש. בד: נטל את אחת מידיו הרי זה נטל את השניים ואינו חושש. ובכ"ז: נטל את הראשונים וטמא את אחת מידיו הרי זה נטל את השניים בשנייה ואינו חושש. ובר"ש הנ"ל: נטל את הראשונים וניטמא אחת מידיו הרי זה נטל את השניים בשנייה ואינו חושש וכו'. נטל את השניים בידו השנייה וטהורה יד השנייה ואינו חושש אף על פי שהראשונה טמאה היא.

25/26 נטל את הראשונים ויצאו חוץ לפרק ונטל את השניים על גביהן וכו'.
וכן בר"ש הנ"ל: נטל את הראשונים ויצאו חוץ לפרק ונטל את השניים על גבם וכו'.
ועיי"ש בפירושו, ולא זכיתי להבין את דבריו. והגר"א ז"ל הגיה: נטל את הראשונים
חוץ לפרק וכו', ופירש שהתחיל לשפוך את הראשונים מחוץ לפרק, ואח"כ עשה כן
בשניים, ונפל ככר של תרומה על המים ששתתו על הארץ, ולפ"ז המים שעל הארץ
שכנגד חוץ לפרק טהורים, שמעולם לא נטמאו, שהרי רק ידיים מטמאים את המשקים
ולא שאר הגוף. אבל המים על הארץ שכנגד הפרק טמאים, שאין המים השניים
מטהרים אלא את המים שעל היד. ועיין היטב בפ"ב מ"ב, ועיי"ש בסמ"א.

ובמאירי סוטה ד' ב' (ס"ו ע"ד): וכן בכריתא אמרו נטל את הראשונים עד
הפרק והשניים חוץ לפרק וכו' ומה שאמרו בכריתא נטל את הראשונה ואת השניה
חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה וכו'. ואין זה לפנינו לא בכריתא ולא בתוספתא אלא
במשנה כאן פ"ב מ"ג.

27 נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק, וכ"ה בר"ש הנ"ל. והגר"א ז"ל
הגיה: [ויצא] חוץ לפרק, וכאן המים הראשונים שמחוץ לפרק טמאים, שהרי באו
ממקום הפרק, ועיין במשנה ג' פ"ב.

27/29 ונטל את השניים... חוץ לפרק, כפילות מיותרת, ואיננה בכ"ז ור"ש הנ"ל.
29/30 ומה אם הראשונים שאינן מטהרין וכו', וכן בר"ש הנ"ל: ומה אם
הראשונים שאין מטהרין וכו'. והגר"א ז"ל הגיה באופן מבריק: ומה אם מי גשמים
שאינן מטהרין וכו'. ועיין לעיל מכשירין פ"ב הי"א, 674³¹ ואילך.

32 נוטלן ארבעה וחמשה זה בצד זה וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ג, או"ז ח"א
ה' נט"י סי' ס"ד, ט"ו ע"ג.

32/33 ואינן חוששין... שמא נטמאו משום שמא נעשתה בהן מלאכה ומשום
שמא לא נטלו מן הכלי וכו'. כלומר, שהרי מים שנטל בהם אחר ונופלים ממנו לשני
פסולים משום טומאה, משום שנעשתה בהן מלאכה, ומשום שלא נטל השני בכלי,
אבל כאן שנוטלין ד' וה' בבת אחת זה בזה הם כב' ידיים של אדם אחד שנוטל כאחת.
(ע"פ הגר"א).

33/34 ומשום שמא לא ניטלו מן הרביעי, בכ"ז: ושמא לא ניטלו מיד רביעית.
ובר"ש הנ"ל: משום שמא לא ניטלו מן הרביעית, וכ"ה (בערך) גם באו"ז ורא"ש הנ"ל.
וגם כאן הפי' הוא שאעפ"י שהיו כאן ה' בני אדם ואין נותנין מחצי לוג לחמשה
(כמשנה ותוספתא ריש מכילתין) ומכל שכן שאין נותנין עליהן מרביעית, מ"מ כאן
אין חוששין, מפני שהם נחשבים לכמה ידיים של אדם אחד, וכמ"ש לעיל. ועיין הפירוש
בר"ש. ועיין או"ז סי' ק"ס ס"ק י"ג.

34/35 אבל הנוטל והנותן לחברו בחפניו ידיו טמאות שמתחלה לא נטלו
מן הכלי, כ"ה בכ"ז. והפי' הוא לפי הנ"ל, שאע"פ שאין כאן לא טומאה (אם ידי הנוטל
היו טהורות) ולא מלאכה (שהרי הנותן לא נטל את ידיו במים אלו) מ"מ ידי השני
טמאות, שמתחלה לא נטלו מן הכלי אלא מחפני חברו, משא"כ ברישא ידיו טהורות
ואע"פ שהמים נפלו עליו מידי חברו, מפני שמתחלה באו מכלי על כלם בבת אחת,
וכלם נחשבים כאיש אחד. (ע"פ הנ"ל). ולפ"ז זהו דין המשנה פ"א מ"ב: ולא יתן
לחבירו בחפניו מפני וכו' שאין נותנין לידים אלא בכלי, וכן מביא מכאן ראייה לאיסור
במרדכי ברכות פ"ח סי' ר"א: וליטול בחפניו וליתן על ידי חברו אסור כדתנן פרקא

קמא דמסכת ידיים (מ"ב) לא יטול בחפניו ויתן לחבירו וכו' ותניא הנוטל בחופניו ונותן לחבירו ידיו טמאות שמתחלה לא נטל מן הכלי (ובמרדכי ד"ח משובש) לפיכך הנותן מידו אחת על חבירתה אסור.

ובפיסקי תוספות סוטה סי' ה': נוהגין העולם לזרוק מן הכלי ליד אחת ואחר כך משפשף בחבירתה. ולפנינו בתוספ' שם אין זכר מזה. אבל התוספות נשתמרו לנו בשו"ת תרומת הדשן סי' רנ"ט (ובשם תוספ' ישנים ממסכת סוטה גם בדרכי משה בטור אור"ח סי' קס"ב אות ד'. ואני משלים משם במרובעים מה שחסר בתרומת הדשן והשוה גם אגודה שאביא להלן): אמנם מצאתי אח"כ בתוס' דמסכת סוטה ווי"ל ועל מנהג העולם שזורקי מן הכלי לידו אח' ואח"כ משפשף בחבירתה שפיר דמי. כיון דמתחילה נטל מן הכלי, כדתני' בתו' דמסכת ידיים אבל הנותן מים לחבירו בחפניו ידיו טמאות שמתחילה לא נטל מן הכלי, הא אם מתחילה נטל מן הכלי טהורות. והא דתני' (בדרכי משה הנ"ל: דתנן) במסכ' ידיים (פ"ב מ"ג) נטל ידו אחת ושפשף בחבירתה טמאה, התם איירי שאין מתכוין אלא ליטול ידו אחת ולכך שפשף בחבירתה טמאה [ולא כפי מסיים בה שפה בראש או בכותל טהורה]. ודברי התוספות הובאו בקיצור בשביל השלם, סי' ברכות סי' קצ"ו עמ' 108, ברשב"א חולין ק"ז א' סד"ה האי אריתא דדלאי, בחי' הר"ן שם ד"ה קפדיתו אמנא, באגודה סוטה סי' ב', ע"ג ע"ב. ועיין גם בתוה"ב להרשב"א בית ו' ש"ג, קנ"ט ע"ב.

וכנראה שבאורו הנ"ל נשמטה הבבא שלנו, שהוא מביא את הרישא כאן, ומסיים: "הרי משמע התם דוקא שיטול מן הכלי יכול לשפוך מידו אחת על השני" וצריך עיון". וזהו כדברי ר"ת בתוספות סוטה הנ"ל, ובחנם הגיהו בגליון האור"ח שם.

35/36 שניים שנמלו משתי ידיהן זו משמינית וזו משמינית אף על פי שחזורין ומתערבין בקילוח ידיהן טמאות שמתחלה לא נמלו מן הרביעית. כ"ה בכ"ו (ובד"ש כאן חסרון). וגו' צ' בדויה מן הלב. וכן בר"ש פ"א מ"א: תניא בתוספתא שנים שנמלו שתי ידיהן זו משמינית וזו משמינית אף על פי שחזורין ומתערבין בקילוח ידיהן טמאות שמתחלה לא נמלו מן רביעית אלא פוסלין ידיהן (כנראה שלפני הר"ש נשמטו בשו" הבאה המלים "אוכל ראשון והמדפות והמשקין", ולפיכך משך את המלים "אלו פוסלין לידים" למעלה. ועיין מש"ש) פי' שני כלים שאין בכל אחד כי אם שמינית, דהיינו רביעית בין שניהם, ואלו השנים לא נטל כל אחד כי אם ידו אחת. ובבבא אחת שפכו משני הכלים על שתייהן שהקילוח מתערב, אפילו הכי ידיהם פסולין. והנה בתוספתא כאן מדברים בשתי שמיניות שנשפכו על שתי ידיים של שני אנשים, אבל לא נתבאר מה דינו בשנשפכו על שתי ידיים של איש אחד. ובתוה"ב הקצר להרשב"א בית ו' ריש ש"ג: והוא שיטול מרביעית המכונס במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית ידיו טמאות כשהיו. וכן מעתיק בשמו בא"ח ח"א ה' נט"י סוף סי' י"ח, ב' ע"א, אבל בתוה"ב הארוך אין זכר מזה. ועיין שו"ע אור"ח סי' ק"ס ס"ק י"ד.

37 אלו פוסלין לידים אוכל ראשון והמדפות והמשקין. כלומר דווקא אוכל ראשון או אדם וכלי שנגעו באב הטומאה (בירושלמי שבת פ"ז ה"ב, ס' ע"ד: תולדות השרץ וכו' מדפות. מהו מדפות מגעות) או משקין מטמאין את הידים, כחכמים במשנה פ"ג מ"א. וכן ברמב"ם רפ"ח מה' אבות הטומאות: כל הנוגע בידיו בראשון לטומאה בין שהי' אותו ראשון אדם או כלי או אוכל או משקין טמאין נטמאו ידיו.

ובר"ש לא העתיק ברייתא זו, וכבר שערתי לעיל שלפני הר"ש חסרו כאן בתוספתא ארבע מלים, עיין מש"ש.

ע"מ 683

1 הנוגע ברצועה טהור עד שיגע בקציצה. ר"ש פ"ג מ"ג. ור' שמעון במשנתנו שם הוא כמו שמוסר כאן רשב"י בשמו.

1/2 ר' זכאי אומר משום ר' יעקב הנוגע בקציצה טהור עד שיגע ברצועה. בד: ר' יוסי אומר משום ר' שמעון הנוגע בקציצה טהור עד שיגע ברצועה. ובר"ש הני"ף: ר' זכאי אומר משום ר' שמעון וכו', כלפנינו.

אבל בכ"ו: הנוגע בקציצה טהור עד שיגע במזוזה. וכן בשבת ע"ט ב': ר' זכאי אומר משום הנוגע בקציצה (כ"ה בכת"י עיין דק"ס שם 168) טהור עד שיגע במזוזה עצמה. ופירש"י: במזוזה הן האגרות שהן בתוך הבתים. וצ' הוריד את גי' כ"ו לשנו"ס, כמשמרת זו שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. 2/3 ספר שבלה אם יכול ללקט... מטמא את הידים. משנה פ"ג מ"ה. ר"ש שם. ועיין שבת קט"ו ב'.

3/4 מגלה שכתוב בה שמונים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע הארון אין מטמא את הידים. בד ור"ש הנ"ל חסרה המלה "אין". וכ"ה במשנה בהוצ' שלפנינו. בד' נפולי, הוצ' לו, קויפמן, כ"מ. משנה שבעין יעקב ומשנה עם פיה"מ להר"מ. ועיין ירושלמי סוטה פ"ב ה"ד, י"ח ע"א.

אבל במשנה עם פ"ה הר"ש ד"ו רפ"ג: מגילה שכתוב בה שמנים וחמש אותיות כפרשת ויהי בנסוע אינה מטמא את הידים. וכן בקטעים מן הגניזה שהוציא קאהלע בספר השנתי של סינסיניטי ח"ב ע"מ 318: מגלה שכתוב בה וכו' כפרשת ויהי בנסע הארון אן מטמא את הידים. וכן בכת"י פרמה: אינו מטמא את הידים. וכנראה שזו היא גי' משובשת. ועיין להלן.

4/5 חבר לה יריעות אחרות היא מטמא את הידים והשאר אין מטמא את הידים. ר"ש הנ"ל, והרמב"ם לא הביאה. ולפי גי' כ"ו בתוספתא לעיל הלשון כאן מגומגמת ביותר.

5/6 ר' יהודה אומר הגליון שבתחלת הספר וכדי הקוף כולן מטמאין את הידים. ר"ש הנ"ל. ובב"ב י"ג ב': ועושה בראשו כדי לגול עמוד ובסופו כדי לגול היקף. ובתוספ' שם ד"ה ועושה מעידים שכן הוא בכל הספרים. והם הקשו מכ"מ שמוכח משם שהעמוד היה בסוף, והיו גולצין את הספר מסופו לתחילתו, ולפיכך הגיה שם ר"י: ועושה בראשו כדי היקף ובסופו כדי לגול עמוד. ובגליון שמסביב תוס' כת"י (לפי שטמ"ק שם י"ג סע"ב): ומיהו בתוספתא דידים מוכח כגירסת הספרים דקתני ר' יהודה אומר גיליון שבתחלת הספר וכדי היקף, משמע דכדי היקף הוי בסוף, ואי הוי גרסי' כדי (בל"י וי"ו) היקף הוה אתי שפיר, כלומר גליון שבתחלה שהוא כדי היקף. א"נ הגליון וכדי היקף הכל קאי אתחלת הספר צריך ב' אצבעות לגליון בלא כדי היקף כמו שצריך שתי אצבעות בין כל דף ודף. והדברים לקוחים מהר"ש כאן פ"ג מ"ד, עיי"ש. וכ"ה בערך גם בס' התרומה ה' ספר תורה סי' ר"ב.

ומעניין שבמרדכי הלכות קטנות, ה' תפילין סי' תתקס"ח לא רק שאינו רואה סתירה בברייתא זו לעניין הנ"ל, אלא שהוא מסתייע ממנה, שכן הוא כותב שם:

ותניא בתוספתא דמסכת ידיים ר' יהודה אומ' גיליון שבתחלת הספר וכדי היקף כולו מטמא הידי', ואין לפרש דר"ל בסוף כדי היקף ועמוד בתחלה, דא"כ היה לו לומר וכדי היקף בסוף, כי היכי דמפרש במאי דקאמר בתחלת הספר, אלא הכי פירושו שבתחלת הספר שמניחין שם כמו שיעור בין עמוד לעמוד מימין וגם כדי היקף דעמוד. 6/7 הכותב הלל ושמע לתינוק להתלמד בו אף על פי שאין רשאי וכו'. ר"ש פ"ג מ"ה הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' אבות הטומאות ה"ח. ובס' חסידים סי' תרנ"ז עמ' 175: הכותב הלל וקרית שמע לתינוק וכו'. ובמס' סופרים פ"ה הי"א, הוצ' היגר עמ' 158: אין עושין שמע הלל מגילה לתינוקות וכו'. ועיין גיטין ס' א'.

7/8 המשיחות והרצועות שתפרן לספר וכו'. בד: שתפרן בספר וכו'. וכה בר"ש וס' חסידים הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל ה"ט: המשיחות והרצועות שתפרן לספר אף על פי שאינו רשאי לקיימן, כל זמן שהן מחוברין לספר מטמאין את הידיים. 8/9 תיק של הספר ותיבה של ספר ומטפחות ספרים בזמן שהן טהורין מטמאות את הידיים. כ"ה בכ"ו. ובד: תיק הספרים ומטפחות ותיבה של ספר בזמן שהן טהורות מטמאות את הידיים. וכן בר"ש הנ"ל: תיק הספרים ומטפחות ספרים ותיבה של ספר בזמן שהן טהורין מטמאות את הידיים. וכן בה' ס"ת לאחד הקדמונים (עיין ע"ז בתרביץ ש"ו ס"ג עמ' 187) שפרסם אדלר בצופה האנגלי סדרא ישנה ח"ט עמ' 715, הוצ' מיוחדת עמ' 47 (והמו"ל מסמן שם בנקודות את המקומות המטושטשים בכת"י): ואפילו תיק שלספר תורה והתיבות נמי מטמא את הידיים ואסור [לאחזם] ערום ובתוספתא דר' חייא משכחת לה דתניא תיק שלספר ותיבה שלספר ומטפחות ספר... טהורות מטמאות את הידיים. וצ"ל שם: [בזמן שהן] טהורות וכו', כלפנינו. אבל ברמב"ם הנ"ל ה"י: תיק של ספר ותיבה של ספר (כ"ה בד"ק וד"ו) ומטפחות ספרים בזמן שהן תפורות (ומכאן נובעת הגהת הגר"א) מטמאין את הידיים. אבל גי' זו קשה מאד, כי מה שייך תפירה בתיבה של ספר, וגם קשה להגיה נגד גי' ד, כ"ו, ה' ס"ת ור"ש הנ"ל. ולפיכך קרוב מאד בעיני שידי מגיהים חלו בר"מ וגם שם צ"ל כלפנינו. ובפירוש הדברים נ"ל, שדווקא בזמן שהם טהורים הם מטמאין את הידיים אבל אם נטמאו במשקין אינם מטמאין את הידיים (כשיטת החכמים במשנה פ"ג מ"א וכסתם התוספתא לעיל 682²⁷, עיין מש"ש), שהרי לא גזרו על הספרים אלא שלא יצניעו תרומה אצל ס"ת (שבת י"ד א'), ובטמאות אין חשש זה. ואם המטפחות והתיבות נטמאו באב הטומאה הם מטמאין את הידיים מחמת טומאה ולא מחמת קדושה. ואע"פ שבתוספתא להלן 684³ אמר ריב"ז שגזרו על הספרים כדי שלא יעשה אותן שטיחין לבהמה (וכן משמע גם מסיגנון המשנה), מ"מ ברור שצדקו מפרשי המשנה שפירשו כי לפי דבריהם היה משיב להם, כמו התשובה בעצמות אדם שהן טמאין מן התורה. ולפיכך גם כאן אין לנו אלא טעם התלמוד, וגם במטפחות ותיבות חששו שלא יצניעו שם תרומה, וחשש זה שייך רק בטהורות. אבל בספרים לא היה צריך להזכיר טהורים שהרי אין ספרים טמאים, מה שאין כן מטפחות ספרים (עיין כלים פכ"ג מ"ד וירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, ל"ב ע"א).

9/10 הברכות אף על פי שיש בהן מאותות השם ומענינות הרבה וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ועיין לעיל בתוספתא שבת 128²⁹ ואילך ובמקבילות שם.

10/11 הגליונים וספרי המינין אינן מטמאות את הידיים. ר"ש הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל ה"א: ספרי המינין אינן מטמאין את הידיים. והשמים את, הגליונים מפני

שכבר כתב שם בה"ו שגליונות הספרים מטמאין דווקא כשהן מחוברין, וכאן הרי מדברים כשהן נפרדין, ע"פ פירוש התלמוד בשבת קט"ו א'. ועיין גם בר"ש כאן. אבל לפי פשוטה נראה שמדברים כאן ולעיל 129 באון גליונות שלהם, עיין דק"ס שבת עמ' 260 הערה נ', ומ"ש בשם רש"י שם.

11/12 ספרי בן סירא וכל ספרים שנכתבו מכאן ואילך אינן מטמאין את הידים. בירושלמי סנהדרין פ"י ה"א, כ"ח ע"א: בספרים החיצונים כגון סיפרי בן סירא וסיפרי בן לענה, אבל סיפרי המירס וכל ספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת. ובשני המקומות הפירוש הוא מיכן ואילך אחרי חתימת הנבואה. ובס"ע רבה פ"ד: עד כאן היו נביאים מתנבאים ברוח הקודש מכאן ואילך הט אונן ושמע דברי חכמים. ועיין בס' הגלוי לר' סעדיה, הוצ' הרכבי עמ' קס"ב וק"ג. 12/13 ר' שמעון בן מנסיא אומר שיר השירים מטמא את הידים מפני שנאמרה

ברוך הקודש, ר"ש הנ"ל, הקדמת המאירי לפירוש משלי עמ' I.

13 קהלת אינה מטמא את הידים וכו'. מגילה ד' א'.

14 אמרו לו וכי לא כתב אלא זו וכו'. ר"ש הנ"ל, מאירי הנ"ל סוף עמ' I בשם התוספתא, ומוסיף שם: ואף במס' מגילה שנוייה כן.

15/16 וא"ו פן יוכיח כך ונכזבת. כ"ו ליתא בד' ור"ש הנ"ל, וגם בכ"ו ליתא המלה, וא"ו, ונכון.

16/17 עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ושאר כל ארצות ובכל מעשר עמון ומואב ושאר כל ארצות בשאר שני שבוע אם מעשר עני מעשר עני וכו'. בד: עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ושאר כל ארצות בשאר שני שבוע אם מעשר עני וכו'. וכ"ה הגי' בס' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יוסי בן דורמסקית. ולפ"ז צריך לפרש שעמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית וכן כל שאר ארצות. (חוץ מבבל), אבל בשאר שני שבוע דינם שווה אם שנת מעשר עני מעשר עני וכו'. ובר"ש פ"ד מ"ג: כשאר שני שבוע וכו', עיי"ש הפירוש.

ולפי גי' כ"ו נראה שצ"ל: עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית ושאר כל ארצות ובכל מעשר [שני]. עמון ומואב ושאר כל ארצות וכו'. ועיין במשנה פ"ד מ"ג. 18/19 אמר ר' יוסי בן דורמסקית אני הייתי עם זקנים הראשונים כשבאין מבני ללוד וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בד: א"ר יוסי בן דורמסקית אני היי עם זקני הראשונים כשבאו מיבני ללוד וכו'. וכ"ה (בערך) גם בר"ש הנ"ל. ועיין במשנה כאן ובבבלי חגיגה ג' ב'.

אבל ביחוסי תו"א כת"י הנ"ל: א"ר יוסי בן דורמסקית אני הייתי עם חמשה זקנים הראשונים כשבאו מיבנה ללוד ובאתי ומצאתי את ר' אלעזר שהיה יושב בחנות של נחתומ' בלוד וכו' ונ' כי חמשה זקנים הראשונים שאמר ר' יוסי בן דורמסקית הן ר' גמליאל ור' טרפון ור' ישמעאל ור' אלעזר בן עזריא ור' יהושע שהכריע ביניהן, שהרי ר"ג לא זו מבית המדרש כל אותו היום, ואי אפשר שלא נמנה עמהן וכו'.

ואולי היה כתוב בתוספתא: אני הייתי עם הזקנים הראשונים וכו', ונפרדה הה"א מן 'הזקנים', ויצא: ה' זקנים — חמישה זקנים. וחמשה זקנים בלוד נזכרו גם לעיל 660³¹, ועיין במשנה עירובין פ"ג מ"ד, (לעיל 141²²) ובתוספתא לעיל 671¹. 20/21 אמרתי לו תלמידך אנו ומימך אנו שותין וכו'. עיין הלשון במשנה כאן

ובחגיגה ג' ב'. וכבר העירו בר"ש ובס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל שהתוספתא כאן חולקת על הברייתא בחגיגה שם שמוסרת כי ר' אליעזר כעס על ר' יוסי בן דורמסקית על שלא דבר אליו בדרך כבוד, עיי"ש.

אבל ברשב"ץ לאבות פ"ב מ"י, ל"ב סעי' (ד"ר כ"ט ע"ב): וכבר אירע לתלמידו של ר' אליעזר עצמו כן כמו שאמרו בראשון מחגיגה (הנ"ל) ובמסכת ידיים מתוספתא על ר' יוסי בן דורמסקית שאמר לו פשוט ידך וקבל עיניך וכו'. וכנראה שהיתה לפניו כאן תוספתא שהוגהה ע"פ הבבלי.

21 במינין, בר"ש ויחוסי תו"א הנ"ל: ואת המניין.

24 מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי שקיבל מן הזוגות וכו'. ר"ש וס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל, רשב"ץ לאבות פ"א מ"ד, ו' ע"ב.

25 ונביאים ממש הלכה למשה מסיני וכו'. במשנה: ששמע מרבו ורבו מרבו עד הלכה למשה מסיני וכו'. ובר"ש הנ"ל (בפי' למשנה): הלכה למשה מסיני לאו דווקא דאין זה מן התורה אלא כהלכה למשה מסיני תניא בתוספתא וכו' ונביאים ממש. משמע הלכה למשה מסיני ממש. ועיין רע"ב שם. ועיין ירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ל"ו ע"ד, יבמות פ"א ה"ה, ג' ע"א, בבלי שם ט"ז א', סדר אליהו זוטא פ"א, הוצ' רמא"ש עמ' 169.

26 בו ביום עמד יהודה גר עמוני לפנייהם וכו'. בס' המפתח ברכות כ"ח א' (י"ט ע"א): ובתוס' פ' בו ביום עמד יהודה גר עמוני. וכן הזכירו את התוספתא כאן בס' יריאים השלם עמ' העריות סי' ל"א, ט"ו ע"ב, סמ"ג לאוין קט"ו, מ' ע"א, רמב"ן יבמות ע"ו ב', כפ"פ פ"ב עמ' שכ"ו. ובאמת תחילת הדברים כאן מפורש במשנתנו פ"ד מ"ד, ועיין מ"ש ר' אבא שיף בהערותיו לס' יריאים הנ"ל הערה ה'. אבל תירוצו שם אינו מיישב למה הביאו כן בשם התוספתא בס' המפתח וכפ"פ הנ"ל. וכ"ל הברייתא שלנו בר"ש פ"ד מ"ד.

28/29 אמר לו ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן עומדין כבר עלה סנחריב ובל בל וכו'. כ"ה בכ"ו. ועיין ר"ש הנ"ל, משנה הנ"ל וברכות כ"ח א'. ובס' הישר לר"ת סי' תקצ"ה ד"ו ס"ז ע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 33: ומואבים דגרסינן בהיהא ברייתא דמסכת ידיים אגב שיטפא הוא, ועיי"ש בד"ו סי' שמ"א, ל"ה ע"א. ובתוס' ר' יהודה ברכות כ"ח א' (ט"ז ע"ב): הקשה רבינו יעקב וכו' והכא גריס וכי עמון במקומן הן יושבין וכו' ואעמון דוקא קאי, והכי גרסינן בתוספתא וכי עמונים במקומן היו יושבין, ולא גרסינן מואבים שסנחרב לא בלבלם. ועיין מ"ש על שיטת ר"ת ברמב"ן יבמות הנ"ל. ועיין מרדכי יבמות פ"ח סי' ע"א. ועיין לעיל 342¹⁰, בתוס' סוטה ט' סע"א ובראשונים שציינתי בחי"ב עמ' 88.

30/31 אשיב את שבות בני עמון כבראשונה אמר ה' עראן לא שבו. כ"ה בכ"ו. ולפי גי' זו צריך לפרש בתמיה, וכי עדיין (עיין מ"ש על הכתיב עראן, לעיל בחי"ב עמ' 255) לא שבו? והרי יש להם הבטחה מסוימת בפסוק.

אבל יש לציין כי פסוק כזה אין לפנינו, ובירמיה מ"ט—ו': ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאום ה'. ובמשנה כאן בכל סדרי המשניות אשר היו לפני (חץ מאחד שאזכיר להלן): אשיב את שבות בני עמון וכבר חזרו. אלא שבברכות כ"ח א' בד' שונציו וויניציאה ר"פ (לפי דק"ס שם עמ' 142 סוף הערה ז'): שבות בני עמון כבראשונה אמר ה'. ובקטעים מן המשנה בס' השנתי של ביה"מ בסינסיניטי

חי"ב עמ' 320: אשיב את שבות בני עמון כבראשונה. ובר"ש הנ"ל מעתיק מן התוספתא: אשיב את שבות בני עמון נאום ה' כבראשונה וכבר שבו. ובד: אשיב את שבות בני עמון ה' כבראשונה ביהודה אמר עדיין לא שבו. וכנראה שצ"ל שם: בני עמון [נאום] ה' כבראשונה (ביהודה אמר) עדיין לא שבו. והמלים שהקפתי באו מגליון שבו לצייין כי המלה, בראשונה, אמר הנביא ביהודה (ירמ' ל"ג—ז': והשבותי את שבות יהודה וכו' כבראשונה. שם פסוק י"א: כי אשיב את שבות הארץ כבראשונה). ולא בעמון.

32/33 אמר להן יהודי נר עמוני מה אעשה אמרו לו כבר שמעת מפי הזקן וכו'. בר"ש הנ"ל: אמר להם יהודה גר אני מה אעשה אמרו לו כבר שמעת מפי הזקן. ובתוס' ר' יהודה ברכות כ"ח א' (ט"ז סע"ב): ובה"ג תירץ דתניא בתוספתא דמס' ידיים א"ל יהודה גר העמוני אני מה אעשה, א"ל כבר שמעת מפי זקן וכו'. ועיין ע"פ בה"ג להלן.

34/1 אף מצרי כיוצא בזה אמרו לו למצרים נתן להם קצבה שני מקץ ארבעים שנה וכו'. כ"ה בכ"ו. ובה"ג ד"ב עמ' 443: ואי קשיא לך מאי שנא יהודה גר עמוני דהיתירוהו לבוא בקהל ומ"ש מינימי (יבמות ע"ו ב') גר המצרי דלא שרו ליה לבוא בקהל עד שלשה דורות משום דאשכחן במצרים דכי בדרינהו נבוכדנצר קבע להו הקביה זימנא לאהדורינהו ואהדרינהו דכת' ושבתי את שבות מצרים והשיבותי אותם ארץ פתרוס. ועיין בה"ג ד"ו ק"ח ע"ב ובה' ראו עמ' 37. ובס' הישר לר"ת סי' תקצ"ה ד"ו ס"ז ע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 33: ובהלכות גדולות מייתי לה לההוא שינוייא דמס' ידיים, ובהערה ו' שם: בה"ג שלנו לא מצאתי. ונעלם ממנו מקומו. ועיין לעיל שם בס' הישר. ועיין בר"ש הנ"ל.

וציינו לבה"ג הנ"ל בתוס' ישנים יבמות ע"ו ב', וציינו לבה"ג ולתוספתא בתוס' ר' יהודה הנ"ל, רמב"ן יבמות ע"ו ב' (רשב"א שם בשמו. ועיין מ"מ ספ"ב מה' איסורי ביאה), ריטב"א ותוספ' הרא"ש שם, רא"ש שם פ"ח סי' ד', ג"י שם פ"ח סי' ק"ו. וציינו לתוספתא (בלי להזכיר את הבה"ג) בתוס' יבמות ע"ו ב' ד"ה מניימין, ס' יריאים השלם עמ' העריות סי' מ"ב, צד 82, להלן שם סי' ש"ט, קע"ב ע"א, סמ"ג לאווין ק"ו, מ' ע"ב, שם, לאווין ר"כ, ס"ח ע"ב (הגה"מ פ"ה מה' מלכים ה"ז), תוספ' שנזא ותוספ' הרא"ש סוטה ט' א', רא"ש כאן פ"ד מ"ד, מאירי יבמות ע"ו ב', הוצ' הר"ח אלבק עמ' 283.

ועיין בתוספ' קידושין פ"ה 342¹⁰ ומה שרשמתי בח"ב עמ' 88, וכבר ציינו בראשונים הנ"ל על הסתירה שבין שתי הבריות.

עמ' 684

1/2 מן העמים... אדמחם. ליתא בכ"ו, אבל ישנו בד ובר"ש הנ"ל.

2/3 כתבי קודש חיבתן טומאתן וכו'. וכן בר"ש פ"ד מ"ו: תניא בתוספתא אמ' להן אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתם שלא יעשם שטיחי' לבהמה. אבל בכ"ו: ספרי המורים חיבתן טומאתן וכו'. ואולי היתה כאן פיסקא מן המשנה שנכנסה שלא במקומה.

ולעצם העניין עיין מ"ש לעיל 683 שו' 8/9.

3 אומרי'ן ביהותיים קובלני וכו'. בכ"ו: אומרי'ן בית סיין (קרי ביתוסיין)

קובלני וכו'. ובר"ש פ"ד מ"ז: תניא בתוספתא אומרים צדוקים קובלין אנו וכו'. ועיין מגילת תענית הוצ' ליכטנשטיין עמ' 78. ירושלמי ב"ב פ"ח ה"א, ט"ז ע"א, בבלי שם קט"ו ב'.

4 מה אם בת בני הבאה מכח בני שהוא בא מכחי דרי היא יורשתני וכו'. כ"ה בכ"ו ור"ש הנ"ל. ועיין במקבילות הנ"ל.

5 שכן חולקין. בכ"ו ור"ש הנ"ל: שכן חולקת.

6 אומרים טובלי שחרין קובלני עליכם פרושים וכו'. בר"ש סוף מכילתין: תניא בתוספתא אומרי טובלי שחרים (כ"ה בד"ר) קובלנו עליכם וכו'. פי' טובלי שחרים בפר' מי שמתו אמ' ר' יהושע בן לוי מה טיבן של טובלי שחרים (ברכות כ"ב א') וכו', ואות' טובלי שחרי' תלמידי חכמי' הם.

ואויזיביוס (בשם היגיסיופוס) בתולדות הכנסיה שלו ספר ד' פכ"ב (הוצ' היינמן, ליפסיה 1827) עמ' 385 מונה בין כתות היהודים: איסיים, גליליים וכו' שומרונים, צדוקים ובתוכם גם כת בשם Ἡμεροβαπτισταί. ובהערות שם מעיר גם לאפיפניוס שמונה כת זו בין: סופרים, פרושים, צדוקים, איסיים, נוצרים והורדוסיים. וכן הוא מציין שם ל־Indiculum haereseon המיוחס לגירונימוס שאומר: Hemerobaptistae, qui quotidie corpora sua et domum et supellectilem lavant הרוחצים בכל יום את גופם, את הבית והמטלטלין. וכבר הטיב קרויס לראות (הצופה האנגלי סדרא ישנה ח"ה עמ' 127 הערה ה') שא"ל הם טובלי שחרית שנזכרו בבבלי ברכות הנ"ל. ומתוספתא כאן אנו רואים ברור שזו היא כת מיוחדת ונזכרה כאן יחד עם הצדוקים. וכן בירושלמי ברכות פ"ג, ו' ע"ג: ר' חנינא הוה עבר על תרעי דימוסין בקריצתא ואמר מה טובלי שחרית עושין פה ייזון ויתנון. וגם כאן קרא להן לטובלין בכינוי של גנאי, בשם הכת שאינה מתנהגת ע"פ דיני ישראל.

7/6 שאתם מזכירים את השם מן הגוף וכו'. חסרון יש כאן, ובכ"ו: שאתם מזכירים את השם בשחרית בלי טבילה אומ' פרושין קובלנו עליכם טובלי שחרין שאתם מזכירים את השם מן הגוף וכו'. וכ"ה בערך גם בר"ש הנ"ל.

טבול יום

פ"א

14 המכנים חלות בין להפריש ובין שלא להפריש נשכו נפסלות במניין. כ"ה בכ"ו, וכ"ה (בערך) בר"ש פ"א מ"ב, ופירש: נפסלות במניין דמונין בהן ראשון ושני ופליגא אמתני'. ועיין במ"א ומ"ב ריש מכילתין שהיא מחלקת בין מכנס להפריש שאינן חבור לטבול יום ומכנס שלא להפריש שהן חיבור לטבול יום. והתוספתא כאן אינה מחלקת ובשניהם אינן חיבור, אלא שמלשונה נראה שגם באב הטומאה אינן חיבור, ועיין במשנה פ"א סמ"א. ובבאור הגר"א מגיה כאן: [ולא] נשכו נפסלות במניין. 14/15 מוסף עליהן האורו וכו'. ר"ש הנ"ל. והתוספתא כאן מוסיפה על מ"ה פ"א שגם אורו וגריס של טפיח שאינן קלופין דינן כשעורה וכו'. ועיין באליהו רבא שם.

אבל מבאורו כאן נראה שהוא פירש שמ"ה הולכת על מ"ד, והיינו שעורה וכוסמת בקליפתן שהיו דבוקין לככר אינן חיבור. וכן משמע להלן שו' 19/20, עיין מש"ש. 17/18 מוסף עליהן האורו וכו'. ר"ש הנ"ל. והתוספתא כאן מוסיפה על משנתנו ספ"א: השעורה והכוסמת בזמן שהן קלופין וכו'. ועיין בבאור הגר"א כאן.

18 התבלין והשנונית וכו'. ר"ש פ"א מ"ד, ובפירושו: שנונית מין בושם. ועיין מ"ש החכם הגדול ר"ע לעף בספרו הגדול פלורה דער יודען ח"ג עמ' 473. ומדברים כאן בחיבור התבלין והשנונית לככר.

19/20 רבן שמעון בן גמליאל או' מאיר היה אומר במה דברים אמורים בככרות של בעל הבית וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בר"ש הנ"ל: רשב"ג אומר מאיר היה אומר בד"א בככרות של בעל הבית וכו' פי' בעל הבית לא קפיד למשקלינהו כמו נחתום. ומדברי הברייתא כאן נראה קצת שגם לעיל מדברים בחיבורים לככר, וזהו כפי' הגר"א במשנתנו, עיין לעיל.

21/23 אחד משקה שנטמא באב הטומאה... שהן פסולין ואינן מטמאין. הקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 18, ועיי"ש עמ' 12, ר"ש פ"ב מ"ב. ועיין רמב"ם פ"י מה' אבות הטומאות ה"ג.

23 שהידים תחלה לחולין, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובד בטעות: שהידים תחלה לחטאת. ופי' הר"ש שמדברים כאן בידים שנכנסו לבית המנוגע, ועיין להלן. ואולי הברייתא שלנו ר' אלעזר בר"ש היא, עיין לעיל 661 שו' 35/36 ומש"ש.

23/24 מטמאות אחד ופוסלת אחד בקודש ופוסלת את התרומה. כ"ה בכ"ו. וכן בר"ש הנ"ל: מטמאות אחד ופוסלות אחד בקודש ופוסלות את התרומה וכו' ולא להא מילתא עדיפי ידים מטבול יום, דטבול יום נמי פוסל את התרומה, ולא תני לה אלא אגב קדש דלקדש ודאי עדיפי מטבול יום, ודלא כאבא שאול ור' מאיר דמעילה פרק חטאת העוף (ח' ב'). ועיין לעיל טהרות פ"א ה"ד) אלא כרבנן דאמור התם גבי טבול יום כשם שהוא פוסל אוכלי תרומ' ומשקי תרומה כך הוא פוסל אוכלי וכו'. 24/25 ומטמאות את המשקין לעשותן תחלה כאלו הן ידים. בד: לעשותן תחלה באלו הימים. ובס' המפתח לר"ן ברכות ג"ב א' (כ"ד ע"א): ובתוספ' טבול יום תניא חומר בידים מטבול יום [וכו'] ומטמאין את המשקין לעשותן תחלה. ובר"ש הנ"ל: מטמאות את המשקין לעשותן תחלה באלו הידים וכו' ומטמאות את המשקין לעשותן תחלה דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה חוץ מטבול יום (פרה פ"ח מ"ז). באלו הידים, משום דמעיקרא איירי במכניס ידיו לבית המנוגע איצטריך למיתני באלו הידים, כלומר דין זה בסתם ידים שהן שניות. וכבר ראינו (עיין מ"ש לעיל טהרות פ"א עמ' 661 שו' 35/36) שהירושלמי מפרש ידים תחלה לחולין כפשוטו, בסתם ידים, וממילא אין מקום לפירוש זה לשיטת הירושלמי. ובס' המפתח הנ"ל לא העתיק. כלל את המלים "באלו הידים".

ואולי צריך להגיה ע"פ גי' ד: כאלו הן מים (ונתקצרה נו"ן הסופית ליו"ד, ויצא: הי מים, ונתחברה למלה אחת: הימים). והפירוש הוא שכל המשקים שניטמאו מחמת ידים כאלו הן מים, ועושים את כל המשקים שנגעו בהן תחלה, משא"כ טבול יום שנגע בשמן של תרומה הרי השמן הזה אינו מטמא יין (עיין פ"ב מ"ה). אבל ידים שנגעו בשמן (אפילו של חולין) הרי השמן כמו מים ועושה את כל מה שנוגע בו תחלה.

והגירסא שלפנינו "כאלו הן ידיים" אין להעמיד, ואפילו לשיטת הרמב"ם בפ"ח מה' אבות הטומאות ה"י (הקדמה לפיה"מ טהרות עמ' 20) שלעניין טומאת כלים המשקין שבאו מחמת טומאת ידיים הם כמו ידיים עצמם, מ"מ מודה שלעניין אוכלים המשקין חמורים מהידיים עצמם, עיי"ש. ועיין באור"ש פ"א מה' מקואות ה"ג שנדחק לפרש, עיי"ש. ואולי צ"ל: ואין לו ידיים, כלומר שלטבול יום אין ידיים, וגם ברייתא זו (עיין מ"ש לעיל שו' 23) ר' אלעזר בר' שמעון היא שטבול יום אין ידיים לטבול יום, עיין לעיל 661 שו' 28/29 ובבאור הגר"א שהבאתי שם.

25 וכל שאין חיבור בטבול יום אין חיבור בידים, המלה "אין" ליתא בדור"ש הנ"ל. וכן פסק הר"מ בספ"ז מה' טומאת אוכלין: וכל שאינו חיבור בטבול יום הרי הוא חיבור בידים, וגם זה חומר בטומאת ידיים מטבול יום.

25/26 חומר באוכלין שאין במשקין וכו'. ר"ש הנ"ל, שו"ת הרי"ד כ"ק 60 ע"ב. 26 ואין צריכה מחשבה לאוכלין, בר"ש הנ"ל (בפירושו): ואין צריך מחשבה באוכלין אבל משקין צריכין מחשב' כשיצאו מעצמן מן האוכלין וכן מי גשמים (עיין במשנה סוף מכשירין). ועיין על אוכלין בעוקצין פ"ג מ"א. ובירושלמי תרומות פ"א ה"ב, מ"ז ע"ד: לא אם אמרת באוכלין שכן אוכלין המיוחדין לאדם אין צריכין מחשבה. תאמר במשקין שכן משקין המיוחדין לאדם צריכין מחשבה.

27 ומטמאין את המשקין... לעשותן שניים, ר"ש ושו"ת הרי"ד הנ"ל, הקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 20, ועיין לעיל 662.

27/28 וספקן לטמא את אחרים טמא, כ"ה בכ"ו, ר"ש ושו"ת הרי"ד הנ"ל. ובפירוש הר"ש שם ציין למשנת טהרות פ"ד מ"ט שמבואר שם חילוק זה בין אוכלין ומשקין. 28 ואין להן טהרה מטומאתן מה שאין כן משקין, ר"ש ושו"ת הרי"ד הנ"ל. רמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין סה"ח. ובתור"כ שמיני סוף פרק ח': ד"א אותו אתה שובר על טהרתו ואי אתה שובר אוכלים ומשקים לטהרתו. וכן בילקוט שם רמז תק"מ: ואי את' שובר אוכלי' ומשקין לטהרתן. אבל בר"ש כאן מעתיק את התור"כ ואין שם "ומשקין", וכן ליתא גם בתוס' פסחים פ"ג ב' ובמה"ג שמיני עמ' 235. והפירוש הוא שאוכלין אינם נטהרין ע"י שבירה, אבל משקין (מים) נטהרין ע"י שפיכה והשקה למקוה (עיין ביצה פ"ב מ"ג, טהרות פ"ח מ"ט).

28/29 חומר במשקין שהמשקין חלה לעולם ומטמאין בכל שהן, כ"ה בכ"ו. ובד: חומר במשקין שהמשקין לעולם ומטמא כל שהוא, ובר"ש הנ"ל: חומר במשקין שאין באוכלין שהמשקין לעולם מיטמא בכל שהוא. וכן בשו"ת הרי"ד הנ"ל: חומר במשקין שהמשקין לעולם מטמין בכל שהן. ובתוס' ר"ד פסחים פ"ג ב' (י"ד ע"ד): שהמשקה מטמא בכל שהו מדאורייתא אפי' בטיפה אחת כדתניא בתוספתא דטבול יום חומר במשקין מבאוכלין שהמשקין מטמאין בכל שהן והאוכלין בכביצה, וכמה ראיות הבאתי בתשובות וכו', וכיוון לתשובה הנ"ל. ועיין בתוס' שם ד"ה לאימת. 29/30 שמהן נעשו את הטומאה לטמא אדם ולטמא בנדים וכו'. בד: ויש מהן שנעשו (בר"ד: נעשין) אב הטומאה לטמא אדם וכו'. ופירש בר"ש הנ"ל: כגון מי חטאת שיש בהן כדי הוייה (משנה ריש כלים). ובהקדמת הר"מ לפיה"מ סדר טהרות סוף עמ' 22: ובתוספתא טבול יום אמרו חומר במשקין מה שאין כן באוכלין שהמשקין נעשים אב הטומאה לטמא אדם ולטמא בגדים ולטמא כלי שטף מאחוריו וכו'.

30 וכלי חרס מאוירו מה שאין כן באוכלין. הקדמת הר"מ, ר"ש ושו"ת הרי"ד הנ"ל, הקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 21.

31/32 חומר במים מה שאין במשקין... שהמים נעשין אב הטומאה לטמא אדם וכו'. ר"ש הנ"ל, הקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 22, ופירש שם שהמים נעשין אב הטומאה (כגון מי חטאת) אעפ"י שהיו טהורים מקודם, מה שאין כן שאר משקין שאינן נעשין אב הטומאה אם היו טהורים מקודם, אבל בודאי שגם במשקין יש אב הטומאה מעיקרן.

32/33 ופוסלין את המקוה בשלשת לוגין ואת הגוף בשלשת לוגין מה שאין כן במשקין. עיין מקוואות פ"ז מ"ב, לעיל 655³⁵, 656³⁷ ומש"ש.

33/34 שהמשקין אין להם טהרת הגוף ואין להם טהרה מטומאתה ואין טהורין בגוף וכו'. כ"ה בכ"ו. ובר: שהמשקין אין להן טהרה מטומאתן ואין טהורין בגוף וכו'. וכן בפיה"מ להר"מ מכשירין פ"ד סמ"ט, עמ' 186: ובתוספת טבול יום אמרו חומר במשקין מה שאין כן במים שהמשקין אין להם טהרה מטומאתן ואין טהורין בגוף וכו'. ועיין גם בפ"י הרא"ש שם. וכן בר"ש הנ"ל: חומר במשקין שהמשקין אין להם טהרה מטומאתן ואין להם טהרה בגוף וכו'. ובכ"ז א"ה לא נזכר כלל עניין טהרת הגוף.

אבל גירסת כ"ו יש לה על מה לסמוך. וכ"ה בס' המפתח לר"ן גאון שבת קמ"ד ב' (נ"ג ע"ב): ובתוספ' טבול יום חומר במשקין שאין להן טהרת הגוף ואין להן טהרה מטומאתן ואינן טהורין בגוף וכו'. ומכאן מוכח שטהרת הגוף לחוד וטהורין בגוף לחוד. ובמשנת מקוואות פ"י מ"ח: ושתה משקים טמאים, טבול והקיאן טמאים מפני שאינן טהורין בגוף, שתה מים טמאים טבול והקיאן טהורים מפני שהם טהורים בגוף. ועיין במפרשי המשנה שם. אבל בתוספתא שם 660¹⁹: שתה מים טמאים והקיאן טמאין מפני שנטמאו בו ביציאתן, טבול או שנסרחו או שיצאו מלמטן טהורין שתה שאר משקין אף על פי שטבול והקיאן טמאין וכו'. פרה ששתה מים טמאין והקיאן טמאין מפני שאין טהורין בגוף. ומכל זה ברור שבאדם המים נטהרים בגוף אעפ"י שלא טבול (והם טמאים רק אם נטמאים ביציאתן, או בבהמה שאינם נבטלים שם בגוף), והמשנה נקטה "טבול" משום רבותא של משקין טמאין שאינם נטהרים אפילו אם טבול. וכן הפירוש גם בתוספתא כאן שהמשקין אין להם טהרת הגוף, כלומר אינם נטהרים בטבילת האדם ואינם בטלים על גבי גופו של האדם. ואשר לאין להם טהרה מטומאתן, עיין מ"ש לעיל שו" 28, ושם משקין הם בניגוד לאוכלין, והכוונה למים ולא לשאר משקין. ועיין היטב לעיל 575²⁶, אבל עיין מ"ש בשם הר"ש שם. 34 ופוסלין את המקוה כשינוי מראה וכו'. ס' המפתח, פיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל. ועיין מקוואות פ"ז מ"ג ואילך.

34/35 אחורי כלים... ואין פוסלין את האוכלין. משנה טהרות פ"ח מ"ו, ועיין ר"ש ורא"ש שם. ועיין ר"ש הנ"ל.

35/36 והלכה כדבריו. וכן מעתיק בר"ש כאן פ"ב מ"ב הנ"ל. ובגדה ז' ב': מאי קמ"ל שמואל בכולהו תנן הלכתא, וכי תימא אחורי כלים קמ"ל דלא תנן וכו'. ועיין ברש"ש שם. וכנראה שהוסיפו כן בתוספתא ע"פ הפסק של שמואל.

36 ר' יהושע אומר מטמאין את המשקין ופוסלין את האוכלין. משנת טהרות הנ"ל.

36/37 מקל וחומר ומה טבול יום שאינו מטמא משקה חולין וכו'. כ"ה בכ"ו.
ועיין ר"ש הנ"ל, הקדמת פיה"מ להר"מ טהרות ריש עמ' 19, ועיין במשנה פ"ח מ"ז.

עמ' 685

1/3 שמעון אחי עזריא אומר חילוק הדברים... דין היא שלא מטמאין משקה חולין, עיין בפ"י הרא"ש טהרות פ"ח מ"ז, במשנה שם ובפיה"מ להר"מ שם, והוא ציין לתוספ' פרה פ"ח סה"ב.
4/5 ודנו עליה דברי תורה מדברי סופרים ודברי סופרים מדברי סופרים. בכ"ו ובר"ש הנ"ל: דברי תורה מדברי סופרים ודברי סופרים מדברי תורה. ועיין במשנת ידים פ"ג מ"ב. ועיין בבלי גדה ז' ב'. ועיין ירוש' מע"ש פ"ב ה"ב. נ"ג ע"ג ובגירסת כ"ר שם.

פ"ב

6/7 עיסה שקרא שם חלתה בדרומה... הרי זה אין חיבור... וחזרה לתוכה הרי זה חבור. כ"ה בכ"ו. ובד' לנכון: עיסה שקראה שום חלתה בצפונה וכו' הרי זה חבור ניטלה חלתה מתוכה וחזרה לתוכה הרי זה אינו חיבור. וכן פסק הרמב"ם בפ"ח מה' טומאת אוכלין הי"ד (בד"ק): עיסה שקרא שם חלתה בצפונה או בדרומה הרי זה חיבור ואם נגע טבול יום במקצת העיסה שנפסלה החלה, נטלה חלתה מתוכה וחזרה לתוכה אינו חיבור. ואין שם זכר לבבא של קישות, וכן אין בבא זו גם ברמב"ם ד"ו רפ"ד, אבל ברמב"ם ד"ח: עיסה שקרא שם חלתה בצפונה או בדרומה וכן הקישות שקרא שם תרומה בצפונה או בדרומה הרי זה חיבור וכו'.
7/9 המקפה וחמיתה של חולין... שניהן חבור זה לזה. ר"ש פ"ב מ"ד, ועיין מ"ש הר"ש במ"ג, ועיין מלא"ש שם, ועיין חזון נחום פ"ב מ"ד.
9/10 בשר הקדש שקדם עליו הקיפה וכו'. בר"ש פ"ב מ"ה לנכון: תניא בתוספתא בשר קדש שקדם עליו הקיפה וכן השמן וכו'. ועיין במשנה שם.
10/11 וכן השמן שהוא צף על גבי היין... ובית הלל או' אין חיבור. ר"ש הנ"ל. ובתשובת רבינו שמחה שבאו"ז ח"ד ע"ז סי' קס"ה, כ"ג ע"ד: ותו דלא קיי"ל כר' יוחנן בן נורי (עיין פ"ב סמ"ה) דתנן במס' עוקצין שמן שצף על גבי יין ב"ש אומרים חיבור ובי"ה אומרים אינו חיבור.

11/12 טבול יום שתרם את הבור ונפלה הימנו חבית של תרומה ושקעם לו לבר של יין וכו'. כ"ה בכ"ו. ובר"ש פ"ב מ"ז: תניא בתוספתא טבול יום שהיה תורם את הבור ונפלה הימנו חבית של תרומה ושקעה בבור של יין וכו'. ועיין במשנה שם. וברמב"ם פ"ח מה' טומאת אוכלין ה"ח: טבול יום שהיה תורם את הבור ונפלה ממנו חבית של תרומה ושקעה בבור של יין ונגע ביין שבבור, מן השפה ולחוץ אינו חיבור מן השפה ולפנים חיבור.

13/14 ואם היה כור או פיתום אפילו כלי שיש בו מאה כור כולו חבור אחד. בד: ואם היה פיתום אפי' כלי שיש בו מאה כור וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ואם היה פיתום אפי' כלי וכו'. וברמב"ם הנ"ל (ד"ק וד"ו רפ"ד): ואם היה הבור קטן אפילו היה כלי גדול שמחזיק מאה כור כולו חיבור, ואם נגע במקצת היין פסל התרומה

שבחבית שבקרקע הכלי. אבל בפיסקא של הרמב"ם בהשגות הראב"ד שם: ואם היה בבור פ"טם (כ"ה בד"ק, אבל בד"ו הנ"ל גם בראב"ד: ואם היה הבור קטן). ובהשגות עצמן שם: לשון התוספתא ואם היה פ"טם אפילו כלי שיש בו מאה כור כולו חיבור, ופירושו שלא היה שם כור אבל אם היה שם (צ"ל: שלא היה שם בור אלא היה) תורם היין שבפיטס ונפלה החבית לתוך הפיטס, ואפשר מפני שכבר נבטל (כ"ה בד"ק, וצ"ל: נטבל) בכניסתו לפיטס מה שאין כן בבור. כן הגיה הגרמ"ש באו"ש במקומו שם, עיי"ש הפירוש.

14/15 חבית שניקבה בין מפיה בין משוליה בין מצדה טמאה. כ"ה בכ"ו. וכן ברמב"ן ע"ז נ"ט ב': ועוד הביא הראב"ד ז"ל ראייה מדתני' במס' טבול יום בתוספת' בפ"ב חבית שניקבה בין מפיה בין משוליה בין מצדדי' טמאה וכו'. וכ"ה בערך גם בר"ן שם פ"ד סי' א"ף רפ"א ובחי' הר"ן שם נ"ט ב'. ועיין תוספ' מנחות כ"ב ב' ד"ה ור"י. אבל בד כאן: חבית שניקבה בין משוליה בין מצדה ונגע בו טבול יום טמאה. וכ"ה בשם התוספתא ברי"ש פ"ב מ"ז ובמשנה שם. ועיין בס' משנה אחרונה שם. 15 ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה טמאה מפיה מפני שהמשקה משוך לתוך ידו. בתוספות מנחות הנ"ל: ר' יהודה אר' מפיה ומשוליה טמאה מפני שמשק' מתמין לתוך ידו וכו', אבל ברי"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר מפיה ומשוליה חיבור מפיה מפני שהמשקה מתוון לתוך ידו וכו' פי' מתוון לשון משוך ואית ספרים דגרסי משוך. וכן הגירסא "משוך" ברמב"ן ור"ן הנ"ל, בשב"ל שנדפס במ"ע הסגלה ח"ג עמ' 9 ובריטב"א ע"ז נ"ט ב'.

16 משוליה מפני שהמשקה גרור על גבי ידו. כ"ה בכ"ו ובר"ש הנ"ל, ועיין בראשונים הנ"ל. ובס' הישר לר"ת ע"ז סי' תק"ב ג"ו סע"ג: הכי מפרש בפ' טבול יום מפיה מפני שהמשקה [משוך לתוך ידו משוליה מפני שהמשקה] גריר על גבו ידו. שם: אבל מן הצדדין יעלה באחד ומאה. מכאן הוכיחו בראשונים הנ"ל שדווקא בתרומה טיהר ר' יהודה במשנתנו מפני שהיא עולה באחד ומאה, אבל ביין נסך שאוסר בכל שהוא גם ר' יהודה מודה. ועיין ר"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ פ"ב מ"ז עמ' 234 (פירוש הרא"ש שם). ומן המלה "ומאה" מתחיל קטע מן הגניזה (= קג"ג) שבידי. 17/18 בעבוע של חבית שניקב ומכוין בפנים כבחוח ר' יהודה אומר בכולן מן הצדדין יעלה באחד ומאה. כ"ה בכ"ו ובר"ש ספ"ב (ושם: ומכוון). ובקג"ג הנ"ל: בעבוע שלחבית שנקב ומכוון פנים מבחוח ר' יהודה אומ' בכולן מן הצדדים יעלה באחד ומאה. ועיין במשנה פ"ב מ"ח ובמלא"ש שם.

18/19 מעשה וביעבע יין בין העלין ובאו ושאלו את ר' יהודה בן בבא ואמר יעלה באחד ומאה. בקג"ג: מעשה ובעבע יין מן העלין וכו' (כגי' כ"ו). ובד: מעשה שביעבע יין בעציו (צ"ל: בעציו) ובאו ושאלו את ר' יהודה ואמר וכו'. וכן ברי"ש הנ"ל: מעשה שבעבע יין בעציו ובאו ושאלו את ר' יהודה ואמר וכו'. 19 אוכל שנפרץ וכו'. וכ"ה בד ובר"ש פ"ג מ"א, וכ"ה (אוכל"י) גם במשנה רפ"ג בכ"ה הנוסחאות, אבל בקג"ג כאן: אשכ"ל שנפרץ וכו'.

19/20 אם יש לו יד אחוין אותו ביד עלה אחוין אותו בעלה יש לו זה וזה וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין ה"י.

21 ר' מאיר אומר בקטון ר' נחמיה אמר בטהור וכו'. כ"ה בכ"ו. ובד: ר' מאיר אומר בגדול ר' יהודה אומר בקטן ר' נחמיה אומר בטהור. ובקג"ג: ר' מאיר

אומ' בגדול' ר' נחמיה אומ' בטהור וכו'. ובמשנתנו רפ"ג: ר' מאיר אומר אם אוחו בגדול' והקטן עולה עמו הרי הוא כמוהו ר' יהודה או' אם אוחו בקטן וכו'. וכן הגי' (בערך) בכל נוסחאות המשנה שבידי. אבל בבבלי חולין קכ"ח רע"א: ר' מאיר אומר אם אוחו בקטן וגדול' עולה עמו וכו'. ועיין בתוספ' שם ד"ה ר"מ ובר"ש כאן פ"ג מ"א. ולכאורה נראה שגי' כ"ו בתוספתא מתאימה לבבלי שם. אבל קרוב לוודאי שיש לפנינו חסרון בכ"ו, וצ"ל: ר' מאיר אומר [בגדול' ר' יהודה אומר] בקטן, ועיין גם גי' קג"ג לעיל. ועיין בחזון נחום כאן.

22/24 ר' אומר אחד טבול יום ואחד שאר כל הטמאות שנמשך עמו חבור שאינו נמשך עמו אינו חבור. כ"ה בכ"ו. וכן בקג"ג: ר' אומ' אחד טבול יום ואחד כל הטמאות שנמשך עימו חיבור וכו'. וכן בד: רבי אומ' אח' טבול יום וכו'. ובר"ש הנ"ל: ר' מאיר אומר אחד טבול יום וכו'. וכן הגיהו במיוחס ליהג"א, ותמהני אם יצאה הגהה זו מפי רבינו, שהרי בחולין קכ"ח א': תניא רבי אומר אחד טבול יום ואחד שאר טמאות, ודילמא לרבי לא שני ליה ולר' מאיר שני ליה וכו'. ועיין רש"ש שם. ובר"ש הוא ט"ס (שיבוש רגיל בין רבי אומר לר' מאיר אומר). ועיין רמב"ם פ"ז מה' טומאת אוכלין ה"ט.

24/25 עיסה שנדמעה או שנתחמצה בשאור של תרומה חייבת בחלה ואין נפסלת בטבול יום דברי ר' מאיר ר' יהודה ור' יוסי ור' שמעון פוסלין. כ"ה בכ"ו. ובד: דברי ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי וכו'. ובקג"ג ור"ש פ"ג מ"ד: דברי ר' מאיר ור' יהודה ר' יוסי ור' שמעון פוסלין. וכף הברייתא בבבלי נדה מ"ז רע"א. ועיין במשנה כאן פ"ג מ"ד.

ולעניין מדומע אם חייבת בחלה העיר הר"ש על משנת חלה פ"א מ"ד, ועיי"ש בירושלמי נ"ז ע"ד ובאהצו"י שם עמ' 111. ועיין במשנה תרומות פ"ז מ"ה, תוספתא שם פ"ז 37¹⁸, תוספתא חלה פ"א 97²² וכג"ד שם, עיין תס"ר ח"א עמ' 113.

25/26 אמר ר' מנחם בר' יוסי אמרתי וכו'. בקג"ג: א' ר' מנחם בי יוסי אני אמרתי לפני אבא וכו'. ועיין ר"ש הנ"ל ור"ש פ"ב מ"ג.

26 אי אתה מודה במקפא ובחמתה של חולין וכו'. עיין בתוספ' נדה מ"ז רע"א (והקושיא והתירוק ברורים יותר בתוספ' הרא"ש שם) שהקשו להפך, עיי"ש. 27 והשום והשמן של תרומה שנגע טבול יום וצף על גביהן שאם נגע טבול יום במקצתן שלא פסל וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בקג"ג: והשום והשמן של תרומה שנגע טבול יום וצף על גביהם שאם נגע טבול יום במקצתן שלא פסל וכו'. ובד: והשום והשמן של תרומה צף על גביהן שאם נגע טבול יום במקצתו לא פסל וכו', וכ"ה בר"ש בשני מקומות הנ"ל.

28/29 ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו כל הסדר העליון חבור וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בקג"ג: ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו כל סדר העליון חוּביר (צ"ל: חיבור) וכו'. ובמלא"ש עדיות פ"ב מ"ד: ומצאתי כתוב על משנה זו גמרא (הכוונה לליקוטים של ר"ש שיריזיאו) וכו'. ת"ר ירק של תרומה וביצה נתונה על גביו כל הסדר העליון חבור וכו'. והכוונה לתוספתא כאן וגרס כגי' כ"ו וקג"ג. ובד: ירק של תרומה וביצה טרופה נתונה על גביו ונגע טבול יום בביצה כל הסדר העליון חיבור וכו'. וכ"ה בר"ש פ"ג מ"ז. ועיין במשנה שם ובעדיות פ"ב מ"ד. 29/30 דברי ר' יוסי ור' שמעון ור' יהודה ור' מאיר או' אינו חבור וכו'.

כ"ה בכ"ו. ובד: דברי ר' יוסי ור' שמעון ור' מאיר (שתי מלים אילו נשמטו בד"ח) ור' יהודה אומ' וכו'. וכן בקג"ג ור"ש הנ"ל: דברי ר' יוסי ור' שמעון ר' מאיר ור' יהודה אומ' וכו'. ובגמרא של ר"ש שירילאו הנ"ל: דברי ר' יוסי ר"ש ור' יהודה ור"מ אומרים וכו'.

30/31 על זו העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם ביבנה שאינו חבור אלא הקלח שכנגד ידו. כ"ה בד, ובכ"ו וקג"ג ליתא. ובגמרא של ר"ש הנ"ל: ועל זו העיד ר' ישמעאל לפני חכמים בכרם שאין חבור אלא קלח שכנגד ידו. ועיין במשנה עדיות פ"ב מ"ד. אבל בר"ש הנ"ל: על זה העיד ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה בכרם ביבנה שאינו חיבור אלא קלח שכנגד ידו וכו', ועיין להלן. ור' ישמעאל בנו של ר"י בן ברוקה היה בכרם ביבנה. עיין לעיל²³ 247, בבבלי שם מ"ב ב'.

31/32 אמר ר' יוסי לא על זו העיד אלא על העשוי כמין כובע שאין חיבור. כ"ה בכ"ו. ובקג"ג וגמרא של ר"ש הנ"ל: א' ר' יוסי לא על זה העיד אלא על העשוי כמין כובע שאינו חיבור. ועיין גם במשנת עדיות הנ"ל. ובד בטעות: העשוי כמו כובע שהוא חיבור. ובר"ש הנ"ל: א"ר יוסי לא על זה העיד ר' ישמעאל בר' יוחנן בן ברוקה בכרם ביבנה אלא על העשוי כמין כובע שאינו חיבור. ועיין לעיל.

32/33 חוט של ביצה שקרם... ולחוק אינו חבור. משנה פ"ג מ"ג. ר"ש הנ"ל. 33/34 ר' יוסי אומר אף מן השפה ולפנים חוט וכל הנקלף עמו חבור מן השפה ולחוץ חוט עמו אינו חבור. בקג"ג: ר' יוסי אומ' מן השפה ולפנים חוט וכל שנקלף עמו חיבור ומן השפה ולחוץ חוט וכל שנקלף עמו אינו חיבור. ובד: ר' יוסי אומ' אף מן השפה ולפנים כל שנקלף עמו חבור וכל שאינו אינו חיבור. ובר"ש הנ"ל: ר' יוסי אומ' אף מן השפ' ולפנים כל שנקלף עמו חיבור וכל שאינו נקלף עמו אינו חיבור. ועיין בפ"י הרא"ש פ"ג מ"ג.

35 ביצין שנקפן בקערה הרי זה אין חבור טרפן במשקין חבור. כ"ה בכ"ו. ובקג"ג: ביצין שנקפן בקערה הרי זה אין חיבור התחיל לטרוף הרי זה חיבור טרפם במשקים חיבור. ובר"ש הנ"ל: בצי' שנקפן לתוך הקערה הרי זה אינו חיבור התחיל לטרוף הרי זה חיבור. טרפן במשקי' הרי זה אינו חיבור וכו' פ"י נקפן שברן וכו' ועירן לתוך הקערה ועומדין החלבון והחלמון כאשר יצאו מן הביצה, וכגון שהוכשרו ונגע שרץ באחד מהן לא הווי חיבור אלא מונין בהן ראשון ושני. טרפן. שנענע בתרוד ושיבר החלבון והחלמון ונתערב הכל יחד הרי זה חיבור. טרפן במשקין הרי זה אינו חיבור. אית דגרסי הרי זה חיבור.

ובד: ביצה שנקפה בתוך הקערה הרי זה חיבור התחיל לטרוף אינו חיבור טרפן במשקין חיבור. ובר"ש להלן שם: ויש ספרי' שברייטא זו כתובה בלשון אחרת והכי תניא ביצה שנקפה בתוך הקערה חיבור התחיל לטרוף אינו חיבור טרפן במשקין חיבור. ולפי' צריך לפרש שאנו מדברים בביצה אחת שעדיין לא נפרד החלבון מן החלמון. אבל אם התחיל לטרוף, והיינו להפריד את החלבון מן החלמון אינו חיבור.

עמ' 686

1/2 ביעין שנקפן בתוך המפיה הרי אלו אינן חיבור התחיל לטרוף אינו חבור טרפן במשקין חבור. כ"ה בד, אבל בכ"ו וקג"ג חסר כ"ו. ובר"ש הנ"ל: בצי' שנקפן בטופח הרי זה אינו חיבור טרפן חיבור וכו' ויש ספרי' שברייטא זו כתובה

בלשון אחרת וכו' ביצים שנקפן בתוך הטופח הרי אלו חיבור התחיל לִיטרף אינו חיבור טרפן במשקין חיבור. ופי' בר"ש שם: נקפן בטופח שעירן על מין קטנית ששמן טופח כדאשכחן לעיל פרק קמא (מ"ב) וכו'. ולפי גירסת ד עֲלִינו לַפֶּרֶש שטפיה הוא כלי (עיין בפיה"ג לטהרות עמ' 10, ברייתא דמלאכת המשכן פי"ד עמ' 84, יומא י' א' ועוד בכ"מ), ובניגוד לרישא ששנינו שנקף ביצה אחת לתוך קערה, אנו שונים כאן שאם נקף כמה ביצים לתוך טפיה אינן חיבור אחת לשנייה. ואפילו אם התחיל לִיטרף אינן חיבור, ולגירסא הראשונה שבר"ש: טרפן חיבור. ולגירסא השניה שבר"ש עֲלִינו לַפֶּרֶש שטפיה חיבור מפני שהחלבון מתחבר לחלבון והחלבון לחלבון משא"כ בביצה אחת בקערה שהחלבון והחלבון הם שני מינים. ועיין להלן.

2 טרפן במימי עצמן הוכשרו הרי הן כעגולי דבלה. כ"ה בכ"י. וכן בקג"נ: טרפם במימי עצמם הוכשרו הרי הם כעגולי דבילה. וכן בד: טרפן במימי עצמו הוכשרו הרי הן כעגול של דבילה. וכן בר"ש הנ"ל: טרפן במימי עצמן הוכשרו הרי הן כעגולי דבילה. והנה כאן אין לפרש במימי עצמן, במי הביצים, שהרי מי ביצים הן מי פירות (ועיין ירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ל"ו ע"ג, בבלי סנהדרין ה' ב'), ולפיכך פירש הר"ש במי הטופח (לפי פירושו שטופח הוא קטניות), כלומר במים שנתבשל בהן הטופח. ולולא דמסתפינא להגיה נגד כל הנוסחאות הייתי מוחק את המלה "הוכשרו", והתוספתא אומרת שאם טרפם במימי עצמם, והיינו מי הביצים עצמם, דינם כעגול של דבילה. וכן בירושלמי תרומות פ"ב ה"א, מ"א ע"ב (על המשנה שם רפ"ב): ועיגול של דבילה שניטמא מקצתו, מכיון שניטמא מקצתו אין כולו טמא? במחובר במי פירות היא מתניתא. והיינו מימי עצמו, ממש כלפנינו. ועיין במשנה כאן פ"ב סמ"ג. אבל קשה להגיה נגד כל הנוסחאות, ואולי צ"ל: הופשרו (החילוף בין כ"ף ופ"י רגיל מאד בכת"י), והפירוש שהביצים לא נטרפו ממש אלא הופרדו (עיין מ"ש ילון על "פשר" בקונטרסים ש"א עמ' 86) ואינם מעורים אחת בשניה (פשר בניגוד למעורה גם בפסיקתא דר"כ י"א ע"א: דאת מפשר ליה מן הכא והיא מתעריא מן הכא), ולפיכך דינם כעגול של דבילה. ועיין מ"ש להלן.

2/3 עיגולי דבילה שנפלו משקין על מקצתן הרי זה נוטל עובי שלש אצבעות על רוחב מלא קציעה. כ"ה בכ"י, קג"נ (ושם: שנפל משקה, וחסרה המלה "נוטל") ובערוך ערך קצע ג' (בשם תוספת טבול יום). ועיין ר"ש הנ"ל ור"ש פ"ב סמ"ג. 4 וחכמים אומרים אין נוטל הימנו אלא מקום משקה בלבד. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין הי"ד.

4/5 אמר רבי נראין דברי ר' יהודה בדבילה שמינה שלא גירסה ודברי חכמים בדבלה שמינה שגירסה. וכ"ה בד, וכן בקג"נ, וכן מעתיק בר"ש פ"ג מ"ג ופ"ב סמ"ג, ובפירושו (כאן): "שלא גרסה מלשון גריסין, כלומר שאינה מתפררת, שמינה שגירסה שמתפררת ונחתכת מן העיגול, והיה נראה דגרסי' כחושה שגירסה". ונראה שדבילה שלא גירסה היא דבילה שנתחברה מלכתחילה ונעשתה גוש אחד, ולפיכך נוטל עובי ג' אצבעות, אבל דבילה שגירסה היא דבילה שכבר הפריד אותה ושוב נתחברה, כמו ביצים שנטרפו, הופשרו (עיין מ"ש לעיל) ושוב נתחברו.

ובמלא"ש פ"ב סמ"ג כתב: ואפשר לפרש האי תוספתא נראין דברי ר' יהודה לחכמים וכו', ודברי חכמים נראין לר' יהודה וכו'. ונעלם ממנו לפ"ש שכן מפורש בירושלמי יבמות פ"ד הי"א (נדה פ"א), ו' סע"א: אמר ר' בא בשם ר' זעורה כל

מקום ששנה רבי נראין עדיין המחלוקת במקומה חוץ מעיגול של דביצה דדין מודי דדין ודין מודי לדין. וכבר העירותי ע"ז בתרביץ שיב ס"א עמ' 111.

5/6 משקה טבול יום כטהור ור' יוסי בר' יהודה אומר כטמא. כ"ה בכ"ו. וכן בקג"נ: משקה טבול יום כטהור (צ"ל: כטהור) ור' יוסי בי יהודה אומר כטמא. ובד: משקה טבול יום כטהור דברי ר' ר' יהודה אומר כטמא. והם חולקים במחלוקת של ר"מ וחכמים במשנתנו ספ"ג, עיי"ש.

6/7 האשה שהיא טבולת יום ול שה את העיסה וכו'. בקג"נ וכ"ו: האשה שהיא טובלת (בכ"ו: טבולת) יום לשה לשה עיסה (בכ"ו בטעות: חלה) וקוצה לה חלה ומפרשתה (בכ"ו: מפרשתה) ומנחתה בכפשה או בנחתה וכו'. וכ"ז במשנה פ"ד מ"ב, עיי"ש, ועיין להלן. ועיין ר"ש פ"ד מ"ו.

8/10 עריבה שהיא טבולת יום לשין בה עיסה... והשלישי טהור בחולין. כ"ה בכ"ו. וכ"ז ליתא בד ור"ש הנ"ל, אבל איתא בקג"נ. וכ"ז הוא במשנה פ"ד מ"ג, ועיין מ"ש להלן.

10 ועל כולן אמר ר' יהושע דבר חדש חידשו סופרים ואין לי מה אשיב. כ"ה בכ"ו. ובמשנה פ"ד מ"ו: הכדומין האשקלונים וכו' המעבר והמזרה וכו' ועל כלן א"ר יהושע דבר חדש חידשו הסופרים וכו'. ובפיה"מ להר"מ שם: כבר קדם לשון זאת ההלכה בעצמו ופירשנוהו בפרק שלשה עשר ממסכת כלים, ולא חזר עליה כאן אלא לפי שהוא דבר חדש דומה למאמר הקדום חזרו לומר (=משנה ה' שם). הרי לך ברור שהוא פירש שדברי ר' יהושע הולכים רק על משנה ו' שם. ובתוספתא כאן לא נזכרה כלל הבבא ההיא.

ובר"ש שם: ועל כולם אמר ר' יהושע, אבל הנך מילי האי דמהאשה שהיא טבולת יום (מ"ב שם) עד כאן, ומשום דר' יהושע קאי אכולהו תני הכא מילי טובא דאין עניינם לכאן, ובהדיא קתני בתוס' מילתיה דר' יהושע אאשה ואעריבה. ועיין גם בפ"י הרא"ש שם. ומכאן משמע שגם לפני הר"ש היתה הבבא של עריבה" (עיין מ"ש לעיל) בתוספתא, אלא שנשמטה לפנינו בר"ש ע"י הדומות. ובהקדמת הרמב"ם לפיה"מ טהרות ריש עמ' 19: ובתוספתא טבול יום אמרו וכו' ושם נאמר גם כן עריבה שהיא טבולת יום וכו'. וציין דיריגבורג לתוספתא הנ"ל, אבל כנראה שכוונת הר"מ לא לתוספתא טבול יום אלא למסכת טבול יום, והיינו למשנה ג' פ"ד, ואין הוכחה שלפני הר"מ היתה הבבא ההיא בתוספתא.

ובתשלום תוספתא עמ' 21 ואילך (וכן בכ"מ בספרי זה) העירותי על כמה הלכות שנשמטו ע"י הסופרים מן התוספתא מפני שהן נשנו כבר במשנה, וכן הבבא של עריבה" נתקצרה בדפוסים מפני שהיא שנויה במשנה ג' בפ"ד. וקרוב בעיני שגם שאר המשניות היו כאן בתוספתא, אלא שהסופרים השמיטום.

ולא עוד אלא שהסופרים לא הרגישו בשינוי החשוב שהיה בתוספתא (=משנה ד'), וכן היה כאן (בערך): לגין טבול יום ומילאהו מן החבית מעשר טבל אומר הרי זה תרומת מעשר משתחשך וכו'. וכ"ה בירושלמי שבת פ"ח ה"א, ט"ז ע"ג (בדמאי פ"ז ה"ה, כ"ו ע"ב משובש): מתניתא פליגא על ר' יוסי בי ר' בון לגין טבול יום ומילאהו מן החבית מעשר טבל אם אמר הרי זו תרומה וכו' פתר לה לשעבר (כלומר, אם אמר בדיעבד) והתני ר' חייא אומר. אית לך מימר לשעבר וכו'. וכוונת הירושלמי לתוספתא כאן (תני ר' חייא).

ויתכן שלפני הר"מ היו כאן בתוספתא כל המשניות, ולפי"ז אין התוספתא מוכיחה יותר מן המשנה, או שהסופרים קיצרו בתוספתא שהיתה לפני הר"מ את כל הלכה י"ד שלפנינו. ובדוחק אפשר לומר שהר"מ פירש שבבא זו של ר' יהושע אינה אלא פיסקא ממשנה ו' ואינה הולכת אלמעלה, אבל יותר קרוב מ"ש לעי".

11 התורם את הבור ונתנה במקום שתתגלגל והניע לבור ולשפכה הרי זה שלם. גי' זו אינה במציאות, עיין גי' ד. ובכ"ו: התורם את הבור ונתנו במקום שתתגלגל ותגיע לבור וחזר ונתנו במקום שלא תתגלגל ותגיע (צ"ע: ותגיע) לבור נשפכה הרי זה שלם. וכן בקג"נ: התורם את הבור ונתנו במקום שתתגלגל ותגיע לבור וחזר ונתנו במקום שלא תתגלגל ותגיע לבור נשפכה הרי זה שלם. וכ"ה (בערך) בר"ש פ"ד מ"ז, ועיין במשנה שם. ועיין בהגהות הגר"א שמהפך את הגירסא. ואעפ"י שהגהתו מתנגדת לכל הנוסחאות, מ"מ אין ליישב את גירסתנו.

11/13 התורם את הבור... כדי דימוע אינו שלם ואם לאו הרי זה שלם. בכ"ו וקג"נ: היה תורם את הבור ונסדקה חבית או שנשפכה (בכ"ו: נשפכה) אם ירד הימנו כדי דימוע הרי זה שלם אם (בכ"ו: ואם) לאו אין זה שלם. ובר"ש הנ"ל הגירסא בסיפא כמו בד. ועיין להלן. ואולי טעו הסופרים (בכ"ו וקג"נ) וחשבו שהרי זה שלם פירוש שהאדם הוא שלם ואינו מפסיד.

13/14 היה תורם ארבע חמש חביות כאחד אף על פי שלא ירד מכל אחת ואחת כדי דימוע הרי זה שלם מפני שהתנה על כל אחת ואחת. פירש בר"ש הנ"ל: אף על פי שלא ירד מכל אחת ואחת כדי דימוע, כלומ' אף על פי שיש בין כולם כדי דימוע ונאסר כל מה שבבור וכו' נחשב כשלם ותרומתו תרומה וכל מה שבבור אסור וכו'. ולפירוש הסופרים הנ"ל צ"ל שאעפ"י שלא ירד מכל אחת ואחת כדי דימוע ובמקרה זה הרי תרומתו תרומה מ"מ כאן הוא שלם ואינו מפסיד מפני שסוף כל סוף התנה על כל אחת ואחת ונמצא שבין כולם יחד יש כדי דימוע. ועיין להלן.

14/16 כמה דברים אמורים בתרומת ראשית יין ושל שמן שאין תרומת ראשית ניטלת אלא מן המוקף אבל בתרומת מעשר ובשאר כל הפירות הרי זה שלם. בכ"ו וקג"נ: במה דברים אמורים בתרומת ראשית (מלה זו ליתא בקג"נ) יין ושמן שאין תרומת (בקג"נ: תורמת) ראשית ניטלת אלא מן המוקף אבל בתרומה (בקג"נ: בתרומת מעשר) שבשאר כל הפירות אינו שלם (בקג"נ: אין שלם). ובר"ש הנ"ל: בד"א בתרומ' ראשית של יין ושל שמן שאין תרומ' ראשית ניטלת אלא מן המוקף אבל בתרומ' מעשר ובשאר כל הפירות הרי זה שלם וכו' בתרומת ראשית של יין ושמן, כלומר דאיכא תרתי שהיא תרומת ראשית דהיינו תרומה גדולה דבעיא מוקף וצריך לקרות שם בשעת העלאה משום מוקף, ודווקא יין ושמן שהוא דבר המתבלבל כשנשפך לבור ואוסר את הכל שאי אפשר ללקטו, אבל תרומת ראשית דשאר פירות דאם חזר ונפל יכול להסיר מלמעלה וכו' לא תקון רבנן היכא דלא התנה וכו'. ובירושלמי תרומות פ"ב ה"ב, מ"א ע"ג: תני א"ר יודן במה דברים אמורים (אמר) בתרומה גדולה שהיא צריכה לתרום מן המוקף, אבל בתרומת מעשר אפילו בשאר כל הדברים שלום הם. וברמב"ם פ"ד מה' תרומות ה"ט: בד"א בתרומה גדולה אבל בתרומת מעשר שיותר לתרום שלא מן המוקף כיון שעלתה נתקיים תנאו והרי היא תרומת מעשר ואעפ"י שנשברה או שנשפכה ואין צריך לומר שנשמאת. ובהשגות שם (בד"ק): בד"א בתרומה גדולה וכו' עד לומ' שנשמאת. א"א פי' ואינו חושש

שמה יאבדו אלא אם כן מצאן אובדימ הם הכי אין חוששים על שמה תשבר וכו'. והג' הנכונה של דברי הראב"ד היא במהר"י קורקוס שם: ואינו חושש שמה אבדו אלא א"כ מצאם אבודים הכי נמי אין חוששין שמה תשבר, וכיון שעלתה בשלם הותר הבור. וכן הגיה בראב"ד באו"ש שם מדעתו. והוא פירש דכיון שאנו רואים שתרומת מעשר מותר לתרום שלא מן המוקף הרי סימן שאין אנו חוששים שמה נאבדו הפירות הטבולים (ודווקא אם מצאם אבודים חושש), לפיכך גם הוא אינו חושש שמה תשבר התרומה אחרי עלייתה מן הבור ואינו מתנה עליה. ועיין בכ"מ שם ששער שלפני הראב"ד היתה ג' אחרת ברמב"ם (או בירושלמי ותוספתא).

ובפירוש הרדב"ז על הרמב"ם שם: בתוספת' בד"א בתרומ' ראשית של יין ושמך דאין תרומ' ראשית ניטל' אלא מן המוקף אבל בשאר כל הפירות בתרומ' מעשר הרי זה שלם ר' יוסי אומר בכולם אם היה הדיוט ולא התנה תנאי ב"ד הוא. ועיין להלן שם ברדב"ז ובמהר"י קורקוס הנ"ל.

16/17 היה תורם תרומה ותרומת מעשר כאחד אף תרומת המעשר אינו שלם. כל זה ליתא בר"ש הנ"ל, והשוה גירסת הרדב"ז הנ"ל. אבל גם בירושלמי הנ"ל: היה תורם תרומה ותרומת מעשר כאחת אינה שלום. ובכ"ז וקג"נ: הפריש תרומה ותרומת מעשר כאחד (בכ"ז: כאחת) בשאר כל הפירות הרי זה שלם. 17/18 ר' יוסי אומר בכולן אם היה הדיוט ולא התנה וכו'. ר"ש הנ"ל. ועיין במשנה סוף מכילתין ומפרשים שם.

עוקצין

פ"א

25 עוקץ עינב מטמא ומיטמא ומצטרף. עוקץ העינב הוא חותם העינב שבטהרות פ"י מ"ה. עיין רמב"ם פ"ט מה' טומאת אוכלין ה"ד ובהשגות שם, והוא שומר לעינב ולפיכך גם מצטרף כמו ששנינו במשנה ריש מכילתין. (ע"פ הרד"ל). ומ"ש הרד"ל ז"ל שהראב"ד הנ"ל כיוון לתוספתא כאן אינו כן. עיין מ"ש לעיל עמ' 104 בהערה. והרד"ל כתב כן מפני שהיתה לפניו גירסת הדפוסים בתוספתא טהרות שם. ועל עוקצי שאר הפירות עיין בבאור הרד"ל כאן שהאריך בטוב טעם. 25/26 עלי השום ועלי הבצלים והקפליטות לחין טמאין ומטמאין ומצטרפין יבשין לא מטמאין ולא מיטמאין וכו'. בקג"נ: עלי השום והבצלים והקפליטות (ועיין במשנה הוצ' לזו פ"א מ"ב) לחים טמאים ומטמאין ומצטרפין עלי שום והבצלים והקפליטות לחים טמאים ומיטמאין ולא מצטרפין. וכנראה שיש כאן חיסרון. ובד: לחין מיטמאין ומטמאין ומצטרפין. יבשין מטמאין ומיטמאין ואי' מצטרפין. ובמשנה פ"ב מ"ז: עלי ירקות ירוקים מצטרפין ולבנים אין מצטרפין. ובס' משנה אחרונה שם פירש לנכון שירוקים הם לחים ולבנים הם יבשים (ונעלמה ממנו לפ"ש התוספתא כאן). וברמב"ם ספ"ה מה' טומאת אוכלין: ולבנים (= יבשים) אינם מצטרפין שהרי אינן כלום. וזה מאשר את גירסת כ"ז כאן. ועיין בבאור הרד"ל.

26/27 שורשי השבת לא מטמאין ולא מיטמאין ולא מצטרפין. וכ"ה גם בקג"נ.

ובד משובש.

27/28 שרשי החזרין והאסטפונין והצנון והנפים מטמאין ומיטמאין ומצטרפין ר' יהודה וכו'. כ"ה בכ"ו. ובקג"נ: שורשי החזרים והאצטפנינוס והצנון והנפון מיטמאין ומטמאין ומצטרפין ר' יהודה או' וכו'. ועיין במשנה ב' פ"א, ושם לא נשנה האצטפנינוס, וירק זה נזכר כמה פעמים בירושלמי, עיין לעף, פלורה ח"ג עמ' 449, וכן בסורית שמו אסטפלין, וביוונית *σταφυλίνος*, עיין לעף שם עמ' 448. ועיין ר"ש כלאים פ"א סמ"ד, ירושלמי חלה פ"ד ה"ו, ס' ע"א. ובד כאן יש חסרון גדול, אלא שנזכר שם: דברי ר' מאיר, כמו במשנה הנ"ל.

28/29 ר' יהודה אומר הנוגע בעמוד טמא בסיב ובשער טהור. וכ"ה בד. ובקג"נ: ר' יהודה או' בשרשין טמא ובסיב ובשער טהור. ובמשנה ב' פ"ג: ר' יהודה אומר שורש צנון גדול מצטרף הסיב שלו אינו מצטרף. ובאליהו רבא שם: שורש צנון גדול. שורש גדול של צנון. וזהו העמוד שבתוספתא כאן. ובפיה"ג שם עמ' 138 (ערוך ערך סב ד'): והסיב שלו פ' יש לצנון כמין חוטין בראשו שהוא נטוע בארץ ושם סב, כדאמ' בתוספתא בסיב ובשער טהור. ועיין בבאור הרד"ל שנדחק בפירוש דברי ר' יהודה.

29/30 ר' אלעזר אומר הסיג של אשכולות ושל רצפות מצטרפין מפני שמשמר את האוכל. כ"ה בכ"ו. ובד: ר' אליעזר אומר הסיג של אשכול של רצפות מפני שהוא שומר אתה אוכל. ובקג"נ: ר' אלעזר אומר הסיג של אשכול ושל רצפת מצטרפין שמשמר השורש הסיג עם (חסרות כשמונה אותיות) כל הנעקרים וכו'. וגו' צ' בדויה מן הלב.

ובמשנה פ"א סמ"ב: ר' אליעזר אומר אף הסיג של רצפות הרי אלו מיטמאין וכו'. ובפיה"ג שם עמ' 138 (ערוך ערך סג ב'): הסיג של רצפית פ' כדאמ' בתוספתא ר' אלעזר או' סיג של אשכול ושל רצפית מצטרף מפני שמשמר את האוכל. 30 שרשי כל הנעקריין לא מטמאין וכו'. וכן בד: שרשי כל הנעקריין לא מטמא וכו'. ועיין לעיל גי' קג"נ. ובר"ש פ"א מ"ג: תניא בתוספתא שרשי כל הנעקריין לא מיטמאין וכו'. ועיין להלן 687. ועיין במשנה פ"א מ"ג. והגר"א הגיה: שרשי כל הנקצריין וכו'.

31 ר' יהודה אומר מלאין של שובלץ כל שהן הרי אלו מצטרפין מפני שנכבסין. וכן בר"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר מלעין של שובלים כל שהן הרי אלו מצטרפין מפני שהן נכבסין. ובקג"נ: מלאין של שובלץ מצטרף עם האוכל מפני שהם נכבסין. ולפ"ז חולק ר' יהודה על משנתינו פ"א סמ"ג וסובר שהן מצטרפין מפני שכוססין אותן יחד עם האוכל (אם אוכלין אותם כשהן חיים).

ובד: ר' יהודה אומר סלעים של שבלים כנגד האוכל טמא שלא כנגד האוכל טהור מפני שהן נשמסין. וכנראה שצ"ל: מפני שהן נשמטין. וגו' ד"ח בדויה מן הלב.

32 אנד את הבריכה בין לפנים מכשיעור בין יותר מכשיעור אינו טמא אלא כשיעור בלבד. בד: אנד את הכריבה וכו' אינו טמא אלא עד כשיעור בלבד. ובר"ש הנ"ל: אנד את הכריכה בין לפנים מן כשיעור וכו'. ובקג"נ: אנד את הכריכה בין לפנים מכשיעור בין יתר [מכשיעור] אין טמא אלא מקום אנד. ועיין רד"ל שהקשה מכאן על שיטת הרא"ש שסובר כי פחות משיעור אפילו יד אינו.

ואולי הפירוש כאן שבין אם אגד את הכריכה לפנים מן השיעור. כלומר שכרך מעט שבליים (פחות מסאה) בין שכרך בה הרבה שבליים (סאתים). עיין פ"א פ"ו מ"ו) וחלק מן האגד יוצא לחוץ אינו טמא אלא ממקום אגד. ולפי גירסת ד הפירוש הוא שבין אם כרך פחות שבליים מכשיעור בין אם כרך יותר מכשיעור אינו טמא אלא עד [שיכרוך] כשיעור בלבד. מפני שאינו חיבור וסופו לפרקו מיד. ואין זה עניין לגודל הידות. 33 המקטף מלילות להכניס בתוך ביתו שיעורן בטפח. כ"ה בכ"ו. וכן בקג"נ: המקטף מלילות להכניס בתוך ביתו שיעורם בטפח. ואולי גם כאן הפירוש הוא ששיעור הכריכה טפח, עיין מ"ש לעיל.

ובר"ש הנ"ל: והמקטף מלילות להכניס בתוך ביתו שיעורן טפח. ועיין לעיל 388: המרכיס בתבואה וכו'. ועיין בבלי ב"מ פ"ט ב'.

33/34 יד מכבדת של תמרה... וכל היד חבור לה. ר"ש הנ"ל. ועיין במשנה פ"א מ"ה. 34 והשרביטין אינן חיבורין זה לזה. כנראה שזה הולך רק על השרביטין של תמרה. וכן ברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין ה"ה: השרביטים של תמרים אינן חיבור זה לזה. ותמרה גסה יכולה להיות יותר מכביצה. עיין יומא ע"ט א'. אבל בקטניות השרביטים חיבור זה לזה. כי אחרת אין להבין איך השרביט חיבור לקטנית אחת (עיין במשנה הנ"ל) והרי אינו מצטרף לקטנית ובקטנית עצמה פחות מכביצה ואינה מקבלת טומאה (עיין פסחים ל"ג ב' תוד"ה לאימת). ועלינו לומר שהשרביטין חיבור זה לזה ומחברין את הקטניות שעליהם לקטנית היחידה. עיין מלא"ש פ"א מ"ה ד"ה הגה"ה. ועיין רש"י חולין קי"ט סע"א ד"ה במשמישן ובשטמ"ק שם.

34/35 יד מכבדת של תמרה... שלשה טפחים וכו'. בקג"נ: מכבדת של תמרה וכו'. ובד: יד הפרכין שהיא יתרת טפח מכאן וטפח מכאן מכבדת של תמרה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: יד הפרכין שהיא יתירה טפח מכאן וטפח מכאן יד מכבדות של תמר' וכו'. ועיין במשנה ג' פ"א.

עמ' 687

1 ושאר כל הנעקרין לא מטמין ולא מיטמאין ולא מצטרפין. וכן בקג"נ: ושאר כל הנעקרין לא טמאין ולא מיטמאין וכו'. ועיין במשנה הנ"ל ולעיל 686. 1/2 ר' יוסי אומר לקמן לתלותן בחופתו או על פתח חנותו הרי אלו מצטרפין. כ"ה בכ"ו ובקג"נ. ובד: אם ליקטן לתלותן חופתו על פתח חנותו הרי אלו טמאין. וכן בר"ש הנ"ל: אם ליקטן לתלותן בחופתו או על פתח חנותו הרי אלו מטמין. ולפי גירסא זו אינם מיטמאין אלא משום יד. אבל לפי גירסת כ"ו וקג"נ טמאים משום שומר ולפיכך מצטרפין.

ועל תליית אוכלין בחופה של חתנים. עיין מס' שמחות פ"ח ה"ב הוצ' היגר עמ' 149: עושין חופות לחתנים ולכלות ותולין בהן אחד דברים שהביאו אוכל ואחד דברים שלא הביאו אוכל דברי ר' מאיר ור' יהודה אומר אין תולין בהם אלא דברים שלא הביאו אוכל. אלו דברים שתולין בהן וכו'. ושם מדברים בחופות של חתנים מתים. ולפיכך אין תולין בהם דברים שהביאו אוכל מפני שאוסרים אותם בהנאה, אבל בחופות חתנים חיים תולים אוכלים ממש. מ"מ גם שם חששו לפעמים משום איבוד אוכלים (עיין מס' שמחות שם ה"ג עמ' 150, ועיין ה"ד שם). ולפיכך סבר

ר' יוסי כאן (ולעיל שו' 4) שהשרשים והידות שומרים עליהם שלא יפסדו וממילא יש להם דין שומר ומצטרפין.

ועיין על התלייה בפתח חנותו לעיל 675³² ומש"ש.

2/3 תבואה שפססה בגורן לא מטמאה ולא מיטמאה ולא מצטרפת ר' יוסי אומר מצטרפת מפני שהופכה בעתה. כ"ו נמצא בכ"ו ובקג"ג אחרי ה"ה (כלומר, אחרי "מצטרפין" בשו' 5), ולפני הר"ש היתה כנראה הלכה זו באמצע ה"ו (אחרי "שנאכל עמה" בשו' 5). ובר"ש פ"א סמ"ה: תניא בתוספתא תבואה שבססה בגורן לא מיטמאה ולא מטמאה ולא מצטרפין ר' יוסי אומר מצטרפת מפני שהופכה בעתה. ועיין במשנה פ"א רמ"ה. וכאן רואים ברור שר' יוסי מטמא משום שומר (מצטרפת) מפני שהופכה בעתה, והלבוש שלה (עיין פ"א מ"ב) שומר עליה בשעת הפיכה בעתה, ואעפ"י שכבר פסס אותה, ולידות אין כאן זכר כלל. ומתוספתא זו למד ריש לקיש שטעמו של ר' יוסי במשנתו שטמא גם ידות שפססן בגורן הוא מפני שהן ראויות להופכן בעתה (בבלי סוכה י"ד א'), וכמו שבתוספתא לא יצא הלבוש מתורת שומר מפני שהופכה בעתה כך במשנה לא יצאו הידות מתורת יד מפני שהן ראויות להופכן בעתה. ועיין בחזון נחום פ"א מ"ה.

3/5 וכן היה ר' יוסי אומר שורשי העובשין והתפוחין והאתרוגין שלקטן לתלותן בחופתו או על פתח חנותו הרי אלו מצטרפין. וכן בקג"ג: שורשי האובשין וכו' הרי אלו מצטרפין. וכן בר"ש פ"א מ"ג: שורשי האובשין וכו' הרי אלו מצטרפין. אבל בד: עוקצי האובשים והתפוחין והאתרוגין של קטן וכו' אלו הן טמאין. וג"ד: עוקצי האובשים וכו' מתקבלת, וא"ה הם "שאר כל העוקצים" שנשנו במשנה ספ"א שאינם טמאים כלל, וע"ז חולק ר' יוסי וסובר שאם לקטן לתלותן בחופתו (עיין מ"ש לעיל שו' 1/2) טמאים. אבל בסוף הבבא יותר מתקבלת ג' כ"ו, קג"ג והר"ש שהן מצטרפין מפני שהן שומר. עיין מ"ש לעיל שו' 1/2.

5 וכן היה ר' יוסי אומר שורשי חילפות תרדין טמא מפני שנאכל עמה. כ"ה בכ"ו ובקג"ג (ושם: חלפות). ובר"ש הנ"ל: שורשי חלפות תרדין טמאין מפני שנאכל עמה. ובד: שורשי חילפות תרדין טמאין מפני שהן נמכרין עמה. וג"ז זו נראית, מפני שהיא דומה יותר ל"וכן אמר ר' יוסי" שלעיל, ובכולם הטעם שהם שומרים או ידות בשעה שהוא תולה אותם בחופתו או בחנותו או בשעה שמוכר אותם, ועיין לעיל. ולעצם העניין עיין במשנה פ"א מ"ד.

6 וכן היה ר' יוסי אומר עוקץ דלעת טמא מפני שנמכר עמה. וכ"ה בקג"ג (ושם: עוקס). אבל בד: מפני שנשלק עמה. וכ"ה בר"ש ורא"ש ספ"א. ועיין במשנה פ"א מ"ו. ועיין פ"ב סמ"א.

6/7 עוקץ מרחפית טמא מפני שנמכר עמה. וכן בקג"ג: עוקס מרחפית טמא מפני שנמכר עימה. אבל בד: עוקץ מדחפו' טמא מפני שנאכל עמה. ולא נחברר פי מה זה "מרחפית". ועיין לעף פלורה ח"א עמ' 545.

7 ר' אלעזר בר' צדוק אומר עוקץ קינרום שלשה טפחים. כ"ה בכ"ו. ובקג"ג: ר' אלעזר בר' צדוק אומ' קיטיס שלשה טפחים. ועיין במשנה פ"א מ"ו. ובד: ור' אליעזר בר' יוסי אומר עוקץ הקתרים שלשה טפחים.

7/8 קליעה של שום שנפלו משקין על אחד מהן הוא טמא וחיבורו טהור וכו'. בד: הוא טמא וחיבורו טהור, וכן בקג"ג: הוא טמא וחיבורו [טהור] וכו'.

אבל ברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין הי"ב: קליעה של שום שנפל משקין על אחד מהן הוא טמא וחיבורו טהור שאין חיבורי אדם חיבור. ועיין בהשגות ובכ"מ שם, ועיין בבאור הרד"ל כאן.

9 אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם הרי זה אינו חיבור וכו'. עיין לעיל אהלות פ"ד 600³⁴ ובראשונים שצינתי שם. ובתוספות זבחים ק"ה ב' ד"ה חיבור: ובתוספת' אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיס' אינו חיבור שאין חיבורי אדם חיבור וכו'. ועיין גם בתוספות מנחות כ"ד א' ד"ה צירוף. וברמב"ם הנ"ל: וכן אתרוג שנפרש ותחבו בכוש או בקיסם אינו חיבור. ועיין מ"ש בחזון נחום פ"ב מ"ה ד"ה האגוזים שאמנן. ועיין לשון המאירי שהעתיקתי לעיל עמ' 600 שו' 36/37.

10/11 עיסה שנלשה במי פירות טהורה שאין לה שמחבר את האוכלין אלא שלשה משקין בלבד. וכן בקג"נ: עיסה שנלשה במי פירות טהורה אין שמחביר את האכלים אלא שלשה משקים בלבד. ובד': אלא שבעה משקים בלבד. וכ"ה ברמב"ם, תוספות זבחים ומנחות הנ"ל, וכ"ה בר"ש תרומות פ"ב מ"א ובר"ש טבול יום פ"ג מ"ד ומ"ש מן הירושלמי חלה.

וכנראה שצריך לקרוא בכ"י וקג"נ: שאין לה שמחבר את האוכלין אלא שלשה [ב]משקין בלבד. וכן בס' המפתח לר"ן עירובין ל"א א' (ניח ע"א): ובתוספת עקצים עיסה שנלשה במי פירות טהורה שאין לה שמחבר לאוכלין אלא משקין.

11 אמרו לו לר' יהודה לא יד ולא שומר היא וכו'. הולך על פ"ב סמ"א, ובר"ש שם הביא את התוספתא.

12 עוקץ הרמון טמא ר' אלעזר אומר הנוגע בעמוד טמא בסיואר ובמסרוק טהור. כ"ה בכ"י. ובקג"נ: ר' אלעזר אומ' הנוגע בעמוד טמא בסיואר ובמסרוק (מטושטש). ובפ"ב מ"ג: הפטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אינו מצטרף ר' אליעזר (עיין מלא"ש, וכ"ה ברוב הנוסחאות) אומר אף המסרק טהור. ובפיה"ג שם עמ' 141: העומד באמצעיתו שמו פסימה וכו' ושמו בלשון תוספת עמוד וכו' וסביבות הפסימה שמו נץ ושמו בל' תוספת שיער כדתניא ר' אליעזר א' הנוגע בעמוד טמא בשיער ובמסרק טהור. ועיין ערוך ערוך מסרק והובא בס' יחוסי תריא כתי' ערך רבי יהודה בר שמואל. ועיין ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ג. ובד' כאן בטעות: בשיער ובמסרק טמא.

פ"ב

13/14 הרוטב שנאכל חציו וחציו קיים כנגד האוכל מצטרף שלא כנגד האוכל אין מצטרף. כל הברייתות בר"ש פ"ב מ"ב.

ובמשנה שם: גלעינה של רוטב אע"פ יוצאה מצטרפת וכו' גלעינה שמקצתה יוצאה שכנגד האוכל מצטרף. ופירש הרמב"ם שם שהסיפא היא פירושא דרישא, וכ"ה שם בעמ' 262: ואחר שאמר שאפילו אם יצא מקצת הגלעינה חוץ להרוטב מצטרף יבאר שתכלית מה שיצטרף הוא מה שכנגד האוכל. ובתוספתא הרוטב שנאכל חציו וחציו קיים כנגד האוכל מצטרף שלא כנגד האוכל אין מצטרף. וא"כ לדעת הר"מ התוספתא הולכת על הרישא של משנתינו, והיא התוספתא היא הסיפא של המשנה היא הרישא של המשנה.

אבל מפירוש הר"ש משמע שפירש כי הרישא לחדור והסיפא לחדור, וברישא מדברים שכל הרוטב קיים אלא שהגלעין יצאה מתוכו ולפיכך כולה חיבור לרוטב אפילו שלא כנגד האוכל, ובסיפא מדברים ברוטב שנאכל חציו, והיינו התוספתא שלנו. וכן בהשגות הראב"ד פ"ה מה' טומאת אוכלין ה"טו: כל זה שיבוש ולשון התוספתא הרוטב הנאכל חציו וחציו קיים כנגד האוכל מצטרף שלא כנגד האוכל אין מצטרף וכו' ולפי זה התוספתא מה שאמרה המשנה גרעינה שמקצתה יוצא' כנגד האוכל מצטרף בשנאכל חצי תמרה רוטב קאמר, אבל כשהתמרה קיימת אף מה שיוצא מצטרף כמו שכתבתי למעלה. והבאור הנכון בדברי הראב"ד למעלה שם הוא בחזון נחום פ"ב מ"ב. 14 יבשה כנגד האוכל אין מצטרף. כ"ז ליתא בד' (צי' בשנו"ס לא דק, כי רק זה ליתא שם והשאר איתא). בקג"נ בר"ש ובהשגות הראב"ד הנ"ל.

14/15 יבשה כנגד האוכל טמא... הכל טהור. ר"ש והשגות הראב"ד הנ"ל, ומשנתינו הנ"ל כחכמים.

15/16 הרוטב שנמוק חציו וחציו קיים... אין מצטרף. בר"ש הנ"ל: ברוטב שני מוח חציו וכו'. והברייתא מלמדת אותנו כאן שדין נימוק כדן נאכל. ועיין במשנה פ"ב מ"ג, ועיין מ"ש לעיל.

16/17 אי זהו נגד האוכל ר' אומר עד חלל. כלומר עד איזה מקום הוא כנגד האוכל אם נימוק רק מצד אחד, וע"ז אומר רבי שנגד האוכל הוא עד חלל הגרעין. ועיין להלן.

17/18 חבילי איזוב והסיאה... ר' אומר עד חלל. וכ"ה בר"ש הנ"ל: ובד' ע"י סאה איזוב וקורנית וכו'.

ובמשנה פ"ב סמ"ב: וחכמים אומרים שכנגד האוכל מצטרף כגון הסיאה והאיזוב והקורנית. והגירסא "כגון" היא בכל הנוסחאות. ופירש הר"ש שם: כגון הסיאה וכו' כלומר שגם אלו כך דינם דמה שכנגד האוכל מצטרף וכו'. ופירושו זה מתאשר באופן ברור מן התוספתא כאן. והגרי"א באליהו רבא שם: "ה"ג וכן הסיאה וכו' ול"ג כגון".

אבל בפיה"מ להר"מ שם עמ' 263: וחכמים אומרים שכל מה שהוא גלוי מן העצם בלא בשר רואין אותו כאילו הוסר עד שלא יסאר מגוף העצם אלא השיעור הקטן הדבוק בבשר כדקות גבעול האיזוב שאף על פי שהוא דק נחשבהו שומר לירק שעליו. וכן ברמב"ם פ"ה מה' טומאת אוכלין ה"טו: ואם לא היה לעצם חלל רואין אותו כאילו הוא כעובי האיזוב (ובהגהה שבתפארת ישראל פ"ב מ"ב סי' כ"ג כתב ע"ז: ואולי היה לרבינו גירסא אחרת בתוספתא, ונעלם ממנו פירוש המשנה לרבינו במקומו) ומקורו במשנה, וכפי פירושו, שהמלה, כגון" היא כפשוטה. ועיין מ"ש להלן שו' 20/21.

ומתוספתא כאן הרי מוכח בפירוש כפי' הר"ש, אבל בקג"נ חסרה כל בבא זו, ואולי היתה חסרה גם לפני הרמב"ם.

18/19 עצם שיש עליו בשר וכן המוח שכראש ושבקולית כנגד האוכל מצטרף וכו'. כ"ה בכ"ו, קג"נ ור"ש הנ"ל. ופירושו כאן שדווקא כנגד האוכל מצטרף אבל מה שיוצא ובוטל למעלה מן האוכל אינו מצטרף. ולעת עתה אינו מדבר כלל על עצם שיש עליו בשר רק מצד אחד (ורק אח"כ מדבר ע"ז). ואין כאן ט"ס בתוספתא (נגד הגאון בעל חזון נחום פ"ב סמ"ב, רמ"א ע"א).

20 איזוה הוא כנגד האוכל אם יש שם חלל עד חלל. בבא זו הולכת על דברי חכמים במשנה פ"ב מ"ב בעצם שיש עליו בשר רק מצד אחד. וכן ברמב"ם פ"ה מה' טומאת אוכלין הט"ו: היה עליו הבשר מצד אחד אינו מצטרף ממנו אלא העצם שתחת הבשר עד חלל העצם.

20/21 אינו טמא אלא כל העליון בלבד. בקג"נ: אין טמא אלא סכך (סוף שורה). הקריאה מפקפקת) העליון טמא (ז). ובד: אינו טמא אלא חיסום העליון בלבד. וכן בר"ש הנ"ל: אין טמא אלא חיסום העליון בלבד. וכנראה שזו היא הגירסא הנכונה, והכוונה ל-Periosteum.

ולפירוש הרמב"ם במשנה (עיין מ"ש לעיל שו' 17/18) בבא זו מתאימה לאיזוב וקורנית שבמשנה, והיינו עובי האיזוב היינו עובי חיסום העליון שבעצם.

21/22 ר' יהודה אומר קולית שיש עליה כזית בשר גורר את כולה לטומאה ר' ישמעאל אומר וכו'. וכ"ה גם בד (ואלא ששם: ור' ישמעאל וכו'). אבל בקג"נ: ר' יהודה אומר קולית שיש עליה כזית בשר גורר את כולה לטומאה וחכמי אומ' אפעלפי שאין עליה אלא כפול גורר את כולה לטומאה ר' ישמעאל אומ' וכו'. וכ"ה הגירסא (בערך) גם בר"ש הנ"ל. וכן בהשגות הראב"ד פ"ה מה' טומאת אוכלין הט"ו: ושאר העצם אין מצטרף. א"א כל זה שיבוש מפני שהם דברי יחידים אבל חכמים חולקים בסוף ואומרים שאף על פי שאין עליו בשר אלא כפול גורר את כולה לטומאה. והוא פירש שדברי החכמים כאן הולכים על כל הבבות שלמעלה. אבל הרמב"ם פירש שהחכמים חולקים רק על ר' יהודה, ואין זה עניין לבבות שלמעלה, עיין בכ"מ שם. ועיין מ"ש בחזון נחום פ"ב מ"ב.

ובחולין ק"ט א': ר' יהודה אומר קולית שיש עליה כזית בשר גוררת כולה לטומאה אחרים אומרים אפילו אין עליה אלא כפול גוררת כולה לטומאה.

22/23 ר' ישמעאל אומר רואין את הבשר... בחוש הערב כנגדו מצטרף. ר"ש הנ"ל, ועיין בר"ש לעיל שם, וכ"ה בפ"י הרא"ש שם, ועיין במשנה.

23/24 העצמות... טומאת נבלות. משנה חולין רפ"ט, טהרות פ"א מ"ד.

24 אבל נעשין הן ידות לטמא טומאת נבלות. אם יש בכטומאה כשיעור. שהרי אינם מצטרפין לטומאת נבלה. ועיין רמב"ם פ"א מה' אבות הטומאות סה"ז ובחולין ק"ח א'.

25/26 הרוטב שנתנו על גבי חתיכת לליתותן וכן גריסין שנתנו על גבי

פרוסות להקפותן הנוגע... כולו חבור. בד: הרוטב שנתנו על גבי חתיכות להקפתן וכן גריסין שנתנו על גבי פרוסות לליתותן וכו'. ובקג"נ: הרוטב שנתנו על גבי חתיכות לליתותן (עיין מ"ש להלן שו' 27) וכן גריסין שנתנו על גבי פרוסות להקפותן וכו'. ובר"ש הנ"ל: הרוטב שנתנו על גבי חתיכות להקפותן וכן גריסין שנתנו על גבי פרוסות הנוגע בין ברוטב וכו'. ועיין במשנה טבול יום פ"ב מ"ה ובס' משנה אחרונה שם. 26/27 התמרים והגרוגרות שהפכין ונעשו אם חיבור. וכ"ה בקג"נ, אבל בד:

התמרים והגרוגרת ששלקן ונעשו אם חיבור. וכן בר"ש פ"ב סמ"ה: עוד תניא בתוספתא התמרים והגרוגרות ששלקן ונעשו אם הרי אלו חיבור. וברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין הט"ו: התמרים והגרוגרות ששלקן ונעשו אם הרי אלו חיבור. וזו היא הגירסא הנכונה, כי בהפיכה אפילו זיתים אינם חיבור עיין לעיל 671³⁶ ומש"ש, וגרוגרות ותמרים אפילו שלא בהפיכה אינם חיבור, עיין לעיל 661 שו' 22/23.

27/28 ר' אומר אם ללתותן חיבור אם להוציא את מימיהן אין חיבור. המלים
 „ר' אומר“ ליתא בכי"ו. אבל ישנן בד ובר"ש הנ"ל. ובקג"נ: רבי אומ' אם ללתותם
 (עיין מ"ש לעיל שו' 25/26) חיבור אם להוציא מימיהם חיבור. וכנראה שצ"ל:
 [אינו] חיבור. ונראה שרבי לשיטתו בחוספ' טהרות פ"י הי"ב: גרגרין שנשרו במים
 ונעשו אם ר' אומר אינן חיבור וכו'. וגם כאן אם התכוין להוציא מימיהן הרי הם
 כנעשו אום מאליהן. והרמב"ם שלא הביא את החילוק הזה מפני שפסק כסתם התוספתא
 (ואין הלכה כרבי מחבירי). ועיין מ"ש בתוספתא טהרות שם.

28 התמרים האגוז השקד והתמרה המתקשקשין משתערין לכמות שהן.
 בר"ש פ"ב מ"ח: תניא בתוספתא האגוז והשקד והתמרה המתקשקשין משתערין
 לכמות שהן פי' מתקשקשין מחוך שנתייבש האוכל ונתמעט, ומתחילתו כשהיה מלא
 לא היה מתקשקש. ועיין במשנה שם.

ובד: הרואה תפיחה משתערה כמין שהוא תפוחה צריך למער' האגוז והשקד
 והתמרה והמתקשקשין משתערין וכו'. וכן ברמב"ם פ"ד מה' טומאת אוכלין ה"י:
 האגוז והתמרים והשקד המתקשקשים משתערין כמות שהן. אבל לבבא הראשונה שבד
 אין זכר לא בכי"ו, לא בקג"נ ולא בר"ש. ואולי צ"ל: טומאה תפוחה משתערה
 כמות שהיא תפוחה. עיין טהרות פ"ג מ"ד. ואח"כ מתחילה פוסקא ממשנה ח' וצ"ל:
 צריך למע' (=למען). ועיין בהגהות הגר"א ובמנ"ב.

28/29 המתחך לבשל כיון שקרצו חיבור. בד לנכון: כיון שקרצו אינו חיבור.
 וכן בקג"נ: כיון שקרצו אין חיבור. ובמשנה פ"ב מ"ה: המתחך לבשל אעפ"י שלא
 מרק אינו חיבור. ובפיה"ג שם עמ' 141: מירק וכו' כדאמ' בהביאו לו את התמיד
 (יומא פ"ג מ"ד) קרצו ומירק אחר וכו' וכן אמרנו בתוספתא המתחך לבשל כיון שקרצו
 אינו חיבור. ועיין גם בר"ש פ"ב מ"ה.

29 לכבוש ולשלוק ולהניח על השלחן חיבור. משנה פ"ב מ"ה. ר"ש הנ"ל.
 ועיין להלן 688¹¹.

30 התחיל לפרק זה שהתחיל בו אין חיבור והשאר חיבור. מפשטות הלשון
 משמע שדווקא אוכל זה שהתחיל בו אינו חיבור אבל שאר האוכלין שעדיין לא התחיל
 בהם הם חיבור. ועיין להלן 688⁹. ועיין במשנה הנ"ל ובפירוש השני שבר"ש שם.
 וברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין סה"ז: חתך לכבוש או לשלוק או להניח על השולחן
 הרי זה חיבור ואפילו התחיל לפרק מה שחתך כל אוכל שעדיין לא פרקו חיבור ואם
 נטמא מקצתו נטמא כולו. וסימן „ה"ח" נכנס בטעות לשם. והכל הלכה אחת, כמו
 שהגיה הרד"ל בהגהותיו להרמב"ם. ועיין גם חזון נחום פ"ב מ"ה ד"ה התחיל לפרק.
 30/31 קליפי פולין והשומשמן אם יש בהן אוכלין מטמאין טומאת אוכלין
 אין בהן אוכלין אין מטמאין וכו'. וכו' (בערך) גם בקג"נ. וכן בתוספתא תרומות רפ"י:
 קליפי פולין ושומשמן יש בהן אוכל אסורין ואם לאו מותרין.

אבל בד כאן: קליפי פולין וקליפי תורמוסין זרקן אין מטמאין טומאת אוכלין
 כנסן לאוכלין מטמאין טומאת אוכלין. וכן ברמב"ם פ"ה מה' טומאת אוכלין הי"ב:
 קליפי פולין ותורמוסין זרקן אינן מתטמאות כנסן לאוכלין מטמאין. ואם נשאר בהם
 אוכל בין כך ובין כך מתטמאין. ומכאן נראה קצת שלפני הר"מ היתה הגירסא
 כג"ד בהוספה של חלק מגירסת כי"ו. והיינו: קליפי פולין וקליפי תורמוסין זרקן
 אין מטמאין וכו' אם יש בהן אוכלין מטמאין טומאת אוכלין. ועיין להלן.

32 קליפי טלפין אף על פי שיש בהן אוכל אין מטמאין טומאת אוכלין. כ"ה בכ"ו. וצ"ל: קליפי מלפון וכו'. וכן בקג"נ: קליפי מלפון אפעלפי שיש בהם אוכלים אין מטמאין טומאת אוכלים.

אבל בד: קליפי מלפון אף על פי שאין בהן מטמאין טומא' אוכלי'. וכן ברמב"ם הנ"ל: קליפת מלפון אעפ"י שאין בהן מתוך המלפון מתטמאות טומאת אוכלין. וכן בתוספתא תרומות רפ"י 42: קליפי מלפון אף על פי שאין בהן אוכל אסורין ועיין להלן.

32/33 גרעיני זיתים וגרעיני תמרים ששלקן אינו מטמא טומאת אוכלין כנסן לאוכלן מטמא טומאת אוכלין. וכן בקג"נ: גרעיני זיתים וגרעיני תמרים ששלקן אין (כאן נגמר הקטע).

ובר"ש פ"ג מ"ו: תניא בתוספתא גרעיני זיתים וגרעיני תמרים אף על פי ששלקן אין מטמאין טומאת אוכלין. כינסן לאוכלין מטמאין טומאת אוכלין. ובתוספ' ר' יהודה ברכות כ' א' ד"ה האשה (י' רע"ג): ובתוספתא מייתי טובא בכי האי גוונא, גרעיני זיתים ותמרים אעפ"י ששלקן אין מטמאין טומאת אוכלין. ובד כאן: גרעיני זית' וגרעיני תמרי' אעפ"י ששלקן לאוכלין אין מטמאין טומאת אוכלי'. ואין שם הבבא של "כנסן". וכן ברמב"ם פ"ה מה' טומאת אוכלין הי"ז: גרעיני זיתים ותמרים אעפ"י ששלקן לאוכלין אין מטמאין. ולפ"ז אפשר לדון מק"ו שבכנסן לאוכלין אינם מטמאים. אבל גירסת הר"ש שגרס "אעפ"י ששלקן וכו' וגם גרס את את הבבא של "כנסן" כגירסת כ"ו קשה. עיין מ"ש ע"ז להלן.

ובתוספ' תרומות רפ"י: גרעיני זיתים וגרעיני תמרים וגרעיני חרובין אף על פי שאין מכונסין אסורין. וכן פסק גם הרמב"ם בפ"א מה' תרומות הי"א. אמנם הרדב"ז הגיה ברמב"ם: "ואעפ"י שכנסן הכהן מותרין", וזה מתאים בדיוק לגירסת ד' והרמב"ם כאן, אבל הרדב"ז שם לא ציין לא לתוספתא תרומות ולא לתוספתא כאן (ולא לרמב"ם כאן). והרי דברי הר"מ שם נובעים מן התוספתא שם, וקשה להגיה גם את הרמב"ם וגם את התוספתא נגד כל הספרים. וצריך לחלק בין גרעיני תרומה שהיה כבר שם תרומה עליהם בעודם בפירות ובין טומאת אוכלים.

וגירסת כ"ו וקג"נ נראית לכאורה שיבוש ברור, שהרי אם כנסן לאוכלין מטמאין מכ"ש אם שלקן. עיין בבלי עירובין כ"ה ב'. אבל אפשר לפרש שהמלה "שלקן" אינה הולכת על הגרעינים אלא על הזיתים והתמרים, ומכיון ששלקן יצאה הלחלוחית מן הגרעינים והם עץ בעלמא ולפיכך אינן מטמאין. ומ"מ אם כנסן לאוכלין מטמאין. ובתרומות מדברים בגרעינים סתם שאכל את התמרים והזיתים (או שהוציאם מהם) כשהם חיים, ויש בהם רטיבות, ולפיכך אסורים לזרים בין אם זרקן הכהן בין אם כנסן. ברם לגי' ד' והרמב"ם כאן עלינו בהכרח לפרש שהשליקה הולכת על הגרעינים ובכל זאת אינם מטמאין (השוה הלשון: אעפ"י ששלקן), ולפ"ז עלינו לחלק במקרה זה בין טומאת אוכלין ובין תרומה. אבל גירסת הר"ש שגרס אעפ"י ששלקן וכו' מ"מ אינם מטמאין, קשה למה מטמאין בכנסם. ועיין להלן.

עמ' 688

1/2 גרעיני חרובין אף על פי שלקן מטמאין טומאת אוכלין, כ"ה בכ"ו. וגי' זו מתאימה לכ"ו למעלה, ולפי פירושי הנ"ל, והיינו אעפ"י ששלק את החרובין ויצאה

ה'לח'לוחית מן הגרעינין שנשארו מ"מ מטמאין טומאת אוכלין. וזה מתאים גם ל'תוספתא תרומות הנ"ל. וגירסא משונה בר"ש הנ"ל: גרעיני חרובין אף על פי שלא שלקן אין מיטמין טומאת אוכלין. ולעיל ראינו (לפי גירסתו) ששליקה מועילה לטומאה (אע"פ ששלקן אין מיטמאין). וכאן הרבותא היא להפך: אעפ"י שלא שלקן אין מיטמין וכו', ובוודאי יש כאן שיבוש.

וגם ד (ורמב"ם) מחזיק כאן במסורת שלו. וכ"ה שם: גרעיני הריחים (צ"ל: החרובים) אף על פי כינסן לאוכלין אין מטמאין טומאת אוכלין. שלקן לאוכלין אין מטמאין טומאת אוכלין. וברמב"ם הנ"ל הי"ח: גרעיני חרובין אע"פ שכנסן לאוכלין אין מטמאין שלקן לאוכלין מתטמאין. וכן הגיה הגר"א גם בתוספתא. וגם כאן עלינו לפרש ששלק את הגרעינין כדי להכשירם לאכילה כנ"ל.

וגם בבא זו סותרת ל'תוספתא תרומות הנ"ל, שהרי שם מפורש שגרעיני חרובין אסורין אעפ"י שלא כנסן, עיין מ"ש לעיל.

ובפיה"מ להר"מ תרומות פי"א מ"ה: אבל הגרעינים האחרים מותרים באכילה לזרים כגון גרעיני החרובין אעפ"י שלא השליכם הכהן. וזה מתאים לגירסת ה'תוספתא כאן (לפי גי' ד ורמב"ם). ואעפ"י שהרמב"ם בפי"א מה' תרומות הי"א הנ"ל פסק להפך (כגירסת ה'תוספתא תרומות רפ"י), מ"מ קרוב לוודאי שבפירושו יש לנו מסורת של גאונים (עיין מ"ש בח"א עמ' 87), והם פירשו שגרעיני חרובין מותרין לזרים אעפ"י שלא השליכם הכהן. ועיין גם בפירוש הריב"מ שם שפירש: אבל גרעיני תמרים וכו' אפילו אם מכנסן מותרין. ואולי היתה להם גם גי' אחרת בתוספתא תרומות, והיינו כמו שהגיה הרדב"ז ברמב"ם תרומות הנ"ל, עיין מ"ש לעיל 687 שו" 32/33.

2 החרצנים והזגין אף על פי שכנסן לאוכלין בטלה דעתו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ועיין לעיל 672²¹ ומש"ש. אבל בד: החרצנין והזגין אף על פי שכנסן למשקה בטלה דעתו.

2/3 ירקות שיבשו באיביהן כגון כרוב ודלעת שיבשו באיביהן אין מטמאין טומאת אוכלין ליקטן ויבשן מטמאין טומאת אוכלין. כ"ה בד. וכן בחולין קכ"ז ב': ירקות שצמקו באיביהן כגון הכרוב והדלעת אין מטמאין טומאת אוכלין קצצן ויבשן מטמאין טומאת אוכלין. קצצן ויבשן ס"ד עץ בעלמא הוא וא"ר יצחק בעל מנת לייבשן וכו'. ועיין גם רמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין ה"ג.

אבל בכי"ו כאן: ליקטן ויבשן אין מטמאין טומאת אוכלין. ונ"ל שזו היא הגירסא הנכונה. וכן בחולין שם בכ"ר א' (עיין דק"ס קע"ב ע"ב הערה ק'): קצצן ויבשן אין מטמאין טומאת אוכלין. יבשן עץ בעלמא הוא (עיין דק"ס שם הערה ר')? כלומר, ומאי קא משמע לן. וע"ז מתרץ: אמר ר' יצחק קצצן על מנת לייבשן. דווקא כרוב ודלעת הוא דכי יבשן לאו בני אכילה נינהו הא שאר פירות מיטמו (עיי"ש הערה ש') וכו'. ובחנם החליט בדק"ס שם שגי' כי"ר משובשת.

4 אילן שנקצץ ובו פירות הרי אלו כתלושין יבש ובו פירות הרי הן כמחוברין. בד: אילן שנכסח ובו פירות וכו'. וצ"ל: אילן שנפשח וכו', כמו שהגיה הגר"א. ובחולין קכ"ז ב': ת"ש אילן שנפשח ובו פירות הרי הן כתלושין יבשו הרי הן כמחוברין. ועיין רמב"ם פ"ב מה' טומאת אוכלין ה"ד ובהשגות שם ומ"ש בחזון נחום כאן פ"ג מ"ח ד"ה יחור.

5/6 שנמרק חצייה וחצייה קיים הרי זה אינו חיבור נמרק האמצעי והצדדין קיימין אין הצדדין חיבור זה את זה. כ"ה בד. ובכ"ו חסר כאן עד סוף ההלכה. ובד נשמט שם הדבר שנמרק. וע"פ העניין קרוב לוודאי בעיני צ"ל: שנמרק חצייה וכו' נמרק האמצעי וכו'. ובחולין מ"ה ב': מאי המרכה כל שנשפך כקיתון. וזה מתאים לרימון שנימוק השנוי להלן בסמוך. ואולי צ"ל: שנמוק חצייה וכו', נמוק האמצעי וכו', כמו שהגיהו בד"ח. אבל עיין להלן.

וברמב"ם פ"ח מה' טומאת אוכלין ה"ג (בד"ק וכ"ה גם בד"ח): רקק שנחרך חצייה וחצייה קיים הרי זה אינו חיבור נחרך האמצע והצדדין קיימין אינן חיבור זה לזה וכו'. וכן בפסקא שבהשגות שם: רקק שנחרך חצייה. אבל ברמב"ם ד"ו רפ"ד: רקק שנחרך חצייה וכו' נחרך האמצע וכו'. וכן בפסקא שבהשגות שם: רקק שנחרך חצייה. ויתכן שהיינו חריכה היינו חרירה. ובכל אופן הגירסא "נחרך" שברמב"ם קרובה יותר להגהתי "נמרק" מאשר להגהה "נימוק" שבד"ח.

אבל ברור שבתוספתא לא היה כתוב "רקק" אלא שזהו תרגומו או פירושו של הרמב"ם, שהרי כן כותב בהשגות שם: רקק שנחרך חצייה. א"א מצאתי זו המלה משובשת בתוספתא ולא כתבתיה. וסוף התוספתא (כ"ה בד"ק) רמון שנמוק וכו'. הרי לך שהיתה כאן מלה קשה שלא ידעו בדיוק את פירושה. ואפשר שמפני זה השמיטו בכת"י שהיה לפני מדפיסי התוספתא. עיין מ"ש בח"א סוף עמ' 212.

6/7 רמון שנמוק חציו... נמרק האמצעי והצדדין קיימין וכו'. כ"ה בד. ובכ"ו חסר כ"ז (עיין מ"ש לעיל). ובהשגות הנ"ל: וסוף התוספתא וכן רמון שנמוק חציו וחציו קיים אינו חבור נמוק באמצע וכו'. ועיין במשנה פ"ב מ"ג.

7 התחיל לפרק באגוזין ולפקל בבצלים וכו'. כ"ה בכ"ו ובר"ש פ"ב מ"ה ובמשנה שם.

8 אף על פי שיש לפנינו מאה כור התחיל כאחד מהן אינו חיבור. כ"ה בכ"ו ובר"ש הנ"ל. ועיין רמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין סה"א. שם: היו שניים או שלשה וכו'. כלומר היו שני חרוזים של אגוזים או בצלים והתחיל בחרוז אחד וכו'.

9/11 ר' יוסי אומר... והשאר חיבור. כ"ז ליתא בד. וכנראה שלא היה גם לפני הר"ש הנ"ל.

11 מלפון שחתכו ונתנו על השלחן חיבור עד שיתחיל לפרק. כ"ה בד. ובפיה"ג שם עמ' 142: כדתניא מלפפון שחתכו ונתנו על גבי שלחן חיבור עד שיתחיל לפרק וכו'. וכן בר"ש פ"ב מ"ה וברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין ה"ו. ועיין לעיל 687²⁹. וגם כאן הפירוש שקרץ מלפפון ולא מירקו מלמטה. וכל החתיכות חיבור עד שיתחיל לפרק אותן לגמרי.

12 התחיל לפרק חתיכה וכל העולה עמה חבור והשאר אינו חיבור. כ"ה בד. ובר"ש וברמב"ם הנ"ל.

אבל בכ"ו: התחיל לפרק חתיכה וכל העולה עמה אינו חבור והשאר חבור. וכן בפיה"ג הנ"ל: חתיכה וכל העולה עמה אינה חיבור והשאר חיבור. וגירסא זו מובנת יותר, והפירוש הוא שאם התחיל לפרק את המלפפון ועלתה בידו חתיכה המורכבת מכמה פרוסות קטנות (המחוברות למטה), הרי כל הפרוסות שבידו אינן חיבור, אבל מה שנשאר על השלחן חיבור. כדין מלפפון שלם שנקרץ ולא מורק.

ולגירסת ד ור"ש ורמב"ם עלינו לפרש שהשאר אינו חיבור לחתיכה שהעלה בידו, עיין בכ"מ ברמב"ם הנ"ל. ועיין להלן.

12/13 פיקה התחתונה חיבור לעצמה ואינו הוא חיבור לחתיכות. פיה"ג כלים פי"א עמ' 23, שם אהלות פ"ז עמ' 86, ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

13/14 היו שנים... זה שהתחיל בו חיבור והשאר אינו חיבור. כ"ה בד. וכן ברמב"ם הנ"ל: היו שנים או שלשה מלפפנות וחתך כל אחד מהן והניחן על השולחן והתחיל באחד מהן זה שהתחיל בו חיבור השאר אינו חיבור.

אבל בכ"ז: זו שהתחיל בו אינו חיבור והשאר חיבור. וכ"ה בר"ש הנ"ל. וג"ז זו מתאימה לגירסת כ"ז והגאונים שבשו" 12, עיין מש"ש. ועיין בכ"מ הנ"ל. ואע"פ שגם בחתיכה אחת הוי חיבור מה שנשאר על השולחן (לפי גירסת כ"ז והגאונים לעיל), מ"מ חזר ע"ז כאן משום הרבואת של בן עזאי שגם בג' מלפפנות טהרו כולם אם התחיל לפרק את הראשונה.

14/16 וחכמים אומרים אפילו אמר חציו אני אוכל שחרית וחציו אני אוכל בן הערביים זה התחיל בו חיבור והשאר אינו חיבור. כ"ה בד. וכן גם ברמב"ם הנ"ל: אפילו אמר חציו אני אוכל שחרית וחציו ערבית זה החצי שהתחיל בו חיבור והשאר אינו חיבור. אבל בכ"ז: ור' יוסי או' אפילו חציה אני אוכל שחרית וחציה וכו' זה שהתחיל בו אין חיבור והשאר חיבור. ובר"ש הנ"ל: וחכמי' אומרי' אפי' אמ' חציו אני אוכל וכו' זה שהתחיל בו אינו חיבור והשאר חיבור, והפירוש כלעיל, לכל גירסא ע"פ שיטתה. עיין מ"ש לעיל.

16 האנוחן והשקדן אף על פי שריסם חבור עד שיתחיל לפרק, עיין במשנה פ"ה סמ"ה. ובר"ש שם: ותוספתא פליגא דקתני האגוזים והשקדים אע"פ שריסם חיבור עד שיתחיל לפרק. וכן בהשגות רפ"ז מה' טומאת אוכלין: ולשון התוספתא חולקת עם המשנה וכך שנו בתוספתא האגוזים והשקדים אע"פ שרצץ חבור עד שיתחיל לפרק וכו'. ועיין ברמב"ם ובכ"מ שם. ועיין במל"א"ש וחזון נחום פ"ב מ"ה. 17 ביצה שלוקה וביצה טרמיסה חיבור עד שיתחיל לקלקל. כ"ה בכ"ז. ועיין במשנה פ"ב מ"ו. אבל בר"ש שם: תניא בתוספתא ביצה שלוקה ביצה טורמיטה (וכ"ה מ"ה זו גם בד) אע"פ שריסם חיבור וכו' טורמיטא מפרש בפרק הנודר מן המבושל (נדריים נ' ב'). ועיין ההערה המצויינת של לעף בלעהנווערטער של קרויס עמ' 270 ערך טורמיטא.

17/18 ביצה שנתבלה בקליפתה דרי זה חיבור. בד ור"ש הנ"ל: כוליה חיבור. וברמב"ם פ"ו מה' טומאת אוכלין סה"ב: ואם נתבלה בקליפה אף על פי שרצצה כוליה חיבור.

18/19 צמר שבראשי כבשים ושבוקן תישים אע"פ שסיפספן באור חיבור עד שיתחיל לתלוש. בד: אע"פ שפספסן באור וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: אף על פי שפיספסן באור וכו' שפיספסן מפריד את השיער מלשון נזיר חופף ומפספס (משנה נזיר פ"ו מ"ג). אבל הגירסא שלפנינו יותר נוחה, וכן היה גם לפני הרמב"ם שפסק בפ"ו מה' טומאת אוכלין ה"ג: צמר שבראשי הכבשים ושיער שבוקן התישים אע"פ שחרכן באור הרי הן חיבור עד שיתחיל לתלוש. ועיין מ"ש על ספסוף" בח"ב עמ' 161. והתוספתא נקטה כאן צמר שבראשי כבשים מפני שהיה דרכם להפריד אותם מן העור לפני שהפשיטו את הראש. ועיין זבחים פ"ט מ"ה. ועיין חולין פ"ט מ"ד.

19 ר' יהודה אומר. כל זה ליתא בד ובר"ש הנ"ל. ואולי הוא גליון שנכנס שלא במקומו, והוא שייך לשו"י 28, עיין מש"ש.

19/20 כנפי חגבים וקשקשי דגים... לקלף. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל ה"ד.
20/21 עציץ נקוב שנתנו על גבי שתי יתירות אפילו גבוה מן הארץ אמה מכשיר את הזרעים. הנכון הוא בד: אינו מכשיר את הזרעים. וכו' בר"ש ספ"ב. ועיין במצפה שמואל שציין לכמה מקומות בבבלי וירושלמי, ובכולם עוסקים בעציץ נקוב המונח ע"ג קרקע. לעומת זה נעלם ממנו לפ"ש שגם הדין שלנו נזכר בירושלמי ובבבלי. וכן בירושלמי חלה פ"ב סה"ב, נ"ח ע"ג: הקונה עציץ נקוב בסוריא וכו' קנה לחייבו למעשרות ולשביעית אפילו נתון על גבי שתי יתירות וכו'. וזה מתאים לתוספתא שלנו כג' ד ור"ש (ועיין במשנה כאן ספ"ב). ובבבלי גיטין ז' ב': א"ר זירא עציץ נקוב המונח על גבי יתדות באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן וכו'. ועיין בתוספ' שם ד"ה דילמא. וכן מפורש שם ל"ז א': אין כותבין פרוסבול אלא על עציץ נקוב וכו' דמנח אסיכי (עיין בתוספ' הנ"ל). ועיין להלן 690.

21/22 במה דברים אמורים מלמטה אבל מלמעלה אין מכשיר את הזרעים. גם כאן הנכון בד: בדיא מלמטה אבל מן הצד הרי זה מכשיר את הזרעים. וכו' בר"ש הנ"ל. ועציץ נקוב מן הצד דינו כטבא שיש לה לויביו, והוא מכשיר את הזרעים. מפני שאינם כזרעים בארץ.

22/23 ואם יש על גב נקב עפר כל שהוא מכשיר את הזרעים. בד לנכון: אם יש על גב הנקב עפר כל שהוא אינו מכשיר את הזרעים. וכן בר"ש הנ"ל: אם יש על גבי הנקב עפר כל שהו אינו מכשיר את הזרעים וכו' פי' עפר כל שהוא לא חשיב בכך כאילו אינו נקוב.

23 טבלה שיש לה הליביו והטה על צדה אינה מכשרת את הזרעים. כ"ה בכ"ז. וכו' בערך גם בר"ש הנ"ל. וכן בפיה"מ להר"מ ספ"ב עמ' 267: ובתוספתא אמרו טבלה שיש לה לויביו והיטה על צידה אינה מכשרת את הזרעים לפי שכשהיטה אותה נעשית כטבלה שאין לה לויביו שאינה כלי. ועיין גם בפירוש הרא"ש שם. אבל בד בטעות: והיטה על צידה מכשרת את הזרעים.

ובירושלמי שבת פ"י ה"ב, י"ב ע"ג: כאן בשהפכה על צדה. ובעירובין שם פ"ג ה"ג, כ"א ע"ב: ראוי הוא להפכה ולבטל רשות היחיד שבה. וע"פ זה נבין ירושלמי תמוה בכלאים ספ"ז, ל"א ע"א: ר' יודא בר פזי בעי נטע חמש גפנים בחמשה עציצין שאינן נקובין ועשאן שתים כנגד שתים ואחת יוצא זנב את אמר כרם הוא. הפכו (בכ"ס: הפכו) ויש כרם מיטלטל. והמפרשים נדחקו מאד בפירושו. ונ"ל קרוב מאד שהמלה "הפכו" נכנסה מגליון שלא במקומה. וצ"ל: בחמשה עציצין שאינן נקובין וכו' הפכו את אמר כרם הוא. ויש כרם מיטלטל? והפירוש הוא שהפך והיטה את העציצים על צידן. וע"י זה נעשו כטבלאות שאין להן לויביו וכעציצים נקובין ודינו ככרם בקרקע. וע"ז שואל: ויש כרם מיטלטל? כלומר שבכל רגע ראויין הם העציצים להוקף כדרכם ואז דינם ככלים, והכרם מתבטל ונמצא שהכרם מיטלטל, כלומר דין הכרם מיטלטל ומחנוד. וברגע אחד הוא כרם וברגע שני אינו כרם.

23/24 היה משקה בעציץ שאינו נקוב נפלו משקין... הגדילה ויצאת חוץ לעציץ טהורה. כ"ה בכ"ז, בד ובר"ש פ"ב מ"ט. ועיין השגות הראב"ד פ"ב מה' טומאת אוכלין ה"ט ובכ"מ שם.

פ"ג

25/26 דגים טהורין וחגבים טהורין בכל מקום דגים טמאים וחגבים טמאים בכפרים צריכין הכשר ואין צריכין מחשבה. וכ"ה גם בד. וכן גם ברמב"ם פ"ג מה' טומאת אוכלין ה"ג: דגים טהורים וחגבים טהורין בכל מקום וחגבים טמאים ודגים טמאים בכפרים. הרי הן מיוחדין לאדם וצריך הכשר ולא מחשבה. אבל במשנה פ"ג סמ"ט: דגים טמאים וחגבים טמאים צריכין מחשבה בכפרים. ובכ"מ שם נדחק לפרש שהרמב"ם גרס במשנה דגים קטנים וחגבים קטנים וכו', אבל לא מצאתי גירסא כזו בשום נוסחא. ובס' משנה אחרונה שם מגיה ברמב"ם: בכרכים, במקום בכפרים, ולפי' צריך להגיה כן גם בתוספתא. וצ"ע.

ועיין בבאור הרד"ל כאן, ובגליון למטה שם העירו שאולי היתה להרד"ל גי' אחרת בתוספתא כאן, ולא ידעו שדבריו הולכים על הכ"מ הנ"ל ששער שהרמב"ם גרס במשנה: דגים קטנים וכו', ועיין ברמב"ם עצמו להלן שם.

26/27 חלב מזה בכל מקום צריך מחשבה ואין צריך הכשר מפני שהוא כנופה. לפי גירסא זו צריך לפרש שאנו עוסקים כאן בחלב של בהמה טמאה מתה, כי בחלב של בהמה טהורה מתה צריך הכשר, שהרי אין סופה לטמא טומאה חמורה, עיין פ"ג מ"ט. והחלב צריך מחשבה בכל מקום, מפני שהוא כנופה, וגופה צריך מחשבה בכ"מ, עיין פ"ג מ"ג.

אבל בד: חלב מתה בכל מקום צריך הכשר ואין צריך מחשבה מפני שהוא מגופה. ולגירסא זו צריך לפרש שמדברים כאן בחלב בהמה טהורה מתה, ולפיכך צריך הכשר (פ"ג מ"ט) ואין צריך מחשבה כגוף נבלה של בהמה טהורה (עיין פ"ג מ"ג). וברמב"ם פ"ג מה' טומאת אוכלין ה"ג: וכן חלב בהמה טהורה שמתה צריך הכשר ולא מחשבה בכל מקום. ועיין פ"ג מ"ג ובפיה"מ להר"מ שם, ועיין בס' משנה אחרונה שם סמ"ג. ועיין להלן.

27/28 חלב שחוטה בכפרים צריך מחשבה ואין צריך הכשר שכבר הוכשר בשחיטה. גי' בדויה מן הלב. ובד: חלב שחוטה בכפרים צריך מחשבה והכשר. וכן בר"ש פ"ג מ"ב: תניא בתוספתא חלב שחוטה בכפרים צריך מחשבה והכשר. וכן ברמב"ם הנ"ל: ואילו צריכין מחשבה והכשר וכו' וחלב בהמה טהורה שחוטה בכפרים אע"פ שהוכשר בשחיטה צריך הכשר שני אחר המחשבה. ובכ"ו חסר כאן מ"ואין צריך הכשר" עד "צריך מחשבה" בשו' 28. וקרינ"ל לא ציין כהוגן את החיסרון. וא"כ הנוסחא בתוספתא בטוחה. ועיין בס' משנה אחרונה פ"ג סמ"ג הנ"ל, וצ"ע. ועיין במלא"ש וחזון נחום שם רמ"ג.

28 אמר ר' עקיבא שונה בחלב שחוטה בכפרים שהוא צריך מחשבה. כ"ה בד. ובכ"ו חסר כ"ו. ובר"ש הנ"ל: אמר ר' יהודה בת חל'ה היה ר' עקיבא שונה חלב שחוטה בכפרים וכו'. וכן בחולין קכ"ח א': אמר ר' יהודה כך היה ר' עקיבא שונה חלב שחוטה בכפרים וכו'. ועיין מ"ש לעיל שו' 19.

29 ואין צריך הכשר מפני שהוכשר בשחיטה. כ"ה בד. ובר"ש הנ"ל. ובכ"ו: ואין צריך הכשר שכבר הוכשר בשחיטה. וכ"ה בחולין הנ"ל.

29/30 אמרתי לפניו למדתני עולשין שלקמן לבהמה ואחר כך חשב עליהן

לאדם וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: אמרתי לפני רבי למדתנו עולשין שלקטן לבהמה ואחר כך חישב עליהם לאדם וכו'. ובחולין שם (לפי גירסת רש"י) למדתנו רבינו עולשין שלקטן לבהמה ונמלך עליהן לאדם וכו'. ולפנינו בבבלי שם: שלקטן והדיחן לבהמה ונמלך עליהן לאדם וכו'. ובפ"י הראב"ד לתו"כ שמיני פרשה ח' ה"ג, נ"ה ע"א: והא דתניא בתוספת' עוקצין ומייתי לה בפ' העור והרוטב (הנ"ל) עולשין שלקטן והדיחן לבהמה ונמלך עליהם לאדם וכו' כשנגבו הוא דקאמר דצריכות הכשר שני.

ובד כאן: למדתני בעולשין שלקטן והרי הן של בהמה וכו'. וכן בכ"מ בחולין שם (דק"ס קע"ג ב'): עולשין שלקטן והרי הן לבהמה וכו'.

30/31 אין צריכין הכשר שאני אומר יש עליהן משקה טופח הוכשרו. בד: שא"י צריכין הכשר שני אם יש עליהן משקה טופח הכשרין. ובר"ש הנ"ל: שהם צריכין הכשר שני אם יש עליהן משקה טופח הוכשרו. ובפ"י הראב"ד (המשך הפיסקא הנ"ל): והכי מפרש בסיומא דתוספתא ונמלך עליהם לאדם צריכין הכשר שני ואם יש עליהם משקה טופח הוכשרו. וכן ברמב"ם ספ"ד מה' טומאת אוכלין: ואם היה עליהן משקה טופח כשחשב עליהן לאדם הרי אלו מוכשרין. ובבבלי הנ"ל: צריכות הכשר שני. ולא נזכרה שם הבבא של משקה טופח.

31 חור ר' עקיבא להיות שונה כדברי ר' יהודה. ר"ש הנ"ל, בבלי חולין הנ"ל. 31/32 חלב בהמה טמאה טמא חלב חיה בין טמאה בין טהורה וכו'. עיין תו"כ צו פרש' י' ה"ה ואילך, זבחים ע' א'—ב'. ובס' הישר לרבינו תם חולין סוף סי' שס"א, פ"ז ע"א: חלב בהמה טמאה הרי זה (כג"ד) טמא וחלב חיה בין טמאה ובין טהורה היא כגופה חלב נבילה וחלב טריפה הרי זה טהור שנאמר חלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה וגו' בסוף עוקצין בתוספתא.

עמ' 689

1/2 החותך בשר מאבר מן החי וחשב עליו אין צריך הכשר חשב עליו ואחר כך חתכו צריך הכשר. כ"ה בכ"י. ובד: החותך בכור מאבר מן החי ואחר כך חשב עליו ואח"כ חתכו אינו צריך הכשר. ואעפ"י שהג"י בד משובשת ולקויה בחסרון, אבל אנו רואים ששם היתה הגירסא מהופכת. וכן ברמב"ם פ"ג מה' טומאת אוכלין ה"ה: החותך בשר מאבר מן החי ואחר כך חישב עליו צריך הכשר חישב עליו ואחר כך חתכו אינו צריך הכשר וכו'. ובהשגות שם מעיר שהרמב"ם תפס את לשון התוספתא. ועיין בבלי חולין קכ"ח סע"ב, וברש"י שם ד"ה החותך הזכיר את התוספתא.

2/4 אמר ר' יוסי מפני מה אמרו... אינו צריך הכשר. עיין במצפ"ש, ובכל המקומות שהוא מציין לא נזכרה הברייתא שלנו, ונעלם ממנו לפ"ש שהיא הובאה בחולין קכ"א סע"א: ותניא אמר ר' יוסי מפני מה אמרו וכו'. ובמסורת הש"ס בחולין שם לא ציין את מקורה.

4/5 אלו הן פריצי ויתים וענבים אלו היוצאין וכו'. עיין מ"ש על כ"ז לעיל 672²⁰. וכל הברייתות בר"ש פ"ג מ"ו.

5/6 חישב עליהן לאוכלין אין מטמאין טומאת אוכלין כינסן לאוכלין בטלה דעתו. כ"ה בכ"י. וכן בר"ש הנ"ל: חישב עליהן לאוכלין אין מיטמין וכו', כג"י כ"ו. ועיין לעיל 672 שו' 20/21 ומש"ש.

6 החרצנין והזנין אף על פי שבנסן במלה דעתו. כ"ה בכ"ו. ועיין מ"ש לעיל 672 שו' 21/22.

7/8 מודה ר' יוחנן בן נורי בפנין ובשר ששלקו עד שלא באו לעונת המעשרו' שהן מטמאין טומאת אוכלין. כ"ה בד. וכן בר"ש הנ"ל: מודה ר' יוחנן בן נורי בפנין ובוסר ששלקו עד שלא באו לעונת המעשרו' שהן מיטמין טומאת אוכלין. אבל בכ"ו: מודה ר' יוחנן בן נורי ור' עקיבא בפני בוסר שסחטן עד שלא באו לעונת מעשרות שאין טמאין טומאת אוכלין. ולפי גירסא זו הפירוש הוא שר' עקיבא מודה לר' יוחנן בן נורי, עיין במשנה פ"ג מ"ו, ועיין להלן שו' 10 ואילך. ובירושלמי שביעית פ"ד ה"ו, ל"ה ע"ג: דתני (תוספ' שביעית 65a, עיי"ש הגירסא) הפגין של שביעית אין שולקין אותן וכו'. ומכאן משמע שהיו רגילים לשלוק את הפגים כדי להכשירם לאכילה, ורק בשביעית אסרו מפני שהפרי נאכל כשהוא חי אחרי גמר בישולו, ואסור לשנות אותו מברייתו בשביעית.

8 פני הסיפות מטמאין טומאת אוכלין. וכן בר"ש הנ"ל: פגי הסופות מיטמין טומאת אוכלין. ולפי גירסת דור"ש הנ"ל צ"ל שפגי הסיפות מטמאין טומאת אוכלין כמו שהן, אפילו לא שלקו. אבל לגי' כ"ו אפשר לפרש שפגי הסיפות מטמאין טומאת אוכלין אם סחטן. ובירושלמי הנ"ל: ובמסויפות (בתוספתא הנ"ל: ובסיפות) מותר מפני שהיא מלאכתן. ומזה משמע שכן היה דרכם לשלוק את פגי הסיפות, והטעם הוא מפני שהתאנים שבאו בסוף הקיץ אין משובחות כל כך (עיין ב"ר פכ"ב-ה', הוצ' תיאודור עמ' 207, ועיין בהערות שם) ואינו מפסיד את הפרי אם אוכל אותו כשהוא עדיין פגים ע"י שליטה.

8/10 פני העונסין הקרוסומולין והפרישין והעוזרדין כעונתן למעשרות ואין מטמאין טומאת אוכלין פחות מכן ושלקו מטמאין טומאת אוכלין. בר"ש הנ"ל: פגי העונסין והקרוסומולין והפרישין והעוזרדין בעונתן (כ"ה גם בד) למעשר אין מיטמין טומאת אוכלין פחות מיכן או ששלקו מיטמין טומאת אוכלין וכו' פי' בעונתן למעשרות אין מיטמין ומתוך הסברא היה נראה איפכא. ונ"ל קרוב מאד שגי' כ"ו נכונה, אלא שיש שם השמטה קטנה וצ"ל: כעונתן למעשרות [כך עונתן לשביעית] ואין מטמאין טומאת אוכלין. פחות מיכן ושלקו וכו'. ובמשנת שביעית פ"ד מ"ט: ושאר כל פירות האילן כעונתן למעשרות כך עונתן לשביעית. והתוספתא אומרת שפחות מכאן אין מטמאין טומאת אוכלין, אבל פחות מכאן ששלקו מטמאין טומאת אוכלין, ודווקא בתאנה בזמנה אסרו שליטת הפגים בשביעית, עיין לעיל, אבל בשאר האילנות מותר לשלוק, אלא שבלי שליטה אין מטמאין טומאת אוכלין עד שיגיעו לעונת המעשרות. ובירושלמי שביעית הנ"ל (ל"ה סע"ב): בפגי תאנים היא מתניתא. הא בשאר כל הפגין אינן מטמאין טומאת אוכלין עד שיבואו לעונת המעשרות. ועיין לעיל שו' 7/8.

10/11 ר' נחמיה אומר זיתי' ובשר שסחטן... שאינו אלא שרף. כ"ה בד. ובכ"ו ר' נחמיה אומר זיתי בוסר שסחטן וכו'. ובר"ש הנ"ל: זתים ובוסר שסחטן וכו'. ובכפופים פכ"ו עמ' תפ"ג (ד"ר ק"ט ע"ב): תוספת מסכת עוקצין ר' נחמיה אומר זתים ובוסר שסחטן עד שלא באו לעונת המעשרות משקה היוצא מהן טהור שאינו אלא שוף (צ"ל: שרף).

11 לורכי הזרדין והחרובין עד שלא המתיקו וכו'. עיין במשנה פ"ג ד', לעיל

מע"ש פ"א 87¹¹, ומ"ש בח"א עמ' 106, ר"ש הנ"ל. ועיין רמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הי"ד (במשנה הנ"ל לא נזכרו חרובין).

12/13 אבל הל"ף והחרדל ותרמיסין ושאר כל הנכבשים וכו'. וכן לעיל במע"ש הנ"ל: אבל הל"ף והחרדל והתורמוסין וכו'. ופסקה הרמב"ם (בלשונה) רפ"ז מה' מע"ש ונ"ר ה"ח, וכן מעתיק מכאן גם בר"ש הנ"ל. אבל ברמב"ם הנ"ל הט"ו: החרדל והתורמוסין ושאר כל הנכבשים וכו'. וכן בפ"י הר"ש סיריליא שביעית פ"ז ק"י סע"א (והובא במל"א ש כאן פ"ג מ"ד): דהכי משמע בתוספתא דעוקצין דגבי תורמוסין קתני הכי חרדל ותורמוסין ושאר כל הנכבשים וכו'. ולא נזכר "ל"ף". ואולי סבר הר"מ שהמשנה חולקת, עיי"ש בהי"ד הנ"ל, אבל הרי במע"ש פסק ש"ל"ף ניקח בכסף מעשר. 14 קור ניקח בכסף מעשר ואינו מטמא טומאת אוכלין, ר"ש הנ"ל, וכ"ה לעיל 87¹⁶, וכל הברייתא בבבלי עירובין כ"ח ב'. ועיין לעיל שביעית 65¹⁶ ובירושלמי שם פ"ד ה"ו, ל"ה ע"ג. ועיין במשנה כאן פ"ג מ"ו.

14/15 כפניות אין נקחות בכסף מעשר ופטורות מן המעשרות. כ"ה בכ"ו. אבל בד: כפניות ניקחות בכסף ומטמא טומאת אוכלין. וכן בר"ש הנ"ל: כפניות ניקחות בכסף מעשר ומיטמין טומאת אוכלין. וכ"ה בתוס' מע"ש ובברייתא בעירובין הנ"ל. ובמשנה פ"ג מ"ו: כפניות אוכלין ופטורות מן המעשרות. ובפ"י הרע"ב שם (וכ"ה במשנה שבפיה"מ להר"מ כת"י י"לון, ועיין רמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין הי"ג): כפניות כאוכלין וכו'. אבל בהוצ' לו, קויפמן, פרמה וד"נ: לאוכלין. וכן בירושלמי שביעית הנ"ל: וכפניות לאוכלין נפטורות מן המעשרות. וברור שלאוכלין = לא אוכלין (עיין מ"ש בחי"ב עמ' 245), וזה מתאים לגי' כ"ו.

15/16 אמר ר' יוחנן בן נורי בכולן, כ"ו ליתא בר"ש הנ"ל, בתוס' מע"ש ובעירובין הנ"ל, והגי' שלפנינו משובשת, כי ר' יוחנן בן נורי לא ימסור הלכות בשם ר' יהודה שהיה תלמידו של ר' עקיבא ור' טרפון.

16 ר' יהודה אומר קור וכו'. מע"ש, עירובין ור"ש הנ"ל, ועיין בירוש' שביעית הנ"ל.

17 ומטמא טומאת אוכלין, ליתא בתוס' מע"ש, בברייתא בעירובין ובר"ש הנ"ל. ובכ"ו חסר כ"ו וגם התיבה "כפניות".

18 ערלה וכלאי הכרם ושור הנסקל וכו'. כל הברייתא במנחות ק"א ב'. ובס' הישר לר"ת חולין סי' שס"א, ל"ז רע"א: דתנן בתוספתא במסכת עוקצין ומייתנין ליה בבכורות פ"א (ט' ב') ערלה וכלאי כרם וכו'. ועיין ר"ש הנ"ל.

22 כיצד לפני זריקת דמים אין מטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: כיצד ל"ן לפני זריקת דמים אין מיטמא וכו'. וכ"ה בבבלי שם, ובכ"ו מסורס: לפני זריקת דמים מטמא וכו' לאחר זריקת דמים אין מטמאין.

23 פגול בין לפני זריקת דמים ובין לאחר זריקת דמים אין מטמא טומאת אוכלין, זו היא גירסא משובשת כי אין פיגול לאחר זריקת דמים, ובד' לנכון: פיגול מקדשי קדשים ומקדשים קלים אינו מטמא טומאת אוכלין, וכ"ה (בערך) גם בר"ש הנ"ל ובמנחות הנ"ל (עיין דק"ס שם עמ' 251 הערה א', ושטמ"ק שם אות א').

24 הפיגול במנחה מטמא טומאת אוכלין, ליתא בד' ור"ש הנ"ל, אבל ישנו במנחות שם, ומכאן הוא מקשה לר' הושעיא שם, עיי"ש.

24/25 כרשינין מטמאין טומאת אוכלין דברי ר' יהודה ור' שמעון אומר אין מטמא טומאת אוכלין וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין מע"ש פ"ב מ"ב ומ"ג, ועיין הפירוש

בתשובת החכמים לר' שמעון בפייה"מ להר"מ שם ומ"ש בח"א עמ' 59. ועיין רמב"ם פ"א מה' טו"א ה"ט. ועיין להלן.

26/27 אמר לו ר' שמעון יש לך דבר שאינו מטמא טומאת אוכלין וחייב במעשרות. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובמנחת בכורים הגיה: אר"ש יש לך דבר שאינו מטמא טו"א וחייב במעשרות והכרשינין פטורין ממעשר. והגהה זו מתנגדת לגירסת ד. כיו"ר ור"ש הנ"ל. יותר על כן, לפי הגהה זו נצטרך לומר שר"ש חולק על כל המשניות והברייתות שנזכרו בהם כרשיני תרומה. ולא עוד אלא שבתוספתא תרומות פ"י 42²⁵: קטניות של תרומה אין עושין אותה טחינין ר' שמעון מתיר בכרשינין. הרי לך ברור שגם ר' שמעון מודה שכרשינין חייבין במעשרות. והטעם מפורש בירושלמי חלה פ"ד הי"א, ס' ע"ב. ולפיכך נראה שהפירוש הוא כפשוטו, שר' שמעון כפר בעצם הדין (עיין להלן) ואמר לו שבאמת יש דבר שאינו מטמא טומאת אוכלין (כגון כרשינין) וחייבין במעשרות. אבל בר"ש שם פירש שר' שמעון סובר כי כרשינים פטורים מן המעשרות.

27/28 אמר לו ר' יהודה אף אתה כפרת בהלכה. כ"ה בכ"ו, בד (כפרתה) ובר"ש הנ"ל. ועיין מ"ש לעיל, ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 473.

28/29 תלתן הכל מודים שאינו מטמא טומאת אוכלין. בד ור"ש הנ"ל: שהוא מטמא (בר"ש: מיטמא) טומאת אוכלין. ועיין במשנת מע"ש פ"ב הנ"ל, ועיין ירושלמי תרומות פ"י ה"ה מ"ז ע"ב.

29 בוקיה מטמא טומאת אוכלין. כ"ה בכ"ו, אבל בד: ביקא אינו מטמא טומאת אוכלין. וכן בר"ש הנ"ל: ביקא אינ' מיטמא טומאת אוכלין. ועיין תוספתא סוף מעשרות. ירושלמי שם נ"ב ע"א, ירושלמי חלה פ"ד הי"א, ס' ע"ב. שם: קור ש שלק וטגנו מטמא טומאת אוכלין. בד: קור ש שלק הימנו מטמא טומאת אוכלין. וכן בר"ש הנ"ל: קור ש שלק ממנו מיטמא טומאת אוכלין. ובבבלי עירובין כ"ה ב': אמר מר ר' יהודה אומר קור הרי הוא כעץ לכל דבריו אלא שניקח בכסף מעשר. היינו תנא קמא? אמר אביי שלקו וטגנו איכא בינייהו. מתקיף לה רבא וכו'. ולפ"א שהמפרשים כאן לא העירו לגמרא זאת. וגם בבבלי שם לא מצאתי מי שציין לתוספתא כאן.

29/30 התמרים והגרוגור' שנתנן בקדירה כתבלין מטמא טומאת אוכלין עד שיפסלו לכול. כ"ה בד. ובכ"ו: התמרים והגרוגורות שנתנן בקדירה טובלין מטמא וכו' עד שיבטלו מלאכול אדם. וכן בר"ש הנ"ל: התמרים והגרוגורות שנתנן בקדירה כתבלין מיטמין טומאת אוכלין עד שיפסלו מלאכול לאדם. וכן ברמב"ם פ"א מה' טומאת אוכלין ה"ח: התמרים והגרוגורות שנתנן לקדירה כתבלין עדיין הן מתטמאין טומאת אוכלין עד שיפסדו מלאכול אדם. וג"י הרמב"ם נכונה, וכן לעיל שביעית פ"ו 69¹⁵: גותן אדם דביעה או גרוגורות לחוך התבשיל כדרך שנותן תבלין וכו'. ועיי"ש 41¹ ובמקבילה בירושלמי שם רפ"א, מ"ז ע"ג.

31/32 חנבים שנתנן בקדירה והחבילו מטמאין טומאת אוכלין עד שיבטלו מלאכול אדם. כ"ה בכ"ו. ובד: עד שיפסלו מלאכול לאדם. ובר"ש הנ"ל: חגבי שנתנן בקדירה והחבילו מיטמין טומאת אוכלין עד שיפסלו מלאכול לאדם. ולכאורה, נראה שג"י כיו"ד נכונה, "והחבילו" פירושו נתקלקל טעמם, עיין מכילתא בשלח, ויסע פ"א הוצ' הורוביץ עמ' 156: בשר ודם במתוק מרפא את המר אבל הקב"ה

מרפא את המר במר הא כיצד נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל כדי לעשות בו נס וכו' עיי"ש (עוד פעמיים ביטוי זה).

32/33 אמר ר' יהודה לא נחלק ר' אליעזר וחכמי' על חלות דבש שאי' מקבלין טומא' באביהן. כ"ה בד, ובכ"ו: על ה'לוקח דבש שהיו מקבלות טומאה. וג' משובשת היא. ובר"ש ספ"ג: תניא בתוספתא אמר ר' יהודה לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים על חלות דבש שאינן מקבלות טומאה באיביהן (עיי' דק"ס חולין קע"ב הערה ק'). ולפ"ז כ"ז שחלות הדבש הן באביהן אינן מקבלות טומאה לכולי עלמא בין לר' אליעזר בין לחכמים. ועיי' לעיל 662¹⁵ ומש"ש.

33 מימיהן של כהנים לא נמנעו מלהיות נזקקין עליהן וחוזרין ורודין בטהרה. בד: מימיהן של כהני' לא נמנעו בוסקין יין בטומאה ורודין אותו בטהרה. ובר"ש הנ"ל: ומימיהם של כהנים לא נמנעו מהיות בודקין עליהן יין בטומאה ורודין אותה בטהרה. ועיי' בבאור הרד"ל כאן. וכס"ז אצל ר' יהודה לעיל 592¹⁰.

עמ' 690

1 על מה נחלקו על השבת ועל השביעית וכו'. ר"ש הנ"ל. ועיי' במשנה סוף מכילתין ובמשנת שביעית פ"י מ"ז.

2/3 ואם היתה מחוברת בטיט הכל מודין שהיא כקרקע לכל דבר היתה נתונה על גבי שתי יתדות הכל מודין שהוא ככלי לכל דבר. כ"ה בד ובר"ש הנ"ל. ובכ"ו בטעות: ואם היתה מקבלת בטיט האולירין שהיא כקרקע וכו'. ועיי' בבלי ב"ב ס"ה סע"ב, ברשב"ם שם ד"ה כוורת, בתוספ' שם ד"ה הרי וברשב"ם ס"ו א' ד"ה ה"ג. ובירושלמי שביעית פ"י ה"ז. ל"ט ע"ד: מה נן קיימין אם במחוברת לקרקע כל עמא מודיי שהיא כקרקע, אם בנתונה על גבי שתי יתדות כל עמא מודיי שאינן כקרקע, אלא כי נן קיימין במונחת על גבי קרקע. ובפ"י הריב"מ שביעית פ"י מ"ז: ואמרי' דכולי עלמא כשמחוברת לקרקע כקרקע, מונחת על פי יתדות כול' עלמא מודו שאינה כקרקע, אלא כי פליגי במונחת על גבי קרקע ר' אליעזר עבד לה כקרקע וכו' ורבנן לא עבדי לה אלא כתלוש ואיתא נמי בסוף עוקצין. ונ"ל קרוב מאד שרבינו אינו מכין שמשנת שביעית ישנה גם בסוף עוקצין, אלא שדברי הירושלמי ישנם גם בסוף עוקצין, והיינו התוספתא שלנו.

וכן בכפ"פ פ"ג עמ' תרע"ט (ד"ר תכ"ה ע"א): כוורת דבורים וכו' ושלשה דינין יש לה מחוברת לקרקע, מונחת על גבי קרקע, מונחת על גבי יתדות, ומחוברת לקרקע לחוד היא דהויא כקרקע והשאר כתלוש, והאי מתניתא איתא סוף מסכת שביעית (כלומר, הירושלמי הנ"ל) וסוף מסכת עוקצין בתוספתא. ובהוצ' לונץ המשיכו בטעות את המלה "בתוספתא" למטה. ועיי' מ"ש על עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות לעיל 183.

תיקונים והוספות¹

ח"א.

121 (עמ' 10) למה אמרו אחת קצרה וכו' / עיין מ"ש הגר"ל גינצבורג בגנוי שכתב ח"ב עמ' 519 ואילך.

(שם בהערה 2) כי הירוש' באמת הביא את ריש התוספתא לעיל בריש ההלכה / בחנם התרגומי על רטנר, כי לפי הנוסחא שלפנינו לא הביא הירושלמי את הרישא של התוספתא אלא את לשון המשנה. אבל בכי"ל שם חסרות המלים, ובערב מברך שמים לפניו ושמים לאחריה" והושלמו בגליון ע"י המגיה. והמגיה לא השלים יפה, והיה צריך להשלים את נוסח התוספתא, והוא טעה מפני הדמיון הגדול בין לשון המשנה והתוספתא. וממש כע"ז גם בירושלמי ערובין פ"ג, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 272. וברור שלפני הרמב"ן היתה הנוסחא הנכונה וכיוון לריש ההלכה, וקיצר בדבריו, כמו שכתבתי.

124 (עמ' 11) אילו ברכות שמקצרין בהן וכו' / עיין מ"ש ר"א פינקלשטיין בצופה האנגלי סדרא חדשה ח"ט עמ' 225 ואילך.

2 (עמ' 12) אין עונין עם המברך ר' יהודה היה עונה עם המברך וכו' / כנראה שהיה מנהג בזמן התנאים לענות עם המברך איזו ברכה שהיא, ויש שנהגו לענות אחר המברך, עיין בספרי האזינו פיס' ש"ו: ומנין שעונים אחר המברך וכו'. (הגר"ל גינצבורג במכתבו אלי).

427 (עמ' 16) אם היתה אפיקרסתו חגורה לו וכו' / בס' המכתם למו"ק כת"י נויארק (לפי הערות היגער למסכתות דרך ארץ שהוציא לאור עמ' 297): והכי נמי משמע בתוספת' גבי קיש דאמרי' ואם הייתה אפיקרסתו חגורה לו מבפנים מותר לקרות. 8 ופני קדר / עיין מ"ש בח"ג עמ' 73.

(סוף עמ' 19) ולפיכך טעו והתחילו לכתב ועירו, כדברי העיסור וכו' / עיין במשנה טבול יום פ"ב מ"ה ובנימוקי הגר"ב שם.

816 (עמ' 20) שמנה עשרה ברכות שאמרו חכמים וכו' / עיין בס' יחוסי תו"א הוצ' הרב פישמן בירחון סיני ש"א ח"ב עמ' ק"ב.

1222 (עמ' 24) אין מדקדיקין בקטן / במסכת סופרים ספס"ז, הוצ' היגר עמ' 295 (ואני מעתיק ממחז"ו עמ' 711): ואין קטן עולה מן המניין, ברכו וקדיש וקריאת התורה עד שיהא בן י"ג ואין נבדקי' באיל"ו.

133 הרי אלו מברכין שתיים / בד: מברכין לאחריה שמים וכו'. ולפני הרשב"א היתה כאן, כנראה, הגירסא: מברכין לפניו ולאחריה שמים וכו'. שכן הוא כותב

(1) המספר עם סי' השורות למטה מסמן את העמודים והשורות בתוספתא הוצ' צוקרמנדל, והמוקף בסוגרים את העמודים בתוספת ראשונים.

בברכות ט"ז א' ד"ה ה"ג: אבל בכל הספרים שלנו גרסי ומברכין אחת לפניה וכן היא בפירושי הגאונים ז"ל ובהלכות הרב אלפסי ז"ל (עיי"ש פ"ב סי' מ"ח) וכן היא שנויה בתוספתא.

(עמ' 26) והנה ברור שהמלה "ארבע" נמשכת למעלה, שהרי מפורש בירוש' וכו' הרי אלו מברכין ד' / וכו' גם בבבלי שם ט"ז א' בכת"י, עיין דק"ס עמ' 73 הערה ו'. 14¹⁴ (עמ' 27) זו הטוב והמטיב. וכו' בירושלמי וכו' / עיין ע"ז בח"א עמ' 250. שוב ראיתי שכבר עמד על כ"ז הר"ח אלבק במאמרו החשוב במ"ח חע"ח עמ' 434. 16⁸ (עמ' 29) עשרה שהיו עושין עשר מצות וכו' / נשמט הציון להגהות אשרי חולין פ"א סי' ג'.

17¹⁶ (עמ' 31) הי"ל הזקן אומר בשעת המכנסין וכו' / מדרש משלי פ"ה, הוצ' בובר עמ' 52.

שם: ר' מאיר אומר וכו' בד חסרה בבא זו וכו' / בבא זו ישנה גם במדרש משלי הנ"ל. 22¹ (עמ' 37) מעשה בחסיד אחד וכו' / עיין גם בס' המעשיות הוצ' גסטר עמ' 72. 24⁶ (עמ' 39) והמקפה את שוקיו. בד: והמעב' את שוקיו וכו' / עיין אוצר הגאונים כתובות, הפירושים, עמ' 39.

27³⁰ אף על פי שעשה לו ישראל נימוסי וכו' / עיין מ"ש להלן עמ' 464²⁸. 29²³ משיטעינו ור' שמעון אומר משיטחינו / עיין מ"ש בח"ד עמ' 100. 30¹³ (עמ' 46) מעשה שנפלה דליקה בגורנו בפרסגא וכו' / עיין במשנת כלים פ"ה מ"ד.

38³⁰ (עמ' 54) אמרו לו על תרומה תלויה וכו'. להלן 689³³ / צ"ל: 669³³, עיין מ"ש בח"ד עמ' 88.

40³⁰ (עמ' 56) דג טמא שאין בו רביעית וכו' / עיין באור הדברים בראבי"ה כת"י סי' תתקפ"ד, והעתיקו ר"א אפסוביצר במבואו לראבי"ה עמ' 257. 41² (שם) ואביו ואמו לא ידעו וכו' / עיין בראבי"ה הנ"ל. וכן בקונדרוס לר' יצחק בר' שמואל (הצופה הצרפתי חמ"ד עמ' 77): דברי תלמיד. על זה אני קורא ואביו ואמו לא ידעו כדברי התוספתא. וכיוון לכאן.

43²¹ (עמ' 59) שמרי גוים שיבשו וכו' / נשמט הציון לס' אמרכ"ל הוצ' פריימן עמ' VII (סה"י לכבוד רד"צ הופמן עמ' 18).

(עמ' 59 בהערה) נ"ל שצ"ל שמן של תרומ' / כן הגיה הגר"א. 48¹³ (עמ' 65) בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו וכו' / בס' הקנה בראשית (ד' קארעץ ע"א ע"ג): ותניא בתוספתא בן חבר שהיה הולך אצל אבי אמו עם הארץ אין אביו חושש שמא יאכילנו טהרות ואם יודע שיאכילנו טהרות הרי הוא טמא ובגדיו טמאים מדרס וכו' והתימא גדולה על הבריייתא שאמר בן חבר הולך אצל אבי אמו ע"ה ואין אביו חושש שמא יאכילנו טהרות אם יודע שיאכילנו טהרות הרי זה אסור מדרס לפירושים, ומי יתן שהי' בעל הבריייתא הנה והייתי שואל וכו' עיי"ש דברים קשים. ועיי"ש גם ע"ב רע"ב.

48²⁵ (שם) עם הארץ שאמר לחבר תן לי ככר זה וכו' / בס' הקנה הנ"ל ע"א ע"ג: אין מאכילין ע"ה טהרות כדתניא בתוספת' ע"ה שאמר לחבירו (!) תן לי ככר זה ואוכלנו יין זה ואשתהו לא יתן לו שאין מוסרין טהרות לע"ה. 52²⁶ (עמ' 68) אבל חמרי גוים שהן מדיירין וכו' / עיין מ"ש בח"ב עמ' 198—199.

- 54²⁸ אומר אדם לחמריו ולפועליו וכו' / עיין להלן ע"ז 472.
- 56¹⁵ (עמ' 71) מה בין שוכר לחוכר / עיין גם בפירוש לבתי הנפש והלחשים (ידיעות המכון לחקר השירה העברית ס"ה) הוצ' ר"י דוידסון עמ' כ"י.
- 61¹⁹ (עמ' 73) משקין את הנטיעות עד ראש השנה ר' יוסי בן כיפר אומר וכו' / עיין היטב בתוספ' הרא"ש מו"ק עמ' ח'.
- 68¹ (עמ' 79) הצבעין והפטמין לוקחין וכו' / כל הברייתא בראבי"ה כת"י סי' תתקע"ג.
- 68⁸ (שם) נבי"ה ואין מוכרין וכו' / וכן בראבי"ה הנ"ל: נבי"ה ואין מוכרין מחרות מחרות אבל מביאין אותה חתיכות חתיכות ע"ג מוטות ולא יהא מביא כלבי' כופרי' וחולדת הסנאים וחוללים וקופים למוכרם לגוי ולשכור [עליהם] אבל המוריים וגבינות בית אוניקי הפת והשומן שלהם מותר למוכרם ולשכור עליהם.
- 68¹⁹ (עמ' 80) שיש לקט בשביעית. צ"ל שיש לקטב שביעית / כתיב זה גם במשנה בכת"י מן הגניזה. עיין פורת. לשון חכמים עמ' 165.
- 69⁶ (שם) ספחין של שביעית וכו' / עיין ערוך סוף ערך ספח / הערוך הובא בס' יחוסי תו"א כת"י, לפי פוזננסקי מגילת סתרים עמ' 34.
- 69²⁶ (שם) צובע בו עציץ וכו' / עיין בפ"י ר"ש סיריליאוי שביעית ק"ט ע"א.
- 70¹⁶ (עמ' 81) וכן בן לוי שהיה בידו סלע של שביעית וכו' / בס' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יוסי ברי' חנינא (התנא): כדאיתא בפ' לולב הגזול (סוכה מ"א א') ועיקרא בתוספתא דשביעית פרק שביעית נתנה לאכילה. בן לוי שיש בידו סלע של שביעית ומבקש ליקח בו חלוק הולך אצל חנווני וכו'. ופליאה עצומה היא שרבינו המשין את המלים "בן לוי" למטה. עיין מש"ש.
- 72¹⁰ שורשי קולסי כרוב וכו' / פי' המיוחס להר"ש תו"כ. ק"ג ע"ד.
- 73¹³ (עמ' 86) כל מלוא שלאהר פרוזבול וכו' / בשאלה ששאלו את ר"א בן הרמב"ם סי' פ"א. הוצ' פריימן עמ' 105: ואית דגרסי כל מלוא שלאהר פרוזבול אינו משמט וכו'. גירסא זו היא יחידה במינה ולא מצאתי לה חבר. עיין מה שהארכתי כאן במקומו, ועיין בהוספות לח"א עמ' 250.
- 74² (עמ' 88) שור ושור הבר וכו' / ירוש' ב"ק ספ"ה. שרי"ר שם עמ' 241.
- 75²³ (עמ' 89) וכמה היא מדת בית רובע וכו' / עיין ירושלמי כלאים הוצ' לונץ י"ג רע"א הערה י"ח.
- 79²⁹ (עמ' 94) איסי הבבלי אומ' וכו' / בס' הדינים כת"י במברגר את וואהרמן סי' קנ"ו: איסי בן יהודה וכו'.
- 81¹ (עמ' 99) ובגדי כהנים ובגדי כהן גדול / נשמט הציון לתוספות מנחות מ"א א'.
- 96¹¹ (עמ' 111) משחרב הכית בית דין הראשון וכו' / בראבי"ה כת"י סי' תתקס"ג: בתוספתא גרסינן משחרב בית הראשון לא אמרו להם כלום, פירוש לא הצריכום כלל להעלותם לירושלים שלא קדש. ב"ד האחרון גזרו להעלותם ולפדותם סמוך לחומה כדין מעשר שני שאינו נפדה בירושלים.
- 101⁸ (עמ' 116) ואינו נעטף ומספר כאנשים וכו' / עיין כל הברייתא גם במאירי יבמות הוצ' ר"ח אלבק עמ' 106.
- 115¹² (עמ' 124) ובלבד שלא יהו וכו' / עיין מ"ש בח"ד עמ' 96.
- 117¹⁵ (עמ' 127) קרא עורב וא' לו צרח קרא עורב ואמר לו חזור לאחוריך / בדרך השערה אפשר אולי להגיה: קרא עורב ואמר לו ברח, וזה מתאים לסיפא:

- חזור לאחור. ובבבלי גיטין מ"ה א': אתא עורבא וכו' אמר ליה עיליש ברח
עיליש ברח וכו'. (הגר"ל גינצבורג במכתבו אל).
117²⁵ (עמ' 128) הזורק ברזל מפני הקברות וכו' / עיין מ"ה חייט עמ' 428.
(סוף עמ' 130) וכנראה יש כאן עירבוב ובמקום שבועות — יום מתן תורה,
צריך להעביר מנהג זה לשמחת תורה / קשה להגיה כן בחרגום שהרי כל המועדות
נשנו שם כסדרם, ולא עוד אלא שלפי הגהתי לא נשנה שם שום דבר על שבועות.
וכנראה שהמנהג הישן הזה היה בשבועות יום מתן תורה ואח"כ כשהתחילו לחגוג
שמחת תורה העתיקו את המנהג הזה לשמחת תורה (הגר"ל גינצבורג במכתבו אל).
121¹⁴ (עמ' 133) ומנין דרם שהוא משקה וכו' / יש להוסיף מה"ג ויקרא עמ' 237.
ועיין אדרת אליהו לאליהו בשיצוי, טומאה וטהרה פ"ו, ד' גזלו ע"ב ע"ב.
125¹² אחד הנותן את האור וכו' / עיין רמב"ן שבת י"ח ב' ד"ה והלא מגיס.
131¹⁰ משלשלין את המשלית לעלות בה דלי וכו' / עיין מ"ש בחד עמ' 114.
157¹² (עמ' 166) רביעית יין האיטלקי וכו' אבל בכי"ל: רביעית יין באיטלקי /
נשמט: וכ"ה בירושלמי ע"ז פ"א ה"ט, מ' ע"א.
158⁴ (עמ' 167) אימתי אוכלן בשתחשך / נשמט הציון להגה"מ פ"ח מה' חמץ
ומצה ה"ט, אות י'.
158¹¹ (שם) הקילור והאיספלנית וכו' / נשמט הציון למאירי פסחים עמ' 63.
167² (עמ' 175) ובלבד שנשתייר וכו' בכי"ל בטיס ובלבד שלא ישתיר וכו' /
עיין מ"ש בחד עמ' 96.
169²⁶ ושפחות שלא טבלו / עיין השגות הראב"ד פ"ה מה' קרבן פסח ה"ה.
172²⁴ (עמ' 177) בני העיר שאין להם מי שקורא וכו' / נשמט הציון לאבודרהם
סדר של לילי פסח, ד"ו שכ"ז פ"ו ע"ד, ד' למברג ע"ה ע"ב.
176⁷ (עמ' 181) ובלבד שימסרם לציבור. בכי"ל ובלבד שלא ימסרם / עיין
מ"ש בחד עמ' 96.
178¹⁷ (עמ' 184) שמשלם את הקרן ואינו משלם את החומש / עיין או"ש פ"ב
מה' מעילה ה"ב.
179³ (עמ' 185) חנניא בן עקשיא אומ' וכו' / עיין במיוחס להראב"ד תמיד ספ"ה.
179¹⁴ כהן גדול אינו נכנס לעזרה וכו' / כל הברייתות עד סוף הפרק בנשא
רבה פ"ו — ג'.
193¹⁷ (עמ' 197) חולים ומשמישים וכו'. עיין מ"ש בדק"ס וכו' / וכ"ה גם בר"ח
שם ו' א'.
195¹⁹ (עמ' 200) לולב דוחה את השבת / עיין בס' מלחמות להקראי סלמון בן
ירוחם הוצ' דוידסון עמ' 58, ועיין ירוש' שבת פ"ט ה"א, בבלי שם קל"א א', בבלי
סוכה מ"ג א'.
201⁶ (עמ' 203) איזה הוא שאור המחמץ את אחרים / נשמט הציון לבה"ג ד"ו
כ"ט ע"ג, ד"ב עמ' 139, ועיין מ"ש במבואי לח"ב ריש עמ' 10.
202¹⁹ (עמ' 204) הפילפלין הרי הן כתבלין / יש להוסיף גם תשלום המנהיג
הוצ' פריימן עמ' 10.
203¹⁵ (עמ' 206) אין עושין מיום טוב לשבת וכו' אבל בכי"ל, כ"ז וד: אין
אופין מיום טוב למוצאי שבת / טה"ד, וצ"ל: אין אופין מיום טוב למוצאי יום טוב.

- 203²² (שם) שמא יפסידו וכו'. ובמכילתא דרשב"י עמ' 17 שלא יצא וכו' / וכו' בס' המעשיות הוצ' גסטר עמ' 185.
- 204²¹ (עמ' 207) ראשו וכרעיו בקרבו / עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 56.
- 210¹⁷ (עמ' 214) מעשה בר' נהורא שבא עם העד וכו' / במלחמות להקראי סלמון בן ירוחם הוצ' ר"י דוידסון עמ' 74: מעשה בר' נהוראי בן טבאל שבא עם העד וכו'. כנראה שצ"ל שם: בר' נהוראי בן שנא' (= שנאי) וכו'. וכן היתה הגירסא בירושלמי ר"ה פ"ב ה"א, נ"ז ע"ד, עיין שרי"ר 148 (ושם: בר שנייה) ואהצוי עמ' 11. את השם "טבאל" לא מצאתי בספרות התלמודית. אמנם בס' מגן אבות להרשב"ץ ח"ב (בהקדמה) ב' סע"א ורע"ב מעתיק מחולין קל"ד א': בן טבאל וכו' בן טבאל וכו', אבל לפנינו שם: בן תדל.
- 211¹⁶ (שם) פחות שלשים יום או יתר שלשים יום. ליתא בכי"ל. וגירסא טובה היא וכו' / במלחמות הנ"ל עמ' 76: דברו יכול הוא כתורה מקודש תלמוד לומר חדש בתורה אין פחות משלשים יום. והכוונה לתוספתא כאן, ומכאן שהיתה לפנינו הגירסא כלפנינו.
- 211²¹ נתנו חכמ' את המצוי למצוי וכו' / בבלי כתובות מ"ז ב', ועיין רש"ש שם.
- (ריש עמ' 224) מכתב הר' נסים גאון דמי ששכח וכו' / עיין רשימת כת"י ששון, אהל דוד ח"א 181 ע"א.
- 221²² (עמ' 226) היוצאין בשיירא והמפרשין בספינה קורין עמהן בארבעה עשר / בה"ג ד"ב עמ' 197: היוצאין בשיירא והפרשין בספינה קורין בארבעה עשר.
- 237²⁴ (עמ' 248) ספק רשות עם הארץ וכו' / בס' המפתח לר"ן ברכות נ"ב ב' (כ"ד ע"ב): בתוספ' חגיגה שנו ספק רשות עם הארץ ומדרסו וחיצו והסיטו טהורין לחולין וטמאין לתרומ'.

ח"ב

- 243³ (עמ' 21) מה הוא למוזנות וכו' / ברשב"א כתובות נ"ג א' (לפי שטמ"ק שם ד"ר קל"ו ע"ד): ואף ר"ח ז"ל כתב תוספת' זו ביבמות פרק החולץ גבי היבמה לא תחלוץ (מ"א ב') וכו'.
- 260²¹ (עמ' 28) ערב שבת ושבת וכו' / עיין השמטות בסוף ח"ב עמ' 309.
- 267¹ (עמ' 34) המורדת על בעלה וכו' / עיין בהשמטות הנ"ל.
- 267² (עמ' 35) פעם אחת בשבת וכו' / עיין בהשמטות הנ"ל.
- 267³ (שם) המשרה את אשתו וכו' / עיין בהשמטות הנ"ל.
- 267¹³ (שם) כיצד הבנות ניוזנות וכו' / עיין בהשמטות הנ"ל.
- 269¹⁷ (ריש עמ' 37) איזה הוא המקמץ וכו' / בשטמ"ק ע"ז ב' ד"ה תנאי: וז"ל התוס' מדויקת איזהו מקמץ זה בורסי וי"א מקמץ צואת כלבי' מצרף נחוש' זה מתוך (!) נחוש' ר"י בר יהודה אומר מקמץ מצרף נחוש' והבורסי אמתי אמרו יוציא ויתן כתובה בזמן שהוא רוצה והיא אינה רוצה כו' ע"כ.
- 272¹⁶ (עמ' 40) אבל במוזנות שתיהן שוות / עיין בהשמטות ח"ב עמ' 309.
- 275⁸ (עמ' 43) בזמן שהיה מיהודה וכו' / עיין בהשמטות הנ"ל.
- (עמ' 54) עיין מ"ש הרי"ן אפשטיין בתרביץ ש"ד עמ' 291 / צ"ל: עמ' 192.

ולעצם העניין הדברים מפוקפקים מאד, כי בפיוט לשביעי של פסח (מ. זולאי לתולדות הפיוט בא"י, ידיעות המכון לחקר השירה העברית ס"ה עמ' קס"ט): מי בריכות ותעלות ומקוות בועבעו, מי רהב וכרכית וניאוב לוועלעו. הרי לך שאין להגיה את המלה ניאוב שבירושלמי ובמדרש.

293²⁶ (עמ' 57) וכל מי שחלה גורלו אפילו כהן גדול יוצא ועומד בצד סוטה וכו' / בפסיקתא רבתי, פסיקתא כ"ו, הוצ' רמא"ש קכ"ט ע"ב: אמר ירמיה אומר לכם למה אני דומה לכהן גדול שעלה גורלו להשקות מים המרים וכו'. (הגר"ל גינצבורג במכתבו א"י).

371¹ (בשנו"ס, עמ' 104) וכסת מלאה מספחו' / עיין מ"ש בח"ג עמ' 130.

(עמ' 126) ובר"ה שבת פ"א סע"ב ותניא נדשנה וכו' / הכוונה לבבלי ב"ב ל"ו ב'.

(הר"ש אסף).

404³⁵ ולא יהא מערב מים ביין וכו' / עיין תו"כ, חובה, פרק כ"ב ה"ו, כ"ה ע"א.

בפירוש המיוחס להר"ש שם כ"ו ע"ב, קה"ר רפ"ו.

422¹⁷ (עמ' 154) אין מעמידין מלך אלא אם כן היה נשאו לכהונה / עיין

פתח עינים להרחיד"א גיטין פ"א, קכ"ו ע"א.

424²⁵ עד שלא נחקרה עדותן ואמרו מבודין אנו וכו' / תוס' סנהדרין ל"ב ב' ד"ה היכי.

425⁶ הוא ומופלא שבהם וכו' / וכ"ה בירושלמי פ"א י"ט ע"ג, ועיין תוספ' ט"ו ב' ד"ה אחד וברש"ש שם.

425²³ (עמ' 157) אין דינין שני דינין וכו' / תוספ' סנהדרין ל"ה א' ד"ה אבל.

425³¹ ולא יהא יושב בצידו ואפילו הוא שותק / עיין רש"י סנהדרין ל"ו סע"א.

427¹ (עמ' 159) חכם שנכנס אין שואלין וכו' / תשה"ג קורניל' סי' ק"ז, ט"ז ע"א.

427¹⁰ (שם) הנשיא יושב באמצע וכו' / עיין תוספ' סנהדרין ט"ז ב' ד"ה אחד.

439² (עמ' 163) שבעיסקי ממון הוא אומ' וכו'. הגי' משובשת והנכון בריטב"א

וכו' / צ"ל: והנכון הוא ברמב"ן ד' א' ד"ה מתני', וכן בריטב"א וכו'.

(עמ' 169 שו" 3) שו"ת הרדב"ז ח"א וכו' / הרדב"ז מביאה בשם תרומת הדשן

(פסקים וכתבים סי' כ"ד), ובתרומת הדשן בשם הסמ"ק, עיין להלן.

443¹⁷ (עמ' 169) וכל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה וכו' / בסמ"ק

סי' צ', ד' קרימונא כ"ד ע"ב: ותניא כל טומאה שאין הנזיר מגלח עליה אין כהן

מוזהר עליה ורוצה לומר שום טומאה. ובהגהות רבינו פרץ שם: פי' דמתנית' ליכא

לאוקמי בכל טומאה וכו' אלא רוצה לומר כל שם טומאה שאין הנזיר מגלח עליה

כגון כלי מתכו' ודופקי וכו'. ועיין תוספות סנהדרין מ"ז ב' ד"ה משיסתום.

446¹³ (עמ' 174) כל הטמאים שבתורה בין שניטמאו וכו' / בתוס' רי"ד נזיר נ"ו ב'

(מ"ג סע"א) בשם רבינו ברוך: ותניא בשבועות כל הטמא שבתורה בין שניטמא

טומאה קלה בין שניטמא טומאה חמורה חייבין על טומאת מקדש וקדשיו שנאמר

בכ" דבר טמא לרבות כל הטמא וכו', עיי"ש.

447⁶ זכר את הטומאה ונעלם ממנו זה וזה וכו' / כל הברייתא עד סוף הפרק

בקטעים מס' חפץ (בתחילתם), שנתפרסמו בצופה האנגלי סידרא חדשה ח"ה עמ' 345.

461¹⁸ (עמ' 188) לא יטייל אדם עם שיירא וכו' / בס' חוזק יד לר' שלמה ׳

מובחר כ"ו ע"א: ובתוספתא שנינו לא יטייל אדם עם תועים כו' אפילו ירא מפני

עכ"ם מפני לסטים ורוח רעה וכו'.

464²¹ (עמ' 192) במה דברים אמורים בגוי שאין מכירו וכו' / ספר השלמה ע"ז פ"א סי' ה', 4 ע"א עיי"ש.

464²⁸ לזה עליו מן הגוי אם עשה לו הגוי נימוסות יצא בן חורין וכו' / הפירוש הנכון של הברייתא הוא אצל פרוץ אשר גולאק בנספחים לספרו תולדות המשפט בישראל בתקופת התלמוד (ירושלים תרצ"ט) עמ' 151 ואיך, עיי"ש שבאר ברייתא זו וכן גם הברייתא בתוספתא חרומות פ"ב 27³⁰ בטוב טעם ודעת.

(עמ' 261 שו" 1) ובפ"ב שלא הוא מושג חיובי / עיין מ"ש ע"ז בח"ד עמ' 96.

534²² כל המקיים מצות פטר חמור מעלין עליו כאילו קיים מצות בהמה טמאה כולה / במדרש ל"ב מדות הוצ' ענעלאו עמ' 341: שאלו את ר' אביעזר מה נשתנה פטר חמור מכל מיני בהמה טמאה. אמ' להן, שלא היה בידן באותה שעה מכל מיני בהמה טמאה אלא חמורים בלבד. ועיין הנוסחא בבכורות ה' ב'.

543³² (עמ' 275) עצרת פעמים שחל להיות בחמשה וכו' / יש להוסיף תשה"ג פיק סי' ק"ז.

543³⁴ (עמ' 276) אבא שאול אומר כל זמן שיום טוב של עצרת וכו' / כל הברייתא בפ"י ספר יצירה לר"י הברצלוני עמ' 73.

543³⁷ (שם) והיו ישראל משתלחין מפני אש / וכן גם בפ"י סי' יצירה הנ"ל: והיו ישראל משתלחין מפני האש.

546²⁷ (עמ' 278) שנה של רגלים ורגלים של שנה וכו' / עיין מ"ש בח"ג עמ' 13.

547¹⁴ (עמ' 279) רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה חובו מרובה על הקדשו וכו' / יש להוסיף גם תשה"ג הוצ' הרב אסף ח"א סי' צ"ו (מדעי היהדות ח"ב סוף עמ' 96).

ח"ג

570³⁸ (עמ' 7) כסי כבכב וכו' וקבב אינו אחר אלא ככבא וכו' / בכתובה שפרסם מאן בספרו היהודים במצרים וא"י וכו' ח"ב עמ' 94: ככבין בזהוב א' וקומקום לבטין בזהוב א' וכו'.

583³¹ (עמ' 48) מפני מה ארובות של נחתומין טמאות וכו' / נשמט הציון לקטעים מס' חפץ בצופה האנגלי סדרא חדשה ח"ה עמ' 433.

(עמ' 76 שו" 4) הסובר כי מושב הוא בד' טפחים / צ"ל: הסובר כי משכב הוא בד' טפחים.

(עמ' 165 שו" 6) ועיין במשנה פ"ה מ"ה / צ"ל: במשנה פ"ב מ"ה.

TO MR. HARRY FISCHEL,
Founder of the Harry Fischel Institute
and lover of Jewish learning.

TOSEFETH RISHONIM

A COMMENTARY

Based on Manuscripts of the Tosefta and Works of the
Rishonim and Midrashim in Manuscripts and rare Editions

by

SAUL LIEBERMANN M. A.

Dean of the HARRY FISCHER INSTITUTE Jerusalem

PART IV

Mikwaoth — Uktzin

„MOSSAD RABBI KOOK“ PRESS

SOLE AGENTS

BAMBERGER & WAHRMANN

JERUSALEM 1939